

10. Bever

10.1 Soortbeschrijving

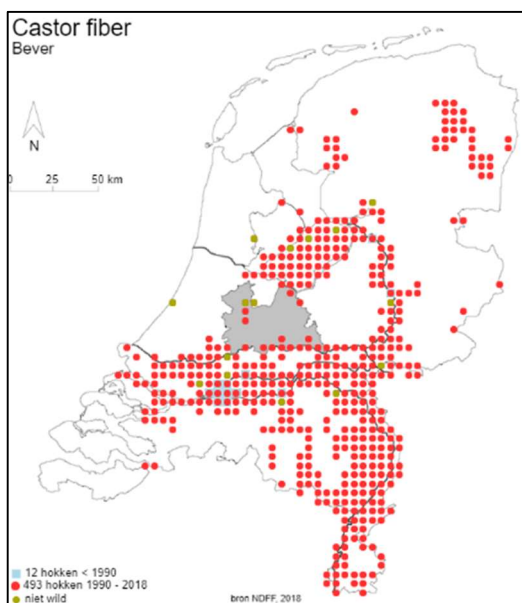
De bever (*Castor fiber*) is het grootste knaagdier van Europa met een romplengte van 70 tot 100 cm en heeft een gewicht van 15 tot 35 kg (BIJ12, 2017). De bever leeft solitair of in kleine families en is doorgaans monogaam. Na drie jaar zijn ze volwassen en kunnen van april tot juli, na een draagtijd van ruim drie maanden, een nest van gewoonlijk 2 tot 4 jongen krijgen. De gemiddelde levensduur is 8 tot 12 jaar. 's Winters bestaat het voedsel voornamelijk uit bast van houtige gewassen en wortelstokken (bijvoorbeeld van waterlelie). Van de boomsoorten worden voornamelijk de zachte soorten gekozen zoals populier, wilg en abeel (*Populus alba*). In het zomerseizoen wordt het dieet aangevuld met kruidachtige land- en waterplanten.

10.2 Populatie: grootte & ontwikkeling

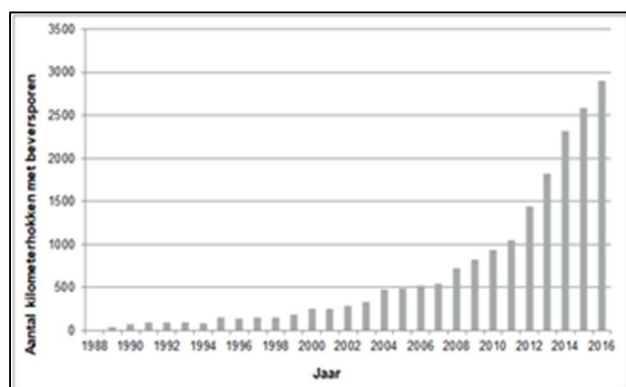
De laatste oorspronkelijke Nederlandse bever werd in 1826 gedood. Sinds 1988 is de bever geherintroduceerd vanuit Duitsland, waarna ook bevers uit buitenlandse herintroductieprogramma's Nederland bevolkten. Inmiddels zijn op diverse plekken bevers uitgezet (1994: Gelderse Poort, 2001: Blauwe Kamer, 2002: Limburg, 2008: Drenthe-Groningen, (Vreugdenhil en Bestman 2009, Dijkstra 2016). Inmiddels neemt de populatie jaarlijks met 20% toe tot 1.700 individuen in 2017 (Zoogdierverseniging, 2018). Verwacht wordt dat de populatie verder zal toenemen tot 7.000-10.000 individuen in 2035 (Kurstjens en Niewold, 2011). Binnen de provincie Utrecht heeft de bever zich, na herintroductie in de Blauwe Kamer, verspreid langs de Rijn en de Lek, er zijn inmiddels ook bevers in het Eemmeer waargenomen.

Staat van instandhouding

De landelijke staat van instandhouding van de bever kan als '**Ongunstig – ontoereikend**' worden gekenmerkt, maar naar verwachting wordt dit binnen enkele jaren '**gunstig**'. De bever heeft haar leefgebied sterk uitgebreid en dit zal vermoedelijk verder blijven toenemen, het toekomstperspectief is dan ook '**gunstig**' (Arcadis, 2018).

Verspreiding van de bever in Nederland periode 1990-2018 (NDFF, 2018).

Jaarlijks aantal door bevers bezette kilometerhokken in Nederland in de periode 1988-2016. De jaren 2009 en 2010 zijn geïnterpoleerd (Zoogdierverseniging, 2017).

10.3 Schade: ontwikkeling & belangen

Landbouwschade

In Utrecht is in de afgelopen beheerperiode geen landbouwschade door bevers getaxeerd. Nu de bever in de provincie Utrecht toeneemt, is in de toekomst vraatschade te verwachten. Bevers eten landbouwgewassen zoals maïs, suikerbieten, granen, koolzaad en vollegrondsgroenten. Vooral in de winter knagen bevers naast gewassen ook aan bomen, zoals fruitbomen, park- en laanbomen en bomen uit de hout- en sierteelt.

Grondgebruikers kunnen een tegemoetkomingsaanvraag van schade indienen bij BIJ12 Faunazaken. Zij beoordelen of de grondgebruiker recht heeft op een tegemoetkoming. Een grondgebruiker dient wel eerst preventieve maatregelen te nemen (zie PreventieKit – Module Bevers en beverratten). Een perceel waarin schade verwacht wordt kan bijvoorbeeld met een Beverwerend raster worden afgesloten. Bij de tegemoetkomingen wordt geen bedrag voor eigen risico afgetrokken, omdat bij vraatschade geen ontheffing wordt verleend voor verstoring, verjaging, of het doden van bevers.

Uit ervaringen in Limburg blijkt dat de schade aan de landbouw beperkt is (Faunabeheereenheid Limburg, 2017). Schade aan landbouwgewassen is in Limburg voor 82% getaxeerd bij de boom- en fruitteelt. Gezien de ervaringen in Limburg is de verwachting dat schade aan landbouw in de provincie Utrecht in de komende beheerperiode zeer beperkt zal zijn.

Openbare veiligheid

Bevers kunnen in potentie via natschade en graafschade gevaar voor de openbare veiligheid veroorzaken door het ondergraven van dijklichamen en waterkeringen. De aanleg van een dam door bevers in een watergang kan bijvoorbeeld voor overstromingsrisico zorgen.

Het lijkt niet aannemelijk dat er tot 2025 natschade in de provincie Utrecht zal ontstaan (Kurstjens en Niewold, 2011). Van natschade is sprake wanneer terreinen langs waterlopen (beken en weteringen) als het gevolg van beverdammen onder water lopen. De kosten voor de waterschappen kan in potentie hoog oplopen met voorbeelden uit Limburg waar in 2017 meer dan 400.000 euro getaxeerd is (Waterschap Limburg in De Gelderlander 15 februari 2017, editie Rijk van Nijmegen).

Andere schade

Gevolgschade van aangevreten bomen kan incidenteel optreden. Het gaat dan om bomen die op wegen, stroomleidingen of gebouwen terecht komen of in sloten vallen en daarmee tijdelijk de afvoercapaciteit verminderen.

10.4 Beheer: resultaten & evaluatie

Het faunabeheerplan 2014-2019 bevatte geen doelstellingen voor de bever.

10.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist

In de provincie Utrecht zijn nog geen beheermaatregelen genomen gericht op de bever. Verwacht wordt dat de bever zich verder zal verspreiden en dat in de nabije toekomst beheer overwogen moeten worden. Bij dreigende schade aan de openbare veiligheid wordt er ingezet op de preventieve maatregelen zoals beschreven in het beverprotocol van de Utrechtse waterschappen in wording.

Escalatieladder (auteur: Utrechtse waterschappen)

- 1) Op plekken waar bevers ongewenst zijn worden beheerders/eigenaren geacht ze te weren door de inzet van preventieve maatregelen. Voor dreigende gewasschade is de PreventieKit – Module Bevers en beverratten van BIJ12 Faunazaken leidend.
- 2) Dammen zijn een functioneel onderdeel van het leefgebied van de bevers. Het verwijderen daarvan mag dan ook enkel ontheffingsvrij als de dam zijn functionaliteit is verloren. Bijvoorbeeld als er een dam gebouwd is bij extreme droogte. Er wordt verwacht van de beheerders dat ze hier vooraf aandacht aanbesteden en via een analyserende rapportage aantonen dat het verwijderen van een dam geen invloed heeft op de burcht(en). Als dit niet voldoende is kunnen beheerders/eigenaren een ontheffing aanvragen om actief te verjagen en verontrusten.
- 3) Tot slot als verjagen niet volstaat kan er overgegaan worden op het verplaatsen van bevers en het verwijderen/beschadigen van verblijfplaatsen. Dit kan enkel onder strikte voorwaarden zoals gesteld wordt in de ontheffing. Bij het wegvangen wordt eerst afgewogen of herplaatsingen mogelijk is. De beheerder dient zich hier in te verdiepen. Vooraf dient een werkplan op te worden gesteld in overleg met de Zoogdiervereniging.

10.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

Afrastering

Schade veroorzaakt door bevers door het aanvreten van landbouwgewassen of fruit- en boomkwekerijen is onder andere te voorkomen door fysieke barrières. Wanneer het perceel niet direct aan de waterkant of burcht grenst volstaat een raster tot op grondniveau. Bij afrastering tot aan de oever bestaat de mogelijkheid dat bevers tunnels graven vanaf de waterkant onder het hekwerk door. Bij afrastering die direct aan de waterkant geplaatst wordt moet een hekwerk tot 120cm onder de grond geplaatst worden (BIJ12 Faunazaken, Link 2004).

Manchetten

Voor boom en fruitkwekerijen is het plaatsten van manchetten om de boomstam een effectieve maatregel tegen vraat (BIJ12 Faunazaken, Czech, 2005). Bescherming van de bomen tot 40 meter van de waterkant is hierbij meestal voldoende (Czech, 2005, Kamczyc 2016). Manchetten van gaas voorkomt het schillen en doorknagen van de stam. Door het gebruik van open gaas is er ook geen risico op ziektes en rottingsverschijnselen.

Voor verdere informatie over preventie van bever schade zie de Module Bevers en beverratten van de Faunaschade Preventie Kit van BIJ12 Faunazaken:

<https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-bevers-en-beverratten/>.

Afweging voorafgaand aan beheer

Vraatschade zal geen reden vormen voor het verlenen van een ontheffing voor verstoring. Ernstige natschade kan wel een argumentatie zijn voor de aanvraag van een ontheffing voor verstoring, met name voor het verwijderen van beverdammen. Een ontheffing kan enkel worden afgegeven als ecologisch onderzoek aantoont dat de uitvoering van de ontheffing geen invloed heeft op een burcht. Risico's voor de openbare veiligheid, zoals graafschade in waterkerende dijken en spoordijken en ondermijning van wegen, zijn reden voor het aanvragen van een ontheffing voor het verwijderen van de betreffende hollen.

10.7 Beheerdoelstelling & uitvoering

Periode 2019-2025

De FBE Utrecht streeft naar:

1. Het voorkómen van ernstige schade door vraat, graafactiviteit of natschade aan gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden, wateren of andere vormen van eigendom;
2. Het voorkómen van schade aan openbare veiligheid;
3. Het voorkómen van schade aan wilde flora of fauna, en aan de instandhouding van de natuurlijke habitats.

De Utrechtse waterschappen zijn op dit moment bezig met het opstellen van een beverprotocol.

Beheermaatregelen worden uitgevoerd volgens het door de waterschappen nog op te stellen beverprotocol. Voorwaarde is dat geen afbreuk wordt gedaan aan het streven de populatie in haar natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan. De Brabantse Waterschappen hebben hier al ervaring mee opgedaan (Blanker et al., 2017) alsmede het Waterschap Limburg (FBE Limburg, 2017).

10.8 Monitoring

De aanwezigheid van bevers kan, naast risico's op het ontstaan van gewasschade, een risico vormen voor de waterveiligheid. Het is daarom van belang de aanwezigheid en verspreiding van bevers in Utrecht goed te monitoren. De huidige verspreidingsgegevens van de NDFF en meldingen bij online databases, waaronder waarneming.nl, geven tot op heden afdoende inzicht over de verspreiding van de bever. Beheermaatregelen op grond van ontheffingen worden rechtstreeks gerapporteerd aan de provincie.

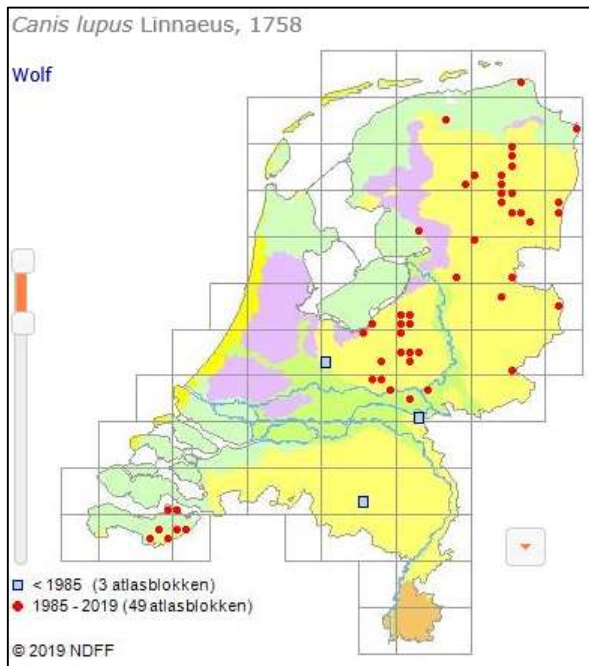
11. Wolf

11.1 Soortbeschrijving

De wolf heeft in Europa een wijde verspreiding en komt voor in een grote verscheidenheid aan leefgebieden. In Midden-Europa komt de soort vooral voor in bossen en halfopen cultuurlandschappen. Wolven zijn sociale dieren die in roedels leven, bestaande uit een paartje en hun nageslacht. Afhankelijk van het voedselaanbod, bestaande uit knaagdieren, hoefdieren (vooral reeën), vogels en aas (in Duitsland bestaat slechts 1,1% van de prooien uit vee), worden jaarlijks een tot acht jongen in een hol geboren. Deze nestholten, die soms van vossen en dassen worden overgenomen, bevinden zich vaak tussen boomwortels of rotsen. Een roedel verdedigt een territorium tegen soortgenoten waarbij de territoriumgrootte afhankelijk is van het voedselaanbod. Wolven in Midden-Europa hebben relatief kleine territoria. In Duitsland leven bijvoorbeeld gemiddeld 2-3 wolven per 100 km², maar in meer noordelijke streken zijn de dichtheden veel lager. In het tweede levensjaar verlaten de jongvolwassen wolven het ouderlijk territorium en gaan zwerven, op zoek naar een geschikte plek om een eigen territorium te stichten (Zoogdiervereniging 2019; Wolven in Nederland, 2019; NABU, 2019).

11.2 Populatie: grootte & ontwikkeling

De wolf is in Nederland in de 19^e eeuw uitgestorven. Na ontwikkelingen in de Duitse populatie werd in 2015, 140 jaar na het uitsterven van de wolf in Nederland, een wolf waargenomen in grensgebied tussen de provincies Groningen en Drenthe. Uit DNA-analyse is gebleken dat het om een mannelijke wolf ging die afkomstig was uit een roedel op een militair oefenterrein bij de plaats Munster op de Lüneburger Heide (Lelieveld et al., 2016). Later is er een waarneming geweest in Beuningen (september 2016) en is er een exemplaar doodgereden in Drenthe (maart 2017). In 2018 zijn er acht individuele wolven korte of langere tijd in Nederland verbleven. (Wageningen Environmental Research, 2018). Verwacht wordt dat er vanuit Duitsland steeds meer wolven Nederland zullen bereiken (Klees en Linnartz, 2015). Inmiddels hebben de eerste wolven zich gevestigd op de Veluwe (Wolven in Nederland, 2019).

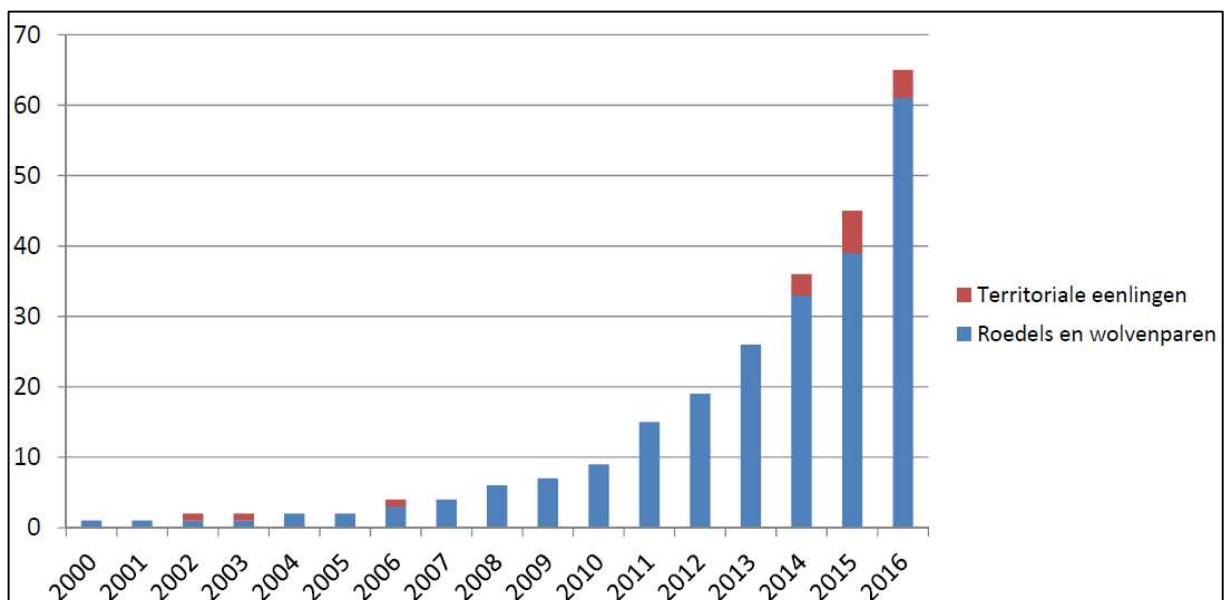
Waarnemingen van de wolf in Nederland, periode 1990-2019 (NDFF, 2019)

Vastgestelde locaties van twee wolven in de periode mei-juni 2018 (Wageningen Environmental Research, 2018).

Duitsland

Er is een duidelijke toenemende trend in de Duitse wolvenpopulatie. Het zijn veelal roedels en wolvenparen, maar sinds 2014 ook een aantal territoriale eenlingen.

Populatieontwikkeling wolven in Duitsland in de periode 2000-2016 (DBBW).

Staat van Instandhouding

De Europese Commissie heeft onderkend dat Nederland te klein is om ook op de langere termijn een populatie wolven te huisvesten die op zichzelf groot genoeg is om een gunstige staat van instandhouding te bereiken (IPO, 2019). Dit betekent dat als een wolf zich in Nederland vestigt deze beschouwd moet worden als onderdeel van de Duits-Poolse wolvenpopulatie. De staat van instandhouding zal dan ook op internationaal (Europees) niveau beoordeeld worden; in dit geval voor de Nederlands-Duits-Poolse populatie.

11.3 Schade: ontwikkeling & belangen

Landbouwschade

Ervaringen elders in Europa laten zien dat schapenhouders het meeste risico lopen om economische schade door wolven te ondervinden. Toch is het risico op schade klein. De gemiddelde jaarlijkse wolvenschade in Duitsland, met momenteel ongeveer 50 roedels, was een kleine €30.000 (Lelieveld, 2017). Hierbij is te verwachten dat de schade in Nederland aan het begin relatief hoog zal zijn aangezien zwervende wolven meer vee doden dan een territoriale wolf of wolvenroedel (Imbert, 2016). Daarnaast is de hoeveelheid beschikbaar wild een belangrijke factor in het schaderisico omdat gevestigde wolven wild verkiezen boven vee als dit genoeg voor handen is (Meriggi, 1996; Imbert, 2016).

Schademeldingen aan BIJ12 Faunazaken

De in de tabel weergegeven getaxeerde schadebedragen door BIJ12 Faunazaken geven een minimale weergave schade veroorzaakt door wolven in Nederland. De taxaties zijn uitgevoerd door BIJ12 Faunazaken nadat een grondgebruiker een aanvraag tegemoetkoming faunaschade heeft ingediend bij BIJ12 Faunazaken. In de provincie Utrecht is slechts eenmaal schade vastgesteld met een taxatie bedrag van 255 euro.

Nadat in Nederland alleen zwervende wolven zijn waargenomen, hebben inmiddels drie wolven zich op de Veluwe gevestigd (Wolven in Nederland, 2019). In de periode maart 2015 en oktober 2018 (bron: Bij 12 Wolvendata 2018) zijn in totaal in Nederland 172 schapen gedood. In Utrecht is een aanval geregistreerd met een wolf waarbij één schaap slachtoffer is geworden, deze aanval vond plaats in Bunschoten (WBE de Eem) begin 2018. Schade aan paarden en runderen komt weinig voor (van Bommel et.al., 2015) en heeft niet plaatsgevonden in Nederland. In de eerste 10 maanden van 2018 zijn 38 schademeldingen geregistreerd die nog onder taxatie staan. Voor actuele schade kan de website van BIJ12-faunazaken worden geraadpleegd.

Overzicht van de jaarlijks getaxeerde schadetegemoetkomingen voor schade veroorzaakt door wolven in Nederland. Bron: BIJ12 Faunazaken, cijfers faunaschade wolf opgevraagd 28-11-2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Schapen (€)	-	-	-	1.515	0	10.248
Aantal meldingen	0	0	0	4	1>	8
Totaal (€)	0	0	0	1.515	0	10.248

Openbare veiligheid

Wolven die wennen aan mensen of zich specialiseren op schapenjacht kunnen een direct gevaar vormen voor de openbare veiligheid doordat het risico op conflictsituaties met mensen dan exponentieel toeneemt. Dit is tot op heden niet voorgevallen in Nederland en ook niet in het naburige Duitsland. Wolven zijn schuwe dieren die conflicten met mensen zoveel mogelijk uit de weg zullen gaan. In Duitsland, waar de wolf zich in 2000 opnieuw gevestigd heeft na Europese bescherming in

1990, leven inmiddels 50 roedels en hebben zich tot op heden nooit mens-dier conflicten voorgedaan (Wolven in Nederland, 2018). Migrerende of eventueel gevestigde wolven zullen zeer waarschijnlijk de openbare veiligheid niet in gevaar brengen.

Aanrijdingen

Een overstekende wolf kan tot gevaarlijke situaties leiden. In Nederland zijn een tweetal wolven verkeersslachtoffer geworden (Overijssel en Drenthe, 2017; en Belgisch Limburg, 2018).

11.4 Beheer: resultaten & evaluatie

Tot op heden is er geen ontheffing verleend voor afschot van zwervende wolven in Nederland.

11.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist

Er is nog geen aanleiding om wolven te beheren.

11.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

Schade aan vee kan voorkomen worden met elektrische rasters, gaasrasters en kuddewaakhonden (van Bommel et al., 2015; van Bommel, 2018). Zolang er nog uitsluitend zwervende wolven in Utrecht voorkomen zijn preventieve maatregelen nog niet verplicht om in aanmerking te komen voor vergoedingen bij schade.

Zie voor werende maatregelen de Module Wolven, vossen en marterachtigen van de Faunaschade Preventie Kit van BIJ12 Faunazaken: <https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-wolven-vossen-en-marterachtigen/>

Afweging voorafgaand aan beheer

Het is mogelijk dat wolven in de planperiode 2019-2025 zich in de provincie Utrecht zullen vestigen. Het toenemend aantal waargenomen zwervende wolven die Nederland had in 2018 een hoogtepunt van 10 individuele waarnemingen. Bij maatschappelijk onaanvaardbare gevolgen kan de provincie besluiten een ontheffing af te geven voor afschot, bij acuut gevaar kan de politie op basis van een besluit van de burgemeester (Gemeentewet artikel 175 en 176) optreden (Interprovinciaal Wolvenprotocol).

11.7 Beheerdoelstelling & uitvoering

In het belang van belangrijke landbouwschade en maatschappelijke veiligheid wordt de mogelijke vestiging van wolven door de FBE Utrecht op de voet gevolgd. De FBE Utrecht volgt in deze Provinciaal beleid.

Periode 2019-2025

In navolging van het landelijke wolvenprotocol streeft de FBE Utrecht ernaar om:

1. De aanwezigheid van de wolf te monitoren;
2. Belangrijke veeteeltschade te voorkomen;
3. Schade aan openbare veiligheid en volksgezondheid te voorkomen;
4. Schade aan flora of fauna te voorkomen.

Om de komst van de wolf zo goed mogelijk te begeleiden hebben de provincies een draaiboek wolf opgesteld. Hierin worden vijf verschillende fasen onderscheiden:

Fase 1. Er bevindt zich (af en toe) een zwervende wolf in Nederland;

Fase 2. Er bevindt zich een territoriale wolf in Nederland;

Fase 3. Er bevindt zich een territoriaal wolvenpaar in Nederland;

Fase 4. Er bevindt zich een territoriaal wolvenpaar met jongen in Nederland;

Fase 5. We bevinden ons tien jaar na deze eerste voortplanting.

Tot op heden is in Utrecht fase 1 nog van toepassing. In provincie Gelderland is fase 4 van toepassing, er bevindt zich een territoriaal wolvenpaar met jongen op de Veluwe. Tevens neemt het aantal wolvenbezoeken toe. Het interprovinciaal Wolvenprotocol is leidend voor de aankomende beheerperiode.

11.8 Monitoring

Monitoring moet worden gesplitst in twee hoofdgroepen en kent verschillende doelen. De eerste hoofdgroep betreft de monitoring van wolven zelf. De tweede hoofdgroep betreft een afgeleide monitoring van aspecten die niet rechtstreeks op de wolven zelf betrekking hebben zoals monitoring van prooidieren, monitoring van beleidseffecten (o.a. toepassing preventie) of monitoring van de publieke opinie. Landelijke monitoring vindt plaats conform het interprovinciaal wolvenprotocol (IPO 2019).

Deelplan III Zoogdieren

12. Vos

12.1 Soortbeschrijving

De vos (*Vulpes vulpes*) is een soort die met zijn enorme aanpassingsvermogen zich overal thuis voelt, ook in door mensen bewoonde gebieden. Hij is met name tussen zonsondergang en zonsopgang actief. Afhankelijk van de voedselsituatie kan de hele nacht worden doorgebracht op een relatief klein weilandje of kunnen tochten worden ondernomen buiten zijn territorium naar plaatsen waar voedsel makkelijker verkrijgbaar is. De vos is een alleseter met een voorkeur voor dierlijk voedsel. Zo eet een vos aas, bessen, noten, zaden, insecten, hagedissen, muizen, vogels en hun eieren en zoogdieren tot de grootte van een volwassen haas. Ook kunnen vossen een rol spelen bij het bepalen van de populatiegrootte van bijvoorbeeld ganzenpopulaties. Alleen territoriale vossen planten zich voort en werpen in maart / april hun jongen; dit gebeurt bij voorkeur ondergronds in een burcht. Een worp bestaat gemiddeld uit 4 tot 6 jongen. Vossen die niet in staat zijn een eigen territorium te vestigen (oudere, zwakkere en jonge vossen) worden zwervers. Voedselaanbod en de hoeveelheid schuilmogelijkheden (dagrustplaatsen) zijn factoren die een gebied geschikt maken voor de vos om er zich te vestigen.

12.2 Populatie: grootte & ontwikkeling

Sinds 2009 wordt door de FBE Utrecht een vlak dekkende inventarisatie georganiseerd van de vossenburchten, dit wordt gecombineerd met de voorjaarsstelling. In het westen van de provincie zijn weinig burchten. Het aantal waarnemingen in die gebieden is beperkt. De Utrechtse Heuvelrug vormt van oudsher het leefgebied van de vos in Utrecht. Uit historische verspreidingsgegevens (op basis van betaalde premies in de jaren 1954/55) is bekend dat de vos toen vrijwel niet voorkwam in de lager gelegen gebieden in Utrecht.

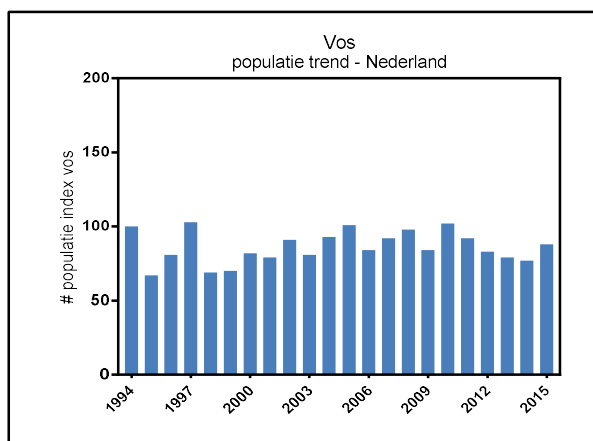
Eeuwenlang, in ieder geval in de periode 1849 – 1954, was de vos in Utrecht vrijwel beperkt tot het zuidoosten van de Utrechtse Heuvelrug. Vossen werden fel bejaagd, onder andere vanwege premies voor gedode vossen. De intensiteit van de bestrijding nam af door het verbod van de klem in 1969, minder jachttoezicht en het verdwijnen van hondsdoelheid. De toename van de vossenpopulatie tot de huidige dichtheden is een gevolg van steeds minder vervolging en veranderingen van het landschap. De huidige dichtheden zijn reeds 15 jaar stabiel.

Volgens de Index Vossenpopulatie Nederland vertoont de vos landelijk de laatste 15 jaren een stabiele trend. Wel lijkt de vos in sommige regio's toe te nemen en in andere regio's af te nemen. Toen de vos vrij bejaagbaar was (voor de inwerkingtreding van de Flora en Fauna Wet), was er een jaarlijks afschot van 10.000 tot 15.000 dieren zonder dat dit de stand veranderde. Het aantal vossen in Nederland wordt geschat op 0,1 tot 2,5 vossen per 100 hectare.

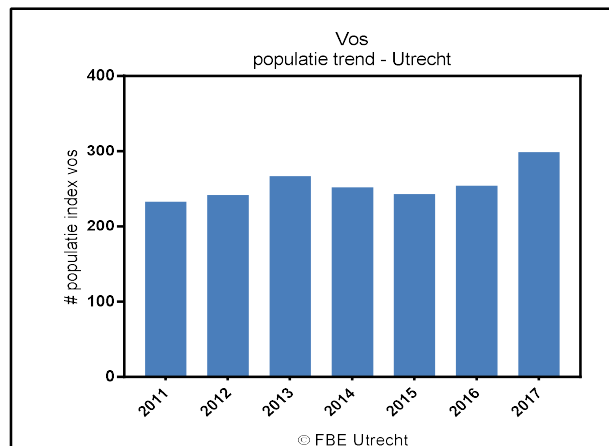
In de provincie Utrecht wordt tijdens faunatellingen het aantal vossenburchten geteld. In deze tellingen is een schommeling zichtbaar maar zonder significante toe of afname. Dit komt overeen met het landelijke beeld van de populatie van de vos.

Staat van Instandhouding

De landelijke staat van instandhouding van de vos kan zowel landelijk als provinciaal als gunstig worden gekenmerkt. Omdat de plaatsing op de landelijke vrijstellingslijst niet heeft geleid tot een negatieve trendontwikkeling, wordt geen bedreiging van de staat van instandhouding verwacht bij het voorgestelde beheer.

Index Vossenpopulatie Nederland (Compendium voor de Leefomgeving; Index 1994 = 100). Geen significante toe of afname ($p > 0,5$).

Aantal getelde vossenburchten in Utrecht tijdens faunatellingen in 2011 t/m 2017. Er is geen toe of afname in vossenburchten over tijd ($p > 0,08$) (FBE Utrecht, 2018).

Verspreiding van vossenburchten in Utrecht in april 2015 en 2016 (FBE Utrecht)

12.3 Schade: ontwikkeling & belangen

Schade aan Flora en Fauna

Vrijwillige weidevogelbeschermers geven Landschap Erfgoed Utrecht jaarlijks informatie over het broedsucces door de monitoring van het uitkomstpercentage van enkele duizenden legsels. Gegevens over de periode 2007-2015 laten zien dat het percentage uitgekomen legsels constant is en ieder jaar minimaal 70% bedraagt. Dit is ruim voldoende voor een stabiele weidevogelpopulatie, maar de weidevogels gaan ook in Utrecht achteruit. Dit zou mogelijk kunnen liggen aan een hoge sterfte van kuikens. Daarover is echter geen goede informatie beschikbaar.

Landelijk kan de vos het broedsucces van weidevogels, purperreigers en andere op of laag bij de grond broedende vogels verminderen door predatie (Brandsma, 2018; van der Kooij 2016; Teunissen et al. 2005; Brandsma 2001; NV PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland 2000). Om de mogelijke schade van de vos door predatiedruk op waarde te beoordelen moet het hele samenspel worden bekeken tussen broedvogels, hun predatoren en het landschap waar zij zich in bevinden (van der Wal & Teunissen 2018). Predatie op weidevogels heeft altijd plaatsgevonden maar de laatste jaren is met name de predatiedruk op weidevogels een belangrijk thema bij de afname van weidevogels. In de huidige situatie is het aantal predatoren, zoals de vos, niet verandert maar is het aantal weidevogels afgenomen, hierdoor neemt de relatieve predatiedruk toe (van der Wal & Teunissen 2018; CBS et al., 2015). Daarnaast zorgt landbouwintensivering voor een verminderd broedsucces. Zo verlaagd intensieve landbouw de hoeveelheid beschikbare insecten (Eglington et al., 2010; Ausden & Hirons, 2002), wordt door maaien in het broedseizoen de predatiekans drie- tot vijfmaal groter (Kleijn et al., 2010; Schekkerman et al., 2009; Arthur et al., 2005), en wordt het broedsucces van kuikens verder verlaagd door de afwezigheid van kruiden in de grasmat (Schekkerman et al., 2009; Gibbons, 2007; Wilson et al., 2005). In dit samenspel van landschapsbeheer, landgebruik en predatoren heeft de vos, samen met in totaal 20 Nederlandse roofdieren, een rol in de predatiedruk en verminderd broedsucces van weidevogels. De predatiedruk van roofdieren, zoals de vos, kan ook een bijkomend voordeel hebben door het onder controle houden van de populatie broedende grauwe ganzen in ons land (Voslamber et al., 2012).

Schade aan pluimvee

Vossen zijn opportunistische roofdieren die soms meer doden dan ze daadwerkelijk op dat moment aan voedsel nodig hebben. Dit kan voor pluimveehouders tot aanzienlijke schade leiden, daarnaast heeft stress bij kippen langdurig invloed op het pluimvee. De stress heeft minder eierproductie of sterfte tot gevolg. Met name bedrijven met het Freilandstelsel lopen een verhoogd risico op vossenpredatie. Het Freilandstelsel betreft vrijlopend pluimvee dat op grote percelen buiten loopt.

Schade aan overig vee

Er zijn in het buitenland gevallen bekend waarbij vossen in het veld geboren lammeren gedood hebben. In Nederland lammeren vrijwel alle schapen binnen (Mulder, 2005). Wel zijn in de provincie Limburg enkele meldingen bekend van predatie op lammeren. In Utrecht is nooit bewezen dat vossen lammeren gedood hebben.

Schade aan niet-bedrijfsmatig gehouden dieren

Vossen doden ook niet-bedrijfsmatig gehouden dieren (hobbydieren) die door particulieren worden gehouden. Het zorgvuldig ophokken dan wel afrasteren van de buitenren is een effectieve manier om schade door vossen te voorkomen.

Volksgezondheid

Vossen zijn drager van de vossenlintworm. Mensen kunnen besmet raken door bijvoorbeeld het eten van in het wild verzamelde bessen. Vossenlintworm is in Nederland alleen bekend in Oost-Groningen en Zuid-Limburg. Het lijkt erop dat de besmetting zich heel langzaam uitbreidt, maar het wordt niet verwacht dat de vossenlintworm binnen de termijn van dit faunabeheerplan Utrecht zal bereiken. Bovendien is het onduidelijk of bestrijding van vossen dit tegen zou houden.

Overige schade aan belangen

Incidenteel kunnen vossen graafschade toebrengen aan dijklichamen, taluds, spoorwegen, sportvelden, industrieterreinen en begraafplaatsen. Vossen kunnen door het graven van tunnels schade en een risico voor de volksgezondheid en de openbare veiligheid veroorzaken o.a. in of op begraafplaatsen, spoordijken, rivierdijken, waterbergingen, kogelwerende dijken op schietbanen en oefenterreinen, taluds langs wegen, industrieterreinen en sport- en evenemententerreinen.

12.4 Beheer: resultaten & evaluatie

Schade

Schade door de vos wordt niet vergoed. In de afgelopen beheerperiode is geen schade door de vos gemeld in de provincie Utrecht dit heeft hoogstwaarschijnlijk te maken met het feit dat schade niet vergoed wordt. In het verleden is schade gemeld bij Freilandkippen. BIJ12 Faunazaken heeft hierbij geconcludeerd dat bij kippen die worden gehouden volgens het Freilandsysteem, niet in redelijkheid verlangd kan worden dat deze schade wordt voorkomen met een waterdicht vossenwerend raster.

Overzicht geschoten dieren

Het jaarlijks aantal geregistreerde geschoten vossen in het FaunaRegistratie Systeem ligt op ongeveer 230 individuen. Tot 2017 was de registratie van landelijk vrijgestelde diersoorten wettelijk niet verplicht. De cijfers zoals geregistreerd in het FaunaRegistratie Systeem zijn derhalve een onderschatting. Voor de periode van 1 april 2017 tot en met 31 maart 2018 is het aantal afgeschoten vossen per WBE door de Jagersvereniging aangeleverd aan de FBE Utrecht. Registratie via de Jagersvereniging toonde een jaarlijks afschot van 666 vossen.

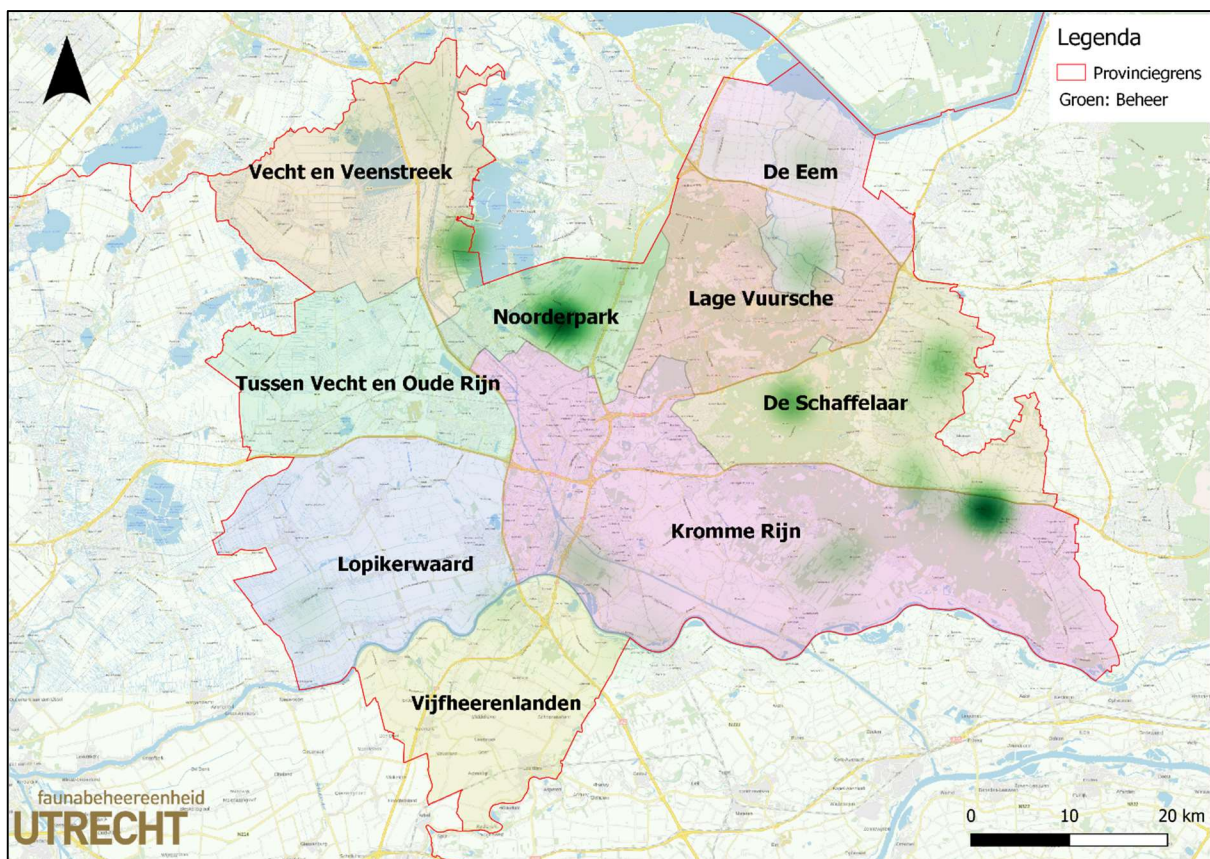
Overzicht van aantal gedode vossen weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: FaunaRegistratie Systeem

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
WBE						
Eem, De	28	30	23	30	37	38
De Schaffelaar	51	36	37	42	25	52
Kromme Rijn-Gebied	6	33	49	71	53	106
Lage Vuursche	-	-	-	-	-	-
Lopikerwaard	0	0	2	16	12	6
Noorderpark	66	46	45	38	44	54
Tussen Vecht en Oude Rijn	1	2	6	11	4	6
Vecht en Veenstreek	21	30	9	14	28	38
Vijfheerenlanden	4	8	5	3	12	11
Ongeclassificeerd	12	20	14	20	20	17
Totaal Utrecht	189	205	190	245	235	328

Overzicht van aantal gedode vossen weergegeven per WBE, 1 april 2017 t/m 31 maart 2018. Bron: Jagersvereniging

Periode	Eem, De	Kromme Rijn- Gebied	Vecht en Veenstreek ³	Lopikerwaard	De Schaffelaar	Lage Vuursche	Tussen Vecht en Oude Rijn	Vijfheerenlanden	Noorderpark
2017-2018	62	334	-	7	96	72	9	14	72
Totaal Utrecht									666

³ Vecht en Veenstreek laat jachtaktehouders hun afschot van vrijgestelde diersoorten en provinciale opdrachten invoeren in het FaunaRegistratie Systeem

Overzichtskaart vos van het geregistreerde afschot uit FRS (groen), periode 2012-2017 (FBE Utrecht, 2018).

Evaluatie

Het beheer van vossen rondom bedrijven met het Freilandsysteem speelt een belangrijke rol in het voorkomen van belangrijke schade. Het verlagen van de predatiedruk door het dodelijk beheer van de vos is vermoedelijk effectief geweest in de gebieden waar overige landschapkenmerken al gunstig waren voor de weidevogels. In welke mate de predatiedruk in de provincie Utrecht is voorkomen en in welke gebieden, kan door gebrek aan data niet worden vastgesteld. Wel is het percentage uitgekomen legsels van weidevogels hoog (>70%), dit laat in ieder geval zien dat er gemiddeld geen hoge predatiedruk aanwezig was op eieren in de afgelopen beheerperiode, maar een lokaal grote invloed is niet uit te sluiten.

12.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist

In het werkgebied van de FBE Utrecht kon gebruik gemaakt worden van de landelijke vrijstelling voor vangen van vossen en schieten van vossen tussen zonsopkomst en zonsondergang. Aanvullend op de landelijke vrijstelling kon in en nabij weidevogelkerngebieden een minimale vossenstand nagestreefd worden middels een ontheffing voor het gebruik van kunstlicht. In het kader van dreigende schade aan vrije uitloop pluimvee was ook een ontheffing voor geweer met kunstlicht beschikbaar nabij bedrijven met het Freilandsysteem.

Afschot

Het afschot van vossen is in de periode februari-juni het meest effectief. Dan liggen de territoria het meest vast en worden door afschot opgevalen territoria niet snel opgevuld (Mulder, 2007). Naast deze periode in het jaar is afschot het meest effectief wanneer gebruik gemaakt kan worden van kunstlicht en restlicht- en warmtebeeldversterking zodat gedurende de actieve periode (nachtelijke uren) een vos geschoten kan worden. Met name rondom weidevogelkerngebieden en nabij bedrijven

met het Freilandsysteem zijn de risico's op schade dermate hoog dat afschot gedurende nachtelijke uren noodzakelijk is om de aanwezige vossen te doden.

BIJ12 Faunazaken adviseert om bestrijding van vossen met het geweer met kunstlicht te laten plaatsvinden in een omgeving van enkele kilometers rondom bedrijven met het Freilandsysteem om predatiedruk van vossen te verminderen. De provincie en FBE zijn, gelet op het advies van BIJ12 Faunazaken, overeengekomen om zones in te stellen voor deze vorm van beheer. Bij deze zonering is uitdrukkelijk rekening gehouden met de ligging van de geregistreerde Freiland-bedrijven en andere bedrijven met vrije uitloop.

12.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

Predatiedruk

Recent onderzoek door van der Wal en Teunissen (2018) laat in een samenvatting van al het eerder gepubliceerde onderzoek, gecombineerd met nieuwe resultaten, zien dat het doden van de vos alleen effectief is wanneer de juiste landschappelijke voorwaarden worden gecreëerd. Zij concluderen: "Uit deze studie blijkt dat alleen het aanpakken van de predatoren vrijwel nooit zal leiden tot het gewenste effect op de stand van boerenlandvogels". Cruciaal in het succes van weidevogelbeheer is: 1) vergroten van de openheid van het landschap, 2) het verhogen van het waterpeil, en 3) het creëren van kruidenrijk landschap.

Vergroten van de openheid van het landschap

Door het verwijderen van struikgewas, vrijstaand bomen, of hagen wordt een landschap meer geschikt voor weidevogels (Besnard et al., 2016; van der Vliet et al., 2010; Coppedge, 2001). Predatoren kunnen hierdoor minder makkelijk geschikt habitat of uitkijkposten vinden (Wallander et al., 2006; van der Vliet et al., 2008; Atuo & O'Connell 2017; Bertholdt et al., 2017). Daarnaast ontstaat er meer beschikbaar oppervlakte voor weidevogels waardoor hogere aantallen weidevogels ontstaan die gezamenlijk predatoren op afstand houden (MacDonald & Bolton, 2008).

Het verhogen van het waterpeil

Door het verhogen van het waterpeil worden de landschappelijke eigenschappen gunstiger voor weidevogels (Laidlaw et al., 2013, 2015 en 2017). Bij een natte grond zijn de insecten dichter aan de oppervlakte en is zo er meer voedselaanbod voor weidevogels (Eglington et al., 2010; Ausden & Hirons, 2002). Daarnaast onderdrukt een natte bodem de vegetatiegroei waardoor insecten makkelijker te vinden zijn en kuikens meer kans krijgen zich door het gras te bewegen (Butler & Gillings, 2004; Ausdin et al., 2001). Als laatste voordeel maakt een natte bodem het gebied onaantrekkelijk voor zoogdieren. Predatoren betreden hierdoor minder graag het gebied (Bellebaum & Bock, 2009). Daarnaast verhuizen ook de muizen in het gebied naar hoger gelegen plaatsen en nemen ze predatoren met zich mee, weg van de weidevogels (van der Wal & Teunissen, 2018; Laidlaw et al., 2013).

Creëren van kruidenrijk landschap

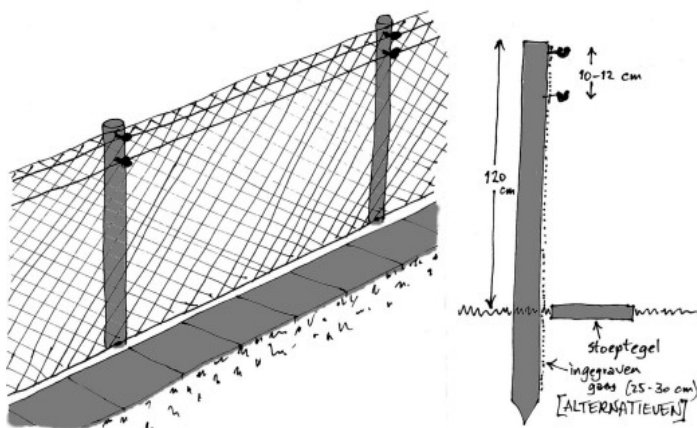
Kruidenrijke landschappen hebben een hoger aantal insecten (Scheckerman & Beintema, 2007) en zijn voor kuikens gemakkelijker om doorheen te bewegen. Voedselaanbod is hierdoor hoger en kuikens kunnen zich ook gemakkelijker voeden in de vegetatie. Daarnaast zijn kruidenrijke percelen minder aantrekkelijk voor muizen (Laidlaw et al., 2013). Muizen trekken predatoren aan. Kruidenrijk vegetatie kent minder muizen en daardoor een minder hoge predatiedruk (van der Wal & Teunissen, 2018).

Pluimvee

Het actief verjagen van vossen is in de praktijk niet mogelijk, omdat de vos zich nauwelijks laat zien en vooral 's nachts actief is. Voor preventie van schade door de vos kan gebruik worden gemaakt van licht

ter afschrikking of door middel van een vossenwerend raster. Mulder (2014) geeft specificaties voor een vossenwerend raster. Deze aanbevelingen zijn bedoeld voor het hobbymatig houden van pluimvee. Het gaas dient een maaswijdte te hebben van maximaal 7 cm. Beklimmen en ondergraven van de vos moet worden voorkomen door middel van een blokkade aan de boven en onderkant. Het raster moet geheel gesloten te zijn zonder mogelijkheden om vanaf omliggende objecten over de afzetting heen te springen. Naast het vossenwerend raster kan aanvullend gebruik worden gemaakt van licht. Licht dat in de aanwezigheid van een vos aanschiet heeft een afschrikkende werking op een vos. Een dergelijk licht kan als toevoeging naast het raster worden gebruikt.

BIJ12 Faunazaken heeft in 2004 geconcludeerd dat van een pluimveehouder die kippen houdt volgens het Freilandsysteem niet in redelijkheid verlangd kan worden om een waterdicht vossenwerend raster te plaatsen. Voor deze percelen zal de vossenstand beperkt dienen te worden omdat preventieve middelen onvoldoende effect hebben. Het vossenwerend raster heeft een sterk negatieve invloed op de toegankelijkheid van het gebied voor overige grondgebonden zoogdieren.

Schematische weergave door Mulder (2014) van een vossenwerend raster. Een minimale hoogte van 120cm. De bovenzijde is voorzien van schrikdraad. De onderzijde van het raster is 25-30cm ingegraven of voorzien van betegelde onderrand.

Afweging voorafgaand aan beheer

Voor bedrijven die vrij uitlopen pluimvee houden volgens het Freilandsysteem is een vossenwerend raster geen redelijk alternatief en zal in de omgeving van dergelijke bedrijven de vossenstand beperkt moeten worden. Binnen een straal van enkele kilometers rond deze bedrijven zal gebruik van kunstlicht, restlicht- en warmtebeeldversterking noodzakelijk zijn om dit op een effectieve manier te realiseren. Bij deze bedrijfsvoering is sprake van een jaarrond schadedreiging wanneer vossen in de omgeving van het bedrijf verblijven. Het is onmogelijk vooraf te bepalen wanneer en in welke mate schade op zal treden, hierdoor is afschot in het gehele jaar gewenst.

Predatiedruk op weidevogels is een belangrijk thema bij het duurzaam voortbestaan van boerenlandvogels. Daar waar afschot van de vos als predator een toegevoegde waarde heeft op het voortbestaan van boerenlandvogels zal worden ingezet op het verminderen van de vossen populatie in het gebied. Het alleen aanpakken van de predatoren zal echter vrijwel nooit leiden tot het gewenste effect op de stand van boerenlandvogels (van der Wal en Teunissen, 2018). Omdat er in delen van de provincie met belangrijke weidevogelgebieden ook gewerkt wordt aan andere maatregelen is dodelijk beheer van de vos als aanvulling hierop noodzakelijk.

12.7 Beheerdoelstelling & uitvoering

Ter voorkoming van belangrijke schade bij vrije uitloop pluimvee en grond broedende vogels zal gedurende de aankomende periode een minimumstand worden nagestreefd rond bedrijven met het

Freilandsysteem en belangrijke kern weidevogelreservaten. Om het noodzakelijke dodelijk beheer uit te kunnen voeren biedt de landelijke vrijstelling voor kastvallen en afschot tussen zonsopkomst en zonsondergang onvoldoende mogelijkheden. Dit komt door het feit dat vossen primair in de schemer- en nachtperiode actief zijn en kastvallen onvoldoende effectief zijn. Daarom wordt een ontheffing voor de gebieden met Freiland-bedrijven voor afschot in de schemerperiode en afschot gedurende de nacht met gebruik van kunstlicht, restlicht- en warmtebeeldversterking en geluiddemper noodzakelijk geacht. Om effectief te zijn dient afschot gedurende het gehele jaar mogelijk te zijn.

Voor het dodelijk beheer ten aanzien van predatiedruk door de vos op grondbroedende vogels zal een ontheffing worden aangevraagd voor het handhaven van een minimumstand in de omgeving van weidevogelkerngebieden. De ontheffing is een aanvulling op de landelijke vrijstelling, die ook het hele jaar geldt. De nadruk van het dodelijk beheer zal echter liggen op de maanden februari tot en met juni omdat dan (na de paartijd) de territoria van de vossen vastliggen en na verwijdering van territoriale vossen opengevallen plekken niet direct worden opgevuld. Bovendien overlapt deze periode met de broedtijd van de weidevogels.

Doelstelling periode 2019-2025

In continuïteit van de voorgaande planperiode streeft de FBE Utrecht ernaar om belangrijke schade door vossen te voorkomen door:

1. Jaarrond afschot mogelijk te maken gedurende de schemer- en nacht uren nabij bedrijven met het Freilandsysteem;
2. Jaarrond afschot mogelijk te maken gedurende de schemer- en nacht uren nabij weidevogelkerngebieden.

Indien belangrijke schade optreedt op gronden, die niet voldoen aan de in het Besluit Natuurbescherming gestelde regels voor een jachtveld, dan zal de FBE Utrecht, mits gedegen gemotiveerd door de initiatiefnemer, een aanvraag bij de provincie indienen voor een ontheffing via artikel 3.26 lid 3 Wnb om op die gronden te jagen met het geweer, mits de schade niet op andere wijze kan worden voorkomen of bestreden.

12.8 Monitoring

Door middel van een periodiek oppervlakte dekkende inventarisatie gedurende de voorjaarsstelling worden de belopen burchten en kraamburchten in kaart gebracht. Hiermee wordt getracht een trend weer te geven die laat zien hoe de vossenstand zich ontwikkelt. Daarnaast worden verspreidingsgegevens uit de NDFF opgevraagd en in kaart gebracht.

13. Verwilderde kat⁴

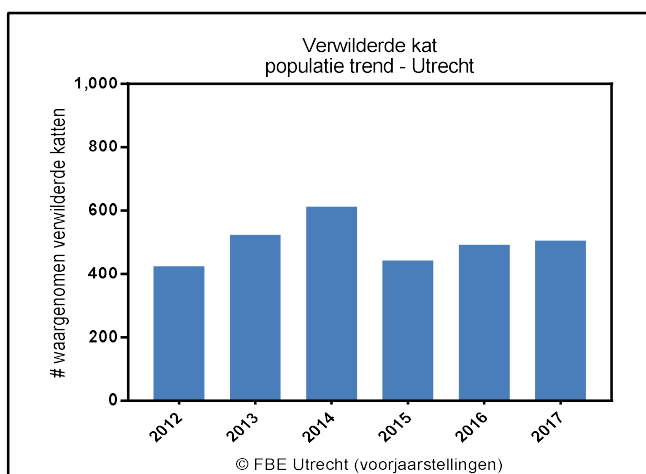
13.1 Soortbeschrijving

De provincie Utrecht heeft de verwilderde kat als volgt gedefinieerd: indien een kat veelvuldig, 's nachts, in de vroege ochtend of de late avond, jagend in het veld wordt gezien kan ervan uit worden gegaan dat het een "verwilderde" kat betreft. Katten in het stedelijk gebied blijven overwegend binnen een straal van 150 meter rondt hun huis (Thomas, 2014; Haspel, 1989), verwilderde katten hebben grotere homeranges die kunnen oplopen tot honderden hectaren (Bridges et al., 2015; van der Ende, 2015; Bengsen et al., 2012).

Verwilderde katten eten een groot scala aan inheemse fauna soorten (Hacklander, 2014; Loss et al., 2013; Dijksterhuis, 2012; Jessup, 2004; Lowe, 2000). Ze zijn met name 's nachts maar ook overdag actief (van der Ende, 2015).

13.2 Populatie: grootte & ontwikkeling

In de provincie Utrecht wordt het aantal verwilderde katten geschat op bijna 27.000 individuen (Knol, 2015). Bij de jaarlijkse faunatellingen in april van de FBE/WBE's worden van 2012 tot 2017 rond de 500 verwilderde katten geteld. Ongetwijfeld wordt dan slechts een klein deel van de populatie waargenomen gezien het schuchtere, nachtelijke bestaan van verwilderde katten. Knol 2015 schat het aantal verwilderde katten in het buitengebied op 6 per 100 ha. Daarmee is het gemiddeld aantal verwilderde katten in het werkgebied van de FBE Utrecht geschat op bijna 7.000 verwilderde katten (Utrecht 18.7% onbebouwd). De overige 20.000 verwilderde katten bevinden zich in het stedelijk gebied van de provincie.

Aantalsontwikkeling van de verwilderde kat in de provincie Utrecht, periode 2012-2017 (FBE Utrecht, 2018).

⁴ De Dierenbescherming distantieert zich van het doden van verwilderde katten en neemt het standpunt in dat dergelijke maatregelen niet opgenomen dienen te worden in het Faunabeheerplan. Dit is naar haar mening een niet-effectieve maatregel. Temeer ook omdat het feitelijk probleem, nl. de toestroom van nieuwe verwilderde katten, niet wordt aangepakt alsmede niet duidelijk is of de maatregel daadwerkelijk bijdraagt aan het voorkomen van schade c.q. de verlaging van de predatiedruk. Zie ook: <https://www.Sovon.nl/nl/actueel/nieuws/effect-predatie-op-boerenlandvogels-nader-bekeken>. De Dierenbescherming is van mening dat alleen een integraal beleid gericht op het voorkomen dat (huis)katten verwilderen, effect zal sorteren. Kortom een beleid dat uitgaat van voorlichting, preventie en de toepassing van TNR en ondersteund wordt door een verplichte registratie (chipplicht), aldus de Dierenbescherming.

13.3 Schade: ontwikkeling & belangen

Landbouwschade

Nationaal noch internationaal zijn er aanwijzingen dat katten substantiële landbouwschade aanrichten. In Nederland wordt schade door verwilderde katten niet getaxeerd en deze is vooralsnog onbekend. Het is aannemelijk dat landbouwschade door verwilderde katten niet voorkomt.

Schade aan fauna

De schade door verwilderde katten aan de fauna is zeer groot. Krol 2015 heeft berekend dat de schade van de verwilderde kat in het buitengebied in Nederland meer dan 19 miljoen prooidieren bedraagt. Voor vogels komt dit overeen met het aantal vogels dat jaarlijks geboren worden in een gebied zo groot als 2x de Veluwe. Eenzelfde relatieve orde van aantal prooidieren wordt ook in andere landen aangetoond (Loss et al. 2013; Jessup 2004; Lowe 2000). De verwilderde kat is dan ook door de IUCN-geplaatste in de top 100 meest bedreigende invasieve soorten ter wereld (Lowe 2000). Dit heeft met name betrekking op geïsoleerde ecosystemen zoals eilanden.

Overzicht van aantal prooidieren van de verwilderde kat per jaar, in het werkgebied van de FBE Utrecht. Berekend op basis van Knol 2015. (dit is exclusief het stedelijk gebied)

	Aantal prooien
Aantal zoogdieren (70%)	661.658
Aantal vogels (25%)	236.307
Aantal reptielen en amfibieën (5%)	47.261
Totaal aantal prooien in het werkgebied van de FBE Utrecht	945.226

De predatie van verwilderde katten in Nederland betreft een breed scala aan inheemse fauna (Hernandez et al., 2018; Knol 2015). De vertaling van gegevens uit Engeland laat zien dat in Nederland met name de huismus slachtoffer is met 1,3 miljoen prooidieren maar ook soorten zoals patrijs, gele kwikstaart, ringmus, huiswaluw, geelgors en boomleeuwrik worden gedood (Knol 2015). In Nederland is ook de predatie op bijeneter (Werkgroep bijeneters 2011), ijsvogel, houtsnip en kleine karekiet bekend (Dijksterhuis 2012).

Predatie van de verwilderde kat betreft verder zoogdieren zoals woel-, spits- en bosmuizen (Op den Hoeck, 2013), konijnen en hazen (Hacklander, 2014), vleermuizen, verschillende marters (Knol, 2015) en de Europese hamster (Valck 2001), en ook streng beschermde reptielen als de zandhagedis en ringslang (Hernandez et al., 2018; Knol, 2015). Uiteraard verschilt de predatie van de verwilderde kat per locatie, maar de geschatte schade in de provincie Utrecht aan inheemse fauna is groot met jaarlijks bijna 1 miljoen prooidieren in het werkgebied van de FBE Utrecht.

Overige schade

Katten kunnen ziekteverwekkers overdragen op met name kinderen, zwangere vrouwen, ouderen en mensen met zwakke weerstand. Deze ziekteverwekkers kunnen worden overgedragen door uitwerpselen of krabben en beten (Neijenhuis et al., 2015). De besmettingsgraad met deze ziekteverwekkers is aanzienlijk hoger bij verwilderde katten; boven de 50% (Waap, 2014; Opsteegh et al., 2012; Overgaauw, 1997). Ruim een kwart van de opgenomen katten in het asiel blijkt besmet met de worm (*Toxocara cati*) waarvan de larven migreren door de ingewanden en ogen wat tot blindheid kan leiden (Fischer, 2003; Macpherson, 2013). Er is kans op de darm protozoën *Gardia* en *Cryptosporidium*, die overdraagbaar is van dieren op mensen (ESCCAP, 2011). Blootstelling aan verwilderde katten geeft verder risico's op infecties met micro-organismen zoals de kattenkrabziekte of ringworm. Zo waren zwervkatten recentelijk nog verantwoordelijk voor een uitbraak van ringworm

in een militaire basis in Israël (Brosh-Nissimov, 2018); ook in Nederland is een ringwormepidemie niet onbekend (Cohen, 1968). De verwilderde kat is ook een gastheer van rabiës. In voormalig rabiës vrij Ohio is recentelijk rabiës uitgebroken door verspreiding via besmette verwilderde katten (Singh, 2018). Zolang rabiës niet voorkomt bij zwervkatten in Nederland is dat risico beperkt (Neijenhuis et al., 2015) al blijft het risico van toekomstige overdracht van rabiës van vleermuizen (als prooi) op de verwilderde kat aanwezig (Knol 2015).

13.4 Beheer: resultaten & evaluatie

Schade aan fauna

Het Faunabeheerplan 2014-2019 bevatte de doelstelling om de verwilderde kat buiten de bebouwde kom terug te brengen naar nul. Deze doelstelling is mede door de toestroom van verwilderde katten uit stedelijk gebied niet behaald. Registratie van gedode verwilderde katten was tot 2017 niet verplicht en precieze cijfers zijn daarom niet beschikbaar.

Overzicht geschoten dieren

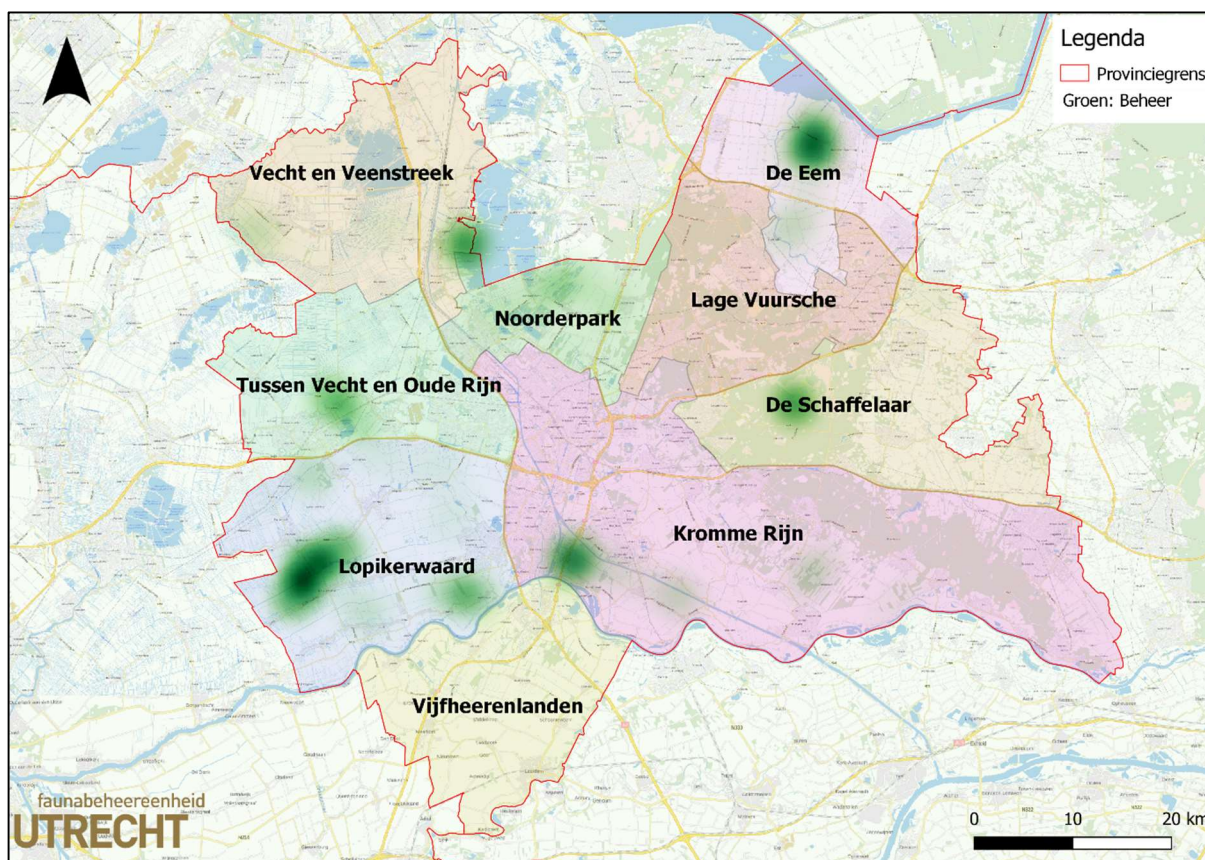
Het aantal gedode dieren is in de jaren 2016 en 2017 ten opzichte van voorgaande jaren sterk toegenomen. Het is aannemelijk dat deze toename het gevolg is van een toename in registratie en niet een toename van afschot. Tot 2017 was de registratie van verwilderde diersoorten niet verplicht. In 2017 werd het aantal afgeschoten verwilderde katten middels de Jagersvereniging aangeleverd, het betreft een totaal aantal per WBE in de periode 1 april 2017 t/m 31 maart 2018. Registratie via de Jagersvereniging toonde een totaal aantal van 304 geschoten verwilderde katten.

Overzicht van aantal gedode verwilderde katten weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: FBE Utrecht						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
WBE						
Eem, De	4	4	7	5	8	23
Kromme Rijn-Gebied	19	0	1	0	24*	17*
Lopikerwaard	4	22	26	13	13	23
Noorderpark	2	1	5	6	3	14
Schaffelaar, De	0	0	0	0	2	0
Tussen Vecht en Oude Rijn	0	2	0	13	9*	7
Vallei, de	0	1	0	0	1	0
Vecht en Veenstreek	1	0	0	9	20*	23
Totaal Utrecht	30	30	39	56	80	107

* In 2016 zijn acht katten middels een vangkooi gevangen en geëuthanaseerd (4 Kromme Rijn; 3 Tussen Vecht en Oude Rijn en 1 Vecht en Veenstreek) en in 2017 drie katten (3 Kromme Rijn).

Overzicht van aantal gedode verwilderde katten weergegeven per WBE, 1 april 2017 t/m 31 maart 2018.
Bron: Jagersvereniging Utrecht

Periode	Eem, De	Kromme Rijn- Gebied	Vecht en Veenstreek ⁵	Lopikerwaard	De Schaffelaar	Lage Vuursche	Tussen Vecht en Oude Rijn	Vijfheerenlanden	Noorderpark
2017-2018	33	152	-	76	6	9	9	0	19
Totaal Utrecht									304

Overzichtskartaal verwilderde kat van geregistreerd beheer (groen), periode 2012-2017 (FBE Utrecht, 2018).

Evaluatie

De aantallen verwilderde katten die jaarlijks geteld worden geven aan dat het noodzakelijk blijft om katten te onttrekken. Met name in en rondom natuurgebieden, waaronder weidevogelreservaten, is aanhoudend dodelijk en niet dodelijk beheer noodzakelijk om de predatiedruk laag te houden.

⁵ Vecht en Veenstreek laat jachtaktehouders hun afschot van vrijgestelde diersoorten en provinciale opdrachten invoeren in het FaunaRegistratie Systeem

13.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist

De provinciale opdracht is de basis voor het beheer.

Populatiereductie

Door het herhaaldelijk en jaarrond wegvangen of schieten van individuen of door de inzet van reproductieremmers kan de populatie worden ingeperkt. Het afschot is het meest effectief wanneer gebruik gemaakt wordt van kunstlicht, restlicht en warmtebeeldversterking zodat gedurende de actieve (nachtelijke) periode verwilderde katten beheerd kunnen worden. Met name rondom weidevogelkernen en nabij natuurgebieden zijn de risico's op schade aan fauna door verwilderde katten dermate hoog dat afschot tijdens de nachtelijke periode noodzakelijk is. Het gebruik van een geluidsdemper is in en nabij natuurgebieden wenselijk om verstoring van overige natuurwaarden te voorkomen.

Vangkooi

Om belangrijke schade aan fauna te kunnen beperken en voorkomen is naast de mogelijkheid tot afschot ook de inzet van een vangkooi wenselijk, dit om lokaal de stand voldoende te kunnen verlagen. Tevens biedt het gebruik van een vangkooi de mogelijkheid om katten vooraf te controleren op een chip. Katten hebben vaste territoria waardoor het verlagen van een populatie nabij kwetsbare natuurgebieden schade aan fauna langdurig kan voorkomen. Gevangen verwilderde katten kunnen worden geëuthanaseerd of worden opgevangen in speciaal daarvoor bestemde dierenasiels.

13.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

TNR

De methode van vangen, neutraliseren en vrijlaten (Trap, Neuter and Release) wordt uitsluitend toegepast in het stedelijk gebied (Neijenhuis et al., 2015). Naast het castreren worden katten hierbij vaak behandeld tegen ziektes en eventueel voorzien van chip. Het idee hierbij is dat de katten zich niet meer kunnen voortplanten en de populatie over termijn afneemt door ouderdom. Door het vrijlaten van de katten heeft dit echter geen direct effect op het aantal verwilderde katten en hun impact. Natuurorganisaties wijzen deze methode dan ook vaak af als oplossing in het buitengebied (Neijenhuis et al., 2015; Barrows, 2004). Ook de Dierenbescherming (z.d.) geeft aan dat TNR nog geen effectieve methode is voor bestrijding van verwilderde katten in het buitengebied. Wel wordt het aantal ziektes vermoedelijk verminderd bij actieve nazorg. Bij Stichting Scheldekate in Zeeland worden de katten naast TNR wekelijks voorzien van hoogwaardig voedsel waarbij de kattenpopulatie wordt gemonitord op gezondheid en eventuele nieuwelingen (Neijenhuis et al., 2015). De huidige TNR projecten draaien voornamelijk op vrijwilligers en bredere toepassing is in potentie erg kostbaar. Of TNR op de lange termijn effectief is in het beperken van het aantal verwilderde katten is nog onvoldoende over bekend (Neijenhuis et al., 2015). Verder onderzoek zal hier meer duidelijkheid in moeten geven.

Immunocontraceptie

Immunocontraceptie kan dienen als een goedkoper alternatief van castratie binnen TNR. Hierbij wordt met een vaccin het afweersysteem dusdanig geactiveerd dat de voorplantingscellen worden afgebroken waardoor het dier onvruchtbaar wordt. Deze techniek zou TNR goedkoper maken doordat castratie niet meer nodig is en 'één vaccinatie' voldoet. Deze methode is succesvol getest op honden, herten en paarden (Gupta et al., 2011; Killian, 2006) maar de effectiviteit op katten is onvoldoende onderzocht en blijft onvoorspelbaar (Levy et al., 2011). Meer onderzoek is ook voor deze methode nodig.

Huisdieren beleid

De snelste manier om van de problematiek rond verwilderde katten af te komen is door het probleem bij de oorzaak aan te pakken. De oorzaak van de verwilderde kattenpopulatie ligt bij gehouden katten die in grote aantallen verwilderen (Neijenhuis et al., 2015; Knol, 2015; Dierenbescherming, z.d.). Wanneer niet alleen de aanwezige verwilderde katten maar ook de toestroom van nieuwe katten die verwilderen aangepakt wordt kan een werkelijke afname van de populatie worden gerealiseerd. Verwildering van huiskatten kan gestopt worden door verplichte registratie, chippen en castratie van huiskatten. Met deze middelen kan de eigenaar aansprakelijk worden gesteld voor eventuele verwildering van een huiskat, en wordt voortplanting buitenshuis voorkomen. Predatie door huiskatten kan worden voorkomen door de handhaving van de bestaande wet- en regelgeving en door het loslopen in te perken. Volgens artikel 3.24 lid 5 van de Wnb staat dat eenieder verplicht is te verhinderen dat een dier dat hem toebehoort of onder zijn toezicht staat, in het veld dieren opspoort, doodt, verwondt, vangt of bemachtigt. Hier ligt een verantwoordelijkheid voor katteneigenaars die tot op heden onvoldoende wordt opgepakt.

Afweging voorafgaand aan beheer

Gezien de grote schade aan fauna is dodelijk en niet dodelijk beheer van verwilderde katten noodzakelijk. Echter, de provinciale opdracht voor dodelijk beheer beperkt zich tot de tijd tussen zonsopgang en zonsondergang, terwijl verwilderde katten voornamelijk 's nachts actief zijn. Verder beperkt de opdracht zich enkel tot het gebruik van het geweer. Met name nabij zeer risicovolle natuurgebieden zijn aanvullende middelen zoals kastvallen, geluidsdempers en nachtkijkers noodzakelijk om de verwilderde kattenpopulatie te beheren en daarmee de predatiedruk op beschermde fauna te laten afnemen.

13.7 Beheerdoelstelling & uitvoering

Beheermethoden zoals TNR, castratie en immunocontraceptie zijn nog onvoldoende onderzocht om aan te nemen dat deze methoden na vrijlating van de katten zal leiden tot predatiereductie in het buitengebied. Mogelijk kunnen deze maatregelen in de toekomst wel een oplossing bieden zolang deze worden toegepast in combinatie met strakke registratie en controle op huiskatten. Zolang de combinatie van deze maatregelen niet is geïmplementeerd zal de focus blijven op het op korte termijn reduceren van de huidige verwilderde kattenpopulatie.

Periode 2019-2025

In continuïteit van de voorgaande planperiode streeft de FBE Utrecht ernaar om belangrijke schade door verwilderde katten te voorkomen door:

1. De populatie verwilderde katten terug te brengen naar een minimumstand, door middel van afschot, het gebruik van vangkooien, educatie en aanscherping van het huisdierenbeleid;
2. Initiatiefnemers die zich binnen de bebouwde kom inzetten voor TNR te ondersteunen;
3. Onderzoek naar effectieve alternatieve middelen te stimuleren.

13.8 Monitoring

De aantalsontwikkeling van de verwilderde kat wordt gemonitord tijdens de voorjaarsstellingen van de FBE. Dodelijke beheermaatregelen dienen te worden geregistreerd in het FaunaRegistratie Systeem.

14. Veldmuis

14.1 Soortbeschrijving

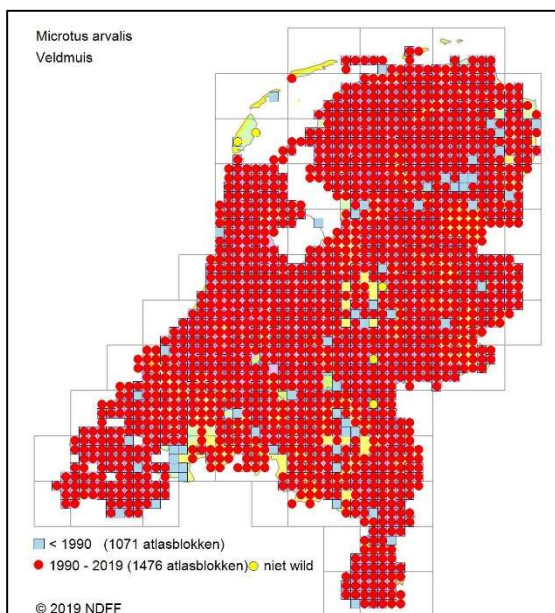
De veldmuis leeft vooral in open droge tot vochtige gebieden, met name in niet begraasd grasland, akkers, bermen en op dijken. Tussen maart en oktober heeft een vrouwtje c.a. 2 of 3 worpen van 5 of 6 jongen. Na 11 dagen zijn de jongen alweer vruchtbaar wat tot een hoge reproductie kan leiden. Tot omstreeks 1960 kenden grote delen van ons land veldmuisplagen, die om de drie jaar optraden (Wymenga et al., 2016). Deze plagen traden ook op in Utrecht: voorbeelden zijn bekend uit Eemland, bij Vianen en in de Gelderse Vallei (van Wijngaarden, 1957). Tussen 1960 en 2004 waren in ons land nog enkele plagen van lokale aard met 3-4 jarige cycli. De laatste plaag was in 2014-2015 in Friesland en het Eemland in Utrecht (van Apeldoorn, 2005, Wymenga et al., 2016).

14.2 Populatie: grootte & ontwikkeling

De veldmuis komt in heel Nederland voor. Over de ontwikkeling van de Nederlandse populatie zijn geen recente gegevens. Hoge dichtheden van de veldmuis komt in cycli voor van 3-4 jaar. Afhankelijk van de omgevingsfactoren kan dit uitgroeien tot een plaag. Met name in Friesland, Groningen en Noord-Brabant zijn veldmuisplagen bekend. De veldmuis is wijdverspreid en komt met uitzondering van Texel, Vlieland en Terschelling en enkele locaties op de zandgronden in vrijwel alle atlasblokken voor (NDFF).

Staat van Instandhouding

De landelijke staat van instandhouding van de veldmuis kan zowel landelijk als provinciaal als gunstig worden gekenmerkt. Op de rode lijst van de International Union of Conservation of Nature (IUCN) wordt de veldmuispopulatie als stabiel beoordeeld zonder risico's t.a.v. afname of fragmentatie (Yigit et al., 2016). De soort wordt gekenmerkt als "least concern" met geen direct risico tot afname.

Verspreidingsatlas veldmuis, periode 1990-2018 (NDFF, 2019).

14.3 Schade: ontwikkeling & belangen

Landbouwschade

Schade van de veldmuis kan hoog oplopen in piekjaren, er wordt dan over een veldmuisplaag gesproken. LTO Noord berekende de schade door een veldmuisplaag in 2014 op 73 miljoen euro (Wymenga et al., 2016). In Utrecht trad toen schade op bij tenminste vijf landbouwbedrijven in Eemland, ten zuidwesten van Bunschoten. Er is weinig over de oorsprong van deze plagen in de literatuur besproken. Mocht er schade ontstaan in de provincie Utrecht door een veldmuisplaag is dit vooral te verwachten bij grasland van intensieve landbouw (Bonnet et al., 2013; Wymenga et al., 2016) in de regio's in Eemland.

14.4 Beheer: resultaten & evaluatie

Landbouwschade

De faunabeheerplannen 2010-2014 en 2014-2019 bevatten geen doelstellingen voor de veldmuis. Er heeft in de voorgaande periode geen beheer van de veldmuis plaatsgevonden.

Evaluatie

Doordat er sinds 1960 in de provincie Utrecht geen schade meer is toegekend aan een muizenplaag kan worden aangenomen dat veldmuizen geen substantiële schade veroorzaken. Wel toont de muizenplaag in Eemland (Utrecht) en Friesland van 2014 aan dat een veldmuizenplaag in korte tijd een substantiële hoeveelheid belangrijke schade kan veroorzaken.

14.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist

Grondgebruikers mogen met het oog op schadebestrijding, de volksgezondheid en de openbare veiligheid veldmuizen doden en vangen, ook in het veld, op basis van de provinciale vrijstelling.

Populatiereductie

Op grond van deze vrijstelling kan dodelijk beheer worden uitgevoerd door inundatie en met middelen die krachtens de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden zijn toegelaten of vrijgesteld. Bestrijding is technisch mogelijk met fosfide-tabletten, maar dit middel is krachtens de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden niet toegestaan voor bestrijding van veldmuizen. Het buitengebruik van rodenticide is sinds 1 juli 2017 verboden wegens het gevaar voor doorvergiftiging van roofvogels. Het rapport van Wymenga et al. (2015) bevat in tabel 6.1 een beoordeling van een groot aantal maatregelen. De auteurs twijfelen aan de effectiviteit van veel maatregelen. Zij bevelen inundatie aan: verdrinken door opzetten of opbrengen van water. Als meest geschikte preventieve maatregel noemen zij kort houden van grasland, vooral door beweiding of eventueel frequent maaien.

14.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

Schade aan grasland

Schade door de veldmuis ontstaat vooral op landbouwgronden met erg gunstige omstandigheden waardoor in piekjaren hoge dichtheden kunnen ontstaan. Voor de veldmuis is een verlaagde grondwaterstand en dichte vegetatie optimaal. Bij een veldmuizenplaag zijn de meest toegepaste verweermaatregelen dan ook het laten onderlopen (inundatie) van de grond en heel kort maaien van de vegetatie (Wymenga et al., 2015). Wanneer een plaag zich voordoet komen handelingen echter vaak te laat (Van Apeldoorn et al., 2005). Om schade effectief te voorkomen moet vooraf worden ingespeeld op preventieve maatregelen en risico inschatting. Het voorkomen van veldmuizen plagen kan worden gedaan door landbouwgronden minder intensief te beheren met minder stikstof (Bonnet et al., 2013) en een gemiddeld hogere grondwater stand (Wymenga et al., 2015; Van Apeldoorn et al., 2005). Deze factoren maken percelen minder aantrekkelijk voor de veldmuis en stimuleren een minder dichte vegetatie wat veldmuizen kwetsbaar maakt voor predatoren (Van Apeldoorn et al., 2005). Voor

boeren betekend dit echter een andere manier van werken met een minder hoge grasproductie per vierkante meter.

Afweging voorafgaand aan beheer

De veldmuizenplaag van 2004 en zeker de omvangrijke plaag van 2014-2015 hebben laten zien dat veldmuizen nog steeds voor vele miljoenen schade kunnen aanrichten en waterkeringen ondermijnen.

14.7 Beheerdoelstelling & uitvoering

Ter voorkoming van belangrijke gewasschade en in het belang van de volksgezondheid en openbare veiligheid kan gedurende de aankomende periode wanneer nodig gebruik gemaakt worden van de bestaande provinciale vrijstelling. De provinciale vrijstelling maakt het mogelijk om op en nabij schadepercelen veldmuizen te vangen en te doden, tevens is het toegestaan om vaste voortplantingsplaatsen en rustplaatsen te beschadigen en vernielen. Hiervoor mogen de volgende middelen en methodes worden toegepast: inundatie en middelen die krachtens de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden zijn toegelaten of vrijgesteld.

Periode 2019-2025

In continuïteit van de voorgaande planperiode streeft de FBE Utrecht ernaar om belangrijke schade door veldmuizen te voorkomen door:

1. Belangrijke schade door veldmuizen te beperken, door middel van terreininrichting en de toepassing van de provinciale vrijstelling.

14.8 Monitoring

De populatieontwikkeling van de veldmuis wordt gemonitord in de tellingen van externe partijen zoals de zoogdiervereniging en het NDFF. Het Kenniscentrum Advies Dierenplagen monitort tevens de ontwikkeling van de veldmuisplagen. Dodelijke beheermaatregelen dienen te worden geregistreerd in het FaunaRegistratie systeem.

Deelplan IV Watervogels

15. Knobbelzwaan

15.1 Soortbeschrijving

Knobbelzwanen (*Cygnus olor*) hebben een herbivoor dieet en foerageren op moeras- en waterplanten in ondiepe wateren, terwijl er ook op graslanden gevoerd wordt (Ebbinge et al., 1998). Het nest wordt direct aan de waterkant of in zeer ondiep water gebouwd. De knobbelzwanen in Nederland zijn vooral afstammelingen van verwilderde vogels uit het zwanendriften (zwanen die gehouden werden voor consumptie, zie hieronder) en gedragen zich overwegend als standvogels die het hele jaar in ons land verblijven. In het najaar gedurende de rui en in de winter door voedselschaarste vormen knobbelzwanen grote groepen. Groepen onvolwassen knobbelzwanen (tot 5 jaar) kunnen tot en met mei rondzwerven en foerageren op graslanden. Tijdens groepvorming trekt de aanwezigheid van knobbelzwanen andere knobbelzwanen aan. De broedpopulatie vormt vaste territoria waarbij gevestigde broedvogels hun hele leven blijft terugkeren naar hetzelfde territorium.

Zwanendrift

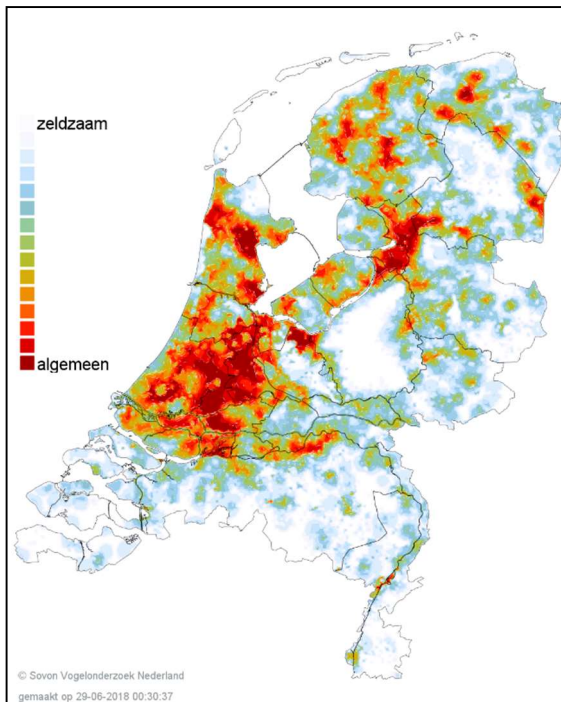
Zwanendrift is een vorm van exploitatie waarbij knobbelzwanen worden geleewiekt en in een halfvrije staat worden gehouden (Ebbinge et al., 1998). In het Groene Hart waren tot enkele jaren geleden nog twee zwanendrifters actief. De zwanendrifters hadden het recht om met toestemming van de grondeigenaar tamme knobbelzwanen uit te zetten. Zij hadden tot 1 april 2013 ontheffing van de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren voor het fokken van zwanen voor vlees, dons en veren. Daarna heeft het ministerie van EZ de ontheffing niet verlengd, waardoor zwanendrifters na 2013 alleen nog mogen fokken voor de sierteelt. Onder de Wnb (sinds 1 januari 2017) is zwanendrift verboden. De zwanendrifters hebben dit niet afgewacht en hebben hun activiteiten in 2015 verminderd en zijn in 2016 gestopt en hebben de voormalig gehouden knobbelzwanen zijn vrijgelaten.

15.2 Populatie: grootte & ontwikkeling

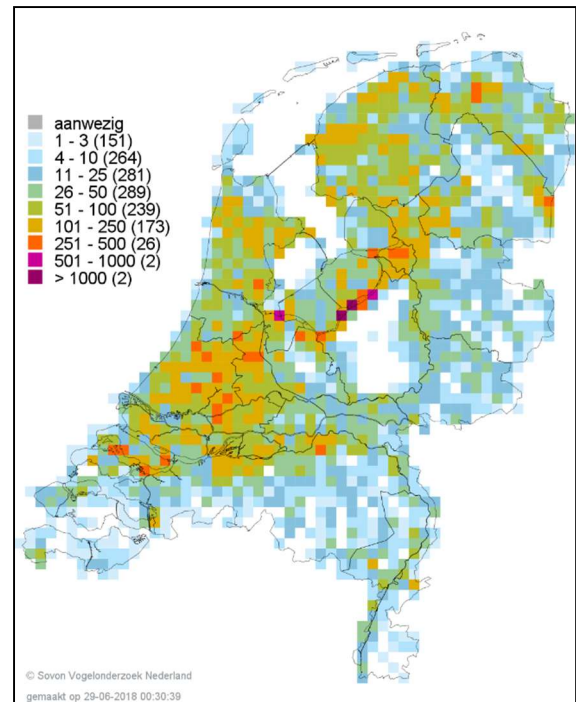
Sinds 1990 zien we zowel landelijk als binnen de provincie Utrecht op basis van de beschikbare data van Sovon (2018), op een kleine dip tussen 2009 en 2012 na, een forse groei in het aantal wintervogels en broedvogels. Op basis van de voorjaarsstellingen van de FBE Utrecht zien we sinds 2015 een toename in het aantal waargenomen individuen, wat vermoedelijk mede het gevolg is van het wettelijk verbod op zwanendriften. De verspreiding van de knobbelzwaan in de provincie Utrecht is gebied dekkend met uitzondering van delen van de Utrechtse Heuvelrug. De hoogste aantallen worden in de broedperiode aangetroffen in het westen en in Eemland. Tijdens de rui (juni-augustus, maar vrouwtjes ruien vroeger dan mannetjes) gedragen de vogels zich schuw en worden traditionele ruiplekken opgezocht, zoals het Markermeer, het IJsselmeer of de Randmeren. Tijdens strenge vorstperiodes elders in Europa kunnen de aantallen in Nederland overwinterende knobbelzwanen behoorlijk oplopen (Dirksen & Esselink, 1991). In de wintermaanden komen pleisterende knobbelzwanen voor in grote groepen waarbij de aantallen in de honderden kunnen lopen.

Staat van Instandhouding

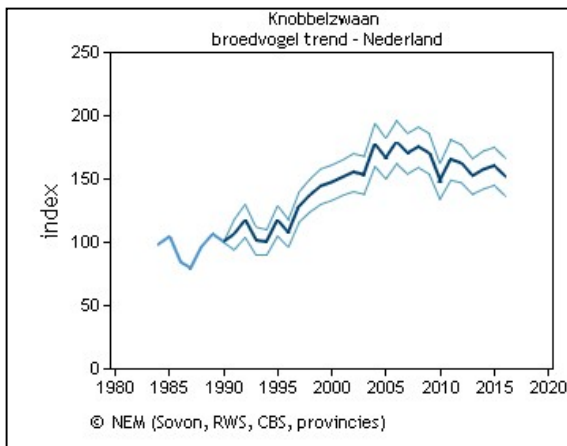
De landelijke indicatieve staat van instandhouding van de knobbelzwaan, is voor zowel broedvogels als niet-broedvogels gekenmerkt als '**gunstig**'. (Sovon, 2018). Ook het toekomstperspectief is '**gunstig**' (Sovon, 2018).

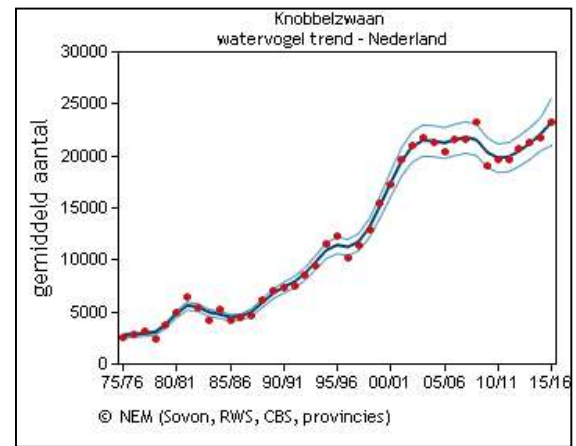
Relatieve dichtheid van de knobbelzwaan als broedpaar, periode 2013-2015 (Vogelatlas, 2018).

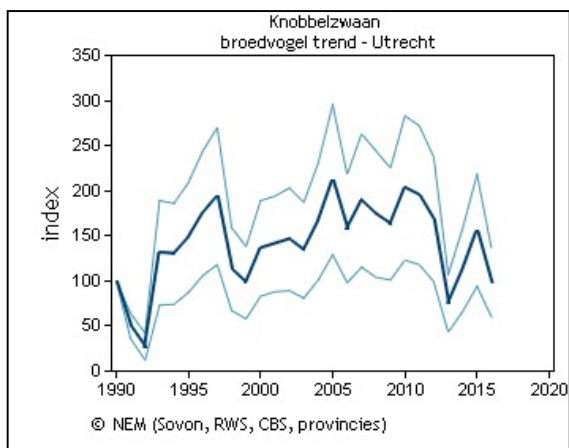
Gemiddeld aantal knobbelzwanen per seizoen (seizoen juli t/m juni), per 5x5 km-hok, periode 2013-2015 (Vogelatlas, 2018).

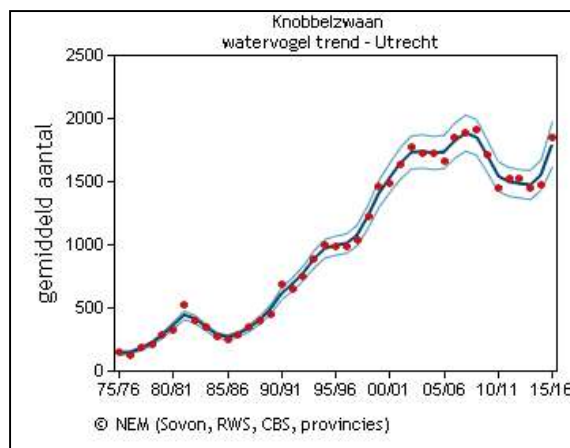
Geïndexeerde trend van de knobbelzwaan als broedvogel in Nederland, periode 1990-2016 (Sovon, 2018). Referentiejaar 1990 = 100%.

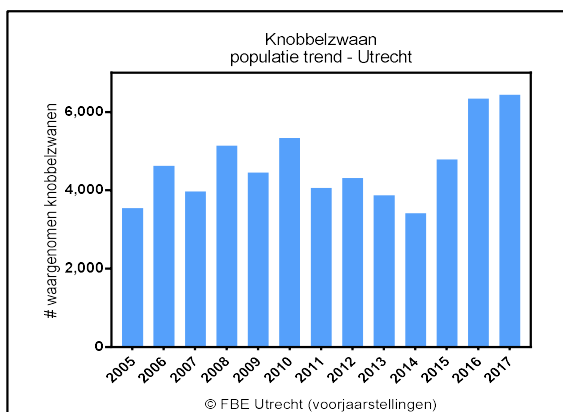
Aantalsontwikkeling van de knobbelzwaan als watervogel in Nederland, periode 1975-2016 (Sovon, 2018). Gebaseerd op meetnet watervogels van juli t/m juni (seizoensgemiddelde getelde aantal).

Geïndexeerde trend van de knobbelzwaan als broedvogel in de provincie Utrecht, periode 1990-2016 (Sovon, 2018). Referentiejaar 1990 = 100%.

Aantalsontwikkeling van de knobbelzwaan als watervogel in de provincie Utrecht, periode 1975-2016 (Sovon, 2018). Gebaseerd op meetnet watervogels van juli t/m juni (seizoensgemiddelde getelde aantallen).

Aantalsontwikkeling van de knobbelzwaan in de provincie Utrecht, periode 2011-2017 (FBE Utrecht, 2018). De data toont geen toenemende of afnemende trend.

15.3 Schade: ontwikkeling & belangen

Landbouwschade

Knobbelzwanen veroorzaken verspreid door de hele provincie schade aan gras(zoden), graszaad en granen. De schade treedt (met name) op in de periode januari-mei. In de wintermaanden foerageren knobbelzwanen in groepen, waardoor grotere schade optreedt. Vooral wanneer in de maanden maart en april veel neerslag valt, heeft dit aanzienlijke gevolgen. Doordat de bodem dan veel gevoeliger is voor verslamping. In de zomermaanden foerageren knobbelzwanen meer verspreid in paren en vooral op waterplanten waardoor de schade aan agrarische gewassen beperkt blijft.

Verkeersveiligheid en volksgezondheid

Naast schade aan agrarische gewassen veroorzaken knobbelzwanen mogelijk ook onveilige situaties, zoals langs (snel)wegen en fietspaden en op het spoor. Knobbelzwanen begeven zich soms op de weg waardoor verkeersdeelnemers schrikken en/of moeten uitwijken. Ook kunnen knobbelzwanen zich agressief gedragen tegen voetgangers en fietsers met onveilige situaties als gevolg. ProRail geeft aan dat knobbelzwanen in de regio Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht verantwoordelijk waren voor c.a. 57% (76/134) van alle aanrijdingen met dieren in 2015 (database ProRail regio Noord, 2015).

Ontlasting van knobbelzwanen op zwemstranden en in (ondiep) water heeft uit hygiënisch oogpunt een negatief effect op het gewenst recreatief gebruik. Bijkomend gevolg is een verhoogd risico op verslechtering van de zwemwaterkwaliteit door eutrofiëring van het water en de bijkomende risico's op algengroei en ziektekiemen.

Schademeldingen aan BIJ12 Faunazaken

De in de tabel weergegeven schadebedragen door BIJ12 Faunazaken geven een minimale weergave van schade door knobbelzwanen in de provincie Utrecht. De taxaties zijn uitgevoerd door BIJ12 Faunazaken nadat een grondgebruiker een aanvraag tegemoetkoming Faunaschade heeft ingediend bij BIJ12 Faunazaken. De getaxeerde schade aan gewassen die wordt toegeschreven aan knobbelzwanen in Utrecht liep de afgelopen jaren terug, maar is recent weer gestegen. De getaxeerde schade in 2017 was circa € 15.500 een >300% toename ten opzichte van 2016, toen de getaxeerde schade slechts circa €4.916 betrof.

Overzicht van de getaxeerde schadetegemoetkomingen voor schade veroorzaakt door knobbelzwanen per jaar. Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Grasland (€)	3.272	2.503	1.914	2.342	4.916	15.372
mais snijmais (€)	-	-	-	-	-	229
Grasland (kg/droge stof)	14.873	9.270	7.362	10.183	23.410	64.575

Overzicht van getaxeerde schadetegemoetkomingen op grasland (G) en snijmais (S) door knobbelzwaan weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
WBE/Gewas	G	G	G	G	G	G	S
Eem, De	-	-	368	-	-	-	-
Kromme Rijn-Gebied	-	154	-	-	-	-	-
Lopikerwaard	257	-	-	111	-	1.411	-
Noorderpark	-	-	-	-	604	2.501	-
Tussen Vecht en Oude Rijn	1.790	1.783	1.156	1.714	2.110	1.729	-
Vecht en Veenstreek	1.225	566	390	517	2.202	9.731	229
Totaal Utrecht (€)	3.272	2.503	1.914	2.342	4.916	15.601	

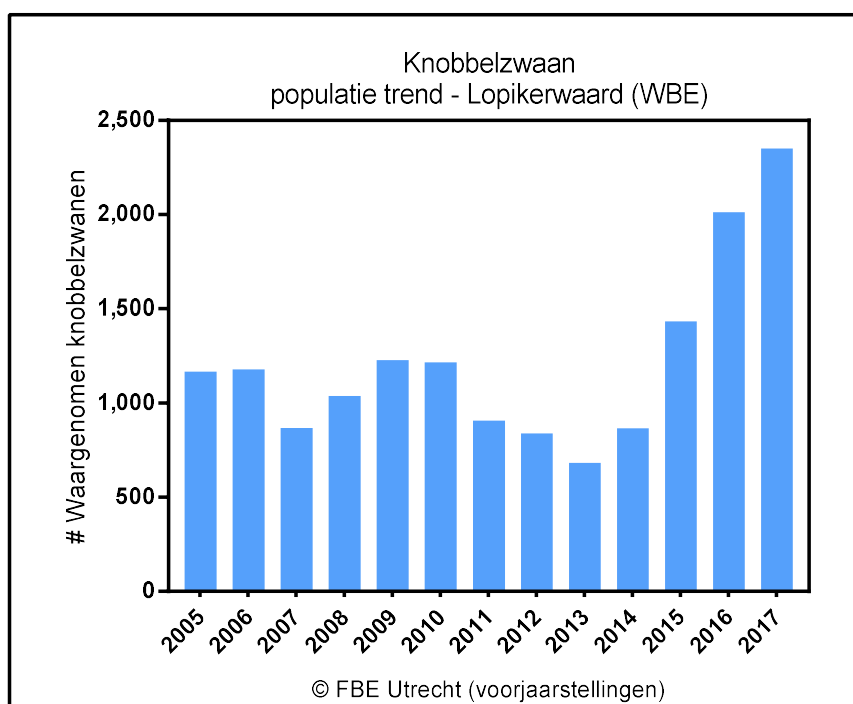
15.4 Beheer: resultaten & evaluatie

Landbouwschade

Het Faunabeheerplan 2014-2019 had als doelstelling om de schade aan de landbouw op een maatschappelijk aanvaardbaar niveau te houden vergelijkbaar in de periode van 2009-2014. Het toegepaste beheer gedurende de planperiode 2014-2017 heeft geleid tot een vergelijkbaar schadeniveau als in de planperiode van 2009-2014. De doelstelling lijkt echter in gevaar door de toename van het aantal groepen ongepaarde knobbelzwanen in de groeiperiode van het gras. In de jaren 2015, 2016 en 2017 nam het aantal waargenomen knobbelzwanen sterk toe. Deze toename correleert met de sterke toename van de getaxeerde schadetegemoetkomingen in dezelfde jaren. Met name in het werkgebied van de WBE Lopikerwaard is de populatie sinds 2014 sterk toegenomen. De groei van de knobbelzwanenpopulatie kon in de periode 2014-2018 maar beperkt worden geremd. Dit komt voornamelijk doordat de ontheffing 'verjaging met ondersteunend afschot' meerdere

voorwaarden omvat die de uitvoering van afschot sterk beperken dan wel in veel gevallen onmogelijk maken. Een ander genoemde oorzaak is dat voor 2019 legselreductie enkel kon worden uitgevoerd door jachttakehouders.

De aanvankelijke stabilisatie lijkt te worden doorbroken door het stoppen van het zwanendriften waardoor jonge knobbelzwanen niet meer worden weggevangen. Dit is in tegenspraak met het onderzoek van Schotman en Melman (2016). De auteurs kwamen tot de conclusie dat het stoppen van de zwanendriften niet zou leiden tot meer knobbelzwanen in het Groene Hart. Het gebied zou namelijk het maximaal aantal territoria hebben bereikt. Met name uit de Lopikerwaard komen meldingen van grote groepen ongepaarde knobbelzwanen die aanwezig zijn in de groeiperiode van gras. In WBE de Lopikerwaard is in de afgelopen 10 jaar sprake van een significante toename van het aantal knobbelzwanen tijdens de voorjaarstellingen. De toename van groepen ongepaarde knobbelzwanen vormt een schaderisico.

Aantalsontwikkeling van de knobbelzwaan in de WBE de Lopikerwaard, periode 2005-2017 (FBE Utrecht, 2018). De data toont in de laatste 10 jaar een significante toenemende trend.

Overzicht gedode dieren

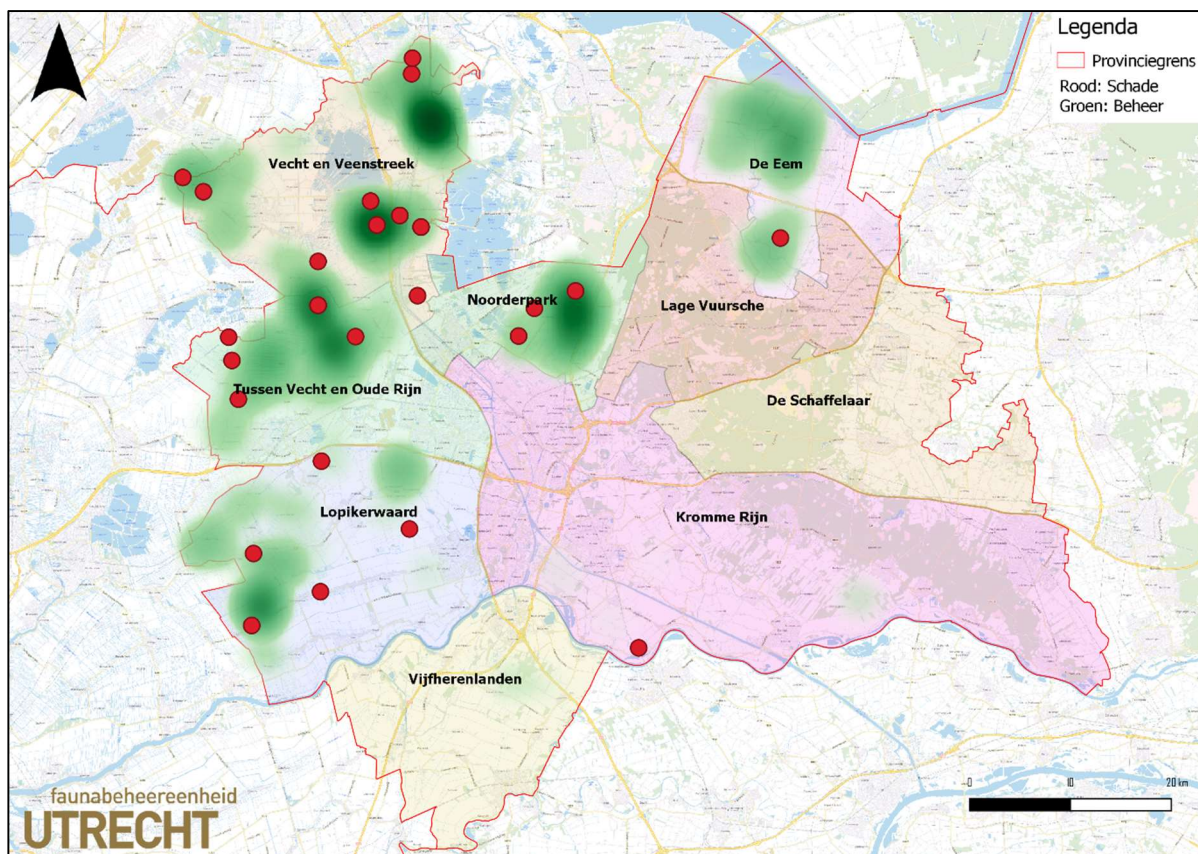
Op grond van een ontheffing zijn in Utrecht in de periode 2012-2017 gemiddeld 512 knobbelzwanen per jaar gedood. Aanvullend hierop onttrokken zwanendrifters, in hun werkgebied in Utrecht en Zuid-Holland, van ongeveer 1.000 broedparen de jongen. Naar schatting ging het om c.a. 4.000 jonge knobbelzwanen per jaar (Schotman en Melman, 2016). Het wegvangen van jonge knobbelzwanen is in 2016 gestopt. Afschot vindt met name plaats in de Lopikerwaard en het westen van de provincie (het Utrechtse deel van het Groene Hart). Dat zijn ook de gebieden waar de meeste tegemoetkomingen voor schade veroorzaakt door knobbelzwanen worden geregistreerd. Sinds 2014 worden ook eieren van knobbelzwanen behandeld om zo de aanwas te reduceren.

Som geschoten knobbelzwanen weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: FBE Utrecht

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
WBE						
Eem, De	43	56	43	20	16	24
Kromme Rijn-Gebied	5	4	20	3	5	5
Lage Vuursche	0	0	0	0	0	0
Lopikerwaard	21	78	21	109	49	149
Noorderpark	30	15	40	12	9	41
Schaffelaar, De	0	0	0	0	0	0
Tussen Vecht en Oude Rijn	34	187	108	262	204	131
Vecht en Veenstreek	38	243	61	237	65	102
Vijfheerenlanden	0	1	9	30	5	0
Ongeclassificeerd	32	114	39	111	80	161
Totaal Utrecht	203	698	341	784	433	613

Som geraapte eieren knobbelzwanen weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: FaunaRegistratie systeem

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
WBE						
Eem, De	-	-	260	0	172	174
Kromme Rijn-Gebied	-	-	21	0	48	32
Lopikerwaard	-	-	0	6	5	11
Noorderpark	-	-	30	37	65	78
Tussen Vecht en Oude Rijn	-	-	96	34	15	143
Vecht en Veenstreek	-	-	2	2	13	62
Ongeclassificeerd	-	-	21	0	26	13
Totaal Utrecht	-	-	430	79	344	513

Overzichtskartaal knobbelswaan van de getaxeerde schademeldingen (rood) en geregistreerd beheer incl. geraapte eieren (groen), periode 2012-2017 (FBE Utrecht, 2018; BIJ12 Faunazaken database, april 2018).

Evaluatie

Vanwege de uitgesproken voorkeur voor hoogwaardig agrarisch grasland kunnen knobbelswanen structureel schade veroorzaken. Het gaat dan niet alleen om begrazing, maar ook om verslamping en vervuiling. Zachte winters leiden tot een toename van de populatie als gevolg van afnemende sterfte. De relatief koude winters in de periode 2009-2013 in combinatie met afschot hebben mogelijk bijgedragen aan een stabiele stand voor 2013. Uit onderzoek is gebleken dat afschot effect heeft op de populatieontwikkeling, zeker als dit na een strenge winter gebeurt (Ebbinge et al., 1998).

15.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist

Beheer van knobbelswanen heeft de afgelopen beheerperiode plaatsgevonden op basis van ontheffingen voor: nestreductie en verjaging met ondersteunend afschot.

Verjaging met ondersteunend afschot

Verjaging met ondersteunend afschot heeft als doel het doden van enkele dieren om zo grote groepen dieren langdurig te verjagen. Experts (schadeconsulenten BIJ12 Faunazaken; ecoloog Jagersvereniging; Faunabeheereenheid Zuid-Holland; provincie Zuid-Holland, afdeling Water en Groen) wijzen erop dat verjaging met ondersteunend afschot een heel effectieve manier van verjagen is, effectiever dan andere vormen van verjaging/wering. Bovendien treedt hier geen gewinning op (Guldmond et al., 2016). Volgens experts leggen vogels en zoogdieren de relatie tussen een schot en een soortgenoot die wordt gedood, waardoor het effect van verjaging met afschot sterker wordt dan alleen in de lucht schieten. Dit werkt logischerwijs het beste bij sociaal georganiseerde diersoorten, die in groepsverband foerageren (bijv. wild zwijn, ganzen, eenden, kraaiachtigen etc.). Het gevolg is dat de bewuste groep niet of minder snel terugkomt naar de plek waar geschoten is. Publicaties die dit onderschrijven zijn onder andere Madsen (1998a en b) en Rey & Liechli (2015). Ook wordt daarin

aangegeven dat afschot andere verjagings- /weringstechnieken effectiever maakt. Soorten die in deze onderzoeken specifiek worden genoemd zijn smient, knobbelzwaan, meerkoet, Canadese gans, meeuwen en kraaiachtigen, zoals zwarte kraai en ekster. Het betreft studies in o.a. Denemarken, Verenigde Staten en Australië. Sociaal georganiseerde diersoorten waaronder de knobbelzwaan hebben een aantrekkende werking op elkaar (Williams et al. 2018). De belanghebbende is verplicht alvorens hij overgaat tot afschot, meerdere niet-lethale maatregelen in te zetten om knobbelzwanen te verjagen. Hierbij is de belanghebbende aangewezen op de middelen genoemd in de preventiekit module zwanen. Wanneer, volgens de preventiekit zwanen, met het toepassen van preventieve maatregelen onvoldoende landbouwschade kon worden voorkomen werd deze aangevuld door het gebruik van de ontheffing voor: verjagen met ondersteunend afschot lopend van 1 december tot 15 juni, en sinds 2015 tot 1 juni. Op basis van de ontheffing kan tot afschot worden overgegaan indien twee verjagende middelen waren ingezet en de groepsgrootte minimaal 15 vogels bedroeg. Het maximum afschot per groep knobbelzwanen bedroeg 10%. Als een groep uit minder dan 15 vogels bestond en er toch schade dreigde, dan kon na toestemming van de provincie eventueel alsnog afschot plaatsvinden. Deze mogelijkheid werd door de uitvoerders mede wegens een tijdsdruk als niet effectief beschouwd en is in de afgelopen beheerperiode niet toegepast.

Nestbehandeling

Legselreductie wordt in het algemeen gezien als een effectieve en diervriendelijke methode voor populatiereductie van watervogels. Toch is er enige twijfel over de effectiviteit van deze methode (van der Jeugd et al., 2006; Klein et al., 2012; Manen & Voslamber, 2013;). Onderzoek op Texel heeft aangetoond dat nestreductie de mogelijkheid heeft om de groei van het aantal vlieg vlugge jongen te vertragen. Nestreductie leidt echter niet tot een reductie of stagnatie in de groei van een populatie tenzij elk ei van elke broedende knobbelzwaan gedurende zijn levensduur (4 tot 16 jaar) wordt behandeld (Jeugd et al., 2006)). Nestreductie kan door het schudden of prikken van de eieren waardoor het embryo niet langer levensvatbaar is. Bij beide methodes is geconstateerd dat een klein aantal eieren toch uitkomt (van der Jeugd et al., 2006). Nestreductie kan op lokaal niveau wel de groei van een nieuwe broedlocatie remmen. Behandeling van legsel is weliswaar niet effectief voor het reduceren van de totale populatie knobbelzwanen, maar het is wel instaat de toename van het aantal vogels te beperken (Hindman et al., 2014). Om een reducerend effect te hebben in aanwas van een populatie is het van belang dat men alle eieren behandelt in alle gevonden nesten. Dit doordat er altijd nesten zijn die niet gevonden worden en er dus altijd sprake is van een jaarlijkse aanwas.

15.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

Preventieve verjagingsmiddelen zijn wisselend effectief en gewenning kan snel ontstaan. Afweer methoden kunnen gericht zijn op visuele afschrikking door het nabootsen van predatoren of dode soortgenoten. Andere middelen zijn gericht op akoestische afschrikkingmethoden zoals knallen, ratels of geluiden van roofdieren. Van knobbelzwanen is bekend dat zowel visuele als akoestische middelen maar gedurende enkele dagen werken (BIJ12 Faunazaken, Bij12), waarna gewenning optreedt. Onderzoek van Parrott en Watola (2008) heeft aangetoond dat het spannen van reflecterende tape over een perceel zeer effectief is in het voorkomen van winterschade op koolzaadpercelen door knobbelzwanen. Het onderzoek vermeldt wel dat het enkel kosteneffectief is op de zeer intensief begraasde percelen. Tevens is het perceel na het plaatsen van het tape niet langer toegankelijk voor landbouwmachines. Het is mogelijk landschappelijke elementen aan te passen zodat predatoren worden gefaciliteerd en knobbelzwanen kwetsbaarder zijn tijdens het foerageren. Denk hierbij aan onoverzichtelijke struwelen waardoor foeragerende vogels minder overzicht hebben op mogelijke predatoren zoals de vos. Effectiviteit van deze methoden op specifiek knobbelzwanen is tot heden nog niet onderzocht. Bij alle verjagingstechnieken voor knobbelzwanen is het noodzakelijk visueel en akoestische middelen regelmatig te verplaatsen en te vervangen door andere middelen om

effectiviteit te behouden. BIJ12 Faunazaken raad aan om preventieve maatregelen samen met afschot toe te passen om zo een landschap van angst te creëren.

Voor verdere informatie zie de Module Zwanen van de Faunaschade Preventie Kit van BIJ12 Faunazaken:

<https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-zwanen/>

Afweging voorafgaand aan beheer

Vanwege het voorkomen van knobbelzwanen in de gehele provincie Utrecht is het risico op schade aan graslanden in het gehele werkgebied van de FBE Utrecht aanwezig. De sterke toenames van het aantal knobbelzwanen en de daaraan gerelateerde schade in het werkgebied WBE Lopikerwaard is met name zorgwekkend. Wanneer knobbelzwanen zich verzamelen in groepen (vanaf het najaar t/m mei) kan met de huidige ontheffing pas effectief worden ingegrepen nadat de groep minimaal 15 individuen betreft. Dit terwijl literatuur suggereert dat knobbelzwanen een aantrekkende werking hebben op elkaar. De mogelijkheid tot verjaging met ondersteunend afschot dient bij dreiging ingezet te kunnen worden om zo belangrijke schade te voorkomen, nog voordat een groep van enige omvang is geformeerd. De maatregelen leiden niet tot verslechtering van de staat van instandhouding van de desbetreffende soort (Wnb artikel 3.3, 4^e lid sub c).

15.7 Beheerdoelstelling & uitvoering

In het belang van voorkomen van belangrijke schade zal de FBE Utrecht een ontheffing aanvragen voor 'verjaging met ondersteunend afschot' voor de periode van 1 december tot 15 juni, waarbij de ontheffing ook in de schemerperiode kan worden toegepast. Daarnaast zal de FBE Utrecht een ontheffing aanvragen voor legselreductie van 1 maart tot en met 31 mei. Indien belangrijke schade optreedt op gronden, die niet voldoen aan de in het Besluit Natuurbescherming gestelde regels voor een jachtveld, dan zal de FBE Utrecht, mits gedegen gemotiveerd door de initiatiefnemer, een aanvraag bij de provincie indienen voor een ontheffing via artikel 3.26 lid 3 Wnb om op die gronden verjaging met ondersteunend afschot toe te staan, mits de schade niet op andere wijze kan worden voorkomen of bestreden.

Periode 2019-2025

In continuïteit van de voorgaande planperiode streeft de FBE Utrecht ernaar:

1. De schade aan de landbouw op een maatschappelijk aanvaardbaar niveau te houden vergelijkbaar met de periode van 2009-2013, en zoals eerder vastgesteld in het faunabeheerplan 2014-2019;
2. De groei van de knobbelzwanen populatie te remmen en;
3. Het risico op verkeersschade te minimaliseren.

De FBE Utrecht zal voor de WBE Lopikerwaard een ontheffing aanvragen voor het vangen en herplaatsen van de tot voor enkele jaren door de zwanendrifters beheerde knobbelzwanen. Deze knobbelzwanen zijn onder meer te herkennen aan merktekens en soms aan geleewiekte vleugels met beperkt vliegvermogen. Voor deze zwanen zal bekeken worden of opvang mogelijk is. Als dat niet het geval is, dan zullen de zwanen gedood worden. Verwonde en aangeschoten knobbelzwanen zullen direct worden geëuthanaseerd middels in de wet genoemde en ontheffing plichtige slag- en steekwapens.

15.8 Monitoring

De populatieontwikkeling van de knobbelzwaan wordt gemonitord tijdens de zomer- en voorjaarstellingen van de FBE en door externe partijen zoals Sovon. Dodelijke beheermaatregelen dienen te worden geregistreerd in het FaunaRegistratie systeem.

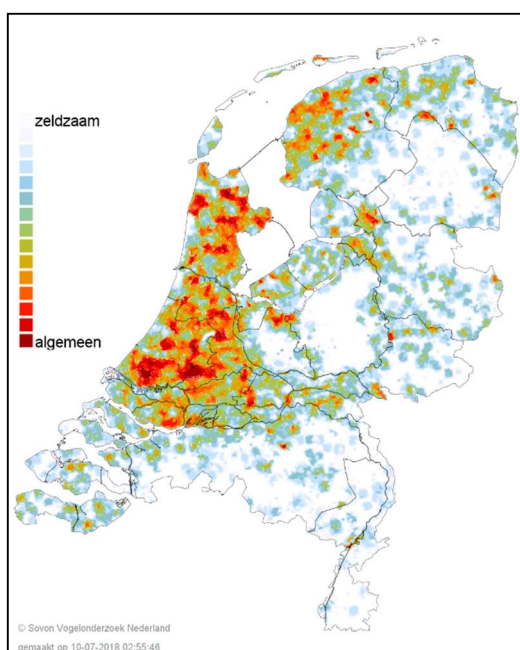
16. Meerkoet

16.1 Soortbeschrijving

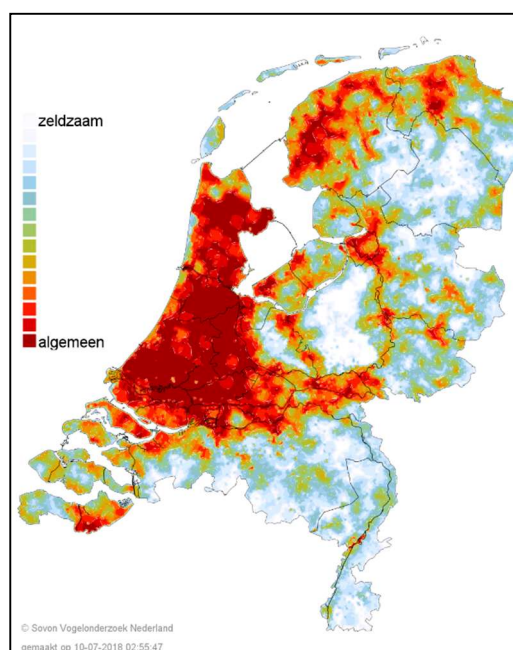
Het favoriete broedbiotoop van de meerkoet (*Fulica atra*) bestaat uit stilstaande of zwak stromende niet al te diepe wateren. In de zomerperiode leeft de soort veelal in paartjes of kleine groepen. In de loop van de zomer begint onder meerkoeten een groepsvorming waarbij meerdere vogels clusteren op waterplassen of weilanden. De groepen blijven toenemen tot ver in het najaar waarna pas na de winterperiode de groepen weer uiteenvallen. Meerkoeten zijn herbivoren en eten gedurende de zomermaanden voornamelijk (onder)waterplanten. In de winterperiode foerageren ze veelal op graslanden. Gedurende de broedperiode vullen ze hun dieet aan met ongewervelden. Meerkoeten zijn hoofdzakelijk gedurende de dag actief, maar kunnen bij heldere nachten ook 's nachts foerageren. Voor de meerkoet zijn een groot aantal natuurgebieden aangewezen als foerageergebied of slaapplek. Deze gebieden zijn beschermd als Natura 2000-gebied op grond van hoofdstuk 2 van de Wnb. Voor deze gebieden gelden strenge regels voor alle handelingen die mogelijk significant negatieve effecten kunnen hebben op de natuurwaarden waarvoor het gebied is aangewezen.

16.2 Populatie: grootte & ontwikkeling

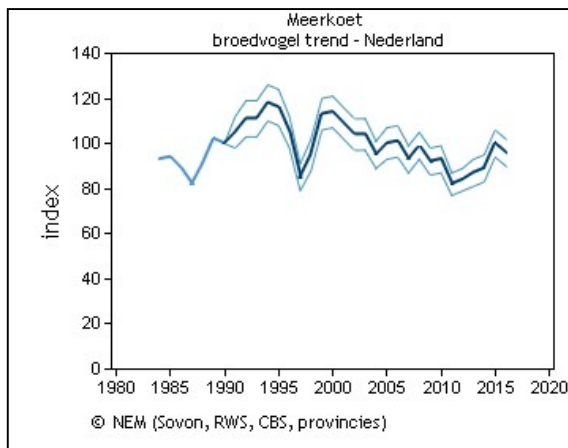
De watervogeltelling van het NEM, die iedere maand van het jaar plaatsvindt, toont een stabiele populatietrend met daarin zowel bij de broedvogeltelling als de watervogeltelling de nodige fluctuatie. Dit geldt zowel voor de landelijke cijfers als die van de provincie Utrecht. De voorjaarsstelling van de FBE bevestigt dit en geeft tevens een stabiele populatietrend weer. Als broedvogel komt de meerkoet met name voor in de werkgebieden van Vecht en Veenstreek, tussen Vecht en Oude Rijn en Lopikerwaard. De Nederlandse meerkoeten zijn grotendeels standvogels die het gehele jaar rond in hun broedgebied verblijven. Een klein deel van de Nederlandse populatie overwintert in Frankrijk en Spanje.

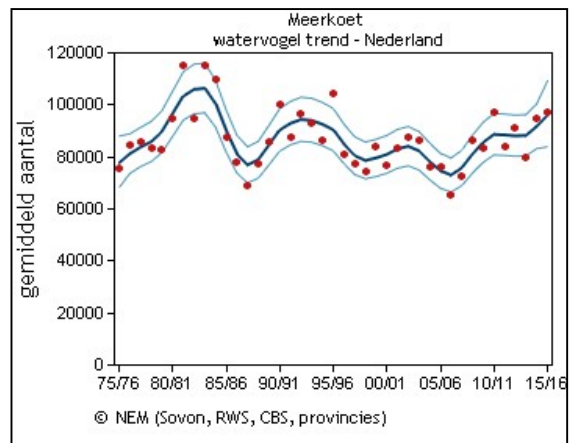
Relatieve dichtheid van de meerkoet als broedpaar, periode 2013-2015 (Vogelatlas, 2018).

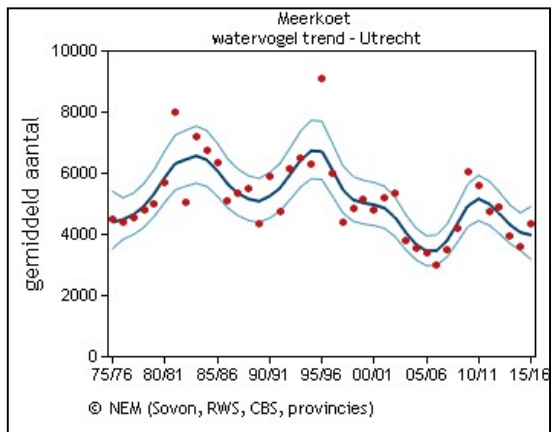
Gemiddeld aantal meerkoeten per seizoen (seizoen juli t/m juni), per 5x5 km-hok, periode 2013-2015 (Vogelatlas, 2018).

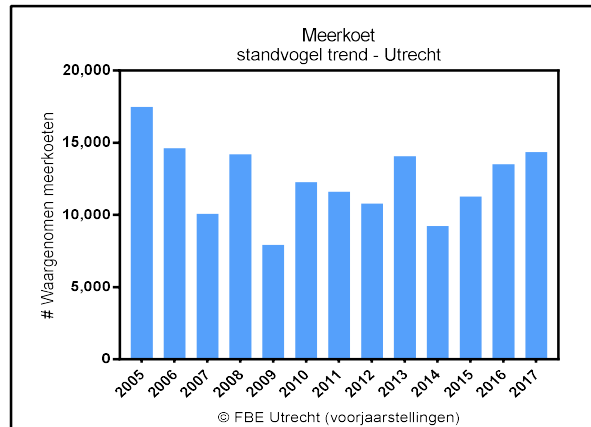
Geïndexeerde trend van de meerkoet als broedvogel in Nederland, periode 1990-2016 (Sovon, 2018). Referentiejaar 2015 = 100%

Aantalsontwikkeling van de meerkoet als watervogel in Nederland, periode 1975-2016 (Sovon, 2018). Gebaseerd op meetnet watervogels van juli t/m juni (seizoensgemiddelde getelde aantal).

Aantalsontwikkeling van de meerkoet als watervogel in de provincie Utrecht, periode 1975-2016 (Sovon, 2018). Gebaseerd op meetnet watervogels van juli t/m juni (seizoensgemiddelde getelde aantal).

Aantalsontwikkeling van de meerkoet als standvogel in de provincie Utrecht, periode 2005-2017 (FBE voorjaarsstelling). De data toont geen toenemende of afnemende trend.

Staat van Instandhouding

De landelijke indicatieve staat van instandhouding van de meerkoet is voor broedvogels gekenmerkt als **'gunstig'**. Dit in tegenstelling tot de landelijke indicatieve staat van instandhouding van de niet-broedvogels, deze is namelijk gekenmerkt als **'matig ongunstig'** (Sovon, 2018). Het toekomstperspectief voor de meerkoet als broedvogel is **'gunstig'** en als niet broedvogel **'matig ongunstig'** (Sovon, 2018).

16.3 Schade: ontwikkeling & belangen

Landbouwschade

Het opportunistische foerageergedrag van meerkoeten maakt dat zij schade kunnen veroorzaken op zowel graslanden als in aquatische ecosystemen (Rodriguez-Pérez & Green, 2006). Met name gedurende de winterperiode wanneer grazende meerkoeten zich in grote groepen verzamelen is het risico op landbouwschade het grootst.

Schademeldingen aan BIJ12 Faunazaken

De in de tabel weergegeven getaxeerde schadebedragen door BIJ12 Faunazaken geven een minimale weergave schade veroorzaakt door meerkoeten in de provincie Utrecht. De taxaties zijn uitgevoerd door BIJ12 Faunazaken nadat een grondgebruiker een aanvraag tegemoetkoming faunaschade heeft ingediend bij BIJ12 Faunazaken. De hoogte van de schadetegemoetkomingen is beperkt tot enkele duizenden euro's per jaar en vertoont een sterke fluctuatie.

Overzicht van getaxeerde schade door meerkoeten per jaar. Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Grasland (€)	2.933	1.282	1.325	-	2.933	-
Grasland (kg/ds)	16.031	12.873	5.171	-	14.538	-

Overzicht van getaxeerde schadetegemoetkomingen op grasland door meerkoeten weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
WBE						
Lopikerwaard	188	-	124	-	-	-
Tussen Vecht en Oude Rijn	1.534	797	811	-	-	-
Vecht en Veenstreek	1.094	485	390	-	3.053	-
De Eem	117	-	-	-	-	-
Totaal Utrecht (€)	2.933	1.282	1.325	-	3.053	-

16.4 Beheer: resultaten & evaluatie

Landbouwschade

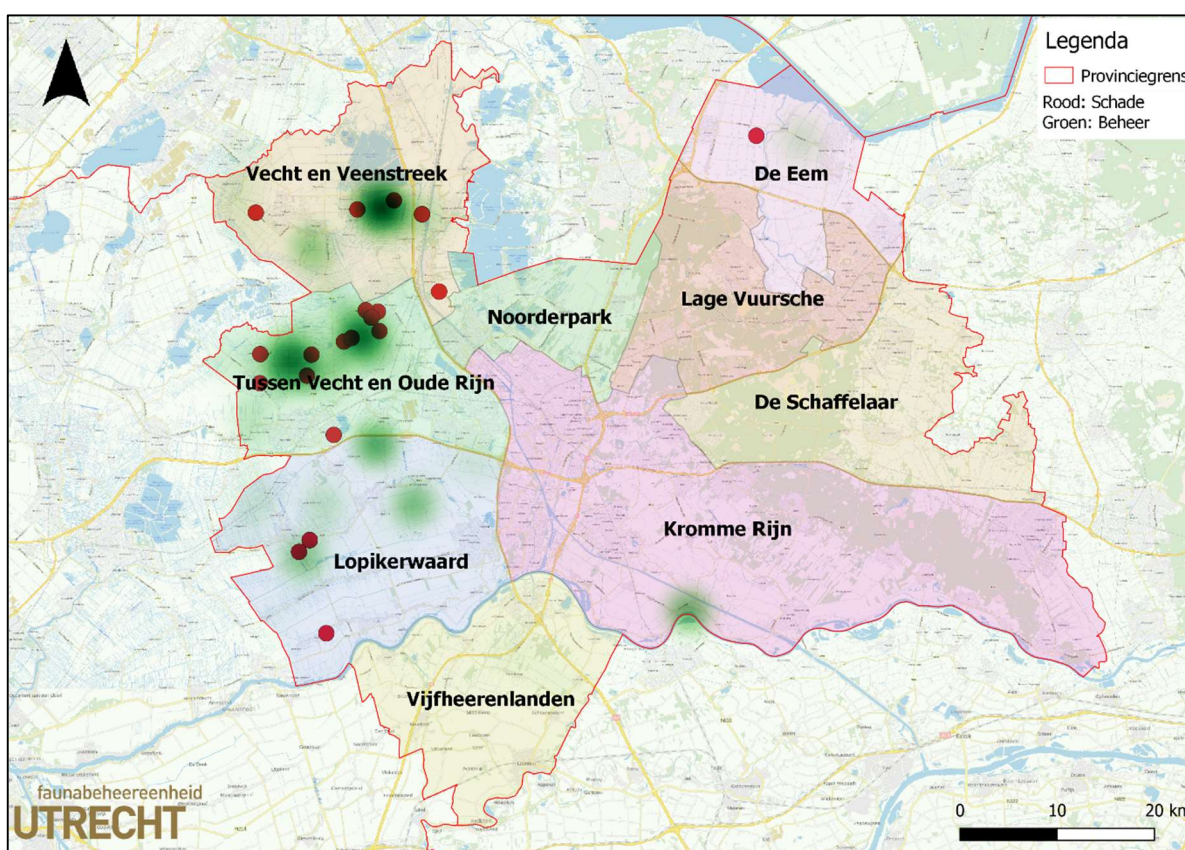
Het Faunabeheerplan 2014-2019 had als doelstelling de voorkoming of beperking van belangrijke schade vergelijkbaar met die van de periode 2009-2014. Deze doelstelling is behaald. Het beheer heeft geleid tot een afname van belangrijke schade waarbij in het jaar 2017 door BIJ12 Faunazaken zelfs geen schade is geregistreerd.

Overzicht gedode dieren

In het deel van het Groene Hart tussen Woerden en Breukelen zijn de hoogste afschotaantallen geregistreerd. Deze aantallen correleren geografisch met de aangevraagde schadetegemoetkomingen. Gedurende de wintermaanden, wanneer het risico op landbouwschade het grootst is, vindt ook het meeste afschot plaats.

Som geschoten meerkoeten weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: FBE Utrecht

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
WBE						
Eem, De	0	90	31	11	17	21
Kromme Rijn-Gebied	0	119	77	27	72	89
Lopikerwaard	30	81	245	373	330	479
Tussen Vecht en Oude Rijn	422	523	520	490	340	226
Vecht en Veenstreek	334	605	365	196	315	488
Vijfheerenlanden	0	26	23	46	0	20
Ongeclassificeerd	0	0	2	0	0	0
Totaal Utrecht	786	1.444	1.263	1.143	1.074	1.323

Overzichtskartaal meerkoet van de getaxeerde schademeldingen (rood) en geregistreerde beheerinspanning (groen), periode 2012-2017 (FBE Utrecht, 2018; BIJ12 Faunazaken database, april 2018).

Evaluatie

Om de schade aan kwetsbare gewassen beperkt te houden is het voorzetten van het huidige beleid met daarbij een ontheffing voor verjaging met ondersteunend afschot noodzakelijk.

16.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist

Het beheer wordt uitgevoerd door verjaging met wanneer noodzakelijk ondersteunend afschot.

Verjaging met ondersteunend afschot

Verjaging met ondersteunend afschot heeft als doel het doden van enkele dieren om zo grote groepen dieren langdurig te verjagen. De belanghebbende is verplicht alvorens hij overgaat tot afschot, meerdere niet-lethale maatregelen in te zetten om meerkoeten te verjagen. Hierbij is de belanghebbende aangewezen op de middelen genoemd in de Faunaschade Preventie Kit module koeten. Meerkoeten veroorzaken hoofdzakelijk schade aan grasland gelegen nabij grote wateren. In de winter vormen meerkoeten vaak grote groepen van enkele honderden exemplaren. De vogels laten zich dan lastig verspreiden, hetgeen in het voorjaar tot een schadepiek kan leiden. Omdat de locaties waar meerkoeten optreden onvoorspelbaar zijn dient verjaging door de gehele provincie Utrecht mogelijk te zijn. Om belangrijke schade te voorkomen zal een ontheffing worden aangevraagd die in de periode 1 oktober tot 1 mei verjaging ondersteund met afschot toestaat van één uur voor zonsopgang tot één uur naar zonsondergang.

16.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

Landbouwschade

Preventieve verjagingsmiddelen zijn wisselend effectief en gewenning kan snel ontstaan. Afweermethoden kunnen gericht zijn op visuele afschrikking door het nabootsen van predatoren of dode soortgenoten. Andere middelen zijn gericht op akoestische afschrikkingmethoden zoals knallen, ratels of geluiden van roofdieren. Ook is het mogelijk landschappelijke elementen aan te passen zodat predatoren worden gefaciliteerd en vogels kwetsbaarder zijn tijdens het foerageren. Denk hierbij aan palen waarvandaan roofvogels kunnen jagen en onoverzichtelijke struwelen waardoor foeragerende vogels minder overzicht hebben op mogelijke predatoren. Effectiviteit van deze methoden op specifiek koeten is tot heden nog niet onderzocht. Bij alle verjagingsmiddelen is het van groot belang om al vroeg in het jaar preventieve middelen te plaatsen om zo het habitat onaantrekkelijk te maken voordat schade ontstaat (Sage & Aebischer, 2017).

Voor verdere informatie zie de Module koeten van de Faunaschade Preventie Kit van BIJ12 Faunazaken: <https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-koeten-meerkoet-en-waterhoen/>

Afweging voorafgaand aan beheer

Vanwege het voorkomen van meerkoeten in de gehele provincie Utrecht is het risico op schade aan graslanden provinciaal aanwezig. Wanneer meerkoeten zich verzamelen in grote groepen kunnen ze in korte tijd aanzienlijke schade aanrichten. De mogelijkheid tot verjaging met wanneer noodzakelijk ondersteunend afschot dient bij dreiging ingezet te kunnen worden om zo belangrijke schade te voorkomen. De meerkoetenpopulatie in de provincie Utrecht is de afgelopen 10 jaar stabiel wat suggereert dat het beleid t.a.v. meerkoeten geen negatief effect heeft op de (indicatieve) staat van instandhouding. De maatregelen leiden niet tot verslechtering van de staat van instandhouding van de desbetreffende soort (Wnb artikel 3.3, 4^e lid sub c).

16.7 Beheerdoelstelling & uitvoering

In het belang van voorkomen van belangrijke schade zal de FBE Utrecht een ontheffing aanvragen voor 'verjaging met ondersteunend afschot' voor de periode 1 oktober tot 1 mei, vanaf 1 uur voor zonsopkomst tot 1 uur na zonsondergang. Indien belangrijke schade optreedt op gronden, die niet voldoen aan de in het Besluit Natuurbescherming gestelde regels voor een jachtveld, dan zal de FBE

Utrecht, mits gedegen gemotiveerd door de initiatiefnemer, een aanvraag bij de provincie indienen voor een ontheffing via artikel 3.26 lid 3 Wnb om op die gronden verjaging met ondersteunend afschot toe te staan, mits de schade niet op andere wijze kan worden voorkomen of bestreden.

Periode 2019-2025

In continuïteit van de voorgaande planperiode streeft de FBE Utrecht ernaar:

1. De schade aan de landbouw op een maatschappelijk aanvaardbaar niveau te houden vergelijkbaar met de periode van 2009-2013, en zoals eerder vastgesteld in het faunabeheerplan 2014-2019.

16.8 Monitoring

De populatieontwikkeling van de meerkoet wordt gemonitord tijdens de voorjaarstellingen van de FBE en door externe partijen zoals Sovon. Dodelijke beheermaatregelen dienen te worden geregistreerd in het FaunaRegistratie systeem.

17. Smient

17.1 Soortomschrijving

De smient (*mareca penelope*) is een middelgrote grondeleend die vanwege zijn kenmerkende roep ook 'fluiteend' wordt genoemd. Een mannetje heeft een oranjebruine kop met aan de voorkant een lichtgele streep. Zijn borst is zalmroze, zijn flanken zijn grijs met een witte dijvlek, zijn onderbuik is wit en zijn onderstaartdekveren zijn zwart. In de vlucht vallen zijn grote witte vleugelvelden op. Het vrouwtje is minder getekend dan het mannetje en is rossig bruin of grijsachtig met variabele diffuse vlekken, haar buik is wit. Smienten hebben een relatief korte, blauwgrijze snavel. Hun lengte bedraagt 42 tot 50 cm.

De smient is een algemeen voorkomende eend in Eurazië. De soort broedt vooral in de boreale en arctische klimaatzones en overwintert overwegend in de gematigde zone. Binnen dit grote verspreidingsgebied wordt een aantal trekroutes (flyways) onderscheiden waarbinnen vogels uit een deel van het broedgebied, trekken naar specifieke overwinteringsgebieden. De smienten die in Nederland overwinteren maken deel uit van de Oost-Atlantische trekroute.

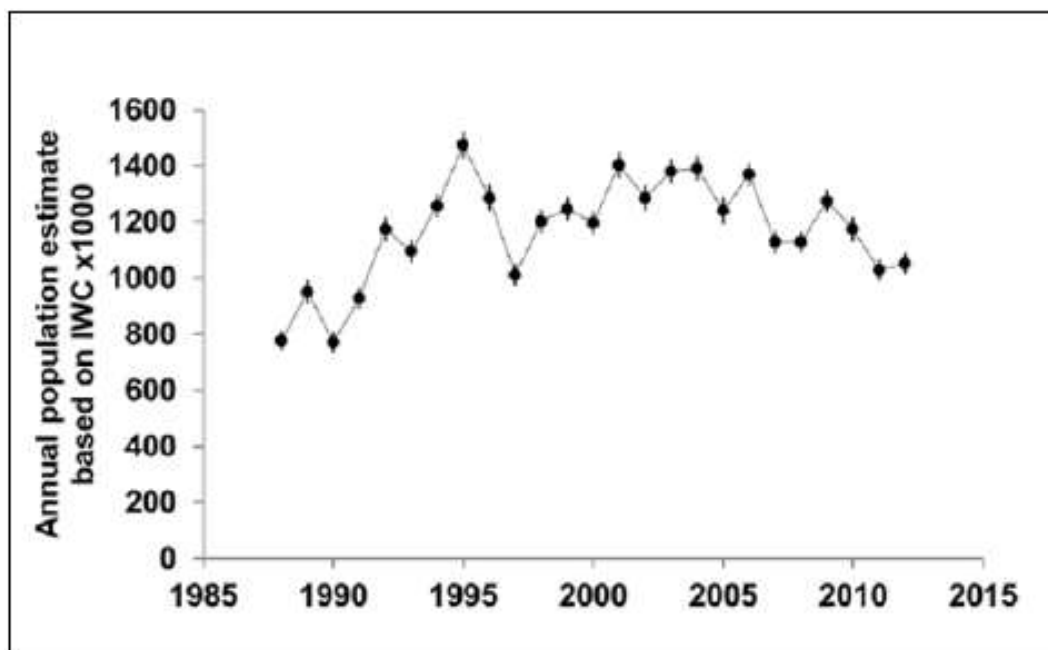
De smient is een herbivoor die zowel op land als op water foerageert. In Nederland vormt grasland veruit het belangrijkste foerageergebied; andere gebruikte habitats zijn intergetijdengebieden (algen en kwelderplanten zoals zeekraal) en ondiepe zoete wateren (waterplanten). Een aantal Natura 2000-gebieden zijn aangewezen als foerageergebied of slaapplek voor de smient. Deze gebieden zijn beschermd op grond van hoofdstuk 2 van de Wnb. Voor deze gebieden gelden strenge regels voor alle handelingen die mogelijk significante negatieve effecten kunnen hebben op de natuurwaarden waarvoor het gebied is aangewezen, de zogenoemde instandhoudingsdoelstellingen. In de provincie Utrecht zijn de natuurgebieden Eemmeer & Gooimeer zuidoever, de Rijntakken, Nieuwkoopse Plassen & De Haack en de Oostelijke Vechtplassen aangewezen als beschermgebied voor de smient. De smient is als inheemse vogel ook beschermd onder artikel 3.1 van de Wnb.

Bepaalde smienten, de zogenoemde poldersmienten, blijven de gehele dag in de polder op waterlopen en foerageren overdag en 's nachts. De plassmienten rusten overdag in grote aantallen op grote open wateren. Zij foerageren vooral 's nachts in graslanden in de omgeving.

17.2 Populatie: grootte & ontwikkeling

Oost-Atlantische trekroute (East-Atlantic flyway)

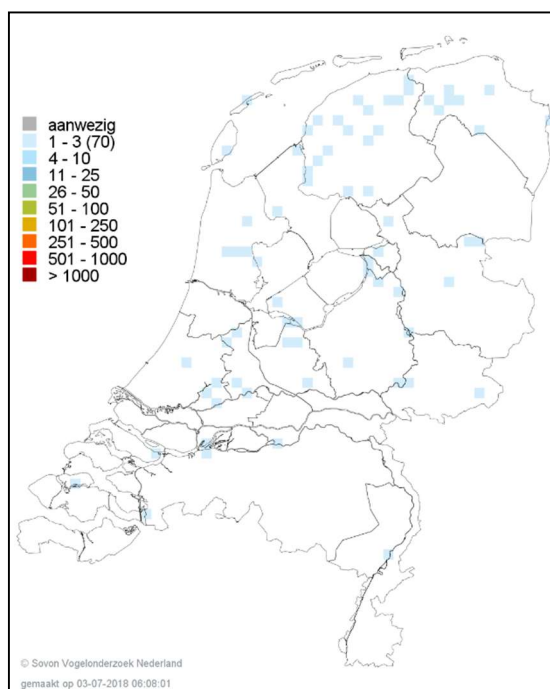
Smienten die in Nederland overwinteren maken deel uit van de Oost-Atlantische trekroute, ze komen vanuit broedgebieden van Scandinavië en Rusland naar hun overwinteringsgebieden in West-Europa (Fox et al., 2016). De trekroute-populatie bestaat uit ruim 1 miljoen smienten. De overwinteringsgebieden liggen met name rond de Noordzee. Ruim 3/4de van de smientenpopulatie verblijft in de winter in Nederland en het Verenigd Koninkrijk (Horman et al., 2012; Austin et al., 2014). Het aantal vogels in de Oost-Atlantische trekroute is sinds de jaren 80 sterk toegenomen van slechts 750.000 exemplaren tot 1.3 – 1.5 miljoen exemplaren. In de periode 1997-2002 nam de populatie niet langer toe en was deze stabiel (Nagy et al., 2018; Wetlands international, 2018). Na deze aanvankelijke stijging en stabilisatie nam de trekroute-populatie in de periode 2002-2015 af, tot ongeveer het niveau van begin jaren '90. De afname is een aannemelijk gevolg van het verminderd voortplantingssucces in de broedgebieden (Pöysä et al., 2017; Fox et al., 2016).

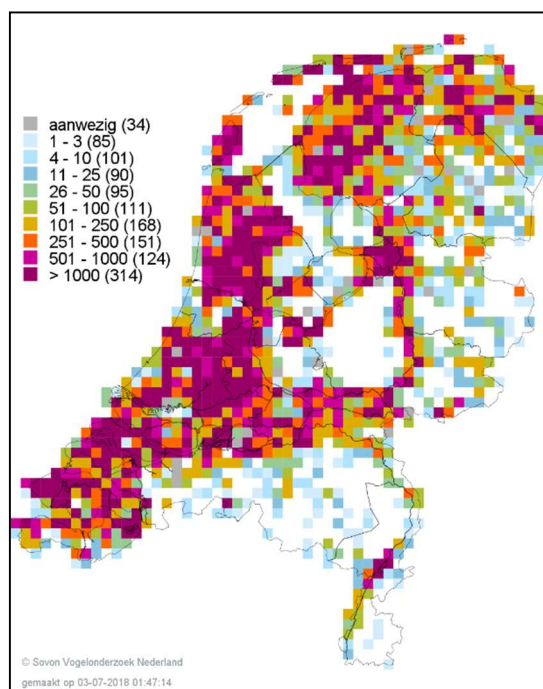
Populatie trend van de smient in de Oost-Atlantische trekroute, periode 1987-2012 (Fox et al., 2016). Gebaseerd op de data van Wetlands International.

Landelijk

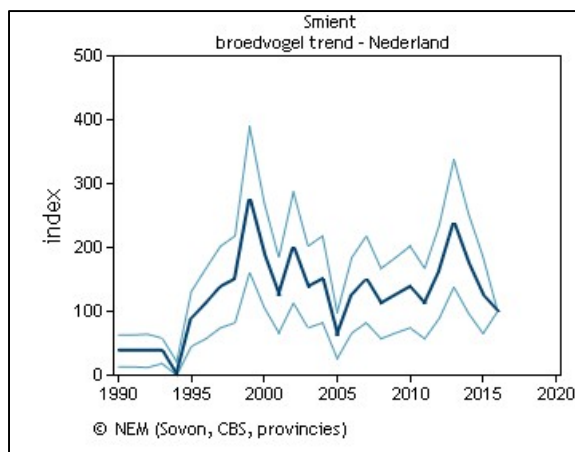
In Nederland is de smient in de winterperiode een algemene en talrijk veel voorkomende eend. De watervogeltellingen van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) laten sinds de jaren 90 een landelijke toename zien tot omstreeks 2000, gevolgd door een afname en een stabilisatie sinds de jaren 2004/05.

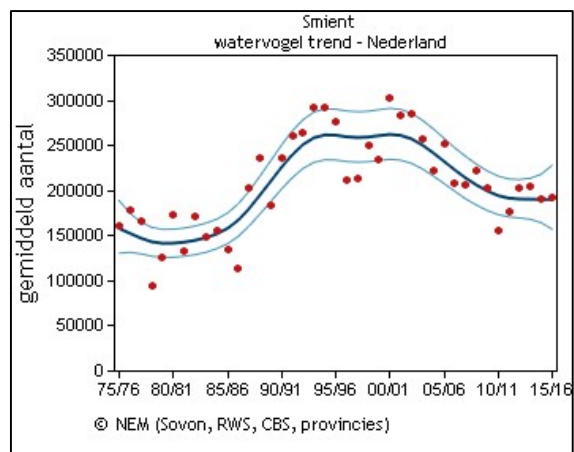
Relatieve dichtheid van de smient als broedpaar, periode 2013-2015 (Vogelatlas, 2018).

Gemiddeld aantal smienten per seizoen (seizoen juli t/m juni), per 5x5 km-hok, periode 2013-2015 (Vogelatlas, 2018).

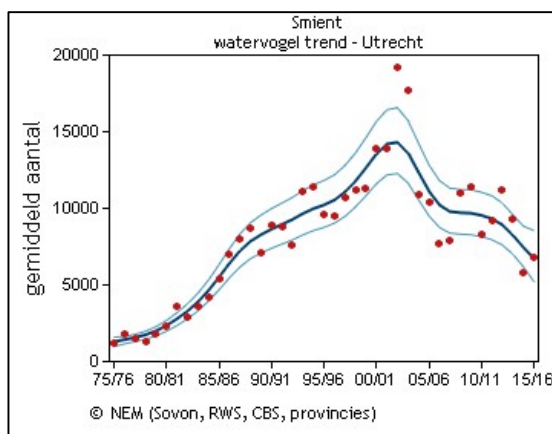
Geïndexeerde trend van de smient als broedvogel in Nederland, periode 1990-2016 (Sovon, 2018). Referentiejaar 2015 = 100%.

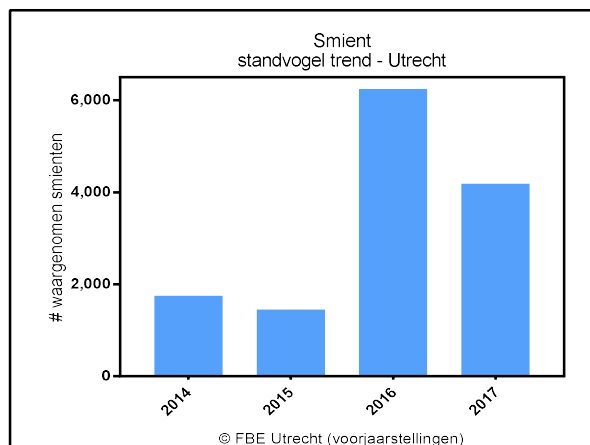
Aantalsontwikkeling van de smient als watervogel in Nederland, periode 1975-2016 (Sovon, 2018). Gebaseerd op meetnet watervogels van juli t/m juni (seizoensgemiddelde getelde aantal).

Provincie Utrecht

De FBE Utrecht tellingen monitoren smienten pas sinds 2014, dit is niet lang genoeg om uitspraken te kunnen doen over veranderingen. De watervogeltellingen van het NEM laten sinds 1980 op provinciaal niveau een significante toename van het aantal waargenomen smienten zien, gevolgd door een significante afname in de afgelopen 10 jaar.

Aantalsontwikkeling van de smient als watervogel in de provincie Utrecht, periode 1975-2016 (Sovon, 2018). Gebaseerd op meetnet watervogels van juli t/m juni (seizoensgemiddelde getelde aantal).

Aantalsontwikkeling van de smient als standvogel in de provincie Utrecht, periode 2014-2017 (FBE Utrecht voorjaarstelling). De data toont geen toenemende of afnemende trend.

Staat van instandhouding

De landelijke indicatieve staat van instandhouding van de smient is voor broedvogels gekenmerkt als '**gunstig**'. Dit in tegenstelling tot de landelijke indicatieve staat van instandhouding van de niet-broedvogels, deze is namelijk gekenmerkt als '**matig ongunstig**' (Sovon, 2018). Het toekomst perspectief voor de smient als broedvogel is '**gunstig**' en als niet broedvogel '**matig-ongunstig**' (Sovon, 2018). De International Union for Conservation of Nature (IUCN) en BirdLife international beoordelen de smient als soort in de categorie 'least concern'. Tevens is het 'natuurlijke verspreidingsgebied' van de smient – behoudens een beperkt verlies aan stedelijke uitbreiding en infrastructuur - niet substantieel kleiner geworden, dit geldt voor zowel Nederland als de Oost-Atlantische trekroute.

17.3 Schade: ontwikkeling & belangen

Landbouwschade

Smienten foerageren over het algemeen in grote groepen op grasland. In akkerbouwgebieden foerageren ze vooral op wintergraan, zeker in het begin van de winter als het gewas nog kort is. Vele studies (zie o.a. Groot Bruinderink, 1987; Teunissen, 1996) hebben aangetoond dat foeragerende smienten aantoonbaar de gewasopbrengst kunnen verlagen (Ebbing, 2003).

Smienten foerageren voornamelijk 's nachts. In de winter duurt het foerageren tot in de ochtend (Rijnsdorp, 1984). Overdag rusten de vogels bij voorkeur op of nabij grotere wateren. Aan het begin van de avond (ruim na zonsondergang) worden rustplaatsen verwisseld voor foerageergebieden in de omgeving. In het veld wordt onderscheid gemaakt tussen 'poldersmienten' en 'plassmienten'. De poldersmienten blijven de gehele dag in de polder op waterlopen en foerageren overdag en 's nachts. Bij sterke verstoring overdag vertrekken ze naar grotere wateren. Door deze verstoring kan belangrijke schade aan kopeinden en slootkanten op blijvend grasland worden voorkomen. De plassmienten rusten overdag in grote aantallen op grote open wateren. Zij foerageren vooral 's nachts op graslanden in de omgeving.

Schademeldingen aan BIJ12 Faunazaken

De in de tabel weergegeven getaxeerde schadebedragen door BIJ12 Faunazaken geven een minimale weergave schade veroorzaakt door smienten in de provincie Utrecht. De taxaties zijn uitgevoerd door BIJ12 Faunazaken nadat een grondgebruiker een aanvraag tegemoetkoming faunaschade heeft ingediend bij BIJ12 Faunazaken. De getaxeerde schade voor smienten die geregistreerd zijn bij BIJ12 Faunazaken vertonen grote fluctuaties, met een piek van ruim € 22.000 in 2017. Smienten veroorzaken voornamelijk schade op graslanden. Uit de meldingen bij BIJ12 Faunazaken blijkt dat smienten ook schade kunnen veroorzaken op landbouwgrond met granen, vollegrondsgroenten en 'overige akkerbouwgewassen'. De schadetegemoetkomingen in de provincie Utrecht betroffen uitsluitend aanvragen voor schade op grasland.

Overzicht van de getaxeerde schade veroorzaakt door smienten per jaar. Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Grasland (€)	19.665	16.553	11.654	6.512	10.705	22.288
Grasland (kg/ds)	85.223	65.471	44.823	28.313	50.976	92.867

Overzicht van getaxeerde schadetegemoetkomingen op grasland door smienten weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
WBE						
Eem, De	231	-	195	548	-	-
Lopikerwaard	1.844	621	804	-	60	-
Tussen Vecht en Oude Rijn	8.572	5.062	1.597	1.021	1.071	1.075
Vecht en Veenstreek	9.018	10.870	9.058	4.943	9.574	21.213
Totaal Utrecht (€)	19.665	16.553	11.654	6.512	10.705	22.288

17.4 Beheer: resultaten & evaluatie

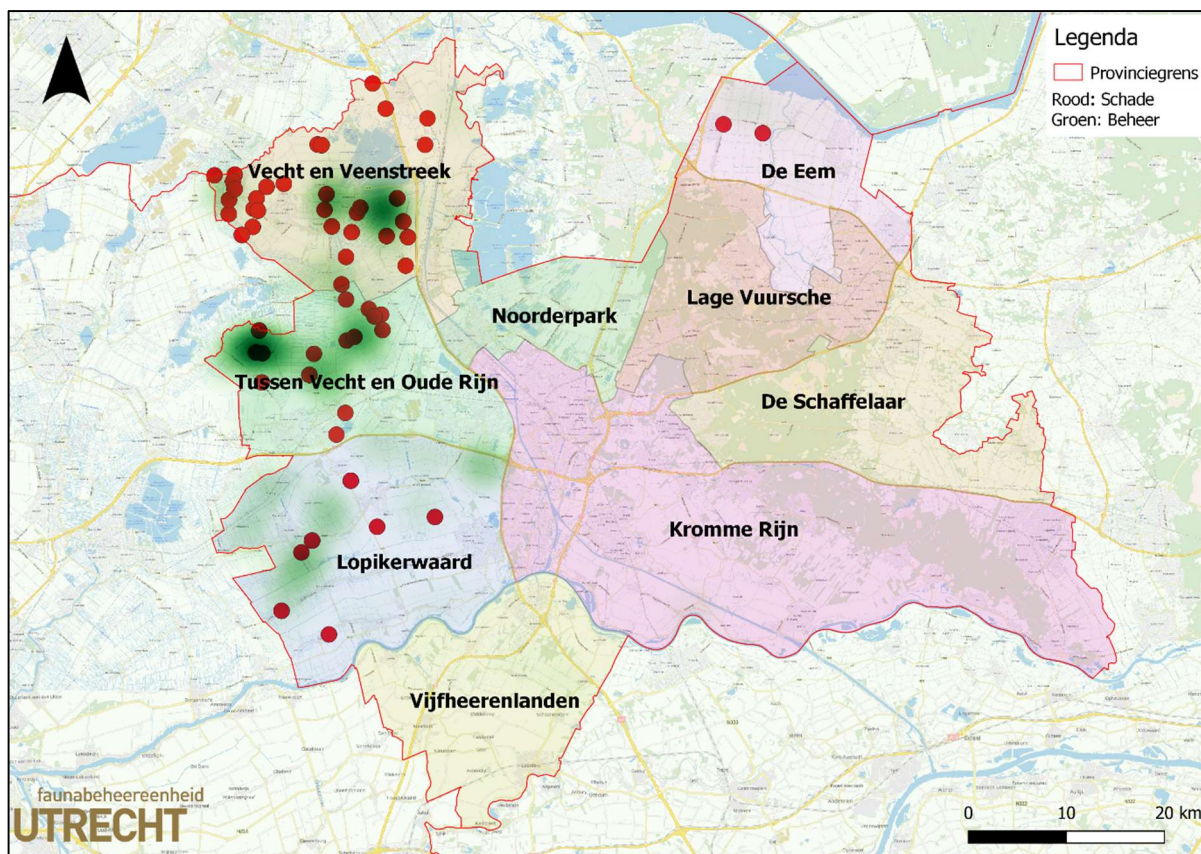
Landbouwschade

Het Faunabeheerplan 2014-2019 had als doelstelling om de schade aan de landbouw op een maatschappelijk aanvaardbaar niveau te houden vergelijkbaar met de periode van 2009-2014. De schademeldingen aan BIJ12 Faunazaken fluctueren maar vertonen geen duidelijke stijging of daling. Het toegepaste beheer gedurende de planperiode 2014-2017 heeft bijgedragen aan het voorkomen van belangrijke schade maar is niet in staat geweest schade volledig te voorkomen.

Overzicht gedode dieren

Gemiddeld worden er jaarlijks circa 2.000 smienten geschoten. De populatietrend in de provincie Utrecht is in de afgelopen 10 jaar afgenomen. Smienten worden met name geschoten in de WBE's grenzend aan Zuid-Holland.

<i>Som geschoten smienten weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: FaunaRegistratie systeem</i>						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
WBE						
Eem, De	61	75	76	75	63	30
Kromme Rijn-Gebied	38	52	21	0	0	8
Lopikerwaard	468	515	584	575	554	455
Noorderpark	8	3	5	7	0	0
Tussen Vecht en Oude Rijn	513	871	794	615	630	419
Vecht en Veenstreek	483	1253	792	577	601	487
Vijfheerenlanden	28	50	38	37	0	2
Ongeclassificeerd	20	54	50	36	33	8
Totaal Utrecht	1.619	2.873	2.360	1.922	1.881	1.409

Overzichtkaart smient van de getaxeerde schademeldingen (rood) en geregistreerd beheer (groen), periode 2012-2017 (FBE Utrecht, 2018; BIJ12 Faunazaken database, april 2018).

Evaluatie

Op schadegevoelige percelen waaronder voornamelijk graslanden kunnen grote groepen smienten in korte tijd belangrijke schade veroorzaken. Omdat smienten met name 's nachts foerageren is het preventief verjagen van smienten met name in de schemering noodzakelijk om schade te voorkomen.

17.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist

In het kader van de afspraken over overwinterende ganzen en smienten in het Beleidskader faunabeheer was de overwinterende smient op de provinciale vrijstellingslijst geplaatst. Omdat dit beleidskader vervallen is, was vanaf 2014/15 een ontheffing voor verjaging met ondersteunend afschot de basis voor het gevoerde beheer. De ontheffing loopt van oktober tot en met april, van één uur voor zonsopgang tot één uur na zonsondergang en is enkel bedoeld om smienten te verjagen van kwetsbare percelen die zich niet middels preventieve maatregelen laten weren.

Verjaging met ondersteunend afschot

Verjaging met ondersteunend afschot heeft als doel het doden van enkele dieren om zo grote groepen dieren langdurig te verjagen. De belanghebbende is verplicht alvorens hij overgaat tot afschot, meerdere niet-lethale maatregelen in te zetten om de smienten te verjagen. Hierbij is de belanghebbende aangewezen op de middelen genoemd in de preventiekit module eenden. Smienten veroorzaken hoofdzakelijk schade aan grasland gelegen nabij grote wateren. De vogels foerageren doorgaans in grote groepen tijdens de nachtelijke uren, hetgeen het voorkomen van schade bemoeilijkt. Inval van vorst in Nederland of omringende landen kan leiden tot een plotselinge toe- of afname van de overwinterende aantallen. Omdat de locaties waar smienten optreden onvoorspelbaar zijn dient verjaging door de gehele provincie Utrecht mogelijk te zijn, met uitzondering van de Natura 2000-gebieden waarvoor de smient als doelsoort is aangewezen. Om belangrijke schade te voorkomen

zal een ontheffing worden aangevraagd die in de periode 1 oktober tot 1 mei verjaging ondersteund met afschot toestaat.

17.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

Landbouwschade

Preventieve verjagingsmiddelen zijn wisselend effectief en gewenning kan snel ontstaan. Afweermethoden kunnen gericht zijn op visuele afschrikking door het nabootsen van predatoren of dode soortgenoten. Andere middelen zijn gericht op akoestische afschrikkingsmethoden zoals knallen, ratels of geluiden van roofdieren. Ook is het mogelijk landschappelijke elementen aan te passen zodat predatoren worden gefaciliteerd en vogels kwetsbaarder zijn tijdens het foerageren. Denk hierbij aan palen waarvandaan roofvogels kunnen jagen en onoverzichtelijke struwelen waardoor foeragerende vogels minder overzicht hebben op mogelijke predatoren. Effectiviteit van deze methoden op specifiek eenden is tot heden nog niet onderzocht. Bij alle verjagingsmiddelen is het van groot belang om al vroeg in het jaar preventieve middelen te plaatsen om zo het habitat onaantrekkelijk te maken voordat schade ontstaat (Sage & Aebischer, 2017).

Voor verdere informatie zie de Module Eenden van de Faunaschade Preventie Kit van BIJ12 Faunazaken:

http://www.bij12.nl/bij12units/BIJ12_Faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-eenden/

Afweging voorafgaand aan beheer

Vanwege het massale voorkomen van smienten in de winterperiode is het risico op schade aan graslanden aanzienlijk. Met name het clusteren tot groepen met meer dan duizend dieren kan lokaal voor aanzienlijke schade zorgen. De mogelijkheid tot verjagen, met wanneer noodzakelijk ondersteunend afschot dient bij dreiging ingezet te kunnen worden om zo belangrijke schade te voorkomen. De landelijke populatie smienten is sinds 2004-2005 stabiel. Dit suggereert dat de afgelopen twee beheerperiodes (2009 t/m 2014 & 2014 t/m 2019) de populatie niet negatief hebben beïnvloed. Het is dus aannemelijk dat het dodelijk beheer van smienten in de provincie Utrecht in de afgelopen beheerperiodes belangrijke schade heeft weten te voorkomen zonder de populatie smienten negatief te beïnvloeden. Verjagen met, wanneer noodzakelijk ondersteunend afschot vormt geen risico voor een verslechtering van de staat van instandhouding van de smient. De afname van het aantal overwinterde smienten zoals gemonitord in de tellingen van Sovon wordt hoofdzakelijk geweten aan het verminderd voortplantingssucces in de broedgebieden (Fox et al. 2016). De maatregelen leiden niet tot verslechtering van de staat van instandhouding van de desbetreffende soort (Wnb artikel 3.3, 4^e lid sub c).

17.7 Beheerdoelstelling & uitvoering

In het belang van voorkomen van belangrijke schade zal de FBE Utrecht een ontheffing aanvragen voor 'verjaging met ondersteunend afschot' voor de periode 1 oktober tot 1 mei, vanaf 1 uur voor zonsopkomst tot 1 uur na zonsondergang. Deze aanvraag wordt, vanwege de onvoorspelbaarheid van de schadedreiging, aangevraagd voor de gehele provincie.

Periode 2019-2025

In continuïteit van de voorgaande planperiode streeft de FBE Utrecht ernaar:

1. De schade aan de landbouw op een maatschappelijk aanvaardbaar niveau te houden vergelijkbaar met de periode van 2009-2013, en zoals eerder vastgesteld in het faunabeheerplan 2014-2019.

Aanvullend op de bestaande doelstellingen zal verdere verkenning en toepassing van alternatieve beheermethode, in de periode 2019-2025, worden onderzocht om zo de noodzaak voor dodelijk beheer te reduceren. Hierbij wordt tevens de ontwikkeling van de overwinterende populatie en de schade gemonitord en indien nodig zal het beheervoorstel worden bijgesteld.

Indien belangrijke schade optreedt op gronden, die niet voldoen aan de in het Besluit Natuurbescherming gestelde regels voor een jachtveld, dan zal de FBE Utrecht, mits gedegen gemotiveerd door de initiatiefnemer, een aanvraag bij de provincie indienen voor een ontheffing via artikel 3.26 lid 3 Wnb om op die gronden te jagen met het geweer, mits de schade niet op andere wijze kan worden voorkomen of bestreden.

17.8 Monitoring

De populatieontwikkeling van de smient wordt gemonitord tijdens de voorjaarse tellingen van de FBE en door externe partijen zoals Sovon. Dodelijke beheermaatregelen dienen te worden geregistreerd in het FaunaRegistratie Systeem.

Deelplan V Vogels

18. Spreeuw

18.1 Soortbeschrijving

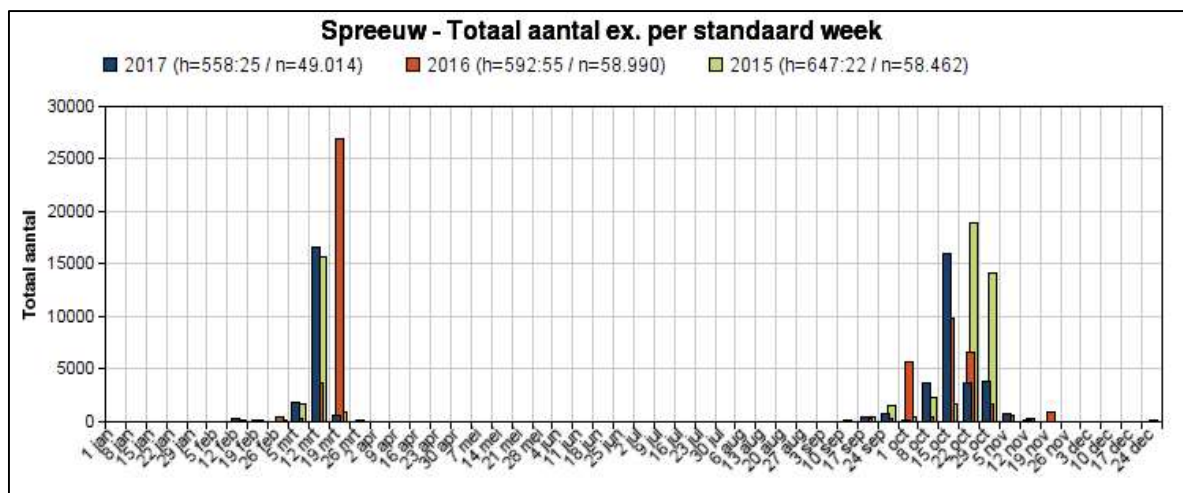
De spreeuw (*Sturnus vulgaris*) is een in Nederland algemeen voorkomende broedvogel die ook buiten de broedtijd in grote aantallen voorkomt (Sovon, 2018). Spreeuwen broeden in holten (bomen, nestkasten, gebouwen) en produceren jaarlijks twee legfels van 4 tot 6 eieren. Het voedsel bestaat tijdens de broedperiode voornamelijk uit insecten terwijl daarbuiten ook veel bessen en vruchten worden gegeten. In de nazomer en herfst wordt de Nederlandse populatie aangevuld met grote aantallen spreeuwen uit Oost- en Noordoost-Europa. Spreeuwen vormen dan groepen van (tien)duizenden exemplaren. Op slaapplaatsen komen soms groepen van meer dan 100.000 exemplaren voor. Tijdens de piek van de najaarstrek kunnen over heel Nederland tot 2 miljoen spreeuwen in één week doortrekken.

18.2 Populatie: grootte & ontwikkeling

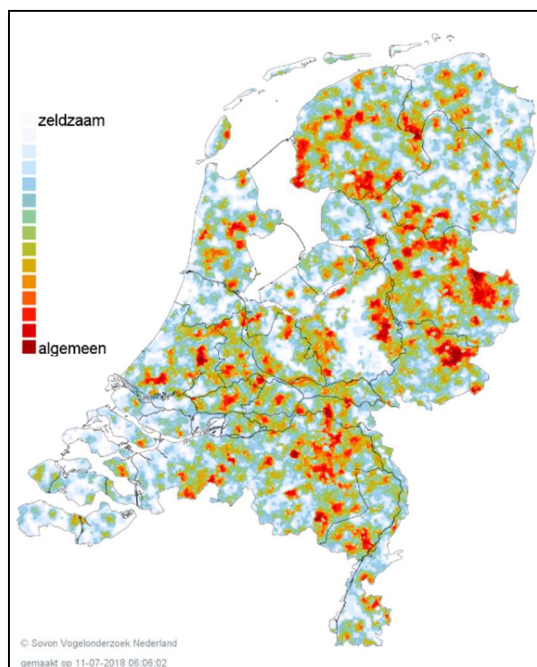
Sovon heeft voor de jaren 2013-2015 een broedpopulatie van 450.000-750.000 broedparen geschat (Sovon, 2018). Het aantal broedparen samen met hun aanwas zorgen voor grote aantallen spreeuwen gedurende de zomerperiode. Deze hoge aantallen worden bevestigd in de telgegevens van de 300 trektelposten in Nederland. Zo toont de trektelpost Hazewater gelegen in Amersfoort namelijk weken waarbij in één week meer dan 15.000 trekkende spreeuwen worden waargenomen. Gemiddeld worden er jaarlijks in de periode 2012-2017 42.836 spreeuwen geteld (Trektellen, 2019). Landelijk is de spreeuw als broedvogel de afgelopen decennia achteruitgegaan (Sovon, 2018). Echter van afname is de afgelopen jaren niet langer sprake, de landelijk populatie is sinds begin 2000 stabiel gebleven. Binnen de provincie Utrecht is de initiële afname minder zichtbaar. De afgelopen jaren is er sprake van een stabiele trend. Oorzaak van deze afname wordt toegeschreven aan een verslechterde overleving van jonge spreeuwen, mogelijk als gevolg van een minder aanbod aan geschikt foerageerhabitat en een toename in predatiedruk (Versluijs et al., 2016). De aantallen spreeuwen buiten de broedperiode laten, zowel landelijk als binnen de provincie Utrecht, een afnemende trend zien.

Staat van instandhouding

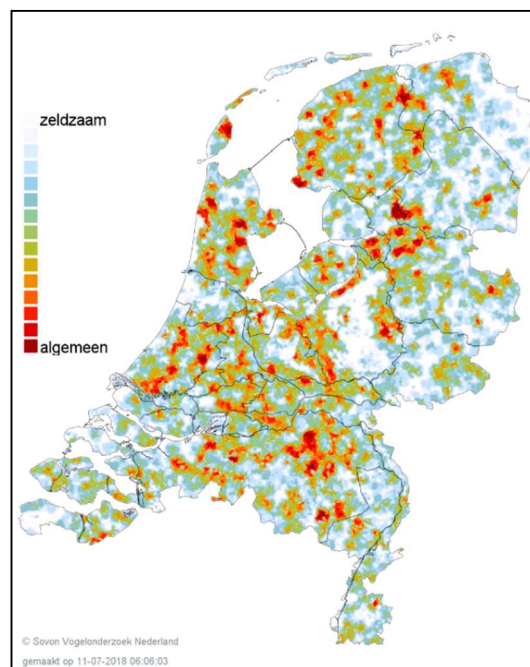
De landelijke indicatieve staat van instandhouding van de spreeuw is voor broedvogels gekenmerkt als **'matig - ongunstig'**. Dit in tegenstelling tot de landelijke indicatieve staat van instandhouding van de niet-broedvogels, deze is namelijk gekenmerkt als **'gunstig'** (Sovon, 2018). Het toekomstperspectief voor de spreeuw als broedvogel is **'matig-ongunstig'** en als niet broedvogel **'gunstig'** (Sovon, 2018).

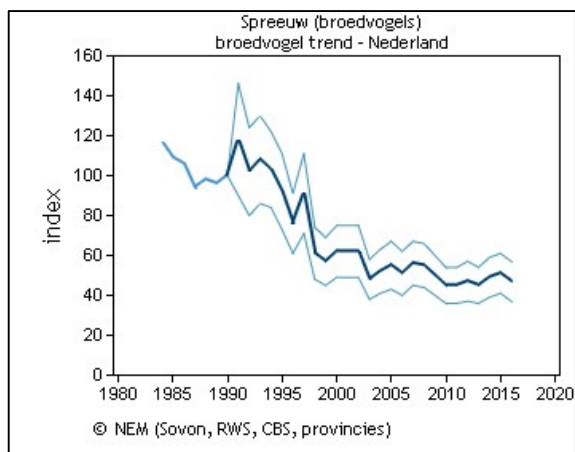
Totaal aantal getelde spreeuwen per week bij trekpunt Amersfoort in provincie Utrecht, periode 2015-2017. (Trekellen.nl)

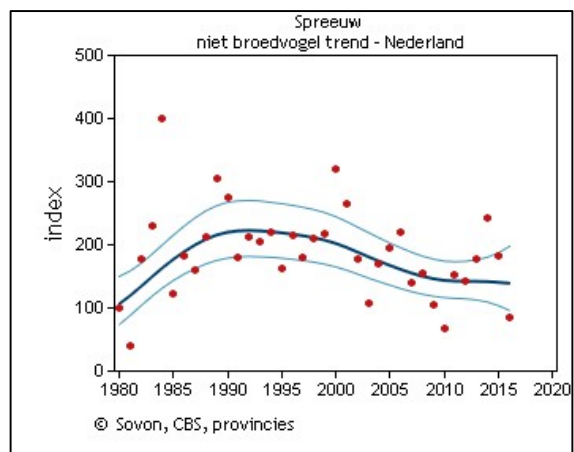
Relatieve dichtheid van de spreeuw als broedpaar, periode 2013-2015. (Sovon, 2018).

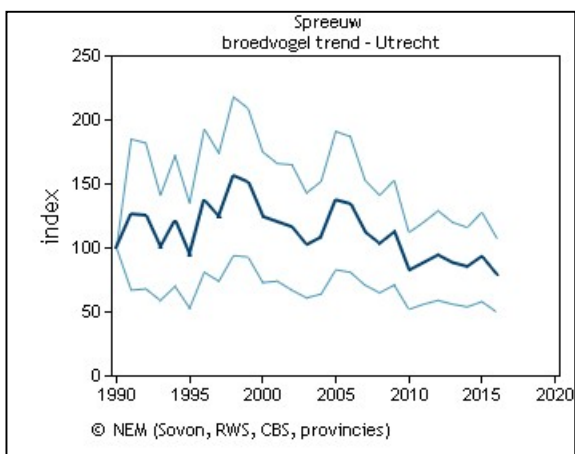
Relatieve dichtheid van de spreeuw als niet broedvogel, periode 2013-2015. (Sovon, 2018).

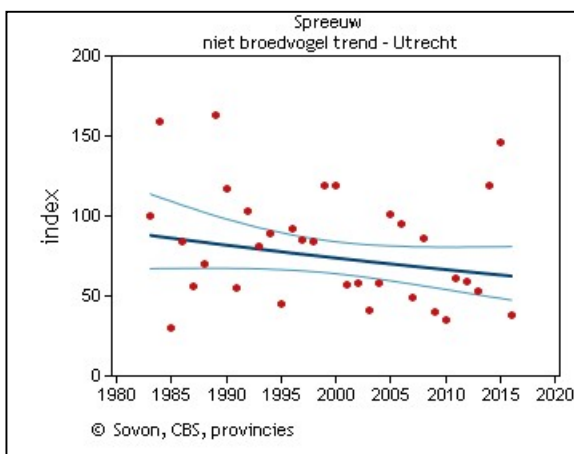
Geïndexeerde trend van de spreeuw als broedvogel in Nederland, periode 1990-2016. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de spreeuw als niet broedvogel in Nederland, periode 1975-2016. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december. Referentiejaar 1980 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de spreeuw als broedvogel in de provincie Utrecht, periode 1990-2016. Gebaseerd op broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de spreeuw als niet broedvogel in de provincie Utrecht, periode 1983-2016. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december. Referentiejaar 1983 = 100% (Sovon, 2018).

18.3 Schade: ontwikkeling & belangen

Landbouwschade

Spreeuwen kunnen schade veroorzaken aan zacht fruit, druiven, pit- en steenvruchten, riet- en griend teelt en olifantsgras (van den Bremer, 2009; Bakker en van Noorden, 2011). Eind mei nemen de aantallen spreeuwen toe als gevolg van het in korte tijd uitvliegen van veel jongen. In de fruitteelt kan dan schade optreden in de vorm van vraat- en pikschade, vervuiling en vernieling door takbreuk. Aangepikte vruchten gaan rotten en kunnen hierdoor het overige fruit aantasten (Bakker en van Noorden, 2011).

In het najaar verzamelen spreeuwen zich in grote groepen die uit (tien)duizenden exemplaren kunnen bestaan. Gedurende de nacht zoeken ze een gemeenschappelijke slaapplek in onder andere percelen van riet-, griendteelt en olifantsgras. Door de grote aantallen gaan de gewassen plat liggen waardoor mogelijk rotting inzet en het gewas verloren gaat.

Schademeldingen aan BIJ12 Faunazaken

De in de tabel weergegeven getaxeerde schadebedragen door BIJ12 Faunazaken geven een minimale weergave schade veroorzaakt door spreeuwen in de provincie Utrecht. De taxaties zijn uitgevoerd door BIJ12 Faunazaken nadat een grondgebruiker een aanvraag tegemoetkoming faunaschade heeft ingediend bij BIJ12 Faunazaken. In de afgelopen beheerperiode is er alleen schade door de spreeuw in de fruitsector getaxeerd. Niet in aanmerking komt schade door vogels aan bessen- en kleinfruitteelt, kersen, druiven en wijnbouw. De schadecijfers tot 2015 zijn onvolledig, omdat de spreeuw tot 2015 een provinciaal vrijgestelde diersoort was. Schade door spreeuwen kwam toen niet in aanmerking voor een tegemoetkoming. Hoewel in 2015 en 2016 schade door spreeuwen aan fruit weer in aanmerking kwam voor een gedeeltelijke tegemoetkoming, is dergelijke schade mede door provinciaal beleid in die jaren niet geregistreerd.

In 2017 is voor €7.832,50 aan schade veroorzaakt door de aanwezigheid van grote groepen overnachtende spreeuwen in olifantsgras (Taxatierapport 24 mei 2018). Deze percelen bevonden zich in het werkgebied van WBE Kromme Rijn. Het is aannemelijk dat het werkelijke bedrag hoger ligt vanwege de administratieve procedures bij het aanvragen van een tegemoetkoming.

Overzicht van schadetegemoetkomingen op appels (A), peren (P) en olifantsgras (O) door spreeuwen weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.							
	2012		2013	2014	2015	2016	2017
WBE	A	P					O
Kromme Rijn-Gebied	319	-	-	-	-	-	7.833
Lopikerwaard	-	807	-	-	-	-	-
TOTAAL UTRECHT	1.126		-	-	-	-	7.833

Ziekte overdracht

Spreeuwen kunnen verschillende bacteriën dragen zoals Paratuberculose en Salmonellose. Risico's hebben voornamelijk betrekking op financiële schade in de veesector (Linz, 2007). Risico's voor de maatschappelijke gezondheid zijn zeer gering.

18.4 Beheer: resultaten & evaluatie

Landbouwschade

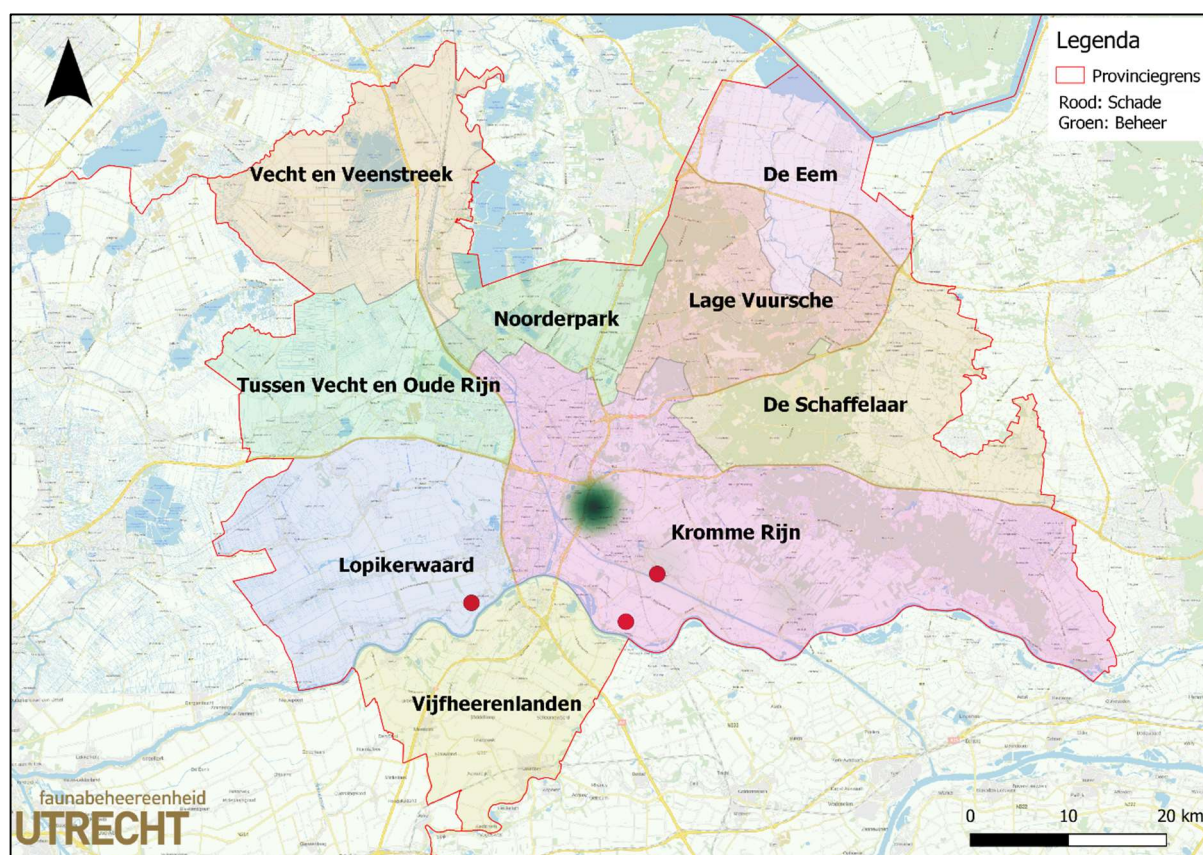
Het Faunabeheerplan 2014-2019 had als doelstelling om de schade aan de landbouw op een maatschappelijk aanvaardbaar niveau te houden vergelijkbaar met de periode van 2009-2014. Door de afwisselende beleidsregels van schadetegemoetkomingen voor schade door vogels aan fruitteelt is het toetsen van doelstelling op de data van BIJ12 Faunazaken door onderschatting onjuist. Het provinciale beleid dat de schadetegemoetkoming voor schade door vogels aan fruitteelt afbouwde tot 0%, heeft geleid tot een afname van het aantal schademeldingen. Niet gevalideerde schadegegevens worden niet geregistreerd door BIJ12 Faunazaken. In 2017 is op één bedrijf schade door spreeuwen gevalideerd, maar dit was, gezien de voorgaande jaren, een uitzondering.

Overzicht gedode dieren

De meeste spreeuwen zijn geschoten in de regio's met de meeste fruitteelt, namelijk in de WBE Kromme Rijn, In deze WBE zijn ook de meeste schadetaxaties geregistreerd. Jaarlijks worden gemiddeld 1.321 spreeuwen geschoten.

Overzicht van aantal gedode spreeuwen weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: FBE Utrecht

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
WBE						
Kromme Rijn	1.117	2.444	4.083	3.475	3.068	529
Lopikerwaard	0	0	0	0	49	0
Tussen Vecht en Oude Rijn	0	0	0	601	180	532
Totaal Utrecht	1.117	2.444	4.083	4.076	3.297	1.061

Overzichtskartaal spreeuw van de getaxeerde schademeldingen (rood) en beheer inspanning (groen), periode 2012-2017 (FBE Utrecht, 2018; BIJ12 Faunazaken database, april 2018).

Evaluatie

Op schadegevoelige percelen kunnen grote zwermen spreeuwen in korte tijd aanmerkelijk schade veroorzaken van meer dan €250,- per geval.

18.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist Verjaging met ondersteunend afschot

De ontheffing van de voorgaande beheerperiode 'verjaging met ondersteunend afschot 2015-2019' is gebaseerd op de oude provinciale vrijstelling (deze was geldig tot 2015). Verjaging met ondersteunend afschot heeft als doel het doden van enkele dieren om zo grote groepen dieren langdurig te verjagen. De belanghebbende is verplicht alvorens hij overgaat tot afschot, meerdere niet-lethale maatregelen in te zetten om de spreeuwen te verjagen. Hierbij is de belanghebbende aangewezen op de middelen genoemd in de preventiekit module kleine zangvogels. De ontheffing verjaging met ondersteunde afschot is enkel beschikbaar gedurende de periode van rijpend fruit en groeiend olifantsgras (juni tot en met oktober). Door voor percelen met olifantsgras verjaging met ondersteund afschot mogelijk te

maken gedurende de schemerperiode wordt getracht te voorkomen dat grote groepen spreeuwen overnachten in olifantsgras en deze zo platdrukken.

Jachtvogels

De aanwezigheid van roofvogels met name die van de havik (*Accipiter gentilis*) en sperwer (*Accipiter nisus*) verlaagt de aantrekkelijkheid van een habitat voor spreeuwen. Met name vooraf en gedurende het broedseizoen wordt de verhoogde predatierisico als zeer dreigend ervaren, en worden deze gebieden vermeden. Door het predatierisico met jachtvogels toe te laten nemen worden groepen spreeuwen gemotiveerd elders neer te strijken.

18.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

Een literatuurstudie door Buij et al. (2018) geeft aan dat zangvogels het meest effectief worden geweerd met behulp van netten of via akoestische of visuele afschrik methoden. Met name netten zijn hierbij bewezen effectief maar wel een zeer kostbare methode en met name geschikt bij hoge schadedruk. Bij minder hoge schadedruk kunnen imitaties van predatoren en akoestische middelen een beter alternatief zijn. Het faciliteren van natuurlijke predatoren om de schade te beperken is onvoldoende onderzocht. Het aanpassen van het habitat is ook een minder onderzochte mogelijkheid om met natuurlijke middelen schade te beperken. Bij alle verjagingsmiddelen is het van groot belang om al vroeg in het jaar preventieve middelen te plaatsen om zo het habitat onaantrekkelijk te maken voordat schade ontstaat.

Voor verdere informatie zie de Module Kleine zangvogels van de Faunaschade Preventie Kit van BIJ12 Faunazaken: <https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-kleine-zangvogels/>.

Afweging voorafgaand aan beheer

Vanwege het massale voorkomen van spreeuwen in de periode van rijpend fruit en hun gedrag om te groeperen is het risico op schade aanzienlijk. Met name het zwermgedrag zorgt ervoor dat lokaal de schade enorm kan toenemen. Werende middelen als netten zijn enkel bij fruitteelt toepasbaar waarbij de investeringen niet in verhouding staan tot de opbrengsten en de schade. Akoestische en visuele middelen hebben een schadebeperkingseffect maar bij het massaal voorkomen van spreeuwen in het fruit zijn genoemde middelen niet afdoende gebleken. De mogelijkheid tot verjaging met wanneer noodzakelijk ondersteunend afschot dient bij dreiging ingezet te kunnen worden om zo belangrijke schade te voorkomen. De afgelopen 10 jaar is de populatie zowel landelijk als provinciaal stabiel. Ook geeft de indicatieve staat van instandhouding van Sovon aan dat de huidige staat van niet-broedvogels gunstig is en die van broedvogels een gunstig toekomst perspectief hebben. Gezien het gemiddeld aantal voorkomende spreeuwen alleen al in Amersfoort (42.836) in vergelijking met het gemiddeld aantal geschoten spreeuwen in geheel Utrecht (1.321) is een negatief effect op de staat van instandhouding niet aannemelijk. De maatregelen leiden niet tot verslechtering van de staat van instandhouding van de desbetreffende soort (Wnb artikel 3.3, 4^e lid sub c).

18.7 Beheerdoelstelling & uitvoering

In het belang van voorkomen van belangrijke schade zal de FBE Utrecht een ontheffing aanvragen voor 'verjaging met ondersteunend afschot' van 1 juni tot 1 november, van zonsondergang tot zonsopgang, gericht op het voorkomen van schade op percelen met fruitteelt. Om schade aan olifantsgras te voorkomen zal een perceelsgebondenontheffing worden aangevraagd voor de periode 1 augustus tot 1 december. Doordat de schade aan olifantsgras wordt veroorzaakt door zwermen slapende spreeuwen zal voor deze ontheffing toepasbaar zijn gedurende één uur voor zonsopkomst tot één uur

naar zonsondergang. Beide ontheffingen zijn enkel inzetbaar nadat de agrariër aantoonbaar meerdere alternatieve niet-lethale middelen heeft ingezet om de schade te voorkomen.

Periode 2019-2025

In continuïteit van de voorgaande planperiode streeft de FBE Utrecht ernaar:

1. De schade aan de landbouw op een maatschappelijk aanvaardbaar niveau te houden vergelijkbaar met de periode van 2009-2013, en zoals eerder vastgesteld in het faunabeheerplan 2014-2019.

Als belangrijke schade optreedt op gronden, die niet voldoen aan de in het Besluit Natuurbescherming gestelde regels voor een jachtveld, dan zal de FBE Utrecht, mits gedegen gemotiveerd door de initiatiefnemer, een aanvraag bij de provincie indienen voor een ontheffing via artikel 3.26 lid 3 Wnb om op die gronden aan verjaging ondersteunend te doden met het geweer, mits de schade niet op andere wijze kan worden voorkomen of bestreden.

18.8 Monitoring

De populatieontwikkeling en verspreiding van spreeuwen wordt gemonitord in de databases en tellingen van externe partijen zoals Sovon vogelonderzoek en de NDFF. Dodelijke beheermaatregelen dienen te worden geregistreerd in het FaunaRegistratie systeem.

19. Huismus

19.1 Soortbeschrijving

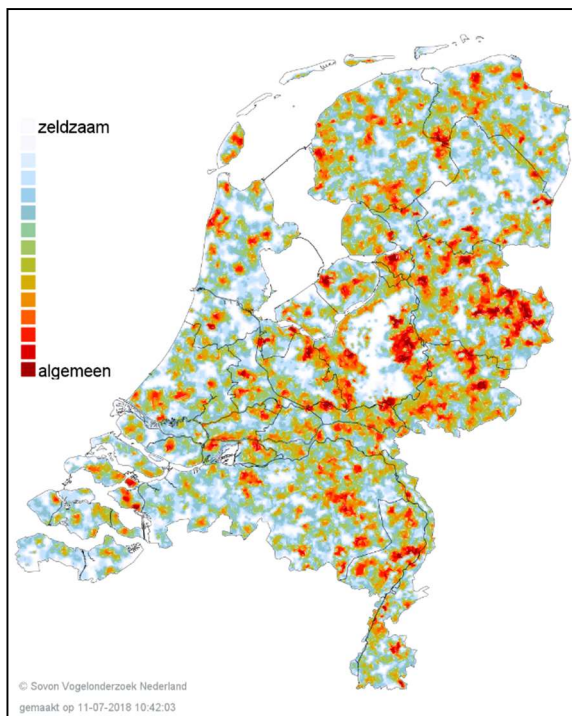
Huismussen (*Passer domesticus*) zijn afhankelijk geworden van de mens en broeden bijna uitsluitend in gebouwen, meestal onder het dak (Sovon, 2018). Het voedsel bestaat hoofdzakelijk uit zaden, bessen en resten van voedsel van de mens, zoals brood. De jongen worden voornamelijk met insecten gevoerd. Huismussen broeden over het algemeen in losse kolonies bij elkaar. Na de broedtijd kunnen huismussen in grote groepen optrekken. De huismus is aangewezen als rode lijst soort categorie gevoelig en is opgenomen als gemonitorde soort in de landelijke natuurmeetnetten van het NEM sinds 2004.

19.2 Populatie: grootte & ontwikkeling

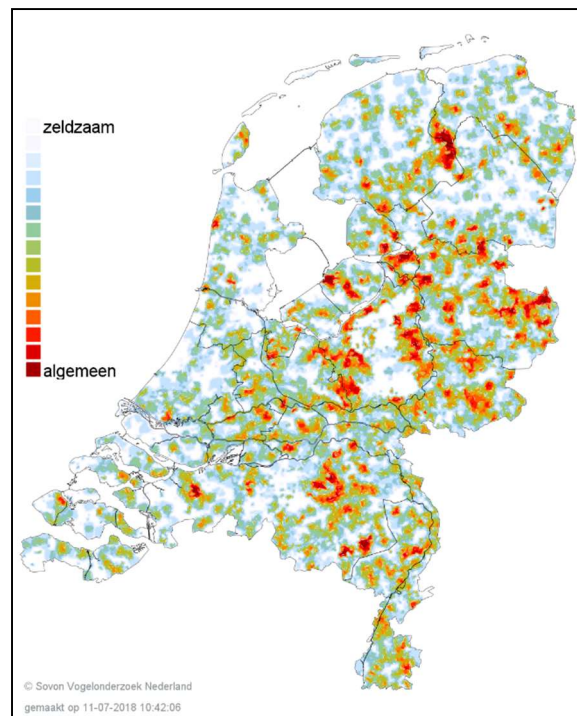
De huismus is op veel plekken een bekende en algemene verschijning (Sovon 2018). De omvang van de landelijke broedpopulatie is lastig in te schatten. Sovon vermoed in de jaren 2013-2015 een broedpopulatie van 600.000-1 miljoen paren (Sovon, 2018). In de jaren negentig is de huismus in heel Nederland als broedvogel sterk afgenomen, voornamelijk in het stedelijk gebied, maar deze afname lijkt zich de afgelopen jaren niet te hebben doorgezet. Binnen de provincie Utrecht is een stabiele trend zichtbaar. De afname is mogelijk het gevolg van gebrek aan nestgelegenheid, nestmateriaal en eiwitrijk voedsel voor jongen of een hoge predatie door o.a. huiskatten (Klok et al., 2006). De huismus komt in heel Nederland voor binnen zijn voorkeursbiotoop bestaande uit een rommelige dorpse omgeving met veel begroeiing, akkers, weilanden en tuinen met jaarrond voldoende voedsel beschikbaar in een beperkte omtrek. De huismus is sterk locatie gebonden.

Staat van instandhouding

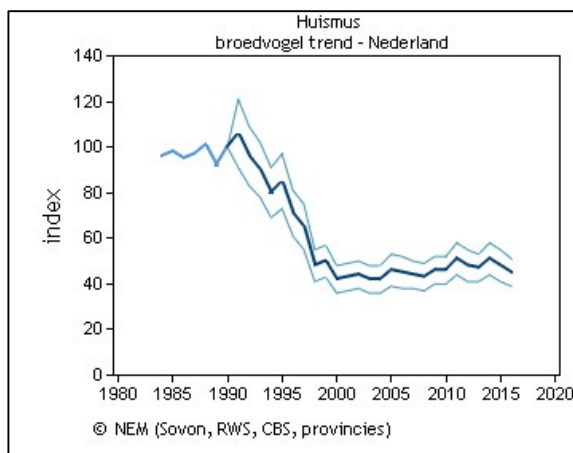
De landelijke indicatieve staat van instandhouding van de huismus is landelijk als '**matig-ongunstig**' gekenmerkt. Het toekomstperspectief voor de huismus is echter '**gunstig**' (Sovon, 2018). De indicatieve staat van instandhouding buiten het broedseizoen is identiek aan die van broedvogels, omdat het om dezelfde vogels gaat.

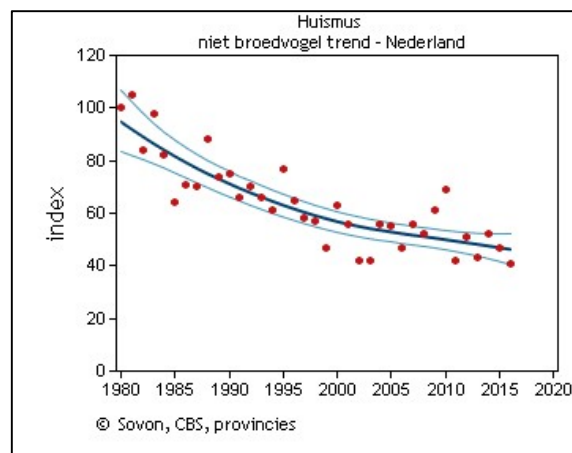
Relatieve dichtheid van de huismus als broedpaar, periode 2013-2015. Gebaseerd op broedvogeltellingen (Sovon, 2018).

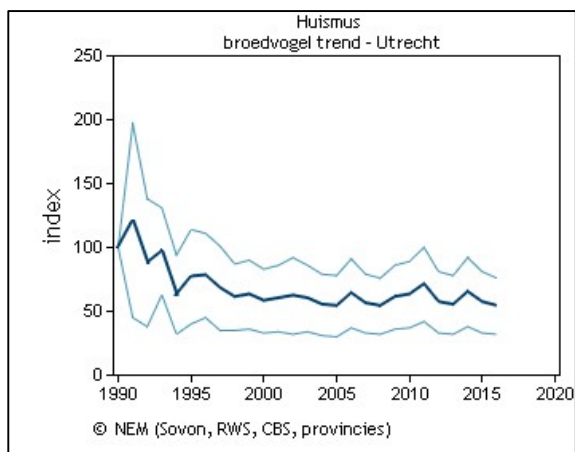
Relatieve dichtheid van de huismus als niet broedvogel, periode 2013-2015. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december (Sovon, 2018).

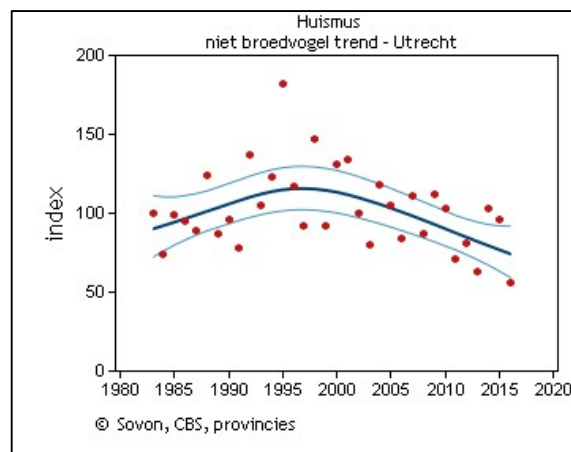
Geïndexeerde trend van de huismus als broedvogel in Nederland, periode 1990-2016. Gebaseerd op broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de huismus als niet broedvogel in Nederland, periode 1980-2016. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december. Referentiejaar 1980 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de huismus als broedvogel in de provincie Utrecht, periode 1990-2016. Gebaseerd op broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de huismus als niet broedvogel in de provincie Utrecht, periode 1983-2016. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december. Referentiejaar 1983 = 100% (Sovon, 2018).

19.3 Schade: ontwikkeling & belangen

Landbouwschade

In de periode 2012–2017 is geen schade door huismussen getaxeerd. Er zijn gevallen bekend waarbij de huismus de opbrengsten van met name graan met 30% heeft verminderd (Best et al., 1998; MacMillan, 1981; Dawson, 1970). Recent zijn geen voorbeelden van schade in de literatuur beschreven.

19.4 Beheer: resultaten & evaluatie

De huismus is in de periode 2014–2019 niet beheerd middels ontheffingen of opdrachten. In het Faunabeheerplan 2014-2019 stond de doelstelling voorkoming van belangrijke schade door weren en verjagen.

19.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist

In de periode van 2014 - 2019 was de huismus provinciaal vrijgesteld voor opzettelijke verstoring. Het is onbekend in welke mate van deze vrijstelling gebruik is gemaakt. Er zijn in de periode 2012-2017 geen ontheffingen voor aan verjaging ondersteunend doden aangevraagd of verleend in de provincie Utrecht.

19.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

Een literatuurstudie door Buij et al. (2018) geeft aan dat zangvogels voornamelijk het meest effectief worden geweerd met behulp van netten of via akoestische of visuele afschrikmethoden. Met name netten zijn hierbij bewezen effectief maar wel een kostbare methode en met name geschikt bij hoge schadedruk. Dit geldt echter niet voor gewassen zoals graanteelt. Bij minder hoge schadedruk kunnen imitaties van predatoren en akoestische middelen een beter alternatief zijn. Het faciliteren van natuurlijke predatoren om de schade te beperken is onvoldoende onderzocht. Het aanpassen van het habitat rondom schade gevoelige percelen is ook een minder onderzochte mogelijkheid om met natuurlijke middelen schade te beperken. Bij alle verjagingsmiddelen is het van groot belang om al vroeg in het jaar preventieve middelen te plaatsen om zo het habitat onaantrekkelijk te maken voordat schade ontstaat.

Voor verdere informatie zie de Module Kleine zangvogels van de Faunaschade Preventie Kit van BIJ12 Faunazaken: <https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-kleine-zangvogels/>.

Afweging voorafgaand aan beheer

Gezien de zeer beperkte schade van de huismus is er geen noodzaak voor aan verjaging met ondersteunend doden.

19.7 Beheerdoelstelling & uitvoering

Periode 2019-2025

In continuïteit van de voorgaande beheerperiode streeft de FBE Utrecht ernaar:

1. Om schade te voorkomen door weren en verjagen met niet dodelijke middelen. Hierbij is van belang dat nesten niet verstoord of verwijderd worden, ook buiten het broedseizoen.

De FBE Utrecht zal het niet dodelijke beheer van de periode 2014-2019 voortzetten en zal adviseren over verjaagmiddelen mochten agrariërs overlast ondervinden van huismussen. Onder de Wnb is verstoring van vogels niet verboden als de verstoring niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding.

19.8 Monitoring

De populatieontwikkeling en verspreiding van huismussen wordt gemonitord in de databases en tellingen van externe partijen zoals Sovon vogelonderzoek en de NDFF. Dodelijke beheermaatregelen dienen te worden geregistreerd in het FaunaRegistratie Systeem. Individuele ontheffingen voor ruimtelijke ontwikkelingen worden rechtstreeks gerapporteerd aan de provincie.

20. Zanglijster

20.1 Soortbeschrijving

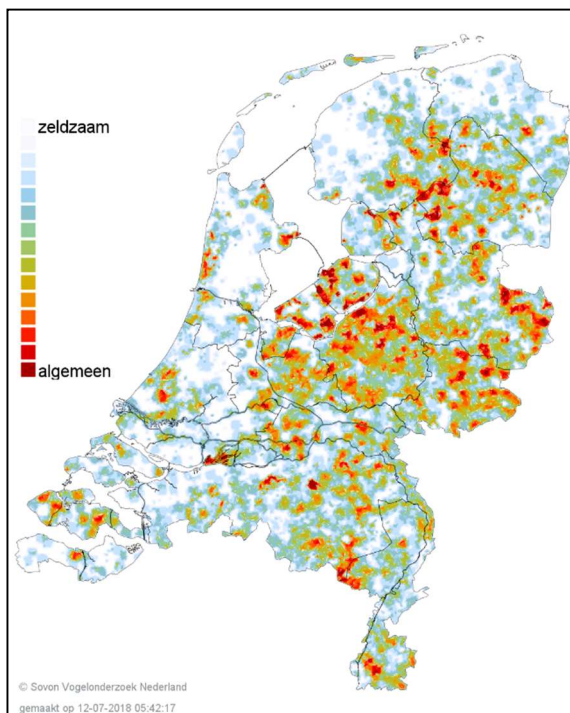
De zanglijster (*Turdus philomelos*) is een vogel van beboste gebieden en broedt in biotopen zoals bossen, parken en tuinen met bomen en struikachtige begroeiingen (Sovon, 2018). Het voedsel bestaat hoofdzakelijk uit ongewervelden, zoals regenwormen en huisjesslakken, maar in het najaar ook bessen en fruit.

20.2 Populatie: grootte & ontwikkeling

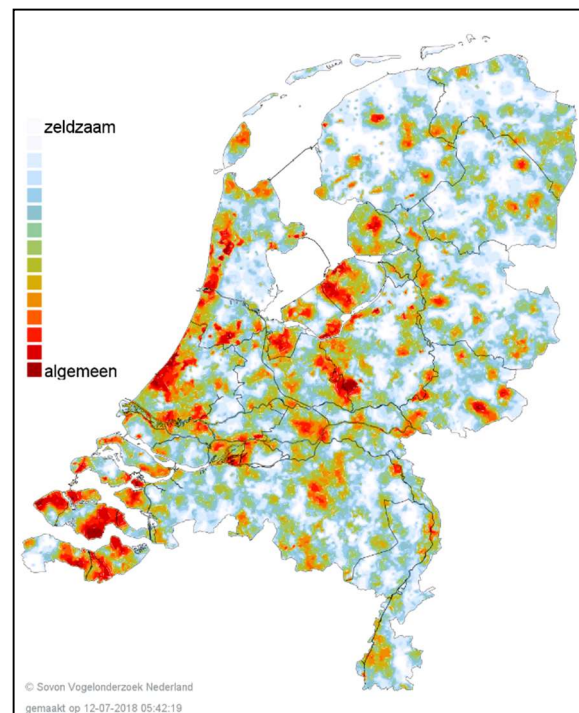
De zanglijster is als broedvogel zowel landelijk als in Utrecht toegenomen tot omstreeks 2008, daarna is het aantal gestabiliseerd. De zanglijster is een trekvogel en de Nederlandse populatie migreert vanaf september richting Frankrijk, Spanje en Zuid-Engeland. De wegtrekkende zanglijsters worden vervangen door zanglijsters uit landen zoals Scandinavië die met name in het zuidwesten van ons land overwinteren. Vanaf eind februari vindt de trek weer in omgekeerde richting plaats (Sovon, 2018). Niet-broedvogels kennen zowel landelijk als binnen de provincie Utrecht een stabiele trend.

Staat van instandhouding

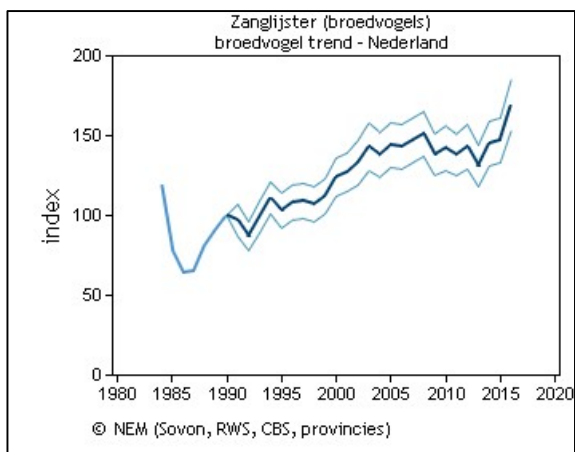
De indicatieve staat van instandhouding van de zanglijster als zowel broedvogel als niet-broedvogel is landelijk als '**gunstig**' gekenmerkt. Ook het toekomstperspectief voor de zanglijster als broedvogel en niet-broedvogel is '**gunstig**' (Sovon, 2018).

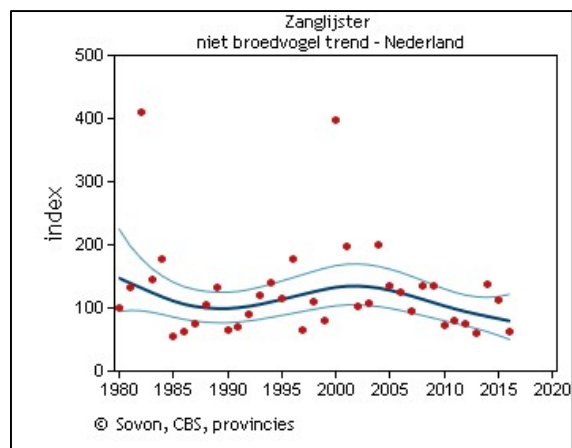
Relatieve dichtheid van de zanglijster als broedpaar, periode 2013-2015. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen (Sovon, 2018).

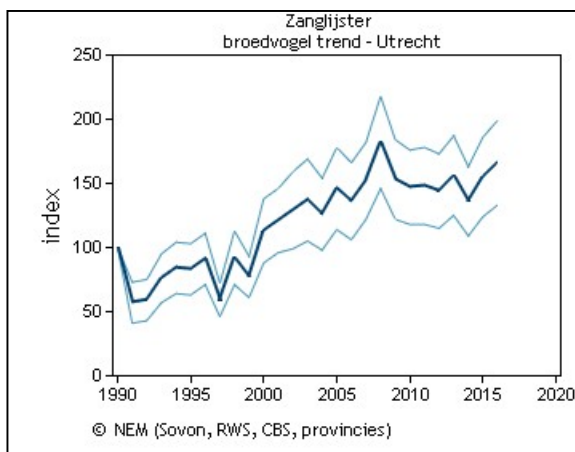
Relatieve dichtheid van de zanglijster als niet broedvogel, periode 2013-2015. Gebaseerd op interpolatie van kilometerhoktellingen (Sovon, 2018).

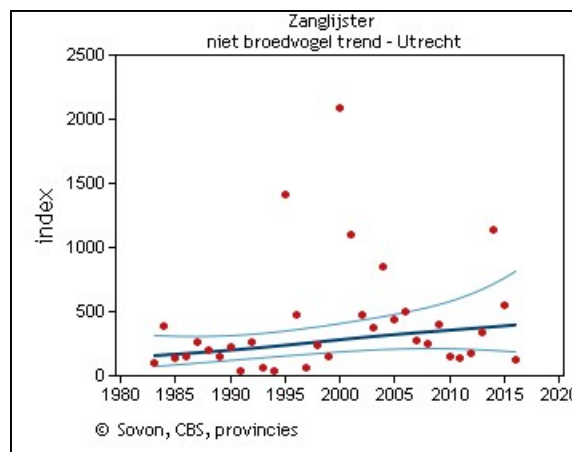
Geïndexeerde trend van de zanglijster als broedvogel in Nederland, periode 1990-2016. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de zanglijster als niet broedvogel in Nederland, periode 1980-2016. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december. Referentiejaar 1980 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de zanglijster als broedvogel in de provincie Utrecht, periode 1990-2016. Gebaseerd op broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de zanglijster als niet broedvogels in de provincie Utrecht, periode 1983-2016. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december. Referentiejaar 1983 = 100% (Sovon, 2018).

20.3 Schade: ontwikkeling & belangen

Landbouwschade

Evenals vele andere zangvogels kunnen zanglijsters schade toebrengen aan rijpende peren en appels door het aanpikken en bevuilen van vruchten. Aangepikte vruchten gaan rotten en kunnen het overige fruit aantasten.

Schademeldingen aan BIJ12 Faunazaken

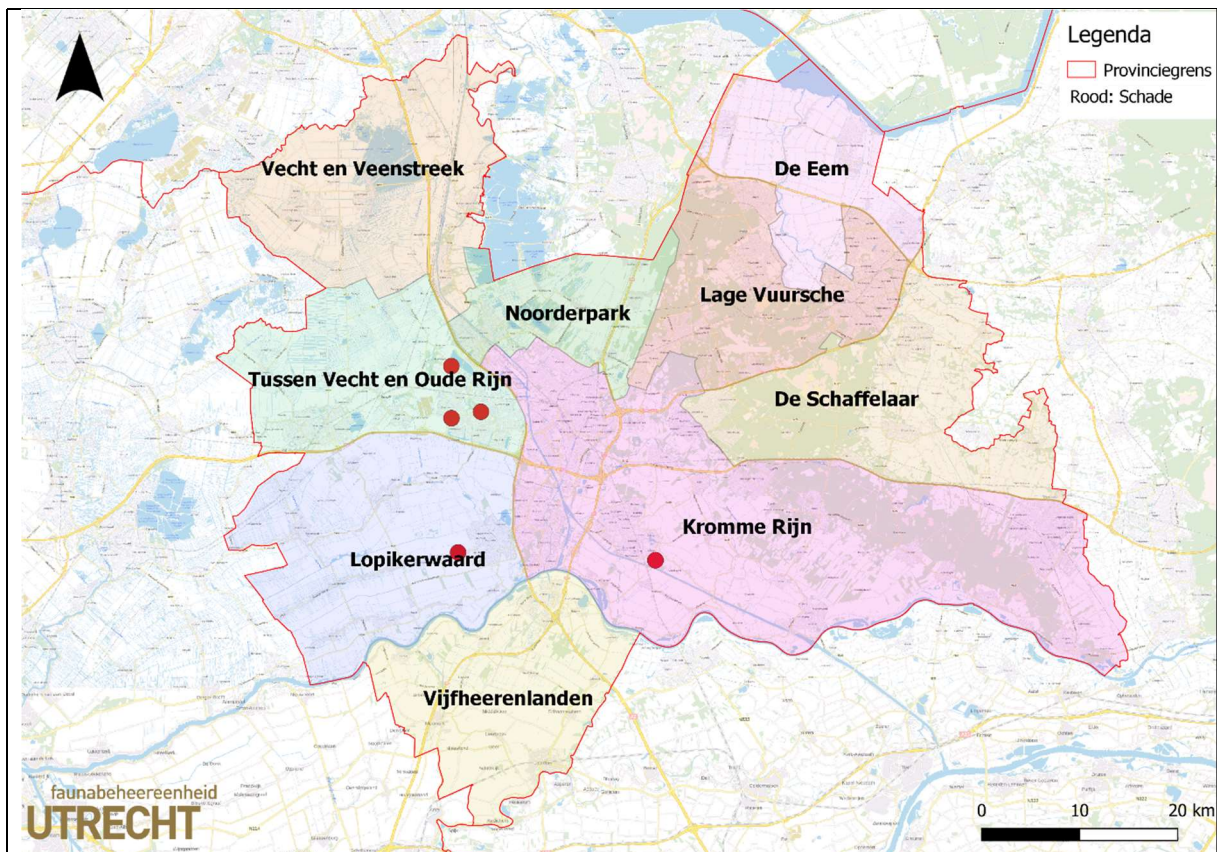
De in de tabel weergegeven getaxeerde schadebedragen door BIJ12 Faunazaken geven een minimale weergave schade veroorzaakt door lijsters in de provincie Utrecht. De taxaties zijn uitgevoerd door BIJ12 Faunazaken nadat een grondgebruiker een aanvraag tegemoetkoming faunaschade heeft ingediend bij BIJ12 Faunazaken. In de periode 2012–2017 is er voor ruim: €3.322 schade geregistreerd voor de soortklasse lijster.

Overzicht van getaxeerde schadetegemoetkomingen op peren (P) en appels (A) door lijsters weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

WBE	2012		2013	2014	2015	2016	2017
	P	A					
Kromme Rijn-Gebied	-	-	-	-	-	1.168	-
Lopikerwaard	-	-	1.098	-	-	-	-
Tussen Vecht en Oude Rijn	1.038	18	-	-	-	-	-
Totaal Utrecht (€)		1.056	1.098	-	-	1.168	-

20.4 Beheer: resultaten & evaluatie

De zanglijster is in de periode 2014–2019 niet beheerd middels ontheffingen, vrijstellingen of opdrachten. In het Faunabeheerplan 2014-2019 stond de doelstelling voorkoming van belangrijke schade door weren en verjagen. Geregistreerde schademeldingen kwamen met name uit de WBE's Tussen Vecht en Oude Rijn, Lopikerwaard en Kromme Rijn.

Overzichtskartaal lijster van de getaxeerde schademeldingen (rood), periode 2012-2017 (FBE Utrecht, 2018; BIJ12 Faunazaken database, april 2018).

20.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist
 Er zijn in de periode 2012-2017 geen ontheffingen voor aan verjaging ondersteunend doden aangevraagd of verleend in de provincie Utrecht.

20.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

Een literatuurstudie door Buij et al. (2018) geeft aan dat zangvogels voorsnog het meest effectief worden geweerd met behulp van netten of via akoestische of visuele afschrik methoden. Met name netten zijn hierbij bewezen effectief maar wel een kostbare methode en met name geschikt bij hoge schadedruk. Bij minder hoge schadedruk kunnen imitaties van predatoren en akoestische middelen een beter alternatief zijn. Het faciliteren van natuurlijke predatoren om de schade te beperken is onvoldoende onderzocht. Het aanpassen van het habitat is ook een minder onderzochte mogelijkheid om met natuurlijke middelen schade te beperken. Bij alle verjagingsmiddelen is het van groot belang om al vroeg in het jaar preventieve middelen te plaatsen om zo het habitat onaantrekkelijk te maken voordat schade ontstaat.

Voor verdere informatie zie de Module Kleine zangvogels van de Faunaschade Preventie Kit van BIJ12 Faunazaken: <https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-kleine-zangvogels/>.

Afweging voorafgaand aan beheer

Gezien de zeer beperkte kans op schade en het niet optreden in grote groepen is er geen noodzaak voor verjaging met ondersteunend afschot. Weren en verjagen zal naar verwachting voldoende zijn om belangrijke schade te voorkomen.

20.7 Beheerdoelstelling & uitvoering

Periode 2019-2025

In continuïteit van de voorgaande planperiode streeft de FBE Utrecht ernaar:

1. Om schade te voorkomen door weren en verjagen met niet dodelijke middelen.

De FBE Utrecht zal het niet dodelijke beheer van de periode 2014-2019 voortzetten en zal adviseren over verjaagmiddelen mochten agrariërs overlast ondervinden van zanglijsters. Net zoals bijna alle andere vogels is de zanglijster volgens de Wnb vrijgesteld van het verbod op opzettelijke verstoring, hierbij is van belang dat de verstoring niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding.

20.8 Monitoring

De populatieontwikkeling en verspreiding van zanglijsters wordt gemonitord in de databases en tellingen van externe partijen zoals Sovon vogelonderzoek en de NDFF.

21. Merel

21.1 Soortbeschrijving

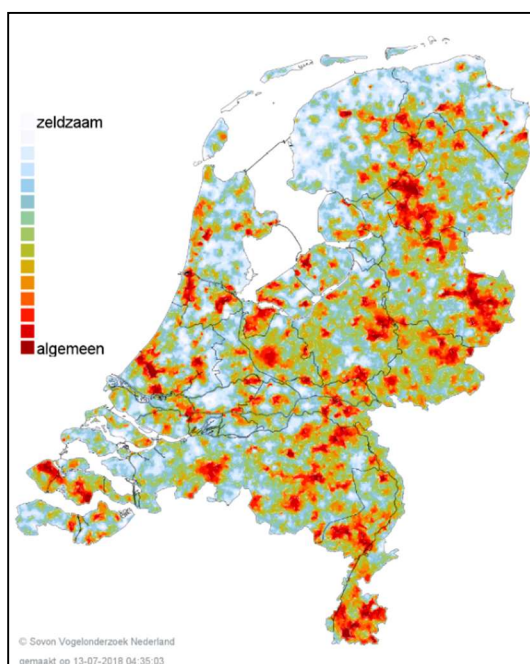
De talrijkste broedvogel in Nederland is overal te vinden zolang er bomen en struiken aanwezig zijn. Voorkeursbiotopen van de merel zijn bossen, parken, tuinen en stedelijke omgevingen. Waar de merel oorspronkelijk vooral een bosvogel was heeft deze zich aangepast aan een leven tussen menselijke bebouwing. Het voedsel bestaat hoofdzakelijk uit ongewervelden zoals regenwormen, met in het najaar ook bessen en fruit. De meeste merels blijven heel het jaar in Nederland en in de winter wordt de Nederlandse broedpopulatie aangevuld door merels uit noordelijke streken.

21.2 Populatie: grootte & ontwikkeling

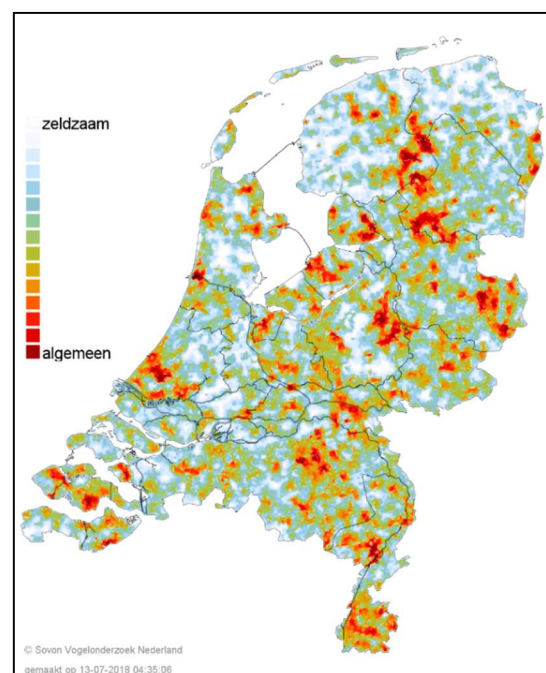
De merel is als broedvogel zowel landelijk als in Utrecht tot omstreeks het jaar 2000 toegenomen, daarna is de populatie gestabiliseerd. Het aantal merels dat in de winter in Nederland verblijft is de laatste 15 jaar weer afgenomen. In de voorjaarstellingen van de FBE wordt de merel niet meegenomen maar de populatietrend van de merel is wel door Sovon bijgehouden. In de provincie Utrecht laten de tellingen van Sovon hetzelfde beeld zien als landelijk. In de provincie Utrecht is de merel stabiel als broedvogel en licht afgenomen als wintergast.

Staat van instandhouding

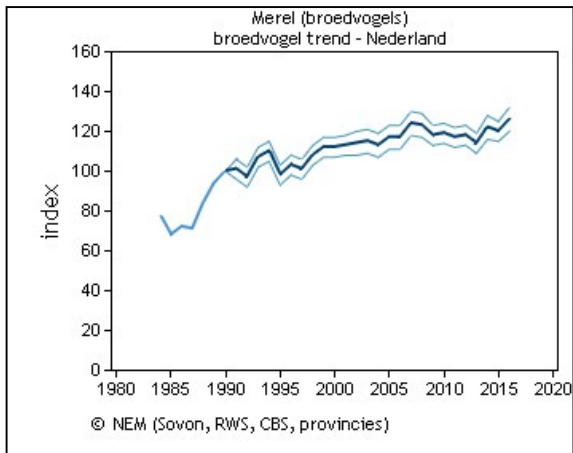
De indicatieve staat van instandhouding van de merel als zowel broed- als niet-broedvogel is landelijk als **'gunstig'** gekenmerkt. Ook het toekomstperspectief voor de merel als broed- en niet-broedvogel is **'gunstig'** (Sovon, 2018).

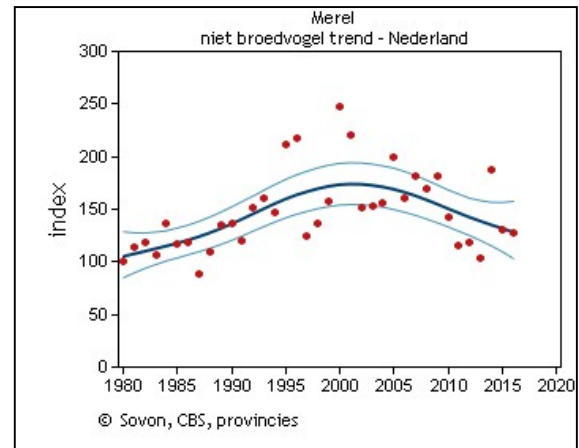
Relatieve dichtheid van de merel als broedpaar, periode 2013-2015. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen (Vogelatlas, 2018).

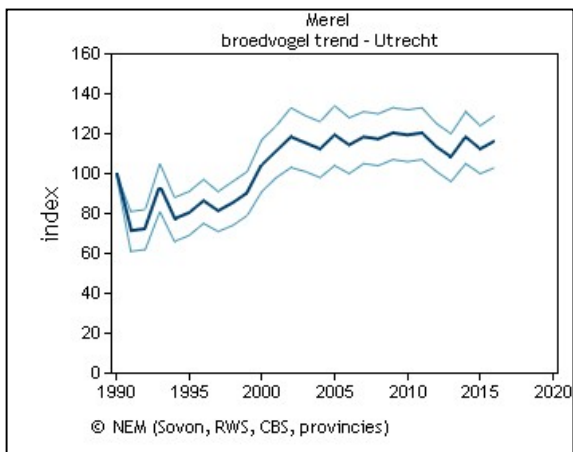
Relatieve dichtheid van de merel als niet broedvogel, periode 2013-2015. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december (Vogelatlas, 2018).

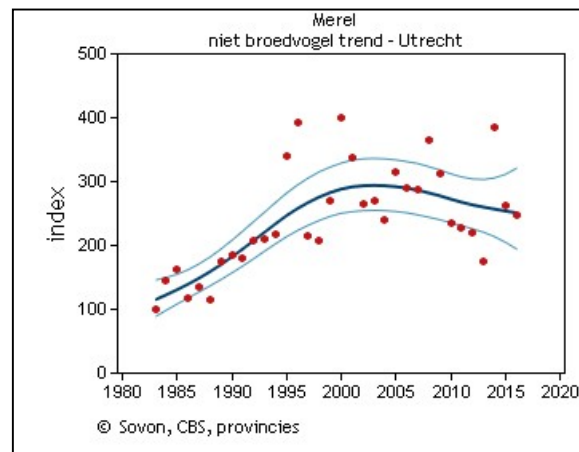
Geïndexeerde trend van de merel als broedvogel in Nederland, periode 1990-2016. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de merel als broedvogel in Nederland, periode 1980-2016 Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december. Referentiejaar 1980 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de merel als broedvogel in de provincie Utrecht, periode 1990-2016. Gebaseerd op broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de merel als niet broedvogel in de provincie Utrecht, periode 1983-2016. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december. Referentiejaar 1980 = 100% (Sovon, 2018).

21.3 Schade: ontwikkeling & belangen

Landbouwschade

Schade door merels is beperkt en doet zich voor in de fruitteelt. De schade bestaat hoofdzakelijk uit het aanpikken en bevuilen van fruit in de afrijpingsperiode. Aangepikte vruchten gaan rotten en kunnen in de afrijpingsperiode het overige fruit aantasten. In Australië heeft de merel een rol bij schade aan druiven (Tracey & Saunders, 2003). Schade van merels aan fruitkwekerijen is recentelijk niet beschreven in de literatuur. Er zijn meerdere onderzoeken naar schade van vogels in de Verenigde Staten, maar daar komt de merel niet voor. Wel laat Lindell et al. (2016) zien dat de schade van vogels op fruitboom kwekerijen relatief hoger is in jaren met lage fruitopbrengst.

Schademeldingen aan BIJ12 Faunazaken

De in de tabel weergegeven getaxeerde schadebedragen door BIJ12 Faunazaken geven een minimale weergave schade veroorzaakt door merels in de provincie Utrecht. De taxaties zijn uitgevoerd door BIJ12 Faunazaken nadat een grondgebruiker een aanvraag tegemoetkoming faunaschade heeft ingediend bij BIJ12 Faunazaken. Gedurende de gehele voorgaande beheerperiode is er voor circa

€4.000 aan schade geregistreerd. Het overgrote deel van de schade vond plaats in perenboomgaarden gelegen in de WBE's Tussen Vecht en Oude Rijn, Kromme Rijn en Lopikerwaard. In 2017 is er door BIJ12-Faunazaken geen schade getaxeerd omdat tegemoetkomingen in dat jaar niet verstrekt zouden worden. Inmiddels is dat gewijzigd en vinden er wel weer taxaties plaats.

Overzicht van getaxeerde schadetegemoetkomingen op peren (P) en kersen (K) door merels weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

WBE	2012	2013		2014	2015	2016	2017
		P	K				
Kromme Rijn-Gebied	-	-	-	-	-	918	-
Lopikerwaard	-	2.199	-	-	-	-	-
Tussen Vecht en Oude Rijn	1.040	-	548	-	-	-	-
TOTAAL UTRECHT	1.040	2.747		-	-	918	-

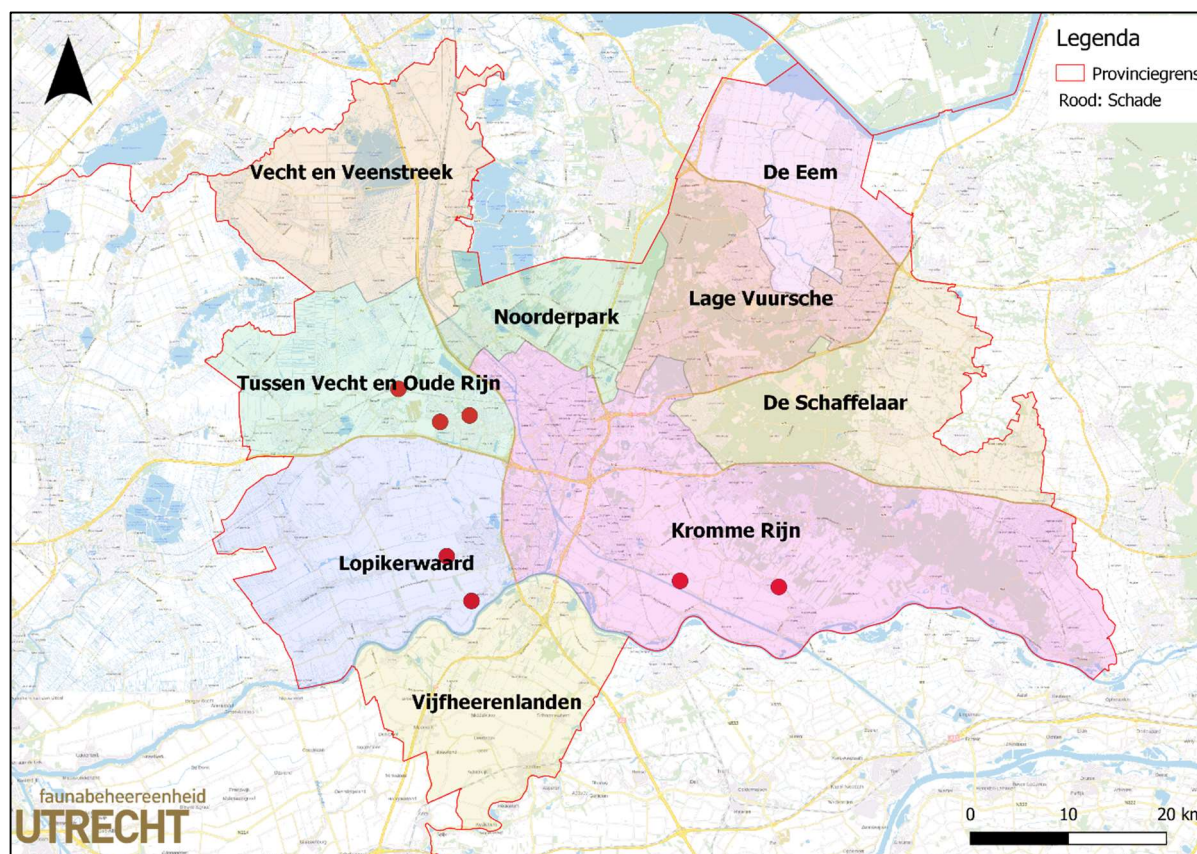
21.4 Beheer: resultaten & evaluatie

Landbouwschade

Het Faunabeheerplan 2014-2019 had als doelstelling het voorkomen van belangrijke schade door weren en verjagen. Deze doelstelling is behaald, er is enkel incidenteel schade geregistreerd. De merel is in de voorgaande periode niet beheerd m.b.v. lethale middelen.

21.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist

Er zijn in de periode 2012-2017 geen ontheffingen voor aan verjaging ondersteunend doden aangevraagd of verleend in de provincie Utrecht.

Overzichtskartaal merel van de getaxeerde schademeldingen (rood), periode 2012-2017 (FBE Utrecht, 2018; BIJ12 Faunazaken database, april 2018).

21.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

Literatuurstudie van Wageningen Environmental Research door Buij et al. (2018) geeft aan dat mezen en zangvogels vooralsnog het meest effectief worden geweerd met behulp van netten of via akoestische of visuele afschrikmethoden. Met name netten zijn hierbij bewezen effectief maar wel een kostbare methode en met name geschikt bij hoge schadedruk. Bij minder hoge schadedruk kunnen imitaties van predatoren en akoestische middelen een beter alternatief zijn. Het faciliteren van natuurlijke predatoren om de schade te beperken is onvoldoende onderzocht. Het aanpassen van het habitat is een andere minder onderzochte mogelijkheid om met natuurlijke middelen schade te beperken. Bij alle verjagingsmiddelen is het van groot belang om al vroeg in het jaar preventieve middelen te plaatsen om zo het habitat onaantrekkelijk te maken voordat schade ontstaat.

Voor verdere informatie zie de Module Kleine zangvogels van de Faunaschade Preventie Kit van BIJ12 Faunazaken: <https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-kleine-zangvogels/>.

Afweging voorafgaand aan beheer

Doordat er maar beperkt sprake is van schade en merels niet optrekken in grote zwermen is er geen noodzaak voor verjaging met ondersteunend afschot. Weren en verjagen zal naar verwachting voldoende zijn om belangrijke schade te voorkomen.

21.7 Beheerdoelstelling & uitvoering

Ter voorkoming van belangrijke gewasschade in boomgaarden zal de FBE wijzen op wering- en verjagingsmaatregelen zoals weergegeven in de module zangvogels van BIJ12.

Periode 2019-2025

In continuïteit van de voorgaande planperiode streeft de FBE Utrecht ernaar om belangrijke schade door merels te voorkomen door:

1. door het gebruik van wering- en verjagingsmaatregelen te stimuleren.

21.8 Monitoring

De populatieontwikkeling en verspreiding van merels wordt gemonitord in de databases en tellingen van externe partijen zoals Sovon vogelonderzoek en de NDFF. Dodelijke beheermaatregelen dienen te worden geregistreerd in het FaunaRegistratie Systeem.

22. Mezen

22.1 Soortbeschrijving

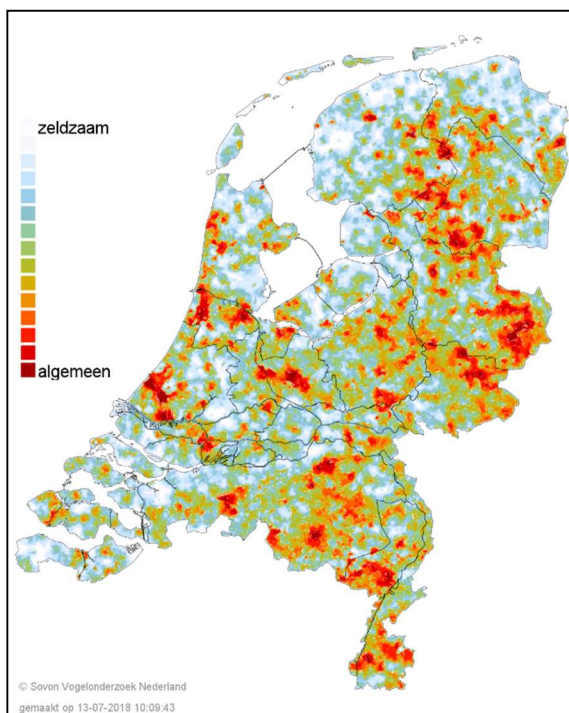
Binnen de mezen veroorzaken vooral de koolmees en de pimpelmees schade in de fruitteelt. Beide soorten hebben een vergelijkbare leefwijze en voorkeur voor biotoop. Zij leven bij voorkeur in bosrijke gebieden, tuinen met bomen en struiken, struikgewas, houtwallen en houtsingels. Mezen eten ongewervelden, zaden, bessen en fruit.

22.2 Populatie: grootte & ontwikkeling

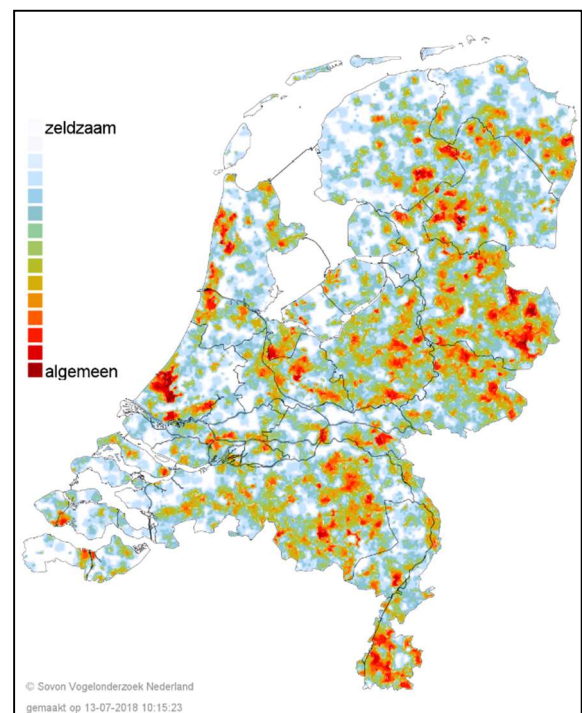
Zowel de koolmees als de pimpelmees zijn volgens de gegevens van Sovon de laatste 30 jaar toegenomen als broedvogel in ons land. Voor de provincie Utrecht is deze populatie echter vrijwel stabiel. Met name voor de koolmees is er de laatste 30 jaar geen significante aantalsverandering. Voor de pimpelmees is er een lichte toename in het aantal broedende vogels.

Staat van instandhouding

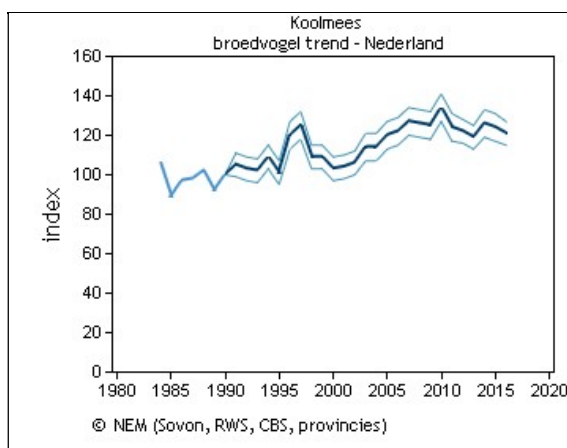
De indicatieve staat van instandhouding van de koolmees en pimpelmees als broedvogel is landelijk als **'gunstig'** gekenmerkt. De indicatieve staat van instandhouding van de koolmees als niet-broedvogel is 'matig ongunstig' en voor de pimpelmees 'gunstig'. Het toekomstperspectief voor beide soorten is echter gekenmerkt als **'gunstig'** (Sovon 2018).

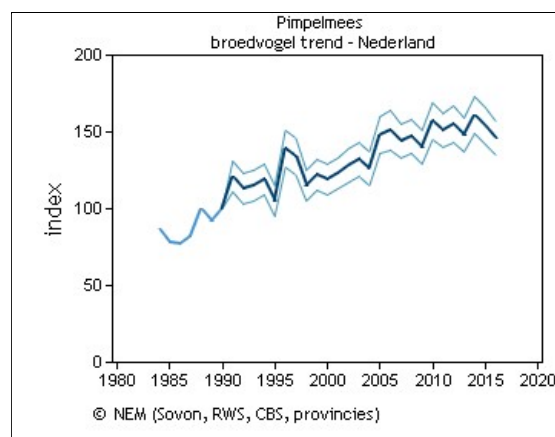
Relatieve dichtheid van de koolmees als broedpaar, periode 2013-2015. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen (Vogelatlas, 2018).

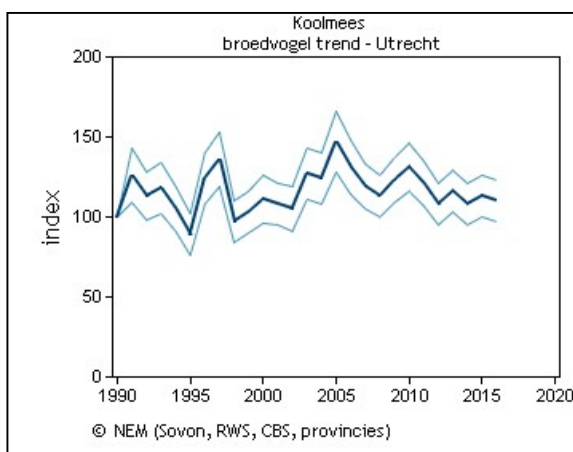
Relatieve dichtheid van de pimpelmees als broedpaar, periode 2013-2015. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen (Vogelatlas, 2018).

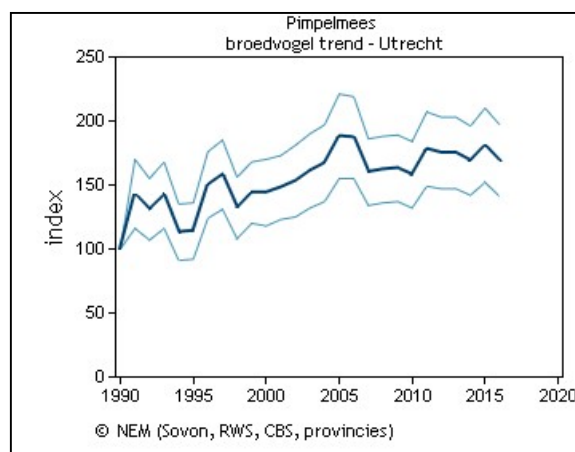
Geïndexeerde trend van de koolmees als broedvogel in Nederland, periode 1990-2016. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de pimpelmees als broedvogel in Nederland, periode 1990-2016. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de koolmees als broedvogel in de provincie Utrecht, periode 1990-2016. Gebaseerd op broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de pimpelmees als broedvogel in de provincie Utrecht, periode 1990-2016. Gebaseerd op broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

22.3 Schade: ontwikkeling & belangen

Landbouwschade

Mezen kunnen, zoals de getaxeerde schade in 2012 laat zien, veel schade bij fruit aanrichten. Daarentegen kunnen mezen de schade aan fruit veroorzaakt door insecten beperken (Mols & Visser, 2002). In Nederland is een halvering van de vraatschade door insecten aan appels aangetoond (6% naar 3%) als het gevolg van de aanwezigheid van mezen (Mols & Visser, 2007), hoewel dat niet in alle onderzochte bedrijven het geval was. De mezenschade in Utrecht betreft voornamelijk peren en het is nog onduidelijk of het positieve effect van mezen op appels ook voor peren geldt.

Schademeldingen aan BIJ12 Faunazaken

De in de tabel weergegeven getaxeerde schadebedragen door BIJ12 Faunazaken geven een minimale weergave schade veroorzaakt door mezen in de provincie Utrecht. De taxaties zijn uitgevoerd door BIJ12 Faunazaken nadat een grondgebruiker een aanvraag tegemoetkoming faunaschade heeft ingediend bij BIJ12 Faunazaken. De getaxeerde schade is gedurende de voorgaande beheerperiode

afgenomen. Schade heeft vooral bij appels en peren plaatsgevonden in de WBE's: Kromme Rijn, Tussen Vecht en Oude Rijn en Lopikerwaard. De piek in 2012 van ruim een half miljoen euro is deels te wijten aan de toen hoge oogstprijzen. In 2017 is er door BIJ12-Faunazaken maar beperkt schade getaxeerd omdat tegemoetkomingen in dat jaar niet verstrekt zouden worden. Inmiddels is dat gewijzigd en vinden er wel weer taxaties plaats.

Overzicht van de getaxeerde schadetegemoetkomingen voor schade veroorzaakt door mezen per jaar.
Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Appels (€)	28.925	3.386	2.734	9.270	21.755	0
Peren (€)	472.675	72.765	41.390	154.348	64.154	27.476
Kers (€)	-	639	-	-	-	-
Totaal Utrecht (€)	501.600	76.790	44.124	163.618	85.909	27.476

Overzicht van getaxeerde schadetegemoetkomingen op appels door mezen weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
WBE						
Kromme Rijn-Gebied	19.633	2.096	1.095	-	-	-
Lopikerwaard	994	1.290	1.604	-	-	-
Tussen Vecht en Oude Rijn	7.822	-	-	9.270	21.755	-
Vecht en Veenstreek	476	-	35	-	-	-
Totaal Utrecht (€)	28.925	3.386	114.64	9.270	21.755	-

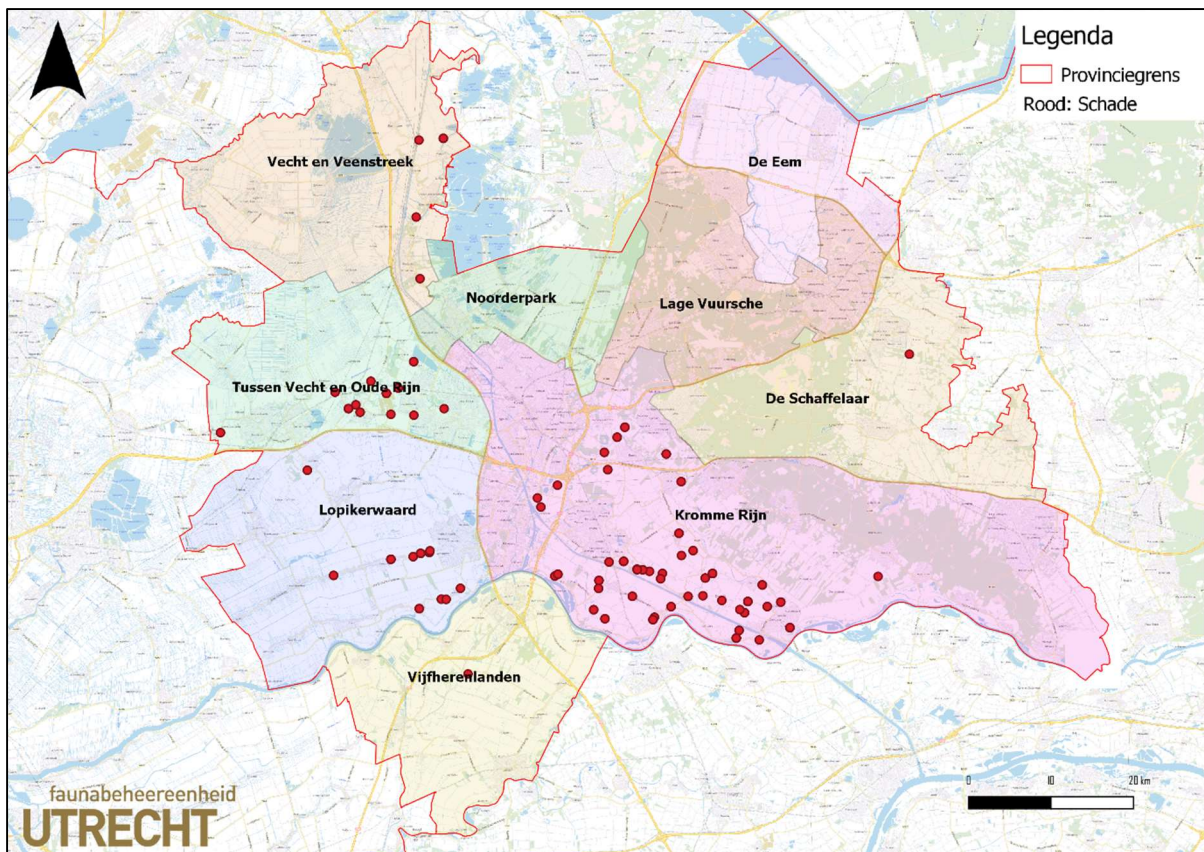
Overzicht van getaxeerde schadetegemoetkomingen op peren (P) en kersen (K) door mezen weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

	2012	2013		2014	2015	2016	2017
WBE		P	K				
De Schaffelaar	3.192	-	-	-	-	-	-
Kromme Rijn-Gebied	35.9135	47.455	-	31.624	112.924	43.114	-
Lopikerwaard	43.314	15.882	-	-	-	-	-
Tussen Vecht en Oude Rijn	41.283	8.011	639	6.954	14.222	7.360	86.89
Vecht en Veenstreek	15.995	1.417	-	-	-	-	-
Vijfheerenlanden	-	-	-	2.472	27.202	13.680	9.652
Totaal Utrecht (€)	462.919	73.404	41.390	154.348	64.154	27.476	

22.4 Beheer: resultaten & evaluatie

Landbouwschade

Het Faunabeheerplan 2014-2019 had als doelstelling het voorkomen van belangrijke schade door weren en verjagen. Deze doelstelling is niet behaald, jaarlijks is er voor gemiddeld meer dan €100.000 schade veroorzaakt door mezen. Mezen zijn in de voorgaande periode niet beheerd m.b.v. lethale middelen. Wel zijn door agrariërs preventieve verjagingsmiddelen ingezet. De meeste schadetaxaties vinden plaats in de WBE Kromme Rijn gevolgd door Tussen Vecht en Oude Rijn en de Lopikerwaard.

Overzichtkaart mezen van de getaxeerde schademeldingen (rood), periode 2012-2017 (FBE Utrecht, 2018; BIJ12 Faunazaken database, april 2018).

22.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist

Landschappelijke inrichting

Het leefgebied in en rondom boomgaarden kan onaantrekkelijk gemaakt worden door de aanwezigheid van roofvogels zoals de sperwer (*Accipiter nisus*), torenvalk (*Falco tinnunculus*) en bos-, steen- en kerkuil (*Strix aluco*, *Athene noctua* en *Tyto alba*). Het plaatsen van geschikte nestkasten wordt dan ook aanbevolen. Ook de afwezigheid van dicht struikgewas, bomen en nestgelegenheid voor mezen maakt het leefgebied in en rondom boomgaarden onaantrekkelijk. Door toevoeging van t-palen, uitzichtspalen voor roofvogels, kan de predatiedruk met name rondom risicovolle percelen worden verhoogd.

22.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

Literatuurstudie van Wageningen Environmental Research door Buij et al. (2018) geeft aan dat mezen en zangvogels voornamelijk het meest effectief worden geweerd met behulp van netten of via akoestische of visuele afschrikmethoden. Met name netten zijn hierbij bewezen effectief maar wel een kostbare methode en met name geschikt bij hoge schadedruk. Bij minder hoge schadedruk kunnen imitaties van predatoren en akoestische middelen een beter alternatief zijn. Het faciliteren van natuurlijke predatoren om de schade te beperken is onvoldoende onderzocht. Hierbij wordt gedacht aan het plaatsen van nestkasten om roofvogels een locatie te bieden dicht bij de fruitpercelen. Het aanpassen van het habitat is een andere minder onderzochte mogelijkheid om met natuurlijke middelen schade te beperken. Minder overzichtelijke velden maakt het namelijk voor vogels risicovoller, en daardoor minder aantrekkelijk, om zich in de percelen te bevinden. Bij alle verjagingsmiddelen is het van groot belang om al vroeg in het jaar preventieve middelen te plaatsen om zo het habitat onaantrekkelijk te maken voordat schade ontstaat.

Voor verdere informatie zie de Module Kleine zangvogels van de Faunaschade Preventie Kit van BIJ12 Faunazaken: <https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-kleine-zangvogels/>.

Afweging voorafgaand aan beheer

In de afgelopen beheerperiode is het enkel weren en verjagen van mezen onvoldoende in staat geweest om belangrijke schade te voorkomen. Doordat er in 2017 door BIJ12-Faunazaken maar beperkt schade getaxeerd werd, omdat tegemoetkomingen in dat jaar niet verstrekt zouden worden, is het registreren van de provinciale schade afgenomen. Het is naar verwachting dat mede hierdoor geen ontheffingen voor aan verjaging ondersteunend doden zullen worden verleend. Het is dus noodzakelijk dat agrariërs vooraf investeren in landschappelijke inrichting of permanente afweermiddelen zoals netten om de schade in boomgaarden te beperken.

22.7 Beheerdoelstelling & uitvoering

Ter voorkoming van belangrijke gewasschade in boomgaarden zal de FBE zich inzetten tot het stimuleren van grootschalige maatregelen zoals landschappelijke inrichting en het gebruik van netten. Tevens zal zij agrariërs informeren over weren en verjagingsmaatregelen zoals opgenomen in de module zangvogels van BIJ12.

Periode 2019-2025

In continuïteit van de voorgaande planperiode streeft de FBE Utrecht ernaar om belangrijke schade door mezen te voorkomen door:

1. belangrijke schade door mezen te beperken, door middel van terreininrichting en het gebruik van netten;
2. het gebruik van wering- en verjagingsmaatregelen te stimuleren.

22.8 Monitoring

De populatieontwikkeling en verspreiding van mezen wordt gemonitord in de databases en tellingen van externe partijen zoals Sovon vogelonderzoek en de NDFF. Dodelijke beheermaatregelen dienen te worden geregistreerd in het FaunaRegistratie Systeem.

23.Vink

23.1 Soortbeschrijving

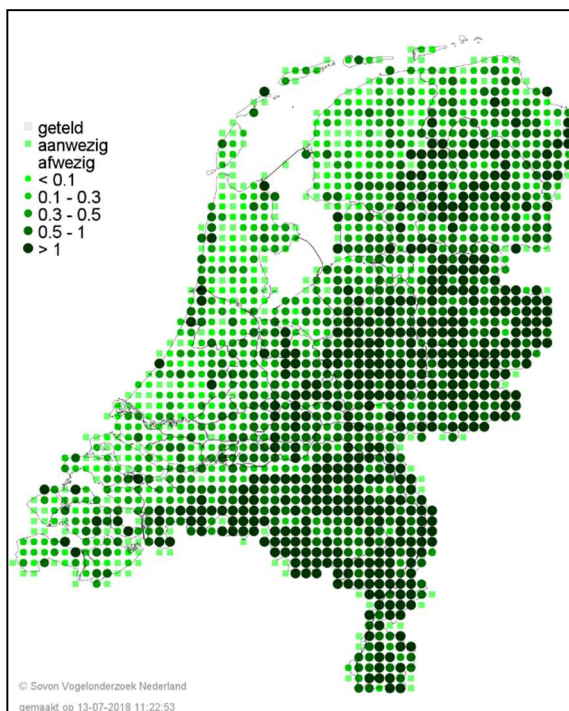
Het broedbiotoop van de vink (*Fringilla coelebs*) bestaat uit bos, park en tuin. De vink komt algemeen en wijdverspreid voor, maar heeft zijn hoogste dichtheden in de bosachtige oostelijke helft van ons land. Het voedsel bestaat in de zomer met name uit insecten, maar in de wintermaanden gaat de voorkeur uit naar granen, beukenootjes en andere zaden.

23.2 Populatie: grootte & ontwikkeling

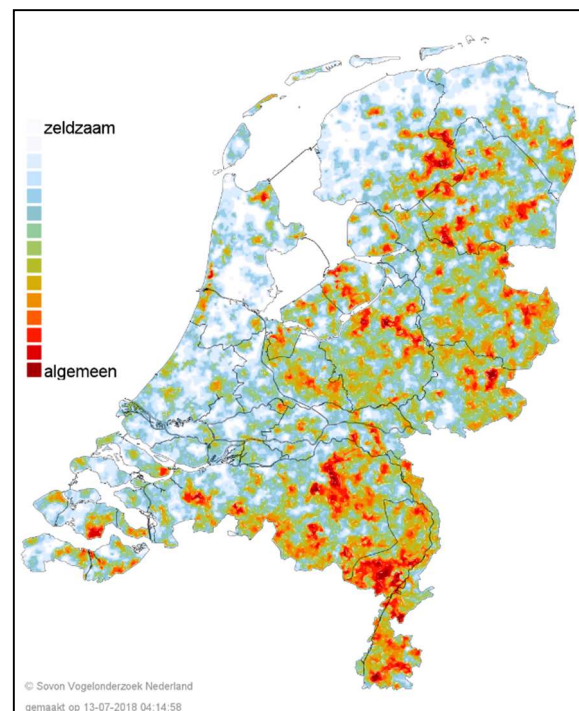
De vink is als broedvogel zowel landelijk als in de provincie Utrecht tot omstreeks 2005 toegenomen, daarna is de populatie vinken in ons land gestabiliseerd. Het aantal vinken dat naar Nederland migreert in de wintermaanden is na een piek weer afgenomen. De vink wordt niet mee genomen in de voorjaarsstellingen van de FBE Utrecht. Sovon geeft daarentegen ook voor de provincie Utrecht een goed beeld van de dichtheden aan vinken in de zomer en de winter. Voor de provincie Utrecht zien we een vergelijkbaar patroon met de rest van Nederland: de vink is als broedvogels gestabiliseerd na een eerdere toename, maar in de winter is de soort iets afgenomen.

Staat van instandhouding

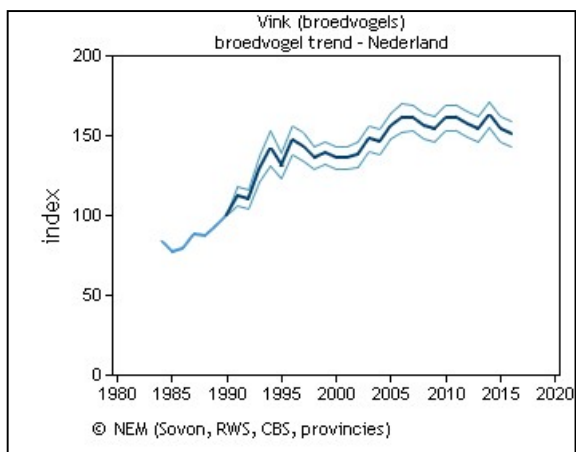
De indicatieve staat van instandhouding van de vink als zowel broed- als niet-broedvogel is landelijk als **'gunstig'** gekenmerkt. Ook het toekomstperspectief voor de vink als broed- en niet-broedvogel is **'gunstig'** (Sovon, 2018).

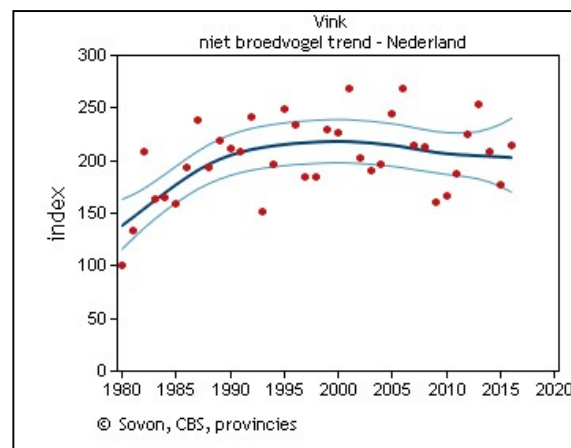
Gemiddeld aantal broedparen van de vink tijdens punttelling van 5 minuten, per 5x5 km-hok, periode 2013-2015. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) (Vogelatlas, 2018).

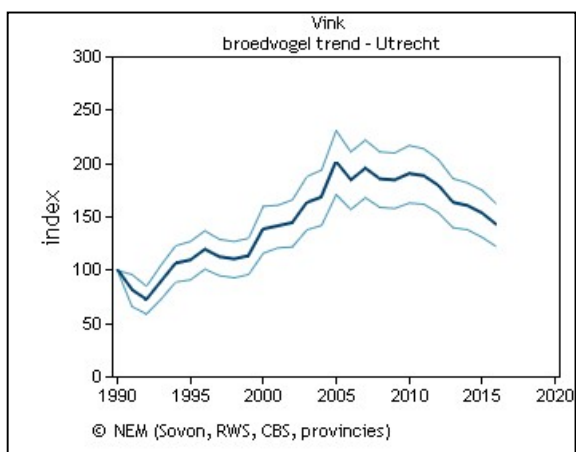
Relatieve dichtheid van de vink, per 5x5 km-hok, periode 2013-2015. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december (Vogelatlas, 2018).

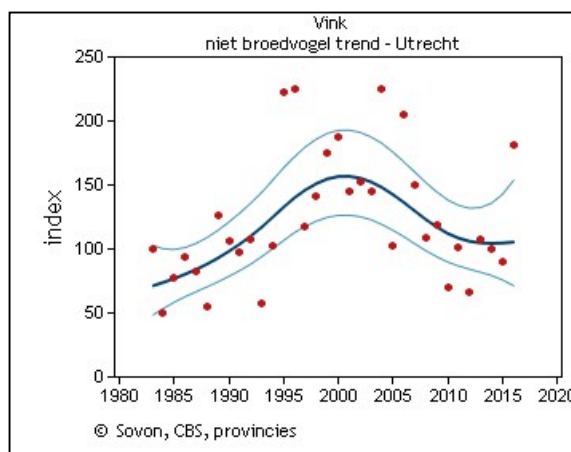
Geïndexeerde trend van de vink als broedvogel in Nederland, periode 1990-2016. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de vink als broedvogel in Nederland, periode 1980-2016. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december. Referentiejaar 1980 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de vink als broedvogel in de provincie Utrecht, periode 1990-2016. Gebaseerd op broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de vink als niet broedvogel in de provincie Utrecht, periode 1983-2016. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december. Referentiejaar 1980 = 100% (Sovon, 2018).

23.3 Schade: ontwikkeling & belangen

Landbouwschade

Schade door vinken is zeer beperkt en doet zich enkel voor in de fruitteelt. De schade bestaat hoofdzakelijk uit het aanpikken en bevuilen van fruit in de afrijpingsperiode. Doordat vinken hoofdzakelijk zaden eten en enkel in broedseizoen insecten eten maakt dat schade door vinken aan fruit een secundair effect van zijn foerageergedrag.

Schademeldingen aan BIJ12 Faunazaken

De in de tabel weergegeven getaxeerde schadebedragen door BIJ12 Faunazaken geven een minimale weergave schade veroorzaakt door vinken in de provincie Utrecht. De taxaties zijn uitgevoerd door BIJ12 Faunazaken nadat een grondgebruiker een aanvraag tegemoetkoming faunaschade heeft ingediend bij BIJ12 Faunazaken. In de jaren 2012, 2013 en 2016 is schade in de fruitteelt opgetreden veroorzaakt door vinken, met name in de WBE's: Kromme Rijn, Tussen Vecht en Oude Rijn en Lopikerwaard. Deze schademeldingen komen overeen met schade veroorzaakt door mezen. De piek in 2012 is deels te wijten aan de toen hoge oogstprijzen van peren. Vanaf 2012 is er dan ook een sterke

daling in de getaxeerde schade. In 2017 is er door BIJ12-Faunazaken geen schade getaxeerd omdat tegemoetkomingen in dat jaar niet verstrekt zouden worden. Inmiddels is dat gewijzigd en vinden er wel weer taxaties plaats.

Overzicht van getaxeerde schade op peren (P) en kersen (K) door vinken weergegeven per WBE, 2012-2017.
Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

WBE	2012	2013		2014	2015	2016	2017
		P	K				
Lopikerwaard	2.881	1.885	-	-	-	-	-
Tussen Vecht en Oude Rijn	7.478		638	-	-	-	-
Kromme Rijn-gebied	-	-	-	-	-	2.795	-
Totaal Utrecht (€)	10.359	2.523	-	-	-	2.795	-

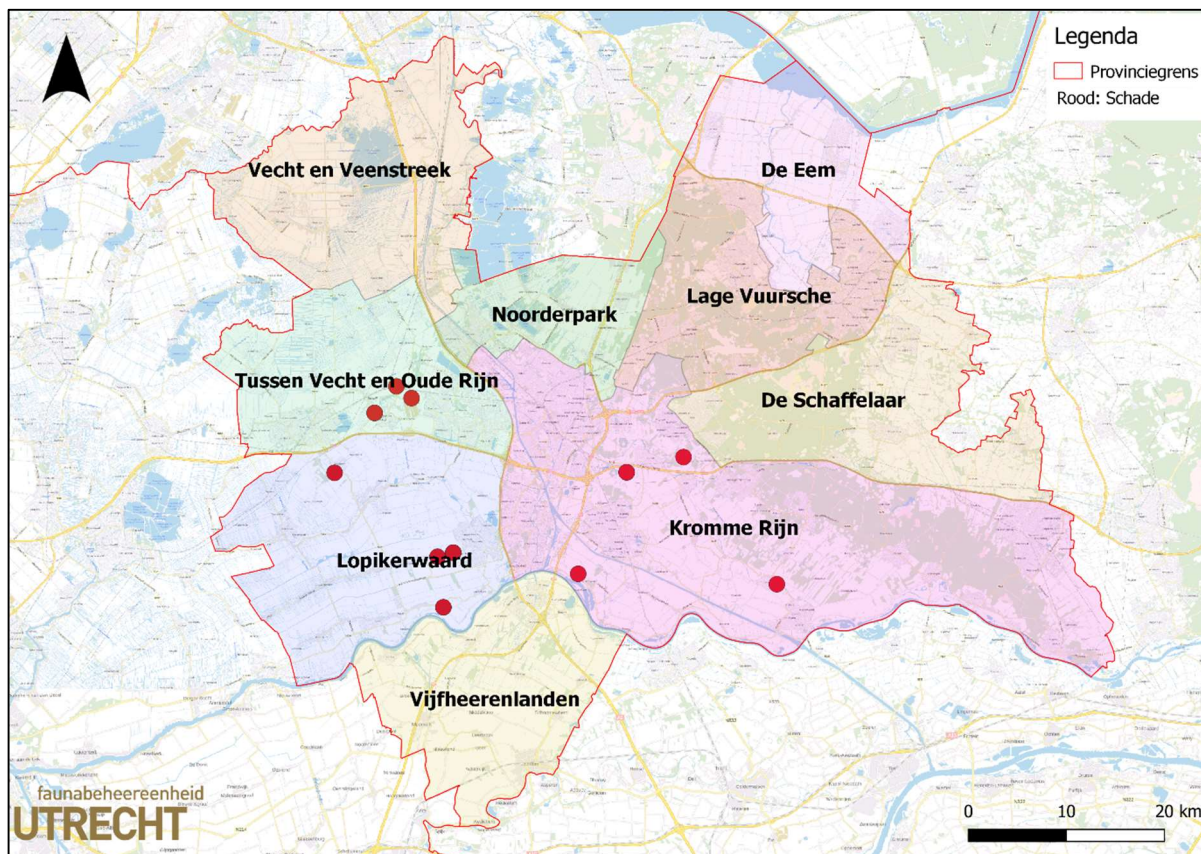
23.4 Beheer: resultaten & evaluatie

Landbouwschade

Het Faunabeheerplan 2014–2019 had als doelstelling het voorkomen van belangrijke schade door weren en verjagen. Deze doelstelling is met uitzondering van 2012 behaald, er is slechts incidenteel schade geregistreerd. Vinken zijn in de voorgaande periode niet beheerd met lethale middelen.

23.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist

Er zijn in de periode 2012–2017 geen ontheffingen voor aan verjaging ondersteunend doden aangevraagd of verleend in de provincie Utrecht.

Overzichtskartaal vink van de getaxeerde schademeldingen (rood), periode 2012-2017 (FBE Utrecht, 2018; BIJ12 Faunazaken database, april 2018).

23.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

Een literatuurstudie door Buij et al. (2018) geeft aan dat zangvogels vooralsnog het meest effectief worden geweerd met behulp van netten of via akoestische of visuele afschrik methoden. Met name het gebruik van netten is een effectieve maar kostbare methode gebleken die met name geschikt is bij hoge schadedruk. Bij minder hoge schadedruk kunnen imitaties van predatoren en akoestische middelen een beter alternatief zijn. Het faciliteren van natuurlijke predatoren om de schade te beperken is onvoldoende onderzocht. Hierbij wordt gedacht aan het plaatsen van zitstokken en nestkasten om het leefgebied van roofvogels dicht bij de fruitpercelen te verbeteren. Aanpassen van het habitat is een andere minder onderzochte mogelijkheid om met natuurlijke middelen schade te beperken. Minder overzichtelijke velden maakt het namelijk voor vogels risicovoller, en daardoor minder aantrekkelijk, om zich in de percelen te bevinden. Bij alle verjagingsmiddelen is het van groot belang om al vroeg in het jaar preventieve middelen te plaatsen om zo het habitat onaantrekkelijk te maken voordat schade ontstaat.

Voor verdere informatie zie de Module Kleine zangvogels van de Faunaschade Preventie Kit van BIJ12 Faunazaken: <https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-kleine-zangvogels/>.

Afweging voorafgaand aan beheer

Doordat er maar beperkt sprake is van schade is er geen noodzaak voor verjaging met ondersteunend afschot. Weren en verjagen zal naar verwachting voldoende zijn om belangrijke schade te voorkomen.

23.7 Beheerdoelstelling & uitvoering

Ter voorkoming van belangrijke gewasschade in boomgaarden zal de Faunabeheereenheid wijzen op wering- en verjagingsmaatregelen zoals weergegeven in de module zangvogels van BIJ12.

Periode 2019-2025

In continuïteit van de voorgaande planperiode streeft de FBE Utrecht ernaar om belangrijke schade door vinken te voorkomen door:

1. Het gebruik van wering- en verjagingsmaatregelen te stimuleren.

23.8 Monitoring

De populatieontwikkeling en verspreiding van vinken wordt gemonitord in de databases en tellingen van externe partijen zoals Sovon vogelonderzoek en de NDFF. Dodelijke beheermaatregelen dienen te worden geregistreerd in het FaunaRegistratie Systeem.

24. Holenduif

24.1 Soortbeschrijving

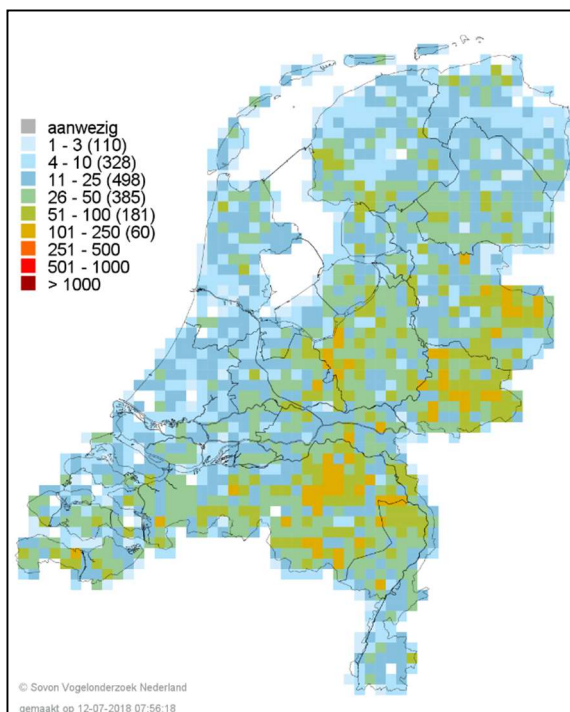
De holenduif (*Columba oenas*) is een broedvogel van kleinschalig landschap en oude loofbossen. De holenduif komt algemeen in Nederland voor en is een standvogel die 's winters zwerft op zoek naar plaatsen met veel voedsel. Holenduiven zoeken hun voedsel in heel verschillende gebieden: van stedelijke gebieden, waar ze leven van wat in tuinen en parken te vinden is, tot in de bossen en akkers. Favoriet zijn door bossen omgeven kleinschalige landbouwgebieden. Het voedsel bestaat uit granen, peulvruchten, graszaad, vollegrondsgroenten en bessen. Deze broedvogel kan zich aan uiteenlopende omstandigheden aanpassen, zoals aan voedselkeuze (kruiden of landbouwgewassen) en nestplaatskeuze (van hopen tot boomholten). De soort kan tot vier broedpogingen per jaar hebben.

24.2 Populatie: grootte & ontwikkeling

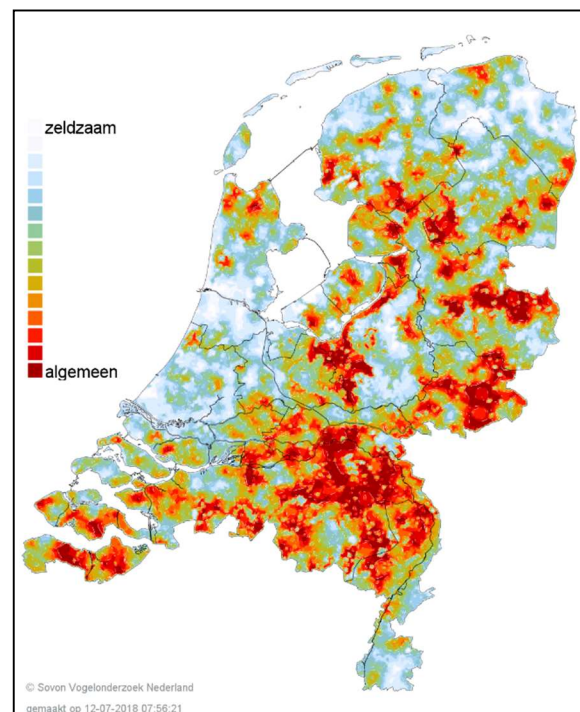
Het aantal broedende en overwinterende holenduiven is sinds 1980 toegenomen en de laatste jaren gestabiliseerd (Sovon, 2018). Lokaal kan de holenduif talrijk aanwezig zijn in intensieve landbouwgebieden. In de provincie Utrecht is de holenduif na aanvankelijke toename de laatste jaren stabiel. Sinds 2012 wordt de holenduif meegenomen bij de voorjaarstellingen van de FBE Utrecht. De voorjaarstellingen laten ook een stabiele populatie zien.

Staat van instandhouding

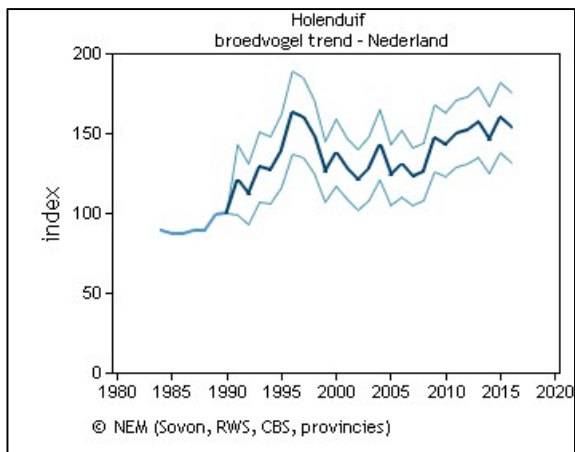
De indicatieve staat van instandhouding van de holenduif als zowel broed- als niet-broedvogel kan landelijk als '**gunstig**' worden gekenmerkt. Ook het toekomstperspectief voor de vink als broed- en niet-broedvogel is '**gunstig**' (Sovon, 2018).

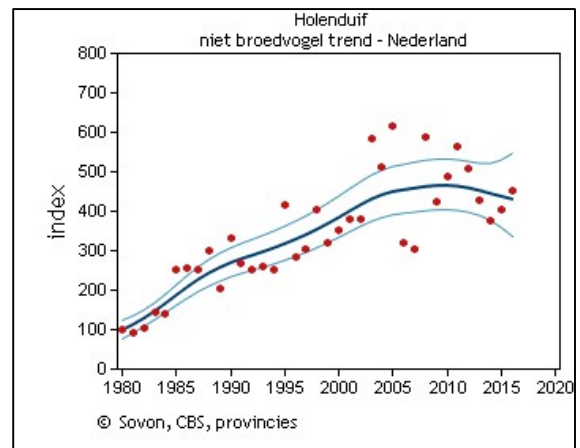
Gemiddeld aantal holenduiven als broedpaar, per 5x5 km-hok, periode 2013-2015. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen (Vogelatlas, 2018).

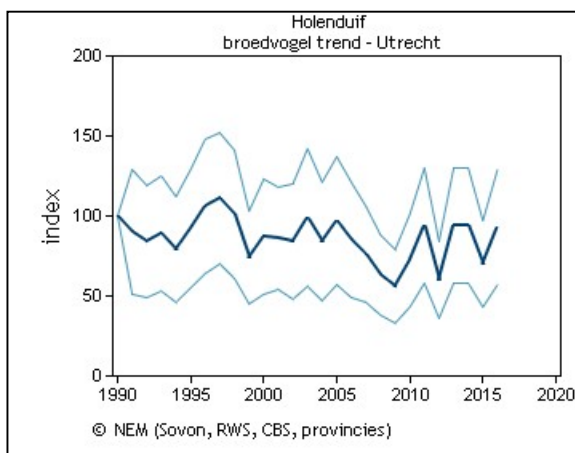
Relatieve dichtheid van de holenduif als niet broedvogel, periode 2013-2015. Gebaseerd op interpolatie van kilometerhoktellingen (Vogelatlas, 2018).

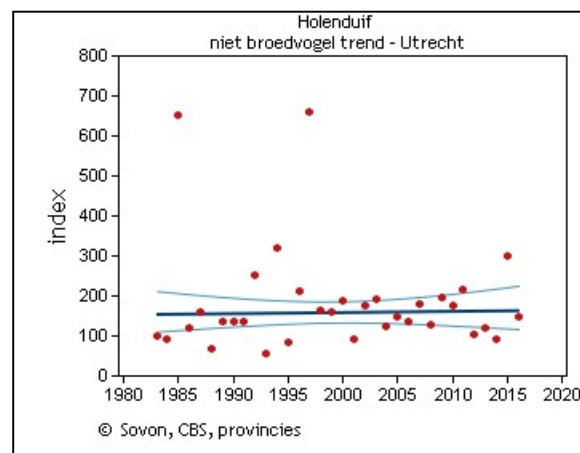
Geïndexeerde trend van de holendui als broedvogel in Nederland, periode 1990-2016. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

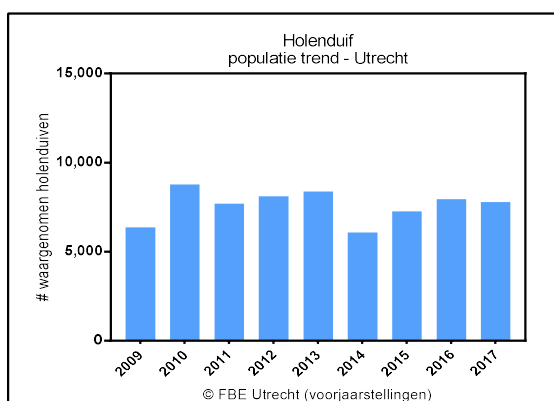
Geïndexeerde trend de holendui als niet broedvogel in Nederland, periode 1980-2016. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december. Referentiejaar 1980 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de holendui als broedvogel in de provincie Utrecht, periode 1990-2016. Gebaseerd op broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de holendui als niet broedvogel in de provincie Utrecht, periode 1983-2016. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december. Referentiejaar 1983 = 100% (Sovon, 2018).

Aantalsontwikkeling van de holendui in de provincie Utrecht, periode 2009-2017 (FBE Utrecht, 2018).

24.3 Schade: ontwikkeling & belangen

Landbouwschade

Holenduiven kunnen via vraat schade veroorzaken aan granen en mais en door het aanpikken en bevuilen van fruit en vollegrondsgroenten. Doordat holenduiven vaak foerageren in gemengde groepen met meerdere duivensoorten waaronder de houtduif en de verwilderde postduif wordt landbouwschade vaak aan duiven in zijn algemeenheid toegeschreven.

Schademeldingen bij BIJ12 Faunazaken

Gedurende de gehele voorgaande beheerperiode is er geen schade geregistreerd bij BIJ12 Faunazaken. Hierbij moet wel de aantekening gemaakt worden dat er regelmatig gemengde groepen van holenduiven en houtduiven zijn. Dat bij het vaststellen van schade het lastig is om te bepalen of de schade door één of beide soorten is veroorzaakt. Er mag van uitgegaan worden dat een klein deel van de schade, die toegeschreven is aan de houtduif, in werkelijkheid veroorzaakt was door de holenduif.

Conclusie

Omdat holenduiven en houtduiven vaak gezamenlijk foerageren is het toewijzen van schade aan individuele soorten gevoelig voor foutieve determinatie. Voor de houtduif is geen tegemoetkoming in de schade mogelijk.

24.4 Beheer: resultaten & evaluatie

Het Faunabeheerplan 2014–2019 had als doelstelling het voorkomen van belangrijke schade door weren en verjagen. Deze doelstelling is behaald, er is enkel incidenteel schade geregistreerd. De holenduif is in de voorgaande periode niet beheerd met lethale middelen.

24.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist

Verjaging met ondersteunend afschot

Verjaging met ondersteunend afschot heeft als doel het doden van enkele dieren om zo grote groepen dieren langdurig te verjagen. De belanghebbende is verplicht alvorens hij overgaat tot het geweer, meerdere niet-lethale maatregelen in te zetten om de holenduiven te verjagen. Hierbij is hij aangewezen op de middelen genoemd in de preventiekit module duiven.

24.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

Vraatschade door duiven kan op verschillende manieren voorkomen worden. Zo kan het aanvreten van zaad beperkt worden door het coaten van het zaad met een witte kleur zoals kalksteen (Rodriguez et al. 1995). Het gebruik van visuele en auditieve afschrikmethoden wordt ook toegepast op duiven. Hoe levenschechter de methoden hoe effectiever deze over het algemeen zijn. Het faciliteren van natuurlijke predatoren om de schade te beperken is onvoldoende onderzocht. Het aanpassen van het habitat is ook een minder onderzochte mogelijkheid om met natuurlijke middelen schade te beperken. Bij alle verjagingsmiddelen is het van groot belang om al vroeg in het jaar preventieve middelen te plaatsen om zo het habitat onaantrekkelijk te maken voordat schade ontstaat (Sage en Aebischer, 2017).

Voor verdere informatie zie de Module Duiven van de Faunaschade Preventie Kit van BIJ12 Faunazaken: <https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-duiven/>.

Afweging voorafgaand aan beheer

Doordat er maar beperkt sprake is van schade is er geen noodzaak voor preventieve verjaging met ondersteunend afschot. In de voorgaande beheerperiode bleek de mogelijkheid om opzettelijk te verjagen op basis van een provinciale vrijstelling voldoende effectief om landbouwschade te voorkomen. Wel is incidenteel een gezamenlijke beheerstrategie voor holenduif, houtduif en verwilderde postduif noodzakelijk om belangrijke schade door groepen duiven bestaande uit verschillende soorten te voorkomen. Tevens is bij dodelijk beheer van een groep duiven met meerdere soorten van belang dat voor alle soorten een vergelijkbaar beheerregime geldt. Deze zeer beperkte maatregelen leiden niet tot verslechtering van de staat van instandhouding van de desbetreffende soort (Wnb artikel 3.3, 4^e lid sub c).

24.7 Beheerdoelstelling & uitvoering

Ter voorkoming van belangrijke gewasschade zal de Faunabeheereenheid een ontheffing aanvragen voor verjaging met ondersteunend afschot. Indien er sprake is van aantoonbaar belangrijke (dreigende) schade door bijvoorbeeld gemengde groepen duiven en de toegestane verjaging onvoldoende effect heeft kan de FBE besluiten de ontheffing door te schrijven. Primair zal de FBE Utrecht wijzen op wering- en verjagingsmaatregelen zoals weergegeven in de module duiven van BIJ12.

Periode 2019–2025

In continuïteit van de voorgaande planperiode streeft de FBE Utrecht ernaar om belangrijke schade door holenduiven te voorkomen door:

1. De schade aan de landbouw op een maatschappelijk aanvaardbaar niveau te houden vergelijkbaar met de periode van 2009-2013, en zoals eerder vastgesteld in het faunabeheerplan 2014-2019;
2. door het gebruik van wering- en verjagingsmaatregelen te stimuleren.

Indien belangrijke schade optreedt op gronden die niet voldoen aan de in het Besluit Natuurbescherming gestelde regels voor een jachtveld, dan zal de FBE Utrecht, mits gedegen gemotiveerd door de initiatiefnemer, een aanvraag bij de provincie indienen voor een ontheffing (via artikel 3.26 lid 3 Wnb) om op die gronden te jagen met het geweer, mits de schade niet op andere wijze kan worden voorkomen of bestreden.

24.8 Monitoring

De populatieontwikkeling van de holenduif wordt gemonitord in de voorjaarsstelling van de FBE Utrecht en door externe partijen zoals Sovon Vogelonderzoek Nederland. Dodelijke beheermaatregelen dienen te worden geregistreerd in het FaunaRegistratie Systeem.

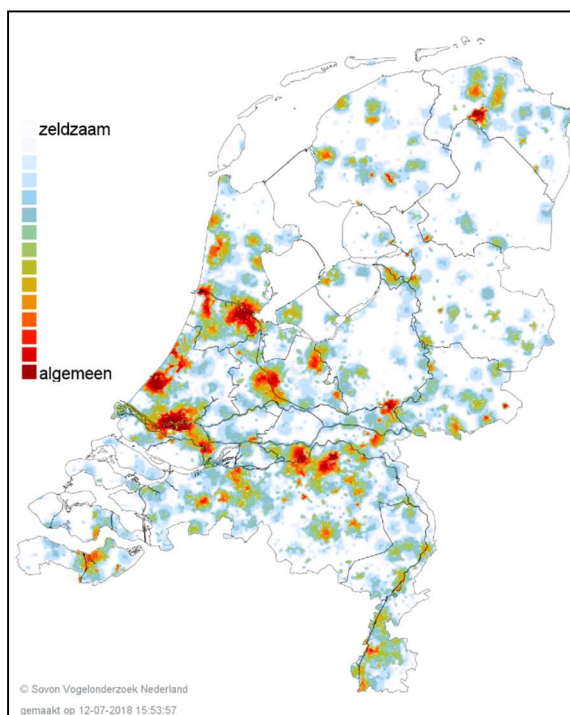
25. Verwilderde Duif

25.1 Soortbeschrijving

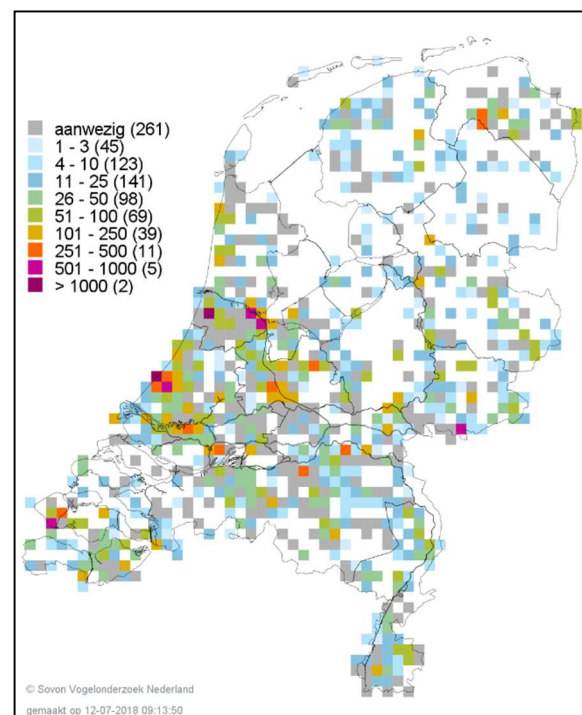
Verwilderde duiven (*Columba livia*) ook wel stadsduiven of postduiven genoemd worden als sierpluimvee en voor wedstrijden gehouden. Jaarlijks komen vele van deze duiven niet terug bij de eigenaar, met name bij oefen- en wedstrijdvluchten met jonge duiven. Een deel van deze vogels raken verwilderd en kunnen in grote groepen voorkomen in het stedelijk gebied waar ze huisafval en oogstresten eten.

25.2 Populatie: grootte & ontwikkeling

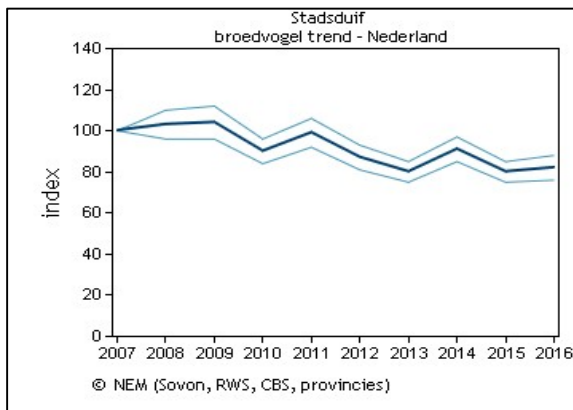
Het Netwerk Ecologische Monitoring laat landelijk een lichte afname zien in het aantal broedende verwilderde duiven. Bij de voorjaarsstelling van de FBE Utrecht in de periode 2012–2017 zijn tussen de 1083 en 2088 verwilderde duiven waargenomen. Het aantal verwilderde duiven in het buitengebied van de provincie Utrecht lijkt af te nemen sinds het begin van de tellingen. Dit komt overeen met het landelijk beeld van broedende verwilderde duiven geteld door het NEM vanaf 2007.

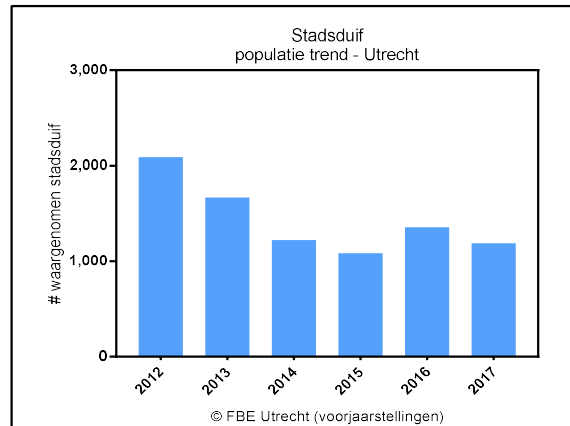
Relatieve dichtheid van de verwilderde duif als broedvogel in de periode 2013–2015. Gebaseerd op interpolatie van kilometerhoktellingen (Vogelatlas, 2018).

Gemiddeld aantal verwilderde duif als niet broedvogel, per 5x5 km-hok, periode 2013–2015. Gebaseerd op kilometerhoktellingen, punttellingen en aanvullende waarnemingen (Vogelatlas, 2018).

Geïndexeerde trend van de verwilderde gedomesticeerde duif als broedvogel in Nederland, periode 2007-2016. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

Aantalontwikkeling van de verwilderde gedomesticeerde duif in de provincie Utrecht, periode 2012-2017 (FBE Utrecht, 2018).

25.3 Schade: ontwikkeling & belangen

Schademeldingen aan BIJ12 Faunazaken

Er zijn geen schadecijfers getaxeerd, aangezien de verwilderde duif niet valt onder inheemse diersoorten. Verwilderde duiven veroorzaken vooral schade aan net ingezaaid en gelegd graan.

Schade aan gebouwen

Door een hoge zuurgraad tasten uitwerpselen van duiven baksteen, kalkzandsteen, verflagen en metalen (zink, lood, aluminium) aan (van Veen, 2001). Hierdoor raken objecten ontsiert en worden restauratiekosten gemaakt.

Schade aan de volksgezondheid

Verwilderde duiven kunnen ziektes overbrengen, waaronder de papegaaienziekte (psittacose). In Amsterdam bevat 8% van de uitwerpselen van verwilderde duiven de bacterie die deze ziekte veroorzaakt (Heddema et al. 2006). Niet iedereen hoeft ziek te worden van deze bacterie maar van alle ziektegevallen bij mensen vindt vermoedelijk 12,5% zijn oorsprong bij verwilderde duiven (Rösener, 1999).

Conclusie

De verwilderde duif geen beschermde status onder de Nederlandse wetgeving. Het risico voor de volksgezondheid en het inkruisen met de inheemse duivenpopulatie maakt de soort onwenselijk voor de Nederlandse natuur.

25.4 Beheer: resultaten & evaluatie

Voor zover bekend, vindt in het stedelijk gebied van de provincie Utrecht geen structureel beheer plaats van verwilderde duiven. In het buitengebied is er wel sprake van verjaging met ondersteunend afschot. In andere provincies geven gemeenten in een aantal gevallen opdracht aan gespecialiseerde bedrijven om verwilderde duiven te bestrijden. Uitvoerders hebben wel eens aarzelingen om verwilderde duiven te bestrijden met het geweer, omdat in het veld onderscheid met gehouden duiven niet mogelijk is. In het stedelijk gebied worden verwilderde duiven over het algemeen bestreden door ze weg te vangen.

Overzicht van aantal gedode verwilderde duiven weergegeven per WBE, 1 april 2017 t/m 31 maart 2018.
Bron: Jagersvereniging Utrecht

Periode	Fem, De	Kromme Rijn- Gebied	Vecht en Veenstreek ⁶	Lopikerwaard	De Schaffelaar	Lage Vuursche	Tussen Vecht en Oude Rijn	Vijfheerenlanden	Noorderpark
2017-2018	23	438	-	357	0	0	9	0	89
Totaal Utrecht									916

25.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist Populatiereductie

Door het verminderen van het aantal verwilderde duiven wordt de oorzaak van de overlast direct bestreden. Dit kan door wegvangen, afschot, nestreductie of reproductieremmers waarbij de populatie over tijd herhaaldelijk kan worden ingeperkt (van Veen, 2001). Voor de verwilderde duif geldt een provinciale opdracht die het doden van de verwilderde duif met het geweer toestaat ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen. Deze provinciale opdracht kan worden uitgevoerd door alle jachtakehouders en, voor zover het betrokken gemeentebestuur hen dat schriftelijk heeft toegestaan, alle beroepsmatige duivenbestrijders. Een natuurlijke vermindering van de populatie kan worden gefaciliteerd door het creëren van nestlocaties van roofdieren zoals de slechtvalk (*Falco peregrinus*), of duiventillen in combinatie met reproductieremmers.

Jachtvogels

De aanwezigheid van roofvogels met name die van de havik (*Accipiter gentilis*), slechtvalk (*Falco peregrinus*) en woestijnbuizerd (*Parabuteo unicinctus*) verlaagt de aantrekkelijkheid van een leefgebied voor duiven. Voornamelijk vooraf en gedurende het broedseizoen wordt het verhoogde predatierisico als zeer dreigend ervaren, en worden deze gebieden vermeden. Door het predatierisico met jachtvogels te verhogen worden duiven gemotiveerd zich elders te vestigen. Deze vorm van verjaging met ondersteunend het slaan van een individuele duif kan zeer waarschijnlijk langdurige belangrijke schade voorkomen doordat duiven zich zullen vestigen in gebieden met een lagere predatierisico.

25.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

Landbouwschade

Vraatschade door verwilderde duiven kan op verschillende manieren voorkomen worden. Zo kan het aanvreten van zaad beperkt worden door het coaten van het zaad met een witte kleur zoals kalksteen (Rodriguez et al., 1995). Het gebruik van visuele en auditieve afschrikmethoden wordt ook toegepast op duiven. Hoe levenscheur de methoden hoe effectiever deze over het algemeen zijn. Het faciliteren van natuurlijke predatoren om de schade te beperken is onvoldoende onderzocht. Aanpassingen in het leefgebied zijn minder onderzochte mogelijkheden om met natuurlijke middelen schade te beperken. Bij alle verjagingsmiddelen is het van groot belang om al vroeg in het jaar preventieve middelen te plaatsen om zo het habitat onaantrekkelijk te maken voordat schade ontstaat (Sage & Aebischer, 2017).

⁶ Vecht en Veenstreek laat jachtakehouders hun afschot van vrijgestelde diersoorten en provinciale opdrachten invoeren in het FaunaRegistratie Systeem

Publiekelijk overlast

Overlast door verwilderde duiven door bijvoorbeeld ontlasting en daaraan gerelateerde ziekten kan voorkomen worden door duiven te verjagen naar gebieden die minder kwetsbaar zijn voor overlast. Het verjagen van verwilderde duiven uit kwetsbare gebieden kan door het plaatsen van netten voor ramen en balkons, pennen- en dradensystemen, zwakstroomdraden, ultrasone installaties en elektromagnetische pulssystemen (van Veen, 2001). Ook kan gebruik worden gemaakt van visuele barrières zoals met levensechte replica's van roofvogels en met een flikkerlicht (NVWA, 2014).

Voor verdere informatie over preventieve middelen voor landbouwschade zie de Module Duiven van de Faunaschade Preventie Kit van BIJ12 Faunazaken:

<https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-duiven/>.

Afweging voorafgaand aan beheer

Bij belangrijke schade aan landbouwgewassen of gebouwen kan de overlast zo groot worden dat dodelijk beheer noodzakelijk is. Ook de toenemende overlast in steden en dorpskernen maakt dodelijk en niet dodelijk beheer noodzakelijk.

25.7 Beheerdoelstelling & uitvoering

De FBE Utrecht formuleert geen doelstelling voor de belangen volksgezondheid en voorkoming van overlast, aangezien deze maatschappelijke problemen zich binnen de bebouwde kom afspelen en onder het bevoegd gezag van de individuele gemeentes vallen. Gemeentes kunnen verwilderde duiven beheren door gespecialiseerde bedrijven in te schakelen. Verder wenst de Faunabeheereenheid dat in de provinciale verordening een ophokplicht voor gehouden duiven in bepaalde tijden van het jaar ingevoerd wordt. Ter voorkoming van belangrijke landbouwschade zal de Faunabeheereenheid in Utrecht in opdracht van de provincie Utrecht uitvoering geven aan de provinciale opdracht (Kuil & Tubbink 2019).

Doelstelling periode 2019-2025

De provinciale opdracht maakt het mogelijk om:

1. In het belang van de volksgezondheid middels of ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, bedrijfsmatige visserij en wateren middels afschot verwilderde duiven te mogen beperken.

25.8 Monitoring

De populatieontwikkeling en verspreiding van de verwilderde gedomesticeerde duif wordt gemonitord in de databases en tellingen van externe partijen zoals Sovon vogelonderzoek en de NDFF. Dodelijke beheermaatregelen dienen te worden geregistreerd in het FaunaRegistratie Systeem.

Deelplan VI Kraaiachtigen

26. Zwarte kraai

26.1 Soortbeschrijving

De zwarte kraai (*Corvus corone*) komt voor in een verscheidenheid aan landschappen maar heeft de voorkeur voor akkers en weilanden met in de nabijheid bomenrijen of kleine bossen, waar ze een nest bouwen in alleenstaande bomen, houtwallen en hoogspanningsmasten. Gepaarde zwarte kraaien verblijven jaarrond in hun territorium, terwijl onvolwassen vogels in groepen rondzwerven. Pas na twee tot vier jaar vestigen zwarte kraaien zich in een eigen territorium. Zwarte kraaien hebben een gevarieerd dieet bestaande uit ongewervelden, kleine zoogdieren en vogels, aas, zaden, bessen en fruit. De zwarte kraai en de nauw verwante bonte kraai (*Corvus cornix*) werden tot voor kort als twee ondersoorten van de zwarte kraai beschouwd. Het zijn echter twee verschillende soorten. Dit hoofdstuk heeft uitsluitend betrekking op de zwarte kraai en niet op de bonte kraai.

26.2 Populatie: grootte & ontwikkeling

Landelijk

De zwarte kraai behoort tot een van de meest wijdverspreide broedvogels van Nederland. De landelijke broedpopulatie telt naar schatting 60.000-100.000 broedparen en is daarmee ten opzichte van 1975 flink toegenomen (Sovon, 2018). De populatie is de afgelopen twee decennia grotendeels stabiel.

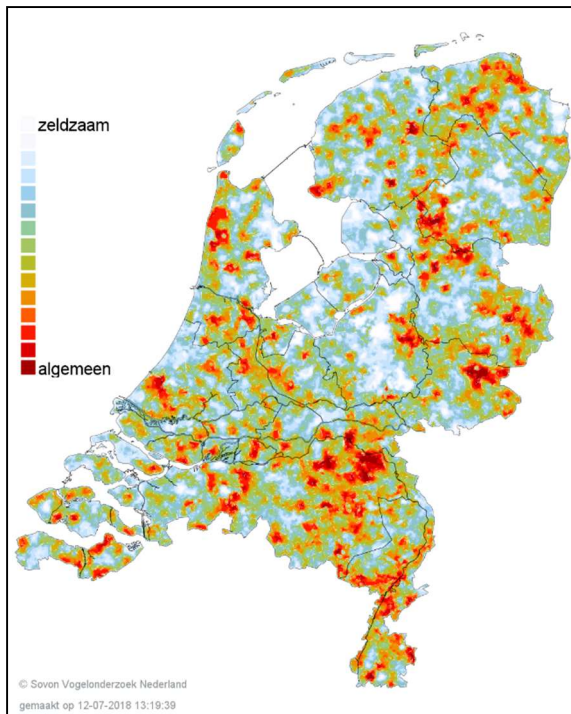
Provinciaal

Volgens Sovon (2018) zijn niet-broedende zwarte kraaien in de provincie Utrecht over de periode 1983-2018 stabiel, terwijl landelijk een lichte afname optreedt. Tellingen van de FBE Utrecht laten een fluctuerende populatie zien. De zwarte kraai komt in de provincie Utrecht met name voor in het agrarische halfopen buitengebied en in het stedelijk gebied.

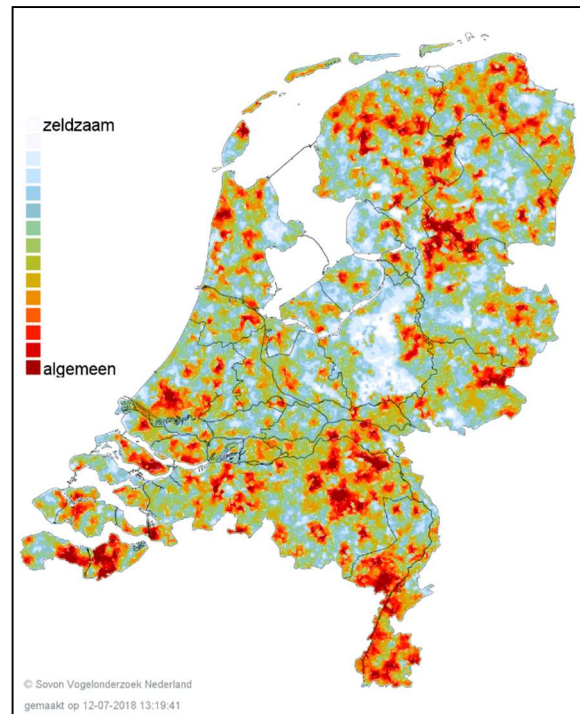
Dit is in lijn met het gewijzigde habitatgebruik van de zwarte kraai. Zo vestigde de soort zich circa de jaren tachtig in steden (Dijkstra et al., 1999; Bijlsma et al., 2001), maar verdween hij tegelijkertijd uit de grote bossen en heidevelden (Pot & van Manen, 2009; van Manen 2012). De verplaatsing van bossen en heidevelden naar steden en agrarisch gebied heeft vermoedelijk niet van doen met voedselaanbod, maar wel met de aanwezigheid van Haviken. Vanwege afname van andere prooi-soorten neemt de mate waarop haviken zwarte kraaien prefereren toe (van Manen, 2004).

Staat van instandhouding

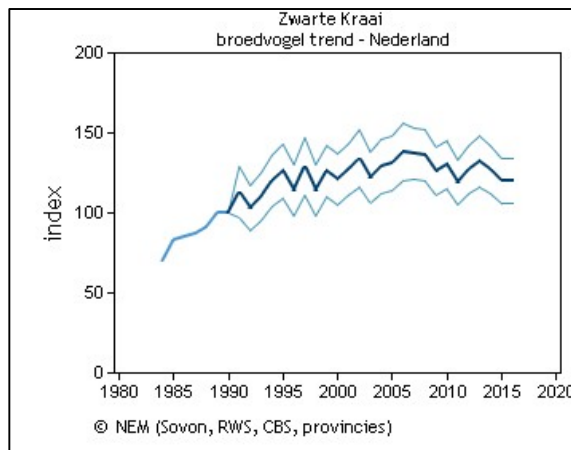
De indicatieve staat van instandhouding van de zwarte kraai als broedvogel is landelijk als 'gunstig' gekenmerkt. Ook het toekomstperspectief voor de zwarte kraai is 'gunstig' (Sovon, 2018). De indicatieve staat van instandhouding buiten het broedseizoen is identiek aan die van broedvogels, omdat het om dezelfde vogels gaat.

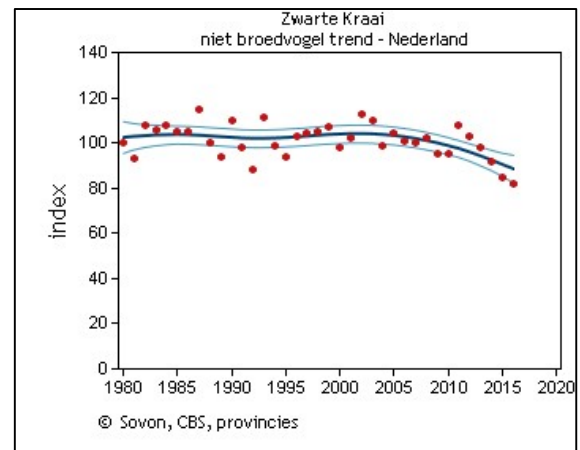
Relatieve dichtheid van de zwarte kraai als broedvogel, periode 2013-2015. Gebaseerd op basis van het BMP (Vogelatlas, 20158).

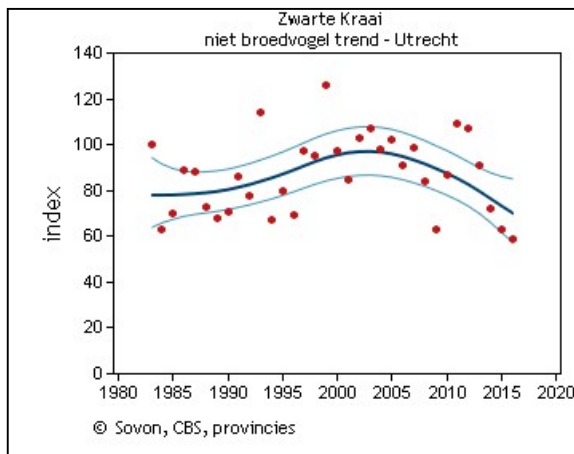
Relatieve dichtheid van de zwarte kraai als niet-broedvogel, periode 2013-2015. Gebaseerd op het PTT in december (Vogelatlas, 2018).

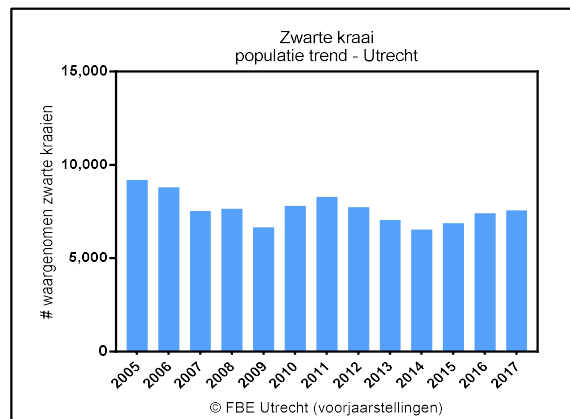
Geïndexeerde trend van de zwarte kraai als broedvogel in Nederland in de periode 1990-2016. Gebaseerd op het BMP. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de zwarte kraai als niet-broedvogel in Nederland, periode 1980-2016. Gebaseerd op het PTT in december. Referentiejaar 1980 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de zwarte kraai als niet broedvogel in de provincie Utrecht, periode 1983-2016. Gebaseerd op het PTT in december. Referentiejaar 1983 = 100% (Sovon, 2018).

Aantalsontwikkeling van de zwarte kraai in de provincie Utrecht, periode 2005-2017 (FBE Utrecht, 2018).

26.3 Schade: ontwikkeling & belangen

Schade aan Flora en Fauna

De zwarte kraai kan mogelijk schade aan beschermde fauna veroorzaken zoals het prederen van weidevogelnesten. Echter, wanneer het weidevogelleefgebied van voldoende kwaliteit is, is predatie door zwarte kraaien slechts een secundaire factor (van der Wal & Teunissen, 2018). Wanneer een weidevogel leefgebied van voldoende kwaliteit is kan predatie door zwarte kraaien een reden vormen om dodelijk beheer ten behoeve van de weidevogels uit te voeren (Van der Wal & Teunissen, 2018).

Landbouwschade

Zwarte kraaien kunnen schade toebrengen aan landbouwgewassen (Grazio, 1978). In België is bijvoorbeeld tussen de €500 en €12.500 schade aan fruitkwekerijen getaxeerd waarvan ruim 70% afkomstig van kraaiachtigen (van den Bremer, 2009). Ook is in Limburg aangetoond dat kraaiachtigen verantwoordelijk zijn voor ruim 50% van de schade aan perenkwekerijen (Lommen, 2017). De voornaamste schade in de fruitkwekerij is in Utrecht getaxeerd bij perenbomen (BIJ12 Faunazaken, 2018).

Schademeldingen aan BIJ12 Faunazaken

De in de tabel weergegeven getaxeerde schadebedragen door BIJ12 Faunazaken geven een minimale weergave schade veroorzaakt door zwarte kraaien in de provincie Utrecht. De taxaties zijn uitgevoerd door BIJ12 Faunazaken nadat een grondgebruiker een aanvraag tegemoetkoming faunaschade heeft ingediend bij BIJ12 Faunazaken. Door het aanpikken en bevuilen van vruchten hebben zwarte kraaien in 2012 voor meer dan €70.000,- aan schade veroorzaakt. In overige jaren ligt de getaxeerde schade lager. De getaxeerde schade betreft enkel secundaire schade, aangezien de zwarte kraai op de landelijke vrijstellingslijst staat en schade door zwarte kraaien niet vergoed wordt. Dit betekent dat, bij een schademelding, door de taxateur is geconstateerd dat (een deel) van de schade veroorzaakt is door de zwarte kraai.

Overzicht van de jaarlijks getaxeerde schadetegemoetkomingen voor schade veroorzaakt door zwarte kraaien. Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Appels (€)	666	6	9	487	686	0
Peren (€)	70.753	3.516	2.784	2.453	1.069	1.559
Snijmais (€)	110	0	0	0	0	0
Totaal Utrecht (€)	71.529	3.522	2.793	2.940	1.755	1.559

Overzicht van getaxeerde schadetegemoetkomingen op peren door zwarte kraaien weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
WBE						
De Schaffelaar	1.064	-	-	-	-	-
Kromme Rijn-Gebied	49.495	1.506	563	915	-	-
Lopikerwaard	5.628	1.499	102	355	-	487
Tussen Vecht en Oude Rijn	6.249	511	2.102	1.183	1.069	1.072
Vecht en Veenstreek	5.065	-	17	-	-	-
Vijfheerenlanden	3.252	-	-	-	-	-
Totaal Utrecht (€)	70.753	3.516	2.784	2.453	1.069	1.559

Overzicht van getaxeerde schadetegemoetkomingen op appels (A) en snijmais (S) door zwarte kraaien weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

	2012		2013	2014	2015	2016	2017
WBE	A	S					
Kromme Rijn-Gebied	255	110	6	1			
Tussen Vecht en Oude Rijn	411	-	-	-	487	686	-
Vecht en Veenstreek	-	-	-	8	-	-	-
Totaal Utrecht (€)	776		6	9	487	686	-

26.4 Beheer: resultaten & evaluatie

Landbouwschade

Het Faunabeheerplan 2014–2019 had als doelstelling om de door zwarte kraaien veroorzaakte landbouwschade terug te brengen tot een bedrag van ongeveer €5.000,- per jaar. Doordat de schadecijfers van BIJ12 Faunazaken maar een beperkt deel van de werkelijke schade weergeven kan er niet getoetst worden of deze doelstelling gehaald is. Voor zover bekend, treden in de fruitteelt geen grote schades meer op die veroorzaakt zijn door zwarte kraaien.

Overzicht gedode dieren

Het aantal gedode zwarte kraaien is in de jaren 2016 en 2017 ten opzichte van voorgaande jaren sterk toegenomen. Het is aannemelijk dat deze toename het gevolg is van een toename in registratie en niet een toename van afschot. Tot 2017 was de registratie van landelijk vrijgestelde diersoorten niet verplicht. In aanloop naar de nieuwe wetgeving zijn uitvoerders begonnen met het registreren en communiceren van hun activiteiten. In 2017 is naast afschot op basis van de landelijke vrijstelling gebruik gemaakt van de ontheffing vangkooi zwarte kraai (kenmerk: 810B8E4D). Er zijn in totaal 15 zwarte kraaien gevangen met een vangkooi (Lopikerwaard: 10 en Vecht en Veenstreek: 5).

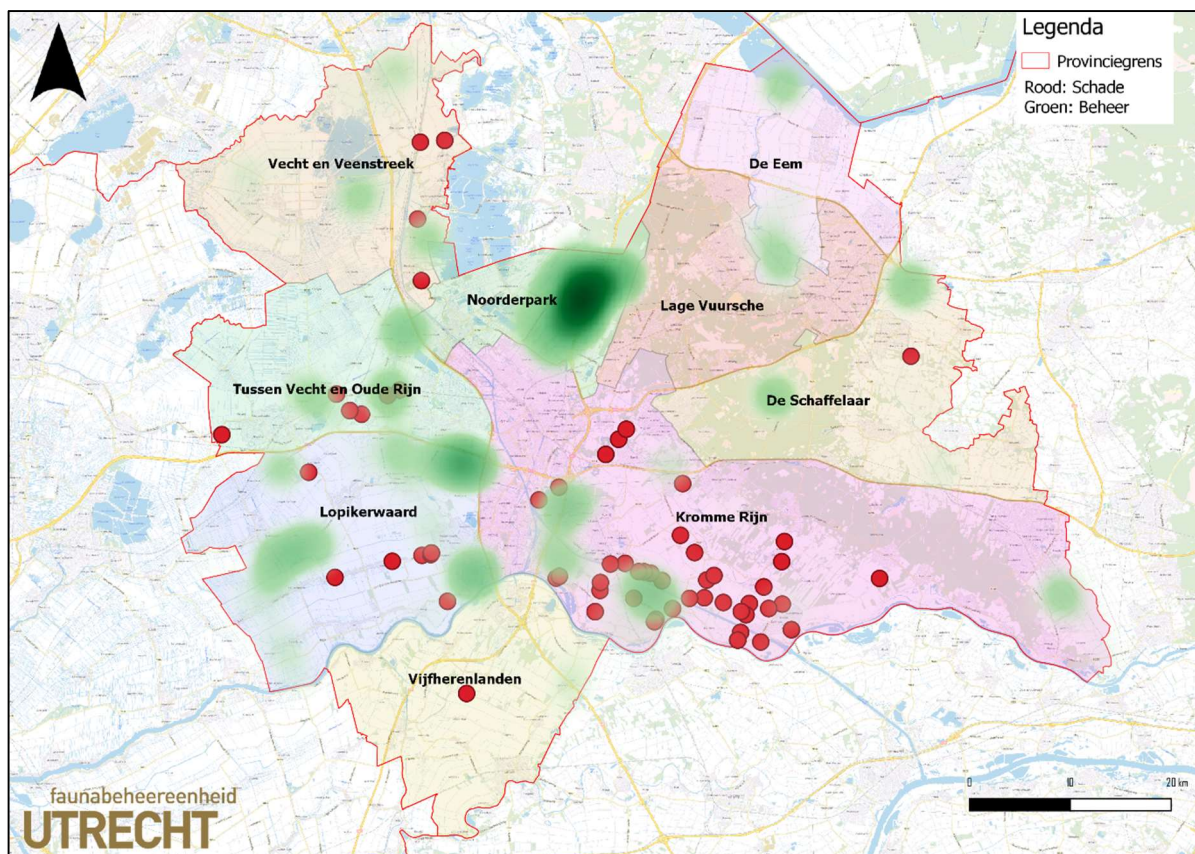
Overzicht van het aantal gedode zwarte kraaien weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: FBE Utrecht

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
WBE						
De Eem	2	2	3	40	103	112
De Schaffelaar	0	0	0	1	189	327
Kromme Rijn-Gebied	74	179	97	103	183	250
Lage Vuursche	0	0	0	0	0	9
Lopikerwaard	96	212	327	286	361	305
Noorderpark	170	105	386	294	364	148
Tussen Vecht en Oude Rijn	27	161	87	57	177	197
Vecht en Veenstreek	11	35	15	50	58	279
Vijfheerenlanden	1	2	64	4	21	80
Ongeclassificeerd	4	31	0	83	348	373
Totaal Utrecht:	385	727	979	918	1.804	2.080

Overzicht van aantal gedode zwarte kraaien weergegeven per WBE, 1 april 2017 t/m 31 maart 2018. Bron: Jagersvereniging Utrecht

Periode	De Eem, De	Kromme Rijn- Gebied	Vecht en Veenstreek ⁷	Lopikerwaard	De Schaffelaar	Lage Vuursche	Tussen Vecht en Oude Rijn	Vijfheerenlanden	Noorderpark
2017-2018	608	2.145	-	1.394	644	62	260	67	697
Totaal Utrecht									5.877

⁷ Vecht en Veenstreek laat jachtaktehouders hun afschot van vrijgestelde diersoorten en provinciale opdrachten invoeren in het FaunaRegistratie Systeem

Overzichtkaart zwarte kraai van de getaxeerde schademeldingen (rood) en geregistreerd beheer (groen), periode 2012-2017 (FBE Utrecht, 2018; BIJ12 Faunazaken database, april 2018).

Evaluatie

Vanuit het LTO zijn sinds 2013 aanmerkelijk minder schademeldingen gemeld van schade veroorzaakt door zwarte kraaien. Dit suggereert dat de beheer instrumentarium van de afgelopen beheerperiode afdoende was om belangrijke schade te beperken. Met name rondom fruitpercelen zoals Conference peren heeft de inzet van aanvullende maatregelen waaronder de vangkooi bijgedragen tot een afname van het aantal schadeklachten.

26.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist

Het beheer wordt uitgevoerd door afschot, vangen met vangkooien, inzet van jachtvogels en verstoren. Hiervoor heeft de FBE Utrecht één ontheffing aangevraagd, namelijk die voor het gebruik van vangkooien.

Landelijke vrijstelling

De zwarte kraai staat op de landelijke vrijstellingslijst op grond van het in het gehele land aanrichten van schade. Een vrijstelling kan slechts worden gegeven als de gunstige staat van instandhouding van de soort niet in het geding is. Met de landelijke aanwijzing door de minister is reeds vastgesteld dat dodelijk beheer niet zal leiden tot een ongunstige staat van instandhouding van de zwarte kraai. De landelijke vrijstelling staat afschot toe van zonsopkomst tot zonsondergang en voorziet hiermee niet in dodelijk beheer tijdens de schemerperiode. Zwarte kraaien veroorzaken ook in de schemerperiodes schade. Ze stoppen pas geruime tijd na zonsondergang met foerageren. Huidig beheer is mede hierdoor niet maximaal effectief in het voorkomen van schade door de zwarte kraai.

Vangkooi

Om belangrijke schade aan gewassen te kunnen beperken en te voorkomen is naast de mogelijkheid tot afschot op basis van de landelijke vrijstelling en het inzetten van werende middelen, ook de inzet van een vangkooi noodzakelijk, dit om lokaal de populatie voldoende te kunnen verminderen. Zwarte kraaien hebben vaste territoria waardoor het verlagen van een populatie nabij schadegevoelige gewassen langdurig schade kan voorkomen. Het lerend vermogen van zwarte kraaien stelt hen in staat om snel associaties te leggen waardoor zowel verjaging als afschot in effectiviteit afneemt (Sima et al., 2017). Wetenschappelijk onderzoek heeft aangetoond dat vangkooien een effectieve maatregel zijn tot het reduceren van de lokale aanwezigheid van zwarte kraaien (Sage & Aebischer, 2017). Gevangen zwarte kraaien worden gedood volgens artikel 3.9 Besluit natuurbescherming. Binnen het kader van de wet is het doden van gevangen zwarte kraaien enkel met jachtgeweer toegestaan omdat gevangen dieren niet worden gezien als in nood verkerende vogels. Binnen een vangkooi is dit echter niet altijd op een veilige, en diervriendelijke wijze mogelijk. Dagelijkse controle is verplicht op basis van de voorschriften.

Jachtvogels

De aanwezigheid van roofvogels met name die van de havik (*Accipiter gentilis*), slechtvalk (*Falco peregrinus*) en woestijnbuizerd (*Parabuteo unicinctus*) verlaagt de aantrekkelijkheid van een gebied voor zwarte kraaien. Met name vooraf en tijdens het broedseizoen worden gebieden met een verhoogd predatierisico vermeden. Door het predatierisico met jachtvogels te verhogen zijn zwarte kraaien gemotiveerd zich elders te vestigen. Deze vorm van verjaging kan zeer waarschijnlijk langdurige belangrijke schade voorkomen doordat zwarte kraaien zich zullen vestigen in gebieden met een lager predatierisico.

26.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

Landbouwschade

Preventieve verjagingsmiddelen zijn wisselend effectief en gewenning kan snel ontstaan. Afweermethoden kunnen gericht zijn op visuele afschrikking door het nabootsen van predatoren of dode soortgenoten (Naef-Daenzer, 1983). Andere middelen zijn gericht op akoestische afschrikkingmethoden zoals knallen, ratels of geluiden van roofdieren en soortgenoten. Ook is het mogelijk landschappelijke elementen aan te passen zodat predatoren worden gefaciliteerd en vogels kwetsbaarder zijn tijdens het foerageren. Denk hierbij aan palen waarvandaan roofvogels kunnen jagen en onoverzichtelijke struwelen waardoor foeragerende vogels minder overzicht hebben op mogelijke predatoren. Effectiviteit van deze methoden op specifiek kraaiachtigen is tot heden nog niet onderzocht. Bij alle verjagingsmiddelen is het van groot belang om al vroeg in het jaar preventieve middelen te plaatsen om zo het habitat onaantrekkelijk te maken voordat schade ontstaat (Sage en Aebischer, 2017).

Voor verdere informatie zie de Module Kraaiachtigen van de Faunaschade Preventie Kit van BIJ12

Faunazaken: http://www.bij12.nl/bij12units/BIJ12_Faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/kraaiachtigen/.

Afweging voorafgaand aan beheer

Het dodelijk beheer van zwarte kraaien in de provincie Utrecht heeft in de afgelopen beheerperiode bijgedragen aan het voorkomen van belangrijke schade zonder de populatie negatief te beïnvloeden. Het aantal gedode zwarte kraaien door zowel de landelijke vrijstelling als met gebruik het van vangkooien heeft niet geleid tot een afnemende populatie. Hiermee is bevestigd dat het huidige gebruik van vangkooien geen risico voor de gunstige instandhouding van de zwarte kraai vormt, ook

niet in combinatie met het afschot als landelijk vrijgestelde soort. Het gebruik van de vangkooi is effectief maar het doden van gevangen zwarte kraaien binnen de kaders van artikel 3.9 Besluit Natuurbescherming is soms moeilijk uitvoerbaar. Voor de meest effectieve verjaging is ook verjaging met ondersteunend afschot in de schemer gewenst. De maatregelen leiden niet tot verslechtering van de staat van instandhouding van de desbetreffende soort (Wnb artikel 3.3, 4^e lid sub c).

26.7 Beheerdoelstelling & uitvoering

Om belangrijke schade te voorkomen wordt er in de komende beheerperiode middels de landelijke vrijstelling vogels verjaagd van gevoelige gewassen en nabij weidevogelgebieden. Om het noodzakelijke dodelijke beheer uit te kunnen voeren biedt enkel de landelijke vrijstelling onvoldoende mogelijkheden. Daarom wordt er een ontheffing aangevraagd voor het gebruik van vangkooien bij schadegevoelige fruitpercelen en voor afschot in de schemerperiode. Ad hoc kan wanneer nodig een ontheffing worden aangevraagd als er dreigende schade is door predatie in en nabij weidevogelgebieden.

Periode 2019-2025

In continuïteit van de voorgaande planperiode streeft de FBE Utrecht ernaar om belangrijke schade door zwarte kraaien te voorkomen door:

1. De schade aan de landbouw op een maatschappelijk aanvaardbaar niveau te houden vergelijkbaar met de periode van 2009-2013, en zoals eerder vastgesteld in het faunabeheerplan 2014-2019;
2. Met de inzet van jachtvogels het predatierisico rondom schadegevoelige percelen te verhogen.

Aanvullend op artikel 3.9 Besluit Natuurbeheer zal de FBE Utrecht een ontheffing aanvragen voor het gebruik van luchtdrukwapens voor het doden van gevangen zwarte kraaien. Indien belangrijke schade optreedt op gronden, die niet voldoen aan de in het Besluit Natuurbescherming gestelde regels voor een jachtveld, dan zal de FBE Utrecht, mits gedegen gemotiveerd door de initiatiefnemer, een aanvraag bij de provincie Utrecht indienen voor een ontheffing via artikel 3.26 lid 3 Wnb om op die gronden te jagen met het geweer, mits de schade niet op andere wijze kan worden voorkomen of bestreden.

26.8 Monitoring

De aantalsontwikkeling van de zwarte kraai wordt gemonitord tijdens de voorjaarsstellingen van de FBE Utrecht en door Sovon Vogelonderzoek Nederland.

27. Roek

27.1 Soortbeschrijving

De roek (*Corvus frugilegus*) is een kraaiachtige die, afhankelijk van de voedselsituatie, in kolonies of verspreid over een groter gebied broedt. Nederlandse broedvogels blijven jaarrond in de nabijheid van de kolonie en maken van daaruit voedselvluchten naar omliggende gebieden (Sovon, 2018). Het dieet bestaat uit oogstresten, (ingezaaide) granen, insecten, vruchten en aas. In de winter wordt de Nederlandse populatie aangevuld met vogels uit Noord- en Oost-Europa.

27.2 Populatie: grootte & ontwikkeling

Landelijk

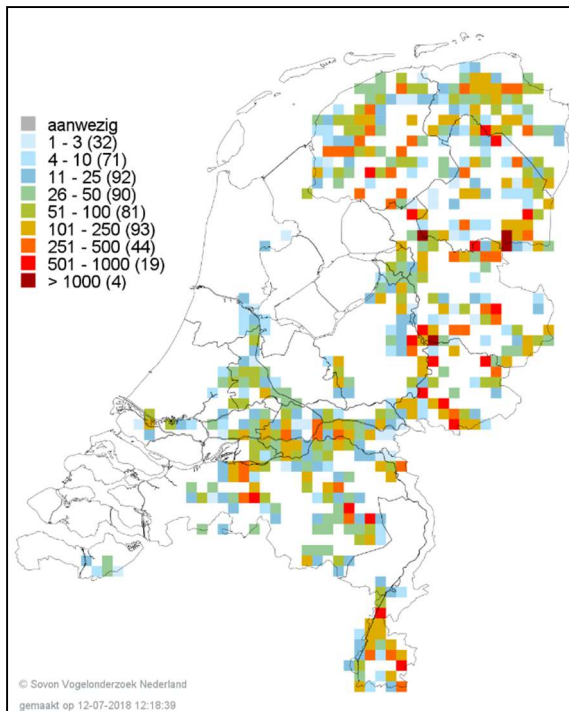
De roek broedt met uitzondering van Flevoland in alle provincies met het zwaartepunt in Oost-Nederland. De koloniegrootte is de laatste jaren afgenomen en er is een grotere verspreiding van kleinere kolonies geconstateerd. Vestigingen in het westen van het land zijn momenteel schaars maar nemen toe. De landelijke broedpopulatie in 2013-2015 bedroeg 48.000 - 53.000 broedparen. De Nederlandse broedpopulatie heeft zich hersteld na een eerder dieptepunt maar is daarna weer afgenomen sinds 2000.

Provinciaal

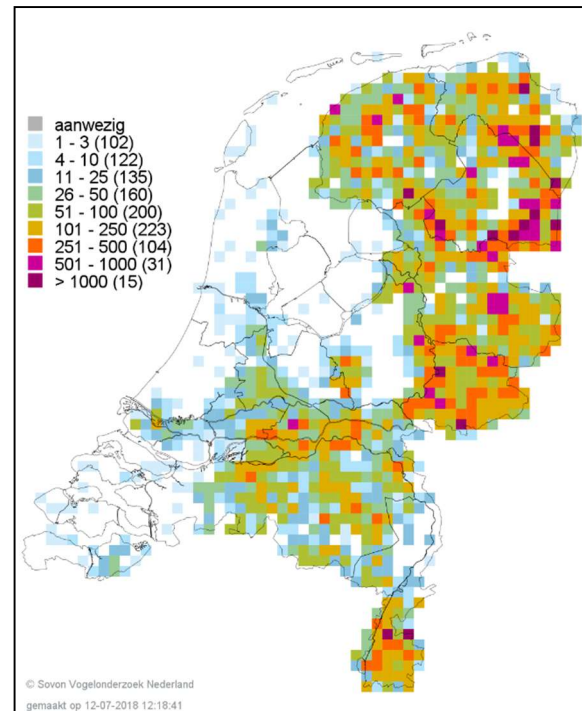
Ook in de provincie Utrecht neemt de populatie van de roek steeds verder af. Zowel de Sovon-gegevens als de FBE tellingen laten een gelijk beeld zien waarbij de populatie sinds 2000 blijft afnemen.

Staat van instandhouding

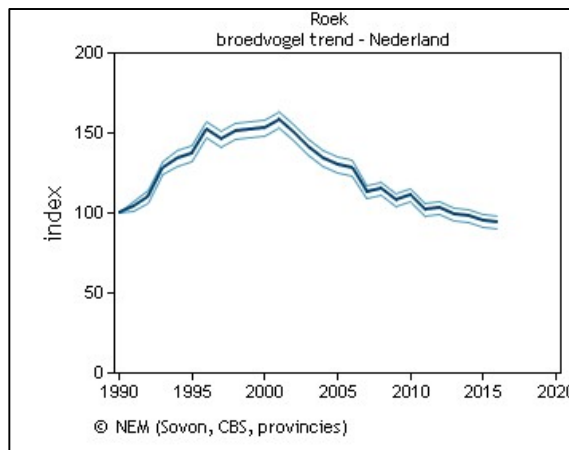
De landelijke indicatieve staat van instandhouding van de roek is voor broedvogels gekenmerkt als **'matig ongunstig'**. De landelijke indicatieve staat van instandhouding van de niet-broedvogels is lager beoordeeld, deze is namelijk gekenmerkt als **'zeer ongunstig'** (Sovon, 2018). Het toekomstperspectief voor de roek als broedvogel is **'matig ongunstig'** en als niet-broedvogel **'zeer-ongunstig'** (Sovon, 2018).

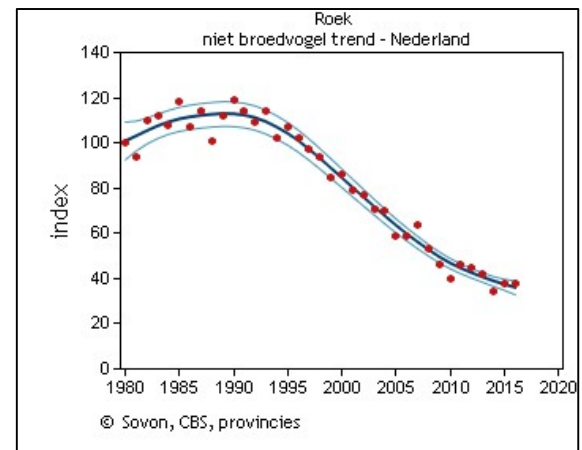
Gemiddeld aantal roeken als broedpaar, per 5x5 km-hok periode 2013-2015. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen (Vogelatlas, 2018).

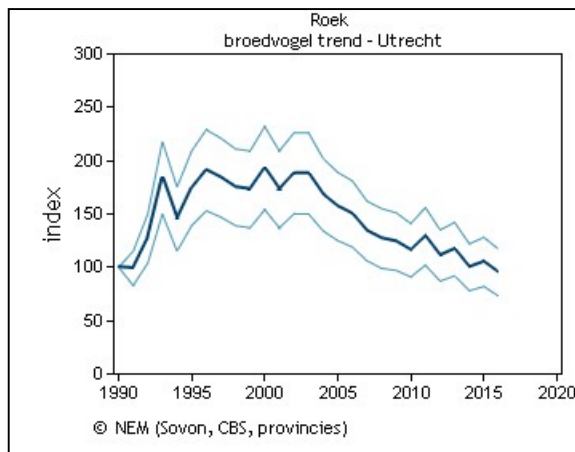
Gemiddeld aantal roeken als niet broedvogel, per 5x5 km-hok, periode 2013-2015. Gebaseerd op punt en kilometerhok waarnemingen (Vogelatlas, 2018).

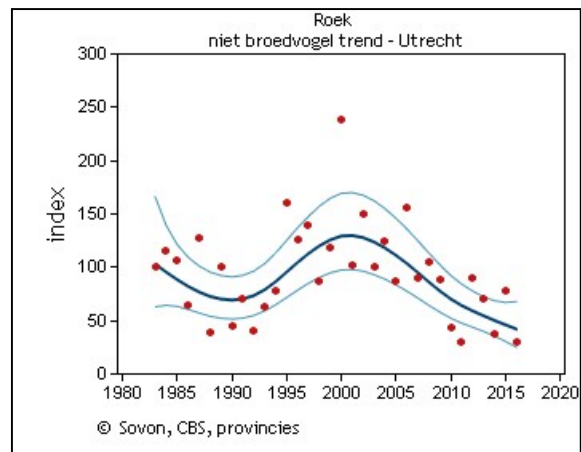
Geïndexeerde trend van de roek als broedvogel in Nederland, periode 1990-2016. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

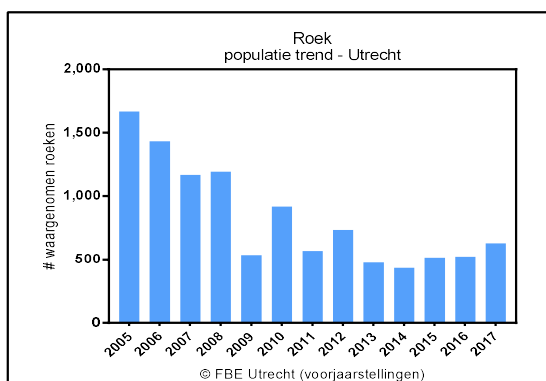
Geïndexeerde trend van de roek als niet broedvogel in Nederland, periode 1980-2016. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december. Referentiejaar 1980 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de roek als broedvogel in de provincie Utrecht, periode 1990-2016. Gebaseerd op broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de roek als niet broedvogel in de provincie Utrecht, periode 1983-2016. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december. Referentiejaar 1983 = 100% (Sovon, 2018).

Aantalontwikkeling van de roek in de provincie Utrecht, periode 2005-2017 (FBE Utrecht, voorjaarsstelling).

27.3 Schade: ontwikkeling & belangen

Landbouwschade

Schade aan landbouw door de roek is al lange tijd bekend uit de literatuur (Feare, 1974). Middels verjaging kan volgens onderzoek van Van Liere (2007) schade door roeken effectief voorkomen worden. Bij BIJ12 Faunazaken is sinds 2014 geen schade meer geregistreerd in de provincie Utrecht die veroorzaakt is door de roek.

Schademeldingen aan BIJ12 Faunazaken

De in de tabel weergegeven getaxeerde schadebedragen door BIJ12 Faunazaken geven een minimale weergave schade veroorzaakt door zwarte kraaien in de provincie Utrecht. De taxaties zijn uitgevoerd door BIJ12 Faunazaken nadat een grondgebruiker een aanvraag tegemoetkoming faunaschade heeft ingediend bij BIJ12 Faunazaken. Binnen het werkgebied van de FBE Utrecht komt de roek slechts lokaal voor. De schade concentreert zich hoofdzakelijk in gebieden met fruitteelt en granen. Het voedsel bestaat tevens uit al dan niet ontkiemd zaaigoed, bijv. van zomergraan.

Overzicht van de getaxeerde schadetegemoetkomingen voor schade veroorzaakt door roeken per jaar.
Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Appels (€)	18	0	0	0	0	0
Peren (€)	1.423	1.867	236	0	0	0
Korrelmais (€)	2.000	0	0	0	0	0
Totaal Utrecht (€)	3.441	1.867	236	0	0	0

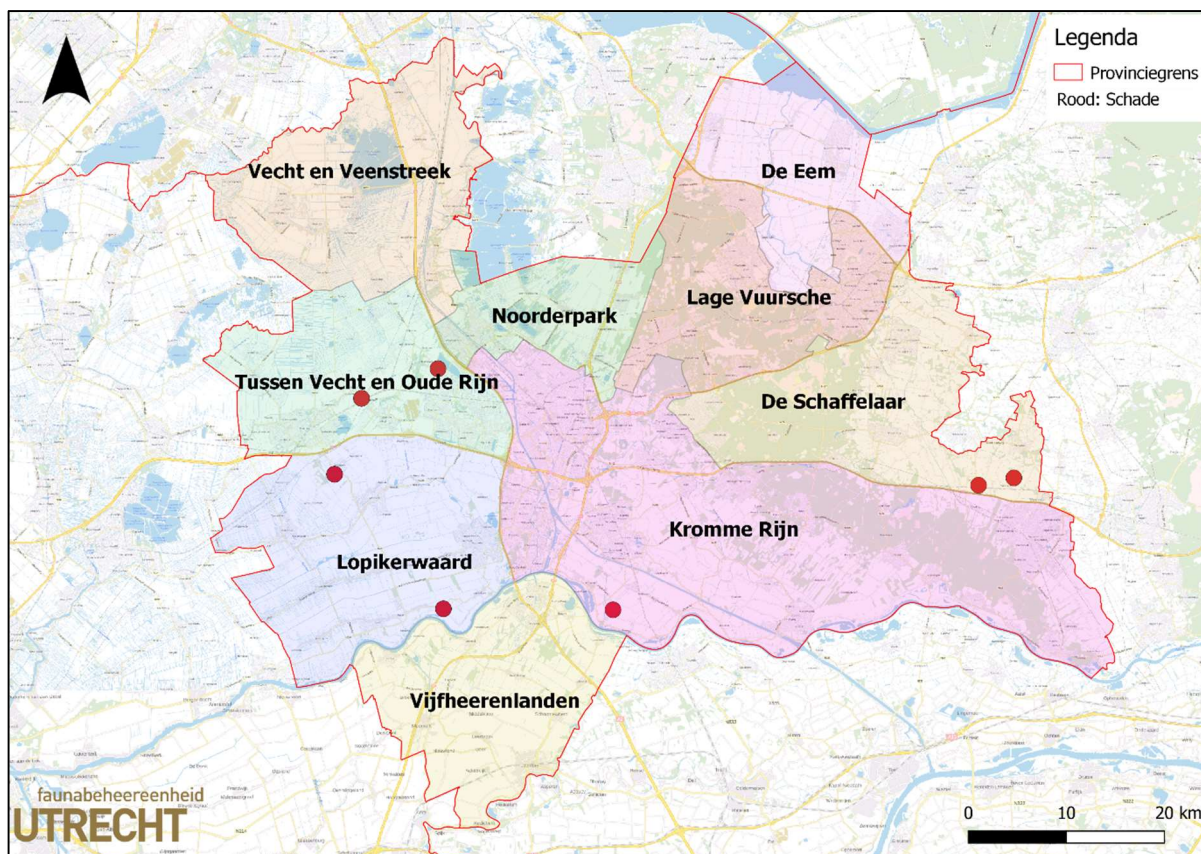
Overzicht van getaxeerde schadetegemoetkomingen op appels (A), peren (P) en korrelmais (K) door roeken weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

	2012			2013	2014	2015	2016	2017
WBE	A	P	K	P	P			
De Schaffelaar	-	-	2.000	-	-	-	-	-
Kromme Rijn-Gebied	-	-	-	-	172	-	-	-
Lopikerwaard	-	761	-	1.527	-	-	-	-
Tussen Vecht en Oude Rijn	18	662	-	340	64	-	-	-
Totaal Utrecht (€)		3.441		1.867	236	-	-	-

27.4 Beheer: resultaten & evaluatie

Landbouwschade

Het Faunabeheerplan 2014-2019 bevatte de doelstelling om de jaarlijkse schade veroorzaakt door de roek terug te brengen tot ongeveer € 2.160. Er heeft in de voorgaande periode geen afschot van de roek plaatsgevonden. In november 2012 heeft er wel een verjagings- en verplaatsingsactie plaatsgevonden van een kolonie binnen de bebouwde kom van Houten. Hiervoor is door de toenmalige Dienst Regelingen een ontheffing verleend via artikel 75 van de Flora- en faunawet. Deze kolonie is, ter voorkoming van risico's voor de gezondheid van inwoners, verplaatst naar een betere locatie bij het Amsterdam-Rijnkanaal. Omdat niet alle roeken uit Houten verdwenen waren, heeft de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland in juli 2016 nog een keer een ontheffing verleend voor het verontrusten van roeken en het wegnemen en verstoren van hun nesten.

Overzichtkaart roek van de getaxeerde schademeldingen (rood), periode 2012-2017 (FBE Utrecht, 2018; BIJ12 Faunazaken database, april 2018).

Evaluatie

Doordat er sinds 2014 geen schade meer is geregistreerd bij BIJ12 Faunazaken kan worden aangenomen dat roeken niet langer substantiële schade veroorzaken.

27.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist

Onder de Flora- en Faunawet gold een vrijstelling voor het opzettelijke verstoren van roeken ter voorkoming van landbouwschade. Onder de Wnb is het opzettelijk storen van de roek minder zwaar beschermd. Zo mogen roeken verstoord worden zolang dit geen wezenlijke invloed heeft op de staat van instandhouding van de soort. Het is onbekend in welke mate de vrijstelling op de Flora- en Faunawet is toegepast. Vanwege een beperkte schadedreiging zijn sinds 2010 geen ontheffingen voor beheer van de roek aangevraagd, behalve voor een verplaatsing vanuit de bebouwde kom naar het buitengebied.

Verplaatsing van roekenkolonies

Bij het verplaatsen van roekenkolonies worden buiten het broedseizoen van de roek de lege nesten verplaatst naar een nieuwe geschikte locatie. Voorafgaand wordt door een ecooloog vastgesteld of de nieuwe locatie voldoet aan de voorwaarden. Zo dienen er op de nieuwe locatie voldoende geschikte bomen aanwezig te zijn in een voor roeken ideaal foerageergebied. Tevens dienen er geen concurrerende roekenkolonies aanwezig te zijn en mag de predatiedruk niet te hoog zijn. Om te voorkomen dat het broedsucces door stress wordt aangetast dient een locatie te worden gezocht die voor langere tijd geschikt is voor de huisvesting van de kolonie. De bomen op de alternatieve locatie moeten geschikt zijn als nestboom, een goede levensverwachting hebben en de eigenaren van de locatie moeten akkoord zijn met de hervestiging. De alternatieve locaties mogen geen overlast geven en moeten onderdeel zijn van het natuurlijke verspreidingsgebied van de roek.

De nesten worden verplaatst door de takken waarin de nesten zich bevinden af te zagen en te bevestigen in de nieuwe bomen. Middels wering wordt voorkomen dat de roeken op de oude locatie nieuwe nesten bouwen. Tevens worden beginnende nieuwe nesten op de oude locatie verwijderd.

Verjaging met ondersteunend afschot

Verjaging met ondersteunend afschot heeft als doel het doden van enkele dieren om zo grote groepen dieren langdurig te verjagen. Een ontheffing voor deze vorm van verjaging van roeken kan worden aangevraagd bij belangrijke schade of bij een aantoonbaar risico op de volksgezondheid. Vooraf moet onomstotelijk vaststaan dat andere vormen van niet lethale middelen niet in staat zijn de overlast weg te nemen.

Jachtvogels

De aanwezigheid van roofvogels, met name die van de havik (*Accipiter gentilis*), slechtvalk (*Falco peregrinus*) en woestijnbuizerd (*Parabuteo unicinctus*), verlaagt de aantrekkelijkheid van een habitat voor kraaiachtigen. Met name vooraf en gedurende het broedseizoen wordt het verhoogde predatierisico als zeer dreigend ervaren en worden deze gebieden vermeden. Door het predatierisico middels jachtvogels toe te laten nemen worden kraaiachtigen gemotiveerd zich elders te vestigen. Deze vorm van verjaging met ondersteunend het prooislaan van een individuele vogel kan zeer waarschijnlijk langdurig belangrijke schade voorkomen doordat kraaiachtigen zich zullen vestigen in gebieden met een lager predatierisico.

27.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

Landbouwschade

Preventieve verjagingsmiddelen zijn wisselend effectief en gewenning kan snel ontstaan. Afweermethoden kunnen gericht zijn op visuele afschrikking door het nabootsen van predatoren of dode soortgenoten. Andere middelen zijn gericht op akoestische afschrikkingsmethoden zoals knallen, ratels of geluiden van roofdieren. Ook is het mogelijk landschappelijke elementen aan te passen zodat predatoren worden gefaciliteerd en vogels kwetsbaarder zijn tijdens het foerageren. Denk hierbij aan palen waarvandaan roofvogels kunnen jagen en onoverzichtelijke struwelen waardoor foeragerende vogels minder overzicht hebben op mogelijke predatoren. Effectiviteit van deze methoden op specifiek kraaiachtigen is tot heden nog niet onderzocht. Bij alle verjagingsmiddelen is het van groot belang om al vroeg in het jaar preventieve middelen te plaatsen om zo het habitat onaantrekkelijk te maken voordat schade ontstaat (Sage en Aebischer, 2017). Het opzettelijk verstoren van broedkolonies is onder de Wnb niet toegestaan. Vogelonderzoekers geven aan dat de afnemende roekenpopulaties zeer waarschijnlijk veroorzaakt worden door verstoring van broedkolonies (Ummels, 2010, de Vries 2014, Lensink & van Bruggen, 2016).

Voor verdere informatie zie de Module Kraaiachtigen van de Faunaschade Preventie Kit van BIJ12

Faunazaken: http://www.bij12.nl/bij12units/BIJ12_Faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/kraaiachtigen/.

Afweging voorafgaand aan beheer

Bij ernstige overlast, die een risico vormt voor de gezondheid van bewoners, kan het incidenteel nodig zijn om roekenkolonies te verplaatsen. In uitzonderlijke gevallen kan bij (dreiging van) belangrijke landbouwschade, met name aan fruit of biologisch geteelde mais, een specifiek geval een ontheffing nodig zijn om een roekenkolonie te verplaatsen. De maatregelen leiden niet tot verslechtering van de staat van instandhouding van de desbetreffende soort (Wnb artikel 3.3, 4^e lid sub c).

27.7 Beheerdoelstelling & uitvoering

Ter voorkoming van belangrijke schade kan de Faunabeheereenheid ad hoc een ontheffing aanvragen voor verplaatsing van kolonies. Het gaat hierbij om passieve verplaatsing: de plek die de roeken hebben gekozen wordt verstoord en een andere rustige plek wordt aangeboden. Aanvullend kan in uitzonderlijke situaties voor een ontheffing voor ‘verjaging met ondersteunend afschot’ gevraagd worden, gericht op voorkoming van gewasschade. De Faunabeheereenheid formuleert geen doelstelling voor het belang van voorkoming van risico’s voor de volksgezondheid, aangezien dit probleem speelt binnen de bebouwde kom. Daar kan de gemeente optreden door gespecialiseerde bedrijven in te schakelen.

Periode 2019-2025

In continuïteit van de voorgaande planperiode streeft de FBE Utrecht ernaar om belangrijke schade door roeken te voorkomen door:

1. De schade aan de landbouw op een maatschappelijk aanvaardbaar niveau te houden vergelijkbaar met de periode van 2009-2013, en zoals eerder vastgesteld in het faunabeheerplan 2014-2019;
2. Middels de inzet van jachtvogels de predatierisico rondom schadegevoelige percelen te verhogen.

27.8 Monitoring

De aantalsontwikkeling van de roek wordt gemonitord tijdens de voorjaarstellingen van de FBE. Tevens worden de locaties en omvang van de roekenkolonies gemonitord. Dodelijke beheermaatregelen dienen te worden geregistreerd in het FaunaRegistratie Systeem. Beheermaatregelen op grond van individuele ontheffingen afgegeven voor overlast of ruimtelijke ontwikkelingen worden rechtstreeks gerapporteerd aan de provincie.

28. Kauw

28.1 Soortbeschrijving

De kauw (*Corvus monedula*) is een in Nederland algemeen voorkomende kolonievogel die broedt in torens, schoorstenen en holle bomen in grotere of kleinere groepen. In het nest, dat wordt gemaakt van takjes, schapenwol en paardenharen, worden drie tot zeven eieren gelegd. De kauw heeft als broedvogel een voorkeur voor wat oudere stadswijken en oude massieve gebouwen zoals boerderijen, kerktorens en kastelen. Kleine kolonies komen voor in de buurt van die oudere stadswijken door de aanwezigheid van oude eiken-, beuken- en kastanjabomen, waarin zich als nestplaats bruikbare holen bevinden. Voedselzoekende vogels verblijven vaak in gezelschap van andere kraaiachtigen. Het voedsel bestaat uit wormen, slakken, aas, insecten, vruchten, granen en soms kleinere vogels of muizen. Nederlandse broedvogels zijn over het algemeen standvogels, maar de populatie wordt buiten het broedseizoen aangevuld met vogels uit Scandinavië en Oost-Europa.

28.2 Populatie: grootte & ontwikkeling

Hoewel in het verleden kauwen voornamelijk broedend in bossen voorkwamen zijn ze hedendaags het talrijkst in stedelijk- en kleinschalig agrarisch gebied. De landelijke broedpopulatie is de afgelopen kwarteeuw min of meer stabiel. Het gaat om 100.000 tot 150.000 broedparen.

Landelijk

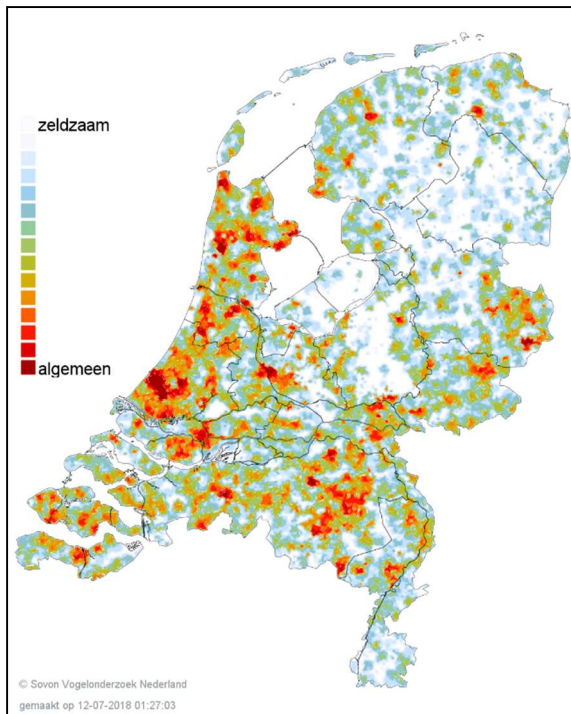
De kauw is in Nederland wijdverspreid met de hoogste dichtheden in urbaan gebied. Kauwen zijn ruim verspreid maar niet eerlijk verdeeld over de provincies. De afwezigheid van kauwen op de Veluwe hangt mogelijk samen met de aanwezigheid van predatoren zoals havik en boommarter (Sovon, 2018).

Provinciaal

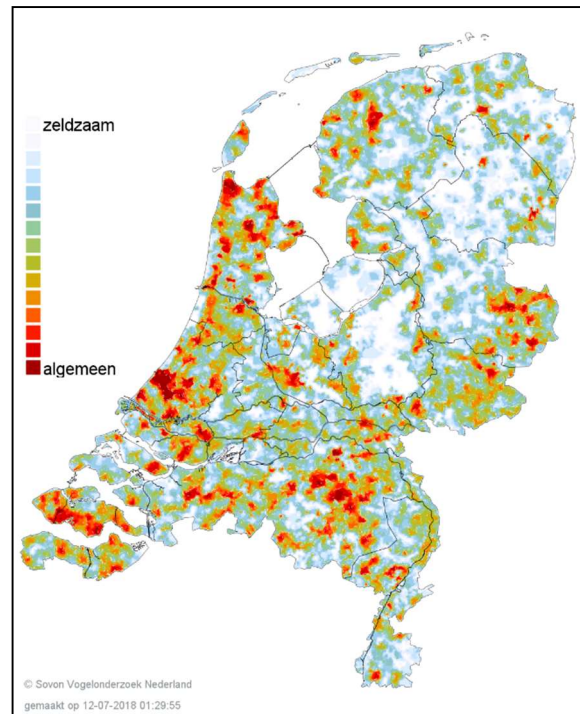
In de provincie Utrecht is over de laatste tien jaar geen toenemende of afnemende trend waarneembaar. De aantallen in december zijn de laatste tien jaar zowel landelijk als in de provincie Utrecht stabiel, ook de voorjaarstellingen laten een stabiel beeld zien. Kauwen komen in de hele provincie Utrecht voor, met de hoogste dichtheden in de stad Utrecht en het stedelijk gebied net ten oosten daarvan. De verspreiding is gelijk gebleven.

Staat van instandhouding

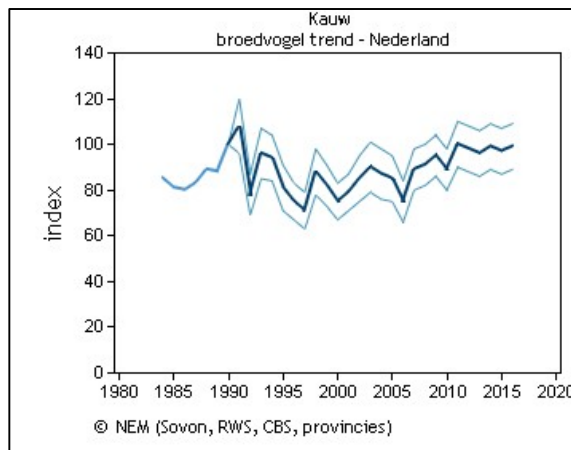
De indicatieve staat van instandhouding van de kauw is landelijk als '**gunstig**' gekenmerkt. Ook het toekomstperspectief is '**gunstig**' (Sovon, 2018). De indicatieve staat van instandhouding buiten het broedseizoen is identiek aan die van broedvogels, omdat het om dezelfde vogels gaat.

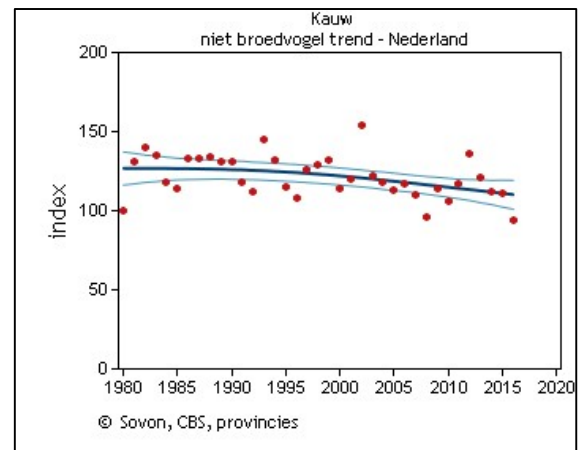
Relatieve dichtheid van de kauw als broedpaar, periode 2013-2015. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen (Vogelatlas, 2018).

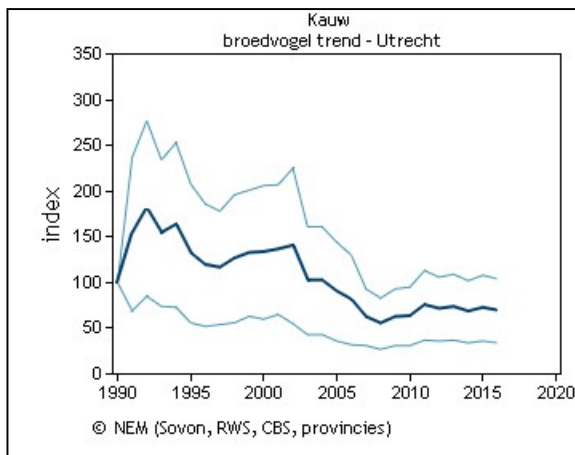
Relatieve dichtheid van de kauw als niet broedvogel, periode 2013-2015. Gebaseerd op interpolatie van kilometerhok tellingen (Vogelatlas, 2018).

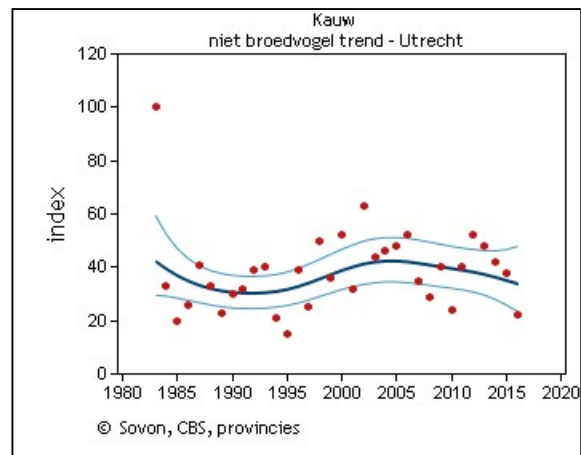
Geïndexeerde trend van de kauw als broedvogel in Nederland, periode 1990-2016. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

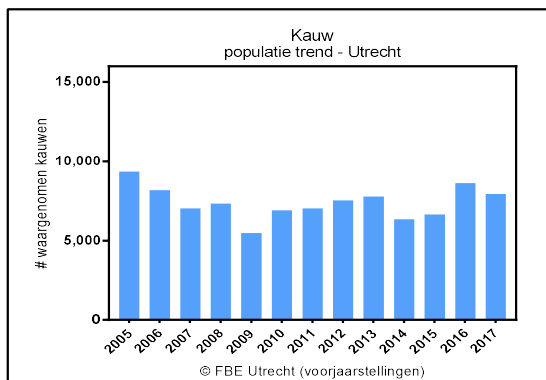
Geïndexeerde trend van de kauw als niet broedvogel in Nederland, periode 1980-2016. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december. Referentiejaar 1980 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de kauw als broedvogel in de provincie Utrecht, periode 1990-2016. Gebaseerd op broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de kauw als niet broedvogel in de provincie Utrecht, periode 1983-2016. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december. Referentiejaar 1983 = 100% (Sovon, 2018).

Aantalsontwikkeling van de kauw in de provincie Utrecht, periode 2005-2017 (FBE Utrecht, voorjaarsstellingen).

28.3 Schade: ontwikkeling & belangen

Landbouwschade

Verreweg de meeste schade door kauwen is getaxeerd in de fruitteelt. Deze ontstaat door het aanpikken van knoppen en rijpend fruit in combinatie met bevuiling door uitwerpselen. Aangepikte vruchten gaan rotten en kunnen het overige fruit aantasten. In België werd tussen de €500,- en €12.500,- aan schade aan fruitkwekerijen getaxeerd waarvan ruim 70% afkomstig van kraaiachtigen (Van den Bremer, 2009). In Limburg is aangetoond dat kraaiachtigen verantwoordelijk zijn voor ruim 50% van de schade aan perenkwekerijen (Lommen, 2017). De voornaamste schade in de fruitkwekerij is in de provincie Utrecht getaxeerd bij de teelt van peren. Schade veroorzaakt door kraaiachtigen is dan ook een belangrijke vorm van schadebestrijding in de fruitteelt.

Schademeldingen aan BIJ12 Faunazaken

De in de tabel weergegeven getaxeerde schadebedragen door BIJ12 Faunazaken geven een minimale weergave schade veroorzaakt door kauwen in de provincie Utrecht. De taxaties zijn uitgevoerd door BIJ12 Faunazaken nadat een grondgebruiker een aanvraag tegemoetkoming faunaschade heeft ingediend bij BIJ12 Faunazaken. In 2012 is een piek in de getaxeerde schade door kauwen te zien, welke mogelijk wordt veroorzaakt door de hogere oogstprijzen voor peren dan in andere jaren. De schadecijfers tonen enkel secundaire schade. Aangezien de kauw op de landelijke vrijstellingslijst staat

en schade door kauwen niet vergoed wordt. Dit betekent dat, bij een schademelding, door de taxateur is geconstateerd dat (een deel) van de schade veroorzaakt is door de kauw.

Overzicht van de getaxeerde schadetegemoetkomingen voor schade veroorzaakt door kauwen per jaar.
Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Appels (€)	75	89	41	0	0	0
Peren (€)	40.408	5.029	392	1.087	530	0
Totaal Utrecht (€)	40.483	5.118	433	1.087	530	0

Overzicht van getaxeerde schadetegemoetkomingen op peren door kauwen weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
WBE						
De Schaffelaar	1.064	-	-	-	-	-
Kromme Rijn-Gebied	36.657	1.543	392	1.087	271	-
Lopikerwaard	1.231	-	-	-	-	-
Tussen Vecht en Oude Rijn	156	3.329	-	-	259	-
Vecht en Veenstreek	1.076	157	-	-	-	-
Vijfheerenlanden	242	-	-	-	-	-

TOTAAL UTRECHT (€)	40.408	5029	392	1087	530	-
---------------------------	---------------	-------------	------------	-------------	------------	----------

Overzicht van getaxeerde schadetegemoetkomingen op appels door kauwen weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
WBE						
Kromme Rijn-Gebied	75	89	41	-	-	-

Totaal Utrecht (€)	75	89	41	-	-	-
---------------------------	-----------	-----------	-----------	----------	----------	----------

28.4 Beheer: resultaten & evaluatie

Landbouwschade

Het Faunabeheerplan 2014–2019 had als doelstelling om de door kauwen veroorzaakte landbouwschade terug te brengen tot een bedrag van ongeveer € 3.700,- per jaar. Doordat de schadecijfers van BIJ12 Faunazaken maar een beperkt deel van de werkelijke schade weergeeft kan er niet getoetst worden of de doelstelling behaald is. Voor zover bekend, treden in de fruitteelt geen grote schades meer op die veroorzaakt zijn door kauwen.

Overzicht geschoten dieren

Het aantal geschoten dieren is in de jaren 2016 en 2017 ten opzichte van voorgaande jaren sterk toegenomen. Het is aannemelijk dat deze toename het gevolg is van een toename in registratie en niet een toename van afschot. Tot 2017 was de registratie van landelijk vrijgestelde diersoorten niet verplicht. In aanloop van de nieuwe wetgeving zijn uitvoerders begonnen met het registreren en communiceren van hun activiteiten. In 2017 is naast afschot op basis van de landelijke vrijstelling gebruik gemaakt van de ontheffing vangkooi kauw (kenmerk: 810B8E4D). Er zijn in totaal 12 kauwen gevangen met een vangkooi (Lopikerwaard: 11 en Vecht en Veenstreek: 1).

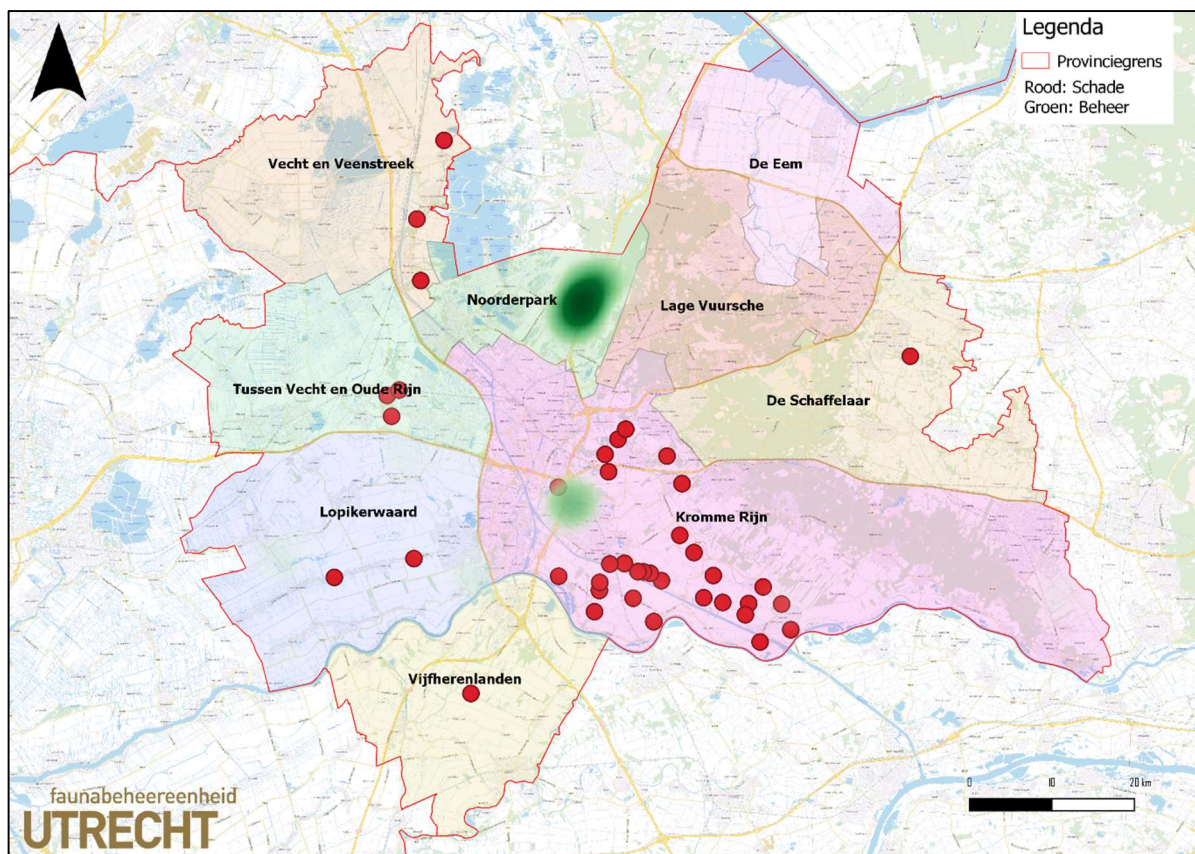
Overzicht van aantal gedode kauwen weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: FBE Utrecht

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
WBE						
Eem, De	2	0	2	37	81	50
Kromme Rijn-Gebied	40	228	206	58	187	210
Lage Vuursche	0	0	0	0	0	0
Lopikerwaard	41	239	169	176	306	413
Noorderpark	53	16	269	356	390	177
Schaffelaar, De	0	0	0	0	97	134
Tussen Vecht en Oude Rijn	0	13	52	3	71	224
Vecht en Veenstreek	5	2	15	10	129	243
Vijfheerenlanden	0	0	13	4	17	73
Ongeclassificeerd	0	4	0	58	239	205
Totaal Utrecht	145	498	726	702	1.567	1.792

Overzicht van aantal gedode kauwen weergegeven per WBE, 1 april 2017 t/m 31 maart 2018. Bron: Jagersvereniging Utrecht

Periode	Eem, De	Kromme Rijn- Gebied	Vecht en Veenstreek ⁸	Lopikerwaard	De Schaffelaar	Lage Vuursche	Tussen Vecht en Oude Rijn	Vijfheerenlanden	Noorderpark
2017-2018	448	1.895	-	1.434	247	38	276	50	622
Totaal Utrecht									5.010

⁸ Vecht en Veenstreek laat jachtaktehouders hun afschot van vrijgestelde diersoorten en provinciale opdrachten invoeren in het FaunaRegistratie Systeem

Overzichtsk kaart van de getaxeerde schademeldingen (rood) en geregistreerd beheer (groen), periode 2012-2017 (FBE Utrecht, 2018; BIJ12 Faunazaken database, april 2018).

Evaluatie

Vanuit het LTO zijn sinds 2013 met uitzondering van 2015 slechts een beperkte hoeveelheid schademeldingen bekend t.a.v. schade veroorzaakt door kauen. Dit suggereert dat de beheersinstrumentarium van de afgelopen beheerperiode afdoende was om belangrijke schade te beperken. Met name rondom fruitpercelen zoals Conference peren hebben de inzet van aanvullende maatregelen waaronder de vangkooi geleid tot een afname van het aantal schadeklachten.

28.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist

Het beheer wordt uitgevoerd door afschot, vangen met vangkooien, inzet van jachtvogels en verstoren.

Landelijke vrijstelling

De kauw staat op de landelijke vrijstellingslijst op grond van het in het gehele land aanrichten van wezenlijke schade. Een vrijstelling kan slechts worden gegeven als de gunstige staat van instandhouding wordt gewaarborgd. Met de landelijke aanwijzing door de minister is reeds vastgesteld dat er in geheel Nederland sprake is van wezenlijke schade en beheer niet zal leiden tot een ongunstige staat van instandhouding. De landelijke vrijstelling staat afschot toe van zonsopkomst tot zonsondergang hiermee voorziet ze niet in dodelijk beheer in de schemerperiode. Kauen veroorzaken ook in de schemerperiodes schade. Ze stoppen pas geruime tijd na zonsondergang met foerageren. Huidig beheer is hierdoor niet maximaal effectief in het voorkomen van schade door de kauw.

Vangkooi

Om belangrijke schade aan gewassen te kunnen beperken en te voorkomen is naast de mogelijkheid tot afschot op basis van de landelijke vrijstelling en het inzetten van werende middelen ook de inzet van een vangkooi wenselijk, dit om lokaal de stand voldoende te kunnen verlagen. Kauwen hebben vaste territoria waardoor het verlagen van een populatie nabij schadegevoelige gewassen langdurig schade kan voorkomen. Met het gebruik van vangkooien wordt door de uitvoerder rekening gehouden met het de sociale structuren van kauwen. Dit doet hij mede door gebruik te maken van een levende lokvogel, waardoor negatieve associatie minder snel plaats vindt en zo kan effectiever een populatie worden gereduceerd. Gevangen kauwen worden gedood volgens artikel 3.9 Besluit natuurbescherming. Binnen het kader van de wet is het doden van gevangen kauwen enkel met jachtgeweer toegestaan omdat gevangen dieren niet worden gezien als in nood verkerende vogels. Binnen een vangkooi is dit echter niet altijd op een veilige, en diervriendelijke wijze mogelijk. Dagelijkse controle is verplicht op basis van de voorschriften.

Jachtvogels

De aanwezigheid van roofvogels, met name die van de havik (*Accipiter gentilis*), slechtvalk (*Falco peregrinus*) en woestijnbuizerd (*Parabuteo unicinctus*), verlaagt de aantrekkelijkheid van een habitat voor kauwen. Met name vooraf en gedurende het broedseizoen wordt de verhoogde predatierisico als zeer dreigend ervaren, en worden deze gebieden vermeden. Deze gevoeligheid voor predatiedruk wordt bevestigd door de voormalige kauwenpopulatie in de Hollandse duinstreek. Voorheen nestelde kauwen zich in deze duinstreek in konijnenholen. Naast de populatiecrash van konijnen waren de broedende kauwen in konijnenholen gevoelig voor vossenpredatie, een destijds nieuw fenomeen in de duinen, waardoor de populatie daar is weggetrokken (Scharingen et al. 2010)

Door het predatierisico middels jachtvogels toe te laten nemen worden kauwen gemotiveerd zich elders te vestigen. Deze vorm van verjaging met ondersteunend het prooislaan van een individuele kauw kan zeer waarschijnlijk langdurige belangrijke schade voorkomen doordat kauwen zich zullen vestigen in gebieden met een lagere predatierisico.

28.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

Landbouwschade

Preventieve verjagingsmiddelen zijn wisselend effectief en gewenning kan snel ontstaan. Afweermethoden kunnen gericht zijn op visuele afschrikking door het nabootsen van predatoren of dode soortgenoten. Andere middelen zijn gericht op akoestische afschrikkingsmethoden zoals knallen, ratels of geluiden van roofdieren. Ook is het mogelijk landschappelijke elementen aan te passen zodat predatoren worden gefaciliteerd en vogels kwetsbaarder zijn tijdens het foerageren. Denk hierbij aan palen waarvandaan roofvogels kunnen jagen en onoverzichtelijke struwelen waardoor foeragerende vogels minder overzicht hebben op mogelijke predatoren. Effectiviteit van deze methoden op specifiek kraaiachtigen is tot heden nog niet onderzocht. Bij alle verjagingsmiddelen is het van groot belang om al vroeg in het jaar preventieve middelen te plaatsen om zo het habitat onaantrekkelijk te maken voordat schade ontstaat (Sage en Aebischer, 2017).

Voor verdere informatie zie de Module Kraaiachtigen van de Faunaschade Preventie Kit van BIJ12 Faunazaken: http://www.bij12.nl/bij12units/BIJ12_Faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/kraaiachtigen/.

Afweging voorafgaand aan beheer

Het dodelijk beheer van kauwen in de provincie Utrecht heeft in de afgelopen beheerperiode bijgedragen aan het voorkomen van belangrijke schade zonder de populatie negatief te beïnvloeden. Het aantal gedode kauwen door zowel de landelijke vrijstelling als met gebruik het van vangkooien heeft niet geleid tot een afnemende populatie. Hiermee is bevestigd dat het gebruik van vangkooien geen risico voor het duurzaam voortbestaan van de kauw vormt, ook niet in combinatie met het afschot als landelijk vrijgestelde soort. Het gebruik van de vangkooi kan helpen om lokaal de populatie te verlagen maar het doden van gevangen kauwen binnen de kaders van Artikel 3.9 Beluit Natuurbescherming is soms moeilijk uitvoerbaar. Voor de meest effectieve verjaging is ook verjaging met ondersteunend afschot in de schermer gewenst. De maatregelen leiden niet tot verslechtering van de staat van instandhouding van de desbetreffende soort (Wnb artikel 3.3, 4^e lid sub c).

28.7 Beheerdoelstelling & uitvoering

Ter voorkoming van belangrijke schade bij fruitteelt zal gedurende de periode van rijpend fruit (juni t/m oktober) een minimumstand worden nagestreefd rondom schadegevoelige fruitpercelen. Om het noodzakelijke beheer uit te kunnen voeren biedt de landelijke vrijstelling voor afschot tussen zonsopkomst en zonsondergang onvoldoende mogelijkheden. Daarom wordt een ontheffing aangevraagd voor het gebruik van vangkooien bij schadegevoelige percelen en voor afschot in de schemerperiode.

Periode 2019-2025

In continuïteit van de voorgaande planperiode streeft de FBE Utrecht ernaar om belangrijke schade door kauwen te voorkomen door:

1. De schade aan de landbouw op een maatschappelijk aanvaardbaar niveau te houden vergelijkbaar met de periode van 2009-2013, en zoals eerder vastgesteld in het faunabeheerplan 2014-2019;
2. Met de inzet van jachtvogels de predatierisico rondom schadegevoelige percelen te verhogen.

Aanvullend op Artikel 3.9 Besluit Natuurbeheer zal de FBE-ontheffing aanvragen voor het gebruik van luchtdrukwapens voor het doden van gevangen kauwen. Als belangrijke schade optreedt op gronden, die niet voldoen aan de in het Besluit Natuurbescherming gestelde regels voor een jachtveld, dan zal de FBE Utrecht, mits gedegen gemotiveerd door de initiatiefnemer, een aanvraag bij de provincie indienen voor een ontheffing via artikel 3.26 lid 3 Wnb om op die gronden te jagen met het geweer, mits de schade niet op andere wijze kan worden voorkomen of bestreden.

28.8 Monitoring

De aantalsontwikkeling van de kauw wordt gemonitord tijdens de voorjaarstellingen van de FBE Utrecht en door Sovon Vogelonderzoek Nederland. Dodelijke beheermaatregelen dienen te worden geregistreerd in het FaunaRegistratie systeem.

29. Gaai

29.1 Soortbeschrijving

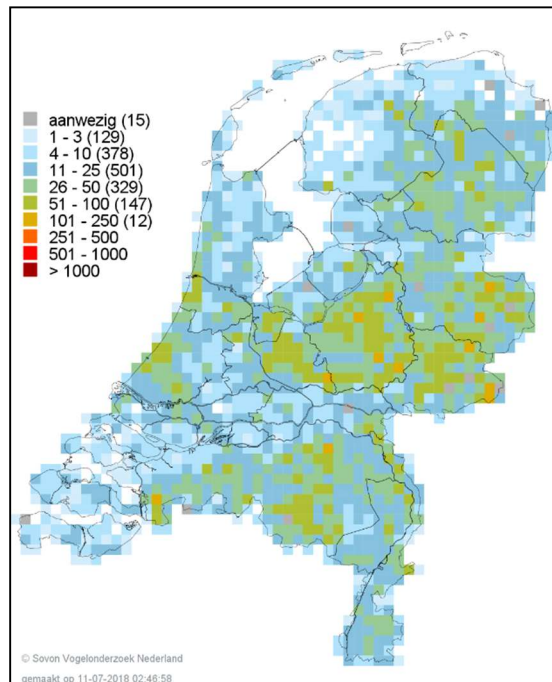
De gaai (*Garrulus glandarius*) behoort tot de kraaiachtigen en komt vrijwel in bijna heel Nederland als broedvogel voor. De hoogste dichtheden bevinden zich in de bosrijke provincies waaronder het oosten van de provincie Utrecht (Sovon, 2018). Het voedsel bestaat uit zowel dierlijk als plantaardig materiaal, zoals zaden, insecten en kuikens van zangvogels. In de zomer en het najaar wordt hun menu uitgebreid met fruit, graan en maïs. In de herfst en winter staan eikels en beuken- en hazelnoten op het menu.

29.2 Populatie: grootte & ontwikkeling

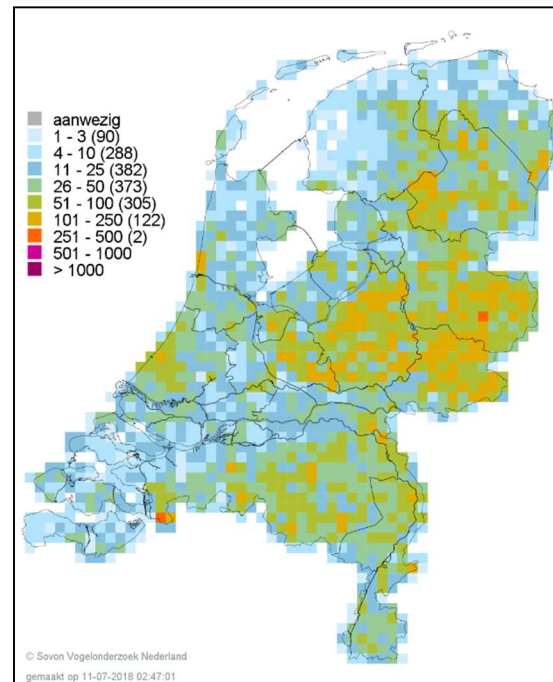
De gaai is van oorsprong een bosvogel, die mits er voldoende opgaande beplanting aanwezig is, in elk bostype voorkomt. Tegenwoordig komt de gaai ook in en rond het stedelijke gebied voor. Het aantal broedparen gaaien in Nederland lijkt stabiel. Ook in de provincie Utrecht wordt een stabiele trend gezien in de data van voorjaarstellingen van de FBE Utrecht en de data van Sovon. De niet-broedvogel trend laat in de tellingen van Sovon een sterke daling zien na 2010. Mogelijkerwijs word deze daling veroorzaakt doordat gaaien tijdens sommige najaren invasief voorkomen door instroom vanuit Oost-Europa, waardoor de aantallen significant kunnen schommelen.

Staat van instandhouding

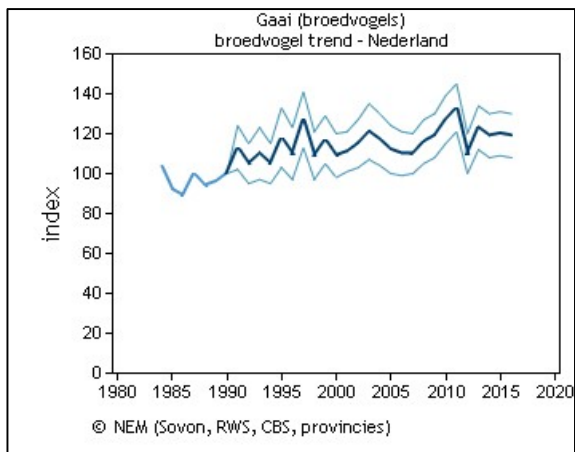
De indicatieve staat van instandhouding van de gaai als broedvogel is landelijk als **'gunstig'** gekenmerkt. Ook het toekomstperspectief van de gaai als broedvogel is **'gunstig'** (Sovon, 2018). De indicatieve staat van instandhouding buiten het broedseizoen is identiek aan die van broedvogels, omdat het om dezelfde vogels gaat.

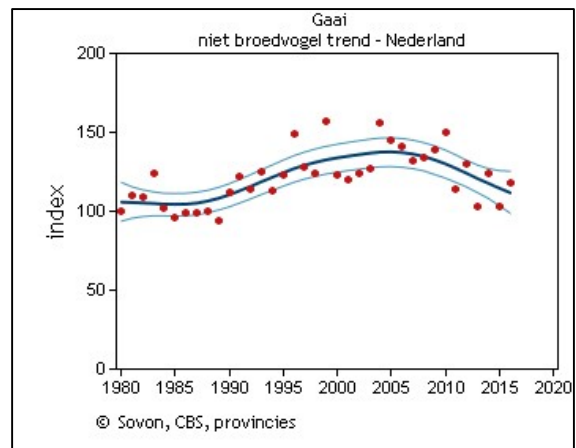
Gemiddeld aantal gaaien als broedpaar, per 5x5 km-hok, periode 2013-2015. Gebaseerd op broedvogeltellingen (Sovon, 2018).

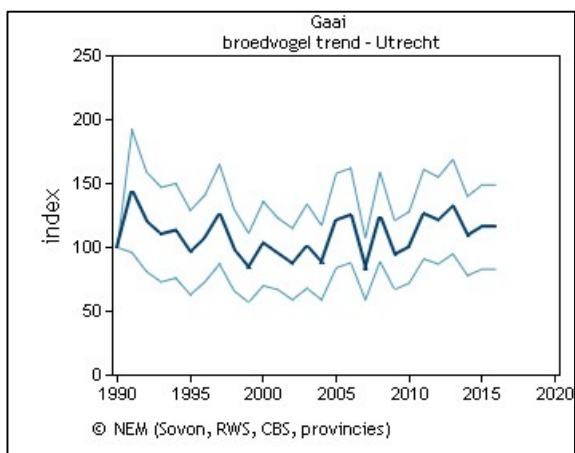
Gemiddeld aantal gaaien als niet broedvogel, per 5x5 km-hok, periode 2013-2015. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december (Sovon, 2018).

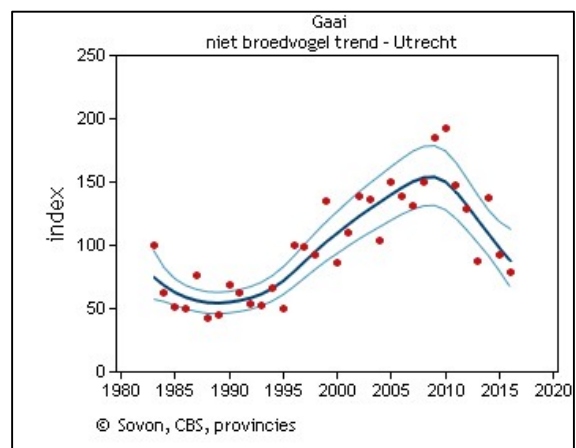
Geïndexeerde trend van de gaai als broedvogel in Nederland, periode 1990-2016. Gebaseerd op broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

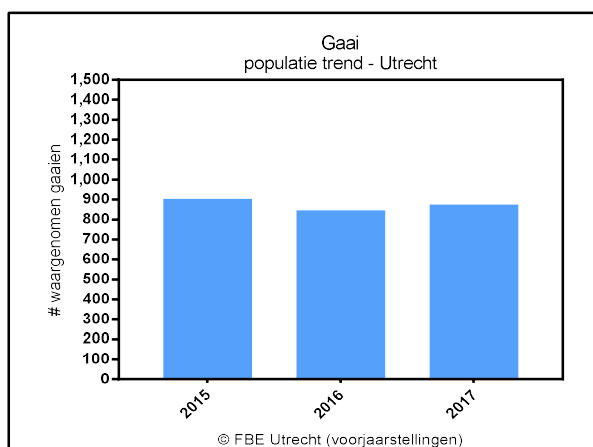
Geïndexeerde trend van de gaai als niet broedvogel in Nederland, periode 1980-2016. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december. Referentiejaar 1980 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de gaai als broedvogel in de provincie Utrecht, periode 1990-2016. Gebaseerd op broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de gaai als niet broedvogel in de provincie Utrecht, periode 1983-2016. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december. Referentiejaar 1983 = 100% (Sovon, 2018).

Aantalsontwikkeling van de gaai in de provincie Utrecht, periode 2015-2017 (FBE Utrecht, 2018).

29.3 Schade: ontwikkeling & belangen

Schademeldingen aan BIJ12 Faunazaken

De in de tabel weergegeven getaxeerde schadebedragen door BIJ12 Faunazaken geven geen exact beeld van de daadwerkelijke schade veroorzaakt door gaaien in de provincie Utrecht. De taxaties zijn uitgevoerd door BIJ12 Faunazaken nadat een grondgebruiker een aanvraag tegemoetkoming faunaschade heeft ingediend bij BIJ12 Faunazaken. Het betreft dus een minimale weergave van de schade.

De afgelopen jaren is binnen de provincie Utrecht is schade door gaaien in fruitboomgaarden getaxeerd. De schade is vooral veroorzaakt door het aanpikken van bladknoppen en fruit en het bevuilen van de vruchten. Aangepikte vruchten gaan rotten en kunnen delen van de resterende oogst aantasten. De door gaaien veroorzaakte schade heeft een duidelijk hoogtepunt in 2012, dit is mogelijk veroorzaakt door een invasiejaar waarbij de populatie gaaien door migratie extreem toeneemt. In het werkgebied Kromme Rijn en Lopikerwaard is de meeste schade getaxeerd.

Overzicht van de getaxeerde schadetegemoetkomingen voor schade veroorzaakt door gaaien per jaar.
Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Appels (€)	634	67	1	0	0	0
Peren (€)	12.264	1.032	98	254	834	244
Totaal Utrecht (€)	12.898	1.099	99	254	834	244

Overzicht van getaxeerde schadetegemoetkomingen op appels door gaaien weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
WBE						
Kromme Rijn-Gebied	634	-	1	-	-	-
Lopikerwaard	-	67	-	-	-	-
Totaal Utrecht (€)	634	67	1	-	-	-

Overzicht van getaxeerde schadetegemoetkomingen op peren door gaaien weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
WBE						
Kromme Rijn-Gebied	5.864	112	98	254	-	-
Lopikerwaard	6.159	839	-	-	834	244
Tussen Vecht en Oude Rijn	-	81	-	-	-	-
Vijfheerenlanden	241	-	-	-	-	-
Totaal Utrecht (€)	12.264	1.032	98	254	834	244

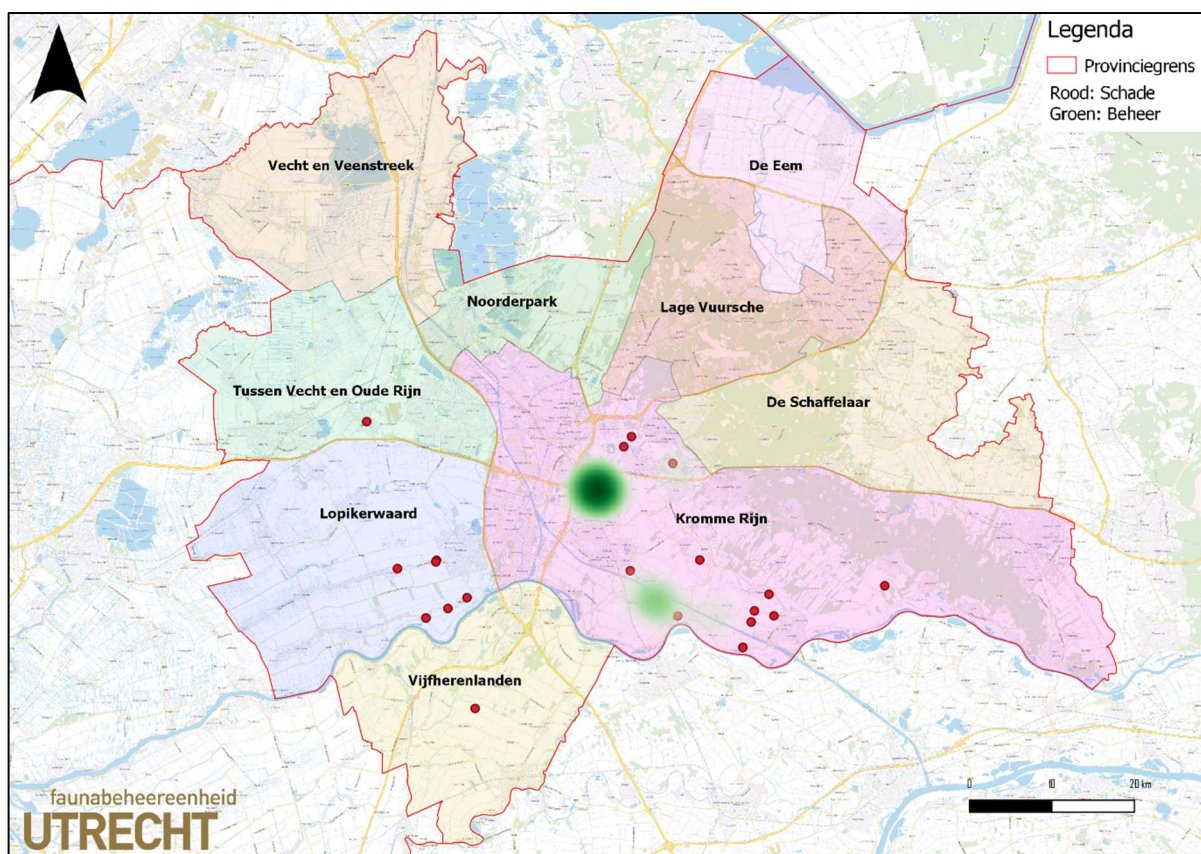
29.4 Beheer: resultaten & evaluatie

Het Faunabeheerplan 2014-2019 had als doelstelling om de schade aan de landbouw op een maatschappelijk aanvaardbaar niveau te houden vergelijkbaar met de periode van 2009-2014. Het toegepaste beheer gedurende de planperiode 2014-2017 heeft vooralsnog geleid tot het behalen van deze doelstelling.

Overzicht gedode dieren

Alle gaaien zijn geschoten in de regio met de meeste fruitteelt, namelijk in het Kromme Rijngebied.

Overzicht van aantal gedode gaaien weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: FBE Utrecht						
WBE	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kromme Rijn-Gebied	0	10	42	0	18	8
Totaal Utrecht	0	10	42	0	18	8

Overzichtskartaal gaai van de getaxeerde schademeldingen (rood) en geregistreerd beheer (groen), periode 2012-2017 (FBE Utrecht, 2018; BIJ12 Faunazaken database, april 2018).

29.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist Verjaging met ondersteunend afschot

De ontheffing uitgegeven voor de voorgaande beheerperiode 'verjaging met ondersteunend afschot 2014-2019' kon worden toegepast op percelen met fruitteelt gelegen in het werkgebied van WBE Kromme Rijn. Verjaging met ondersteunend afschot heeft als doel het doden van enkele dieren om zo grote groepen dieren langdurig te verjagen. De belanghebbende is verplicht alvorens over te gaan tot afschot, meerdere niet-lethale maatregelen in te zetten om gaaien te verjagen. Hierbij is de belanghebbende aangewezen op de middelen genoemd in de preventiekit module kraaiachtigen. De ontheffing verjaging met ondersteunde afschot is enkel beschikbaar gedurende de periode van rijpend fruit: juni tot en met oktober.

Vangkooien

Om belangrijke schade aan gewassen te beperken en te voorkomen is naast de mogelijkheid tot verjaging met ondersteunend afschot en het inzetten van werende middelen ook de inzet van een

vangkooi nodig om een lokale populatie voldoende te decimeren. Een vangkooi werkt aanvullend op een ontheffing voor afschot en heeft de gehele dag effect ook bij afwezigheid van de uitvoerder. Een bijkomend voordeel is dat een vangkooi geen piek verstoringen kent. Daardoor kan de kooi nabij bebouwing worden geplaatst. Gevangen kraaiachtigen worden gedood volgens artikel 3.9 Besluit natuurbescherming. Niet doelsoorten worden zonder te hanteren vrijgelaten. Dagelijkse controle van de vangkooi is verplicht.

29.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

Een literatuurstudie door Buij et al. (2018) geeft aan dat gaaien vooralsnog het meest effectief worden geweerd met behulp van netten of via akoestische of visuele afschrikmethoden. Met name netten zijn hierbij bewezen effectief maar wel een kostbare methode en met name geschikt bij hoge schadedruk. Bij minder hoge schadedruk kunnen imitaties van predatoren en akoestische middelen een beter alternatief zijn. Het aanpassen van het habitat is ook een minder onderzochte mogelijkheid om met natuurlijke middelen schade te beperken. Bij alle verjagingsmiddelen is het van groot belang om al vroeg in het jaar preventieve middelen te plaatsen om zo het habitat onaantrekkelijk te maken voordat schade ontstaat (Sage en Aebischer, 2017).

Voor verdere informatie zie de Module Kraaiachtigen van de Faunaschade Preventie Kit van BIJ12 Faunazaken: http://www.bij12.nl/bij12units/BIJ12_Faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/kraaiachtigen/.

Afweging voorafgaand aan beheer

In de afgelopen beheerperiode waren er voldoende middelen om belangrijke schade aan fruitteelt te voorkomen. Toch kan het voorkomen dat in een bepaalde situatie gebruik van het geweer niet afdoende is. Door vangkooien te plaatsen op- of in de buurt van percelen waar schade aan eerdergenoemde specifieke belangen optreedt dan wel mag worden verwacht kan op lokaal niveau het aantal dieren worden teruggebracht daar waar het geweer onvoldoende effectief is of niet toepasbaar. De maatregelen leiden niet tot verslechtering van de staat van instandhouding van de desbetreffende soort (Wnb artikel 3.3, 4^e lid sub c).

29.7 Beheerdoelstelling & uitvoering

Periode 2019-2025

In continuïteit van de voorgaande planperiode streeft de FBE Utrecht ernaar:

1. De schade aan de landbouw op een maatschappelijk aanvaardbaar niveau te houden vergelijkbaar met de periode van 2009-2013, en zoals eerder vastgesteld in het faunabeheerplan 2014-2019.

De FBE Utrecht zal een ontheffing aanvragen voor verjaging met ondersteunend afschot gericht op voorkoming van schade aan fruitteelt. Wanneer voldoende gemotiveerd door de initiatiefnemer dat er een verhoogde kans op schade is kan een ontheffing aangevraagd worden voor het gebruik van vangkooien. Indien belangrijke schade optreedt op gronden, die niet voldoen aan de in het Besluit Natuurbescherming gestelde regels voor een jachtveld, dan zal de FBE Utrecht, mits gedegen gemotiveerd door de initiatiefnemer, een aanvraag bij de provincie indienen voor een ontheffing via artikel 3.26 lid 3 Wnb om op die gronden te jagen met het geweer, mits de schade niet op andere wijze kan worden voorkomen of bestreden.

29.8 Monitoring

De aantalsontwikkeling van de gaai wordt gemonitord tijdens de voorjaarsstellingen van de FBE Utrecht en door Sovon Vogelonderzoek Nederland. Dodelijke beheermaatregelen dienen te worden geregistreerd in het FaunaRegistratie Systeem.

30. Ekster

30.1 Soortbeschrijving

Eksters (*pica pica*) komen voor in vrijwel heel Europa. Ze verdedigen jaarrond kleine territoria en hebben een flexibele voedselkeus. Eksters broeden in hoge solitaire bomen en dichte bosjes. Hun nesten zijn groot en hebben een overkapping met een rond invlieggat. Niet-territoriale vogels kunnen zich verzamelen op grotere slaappleatsen tot op 4 km van de locatie waar ze de dag doorbrengen. In het verleden kwamen ekster voornamelijk voor op het platteland; tegenwoordig komt de ekster ook meer in het stedelijk gebied voor. Deze ontwikkeling wordt ook in andere Europese landen waargenomen waaronder Frankrijk (Issa & Muller, 2015) en Duitsland (Gedeon et al., 2014).

30.2 Populatie: grootte & ontwikkeling

Landelijk

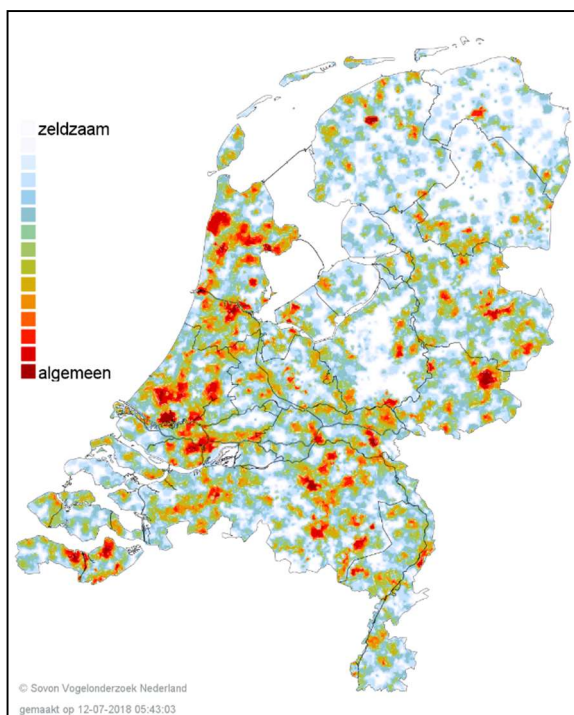
In de jaren negentig vond in het algemeen een afname van de eksterpopulatie plaats. Vanaf 1990 is de stand vrijwel gehalveerd. De huidige landelijke broedpopulatie wordt geschat op 45.000- 65.000 paren (Sovon, 2018). Mogelijke oorzaak is de toegenomen concurrentie met de zwarte kraai, welke dominant is ten opzichte van de ekster. Er is een stijgende tendens van broedende eksters nabij en in de bebouwde kom van dorpen en steden, mogelijk omdat zwarte kraaien daar relatief minder voorkomen. De laatste jaren is de stand stabiel maar de aantallen in het landelijk gebied zijn vanaf 1980 sterk afgenomen.

Provinciaal

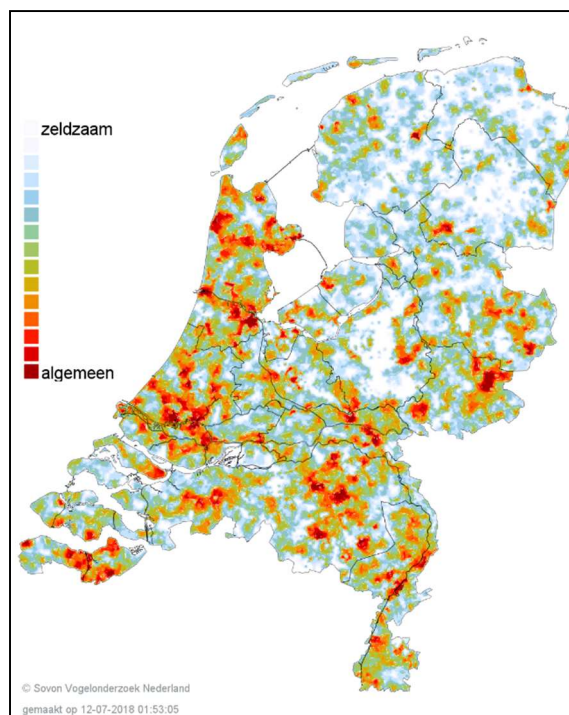
In de provincie Utrecht is de ekster volgens de voorjaarsstelling als broedvogel al decennia stabiel. De Sovon-broedvogeltelling laat voor de provincie een vergelijkbaar beeld zien. De landelijke afname van de ekster als broedvogel is niet zichtbaar in de provinciale tellingen van zowel Sovon als de FBE Utrecht.

Staat van instandhouding

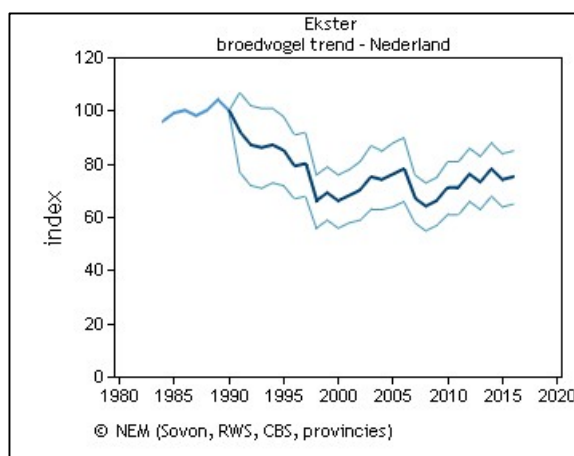
De landelijke indicatieve staat van instandhouding van de ekster is landelijk als **'zeer ongunstig'** gekenmerkt. In tegenstelling tot het toekomstperspectief deze is namelijk als **'gunstig'** gekenmerkt (Sovon, 2018). De indicatieve staat van instandhouding buiten het broedseizoen is identiek aan die van broedvogels, omdat het om dezelfde vogels gaat. Vanwege het stabiele voorkomen in Utrecht en het gunstige perspectief beschouwen wij de staat van instandhouding in Utrecht als **"gunstig"**. Ondanks een hoge jachtdruk in de jaren zeventig en tachtig ontwikkelde de stand zich sterk en kwamen eksters talrijk voor in allerlei landschappen (Sovon Vogelatlas, 2018). De afname van de ekster wordt toegewezen aan de zwarte kraai, havik en buizerd, al wordt niet uitgesloten dat de intivisering van het agrarisch landschap ook een rol speelt.

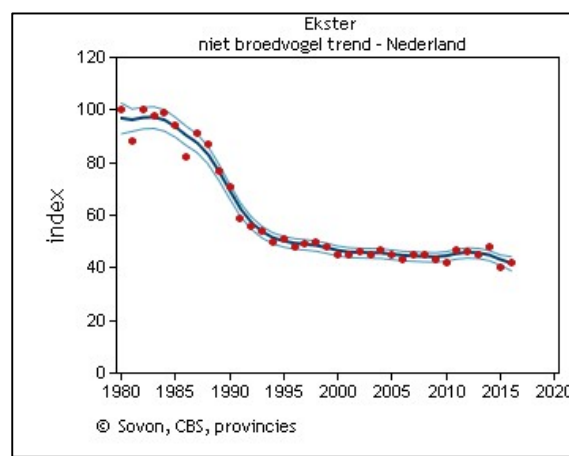
Relatieve dichtheid van de ekster als broedpaar, periode 2013-2015. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen (Vogelatlas, 2018).

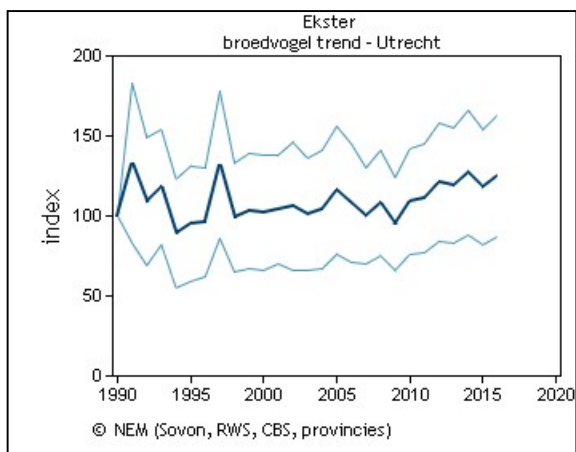
Relatieve dichtheid van de ekster als niet broedvogel, periode 2013-2015. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december (Vogelatlas, 2018).

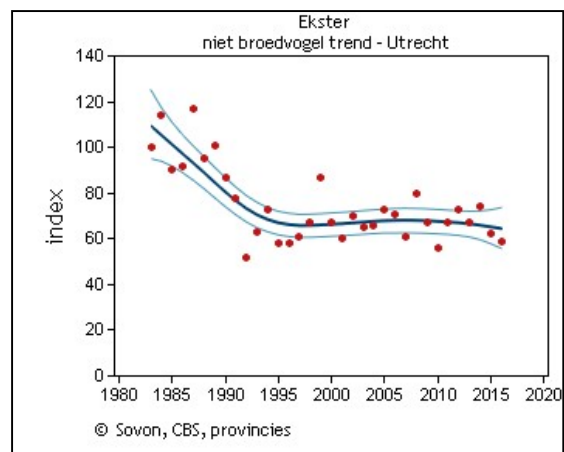
Geïndexeerde trend van de ekster als broedvogel in Nederland, periode 1990-2016. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

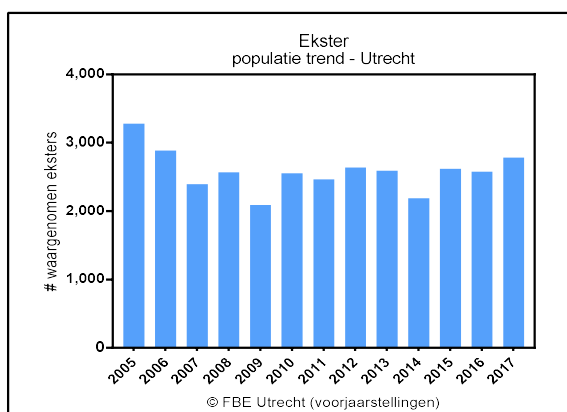
Geïndexeerde trend van de ekster als niet broedvogel in Nederland, periode 1980-2016 Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december. Referentiejaar 1980 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de ekster als broedvogel in de provincie Utrecht, periode 1990-2016. Gebaseerd op broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

Geïndexeerde trend van de ekster als niet broedvogel in de provincie Utrecht, periode 1983-2016. Gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT) in december. Referentiejaar 1983 = 100% (Sovon, 2018).

Aantalontwikkeling van de ekster in de provincie Utrecht, periode 2005-2017 (FBE Utrecht, voorjaarsstellingen).

30.3 Schade: ontwikkeling & belangen

Landbouwschade

Schade aan landbouw door de ekster is al lange tijd bekend uit de literatuur (De Grazio 1978) en bestaat voornamelijk uit het aanpikken van fruit. In België werd tussen de €500 en €12.500 aan schade aan fruitkwekerijen getaxeerd waarvan ruim 70% afkomstig van kraaiachtigen (Van den Bremer, 2009). In Limburg is aangetoond dat kraaiachtigen verantwoordelijk zijn voor ruim 50% van de schade aan perenkwekerijen (Lommen, 2017). De voornaamste schade in de fruitkwekerij is in Utrecht getaxeerd bij perenbomen. De schade door kraaiachtigen is dan ook een belangrijke factor in schadebestrijding in de fruitbomensector.

Schademeldingen aan BIJ12 Faunazaken

De in de tabel weergegeven getaxeerde schadebedragen door BIJ12 Faunazaken geven een minimale weergave schade veroorzaakt door ekster in de provincie Utrecht. De taxaties zijn uitgevoerd door BIJ12 Faunazaken nadat een grondgebruiker een aanvraag tegemoetkoming faunaschade heeft ingediend bij BIJ12 Faunazaken. Bij de ekster is in 2012 een piek in het getaxeerde schadebedrag van BIJ12 Faunazaken waarneembaar, deze piek wordt deels veroorzaakt door de ongeveer tweemaal zo hoge oogstprijzen voor peren dan in andere jaren. In de overige jaren is de schade zeer beperkt

gebleven. BIJ12-Faunazaken toont aan dat schade door de ekster in heel Nederland maar in beperkte mate voorkomt. Hoewel de schade de laatste jaren beperkt is, wijst de schade in 2012 op een dreiging van belangrijke schade.

Overzicht van getaxeerde schadetegemoetkomingen op peren door eksters weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: BIJ12 Faunazaken, database april 2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
WBE						
Kromme Rijn-Gebied	4.399	45	-	233	-	-
Lopikerwaard	766	-	52	119	835	-
Tussen Vecht en Oude Rijn	242	-	-	-	-	-
Vecht en Veenstreek	719	-	-	-	-	-
Totaal Utrecht (€)	6.126	45	52	352	835	-

30.4 Beheer: resultaten & evaluatie

Landbouwschade

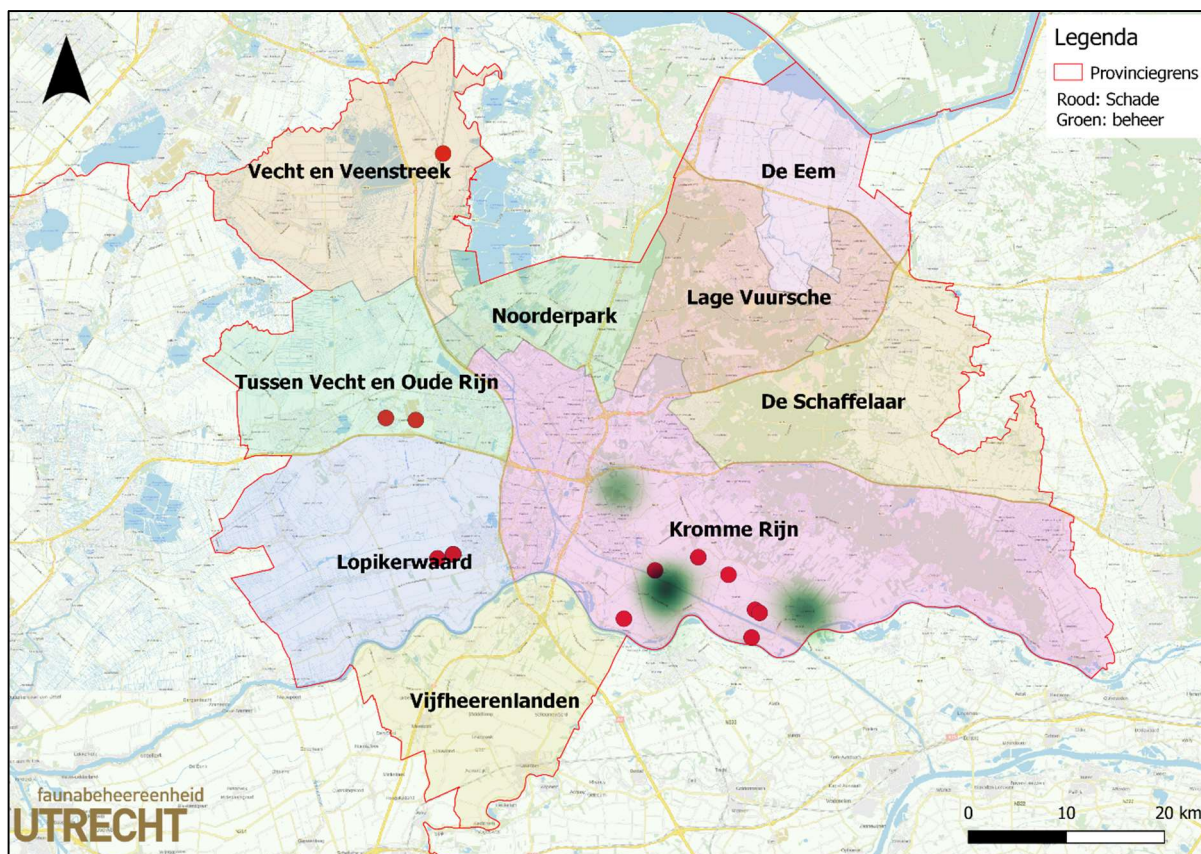
Het Faunabeheerplan 2014-2019 had als doelstelling om de jaarlijkse gewasschade door de ekster te beperken tot maximaal circa € 2.980 per jaar. In 2017 is er door BIJ12-Faunazaken geen schade getaxeerd omdat tegemoetkomingen in dat jaar niet verstrekt zouden worden. Inmiddels is dat gewijzigd en vinden er wel weer taxaties plaats. Doordat de schadecijfers van BIJ12 Faunazaken maar een beperkt deel van de werkelijke schade weergeeft kan er niet getoetst worden of de doelstelling behaald is. Voor zover bekend, treden in de fruitteelt geen grote schades meer op die veroorzaakt zijn door eksters. De schades die zijn geregistreerd bevonden zich voornamelijk in WBE Kromme Rijn.

Overzicht geschoten dieren

Het aantal geschoten dieren is gemiddeld 11 eksters per jaar. Verjaging met ondersteunend afschot, op grond van de ontheffing (kenmerk: 814FA7A9), heeft enkel plaats gevonden in het werkgebied van WBE Kromme Rijn.

Overzicht van aantal gedode eksters weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: FBE Utrecht

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
WBE						
Kromme Rijn-Gebied	2	23	10	11	13	10
Totaal Utrecht	2	23	10	11	13	10

Overzichtkaart ekster van de getaxeerde schademeldingen (rood) en beheer inspanning (groen), periode 2012-2017 (FBE Utrecht, 2018; BIJ12 Faunazaken database, april 2018).

Evaluatie

Het is aannemelijk dat schade door eksters, net als in het verleden, incidenteel zal optreden omdat het in de meeste jaren om dezelfde vogels gaat.

30.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist
Het beheer wordt uitgevoerd door verjaging met ondersteunend afschot, inzet van jachtvogels en verstoren van foeragerende vogels.

Verjaging met ondersteunend afschot

De ontheffing van de voorgaande beheerperiode 'verjaging met ondersteunend afschot 2014-2019' gold van 1 augustus t/m 15 oktober en kon enkel worden ingezet in het werkgebied van WBE Kromme Rijn in het geval van dreigende schade in fruitteelt. Verjaging met ondersteunend afschot heeft als doel het doden van enkele dieren om zo grote groepen dieren langdurig te verjagen. De belanghebbende is verplicht alvorens hij overgaat tot het geweer, meerdere niet-lethale maatregelen in te zetten om de eksters te verjagen. Hierbij is hij aangewezen op de middelen genoemd in de preventiekit module kraaiachtigen. Een tweede ontheffing voor verjaging met ondersteunde afschot was in 2015 beschikbaar voor een fruitperceel nabij Vianen. Deze tweede ontheffing is echter nooit toegepast.

Jachtvogels

De aanwezigheid van roofvogels verlaagd de aantrekkelijkheid van een habitat voor eksters. Met name vooraf en gedurende het broedseizoen wordt het verhoogde predatierisico als zeer dreigend ervaren, en worden deze gebieden vermeden. Deze gevoeligheid voor predatiedruk wordt bevestigd door onderzoek aan de ekster populatie in de Amsterdamse Waterleidingduinen (400 ha). In de jaren

negentig zette een sterke afname in na vestiging van Buizerd (*Buteo buteo*) en Havik (*Accipiter gentilis*). De recente populatie omvat slechts 10-20 paren, waar dat er ooit 500-600 waren (Koning, 2012). Door het predatierisico middels jachtvogels toe te laten nemen worden eksters gemotiveerd zich elders te vestigen. Deze vorm van verjaging met ondersteunend het prooislaan van een individuele ekster, kan zeer waarschijnlijk langdurige belangrijke schade voorkomen doordat eksters zich zullen vestigen in gebieden met een lagere predatierisico, met name in stedelijke gebieden.

30.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

Landbouwschade

Preventieve verjagingsmiddelen zijn wisselend effectief en gewenning kan snel ontstaan. Afweermethoden kunnen gericht zijn op visuele afschrikking door het nabootsen van predatoren of dode soortgenoten. Andere middelen zijn gericht op akoestische afschrikkingsmethoden zoals knallen, ratels of geluiden van roofdieren. Ook is het mogelijk landschappelijke elementen aan te passen zodat predatoren worden gefaciliteerd en vogels kwetsbaarder zijn tijdens het foerageren. Denk hierbij aan palen waarvandaan roofvogels kunnen jagen en onoverzichtelijke struwelen waardoor foeragerende vogels minder overzicht hebben op mogelijke predatoren. Effectiviteit van deze methoden op specifiek kraaiachtigen is tot heden nog niet onderzocht. Bij alle verjagingsmiddelen is het van groot belang om al vroeg in het jaar preventieve middelen te plaatsen om zo het habitat onaantrekkelijk te maken voordat schade ontstaat (Sage en Aebischer, 2017).

Voor verdere informatie zie de Module Kraaiachtigen van de Faunaschade Preventie Kit van BIJ12 Faunazaken: [http://www.bij12.nl/bij12units/BIJ12 Faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/kraaiachtigen/](http://www.bij12.nl/bij12units/BIJ12_Faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/kraaiachtigen/).

Afweging voorafgaand aan beheer

Het ad hoc kunnen reageren op dreigende schade door eksters heeft in de afgelopen beheerperiode belangrijke schade weten te voorkomen zonder de populatie negatief te beïnvloeden. Uitzondering hierop was 2012. In dit jaar bleken de ontheffingen niet voldoende basis voor het effectief voorkomen van belangrijke schade aan de fruitteelt. Voor de komende jaren is aannemelijk dat schade door eksters, net als in het verleden, slechts incidenteel zal optreden. De maatregelen leiden niet tot verslechtering van de staat van instandhouding van de desbetreffende soort (Wnb artikel 3.3, 4^e lid sub c).

30.7 Beheerdoelstelling & uitvoering

Ter voorkoming van belangrijke schade bij fruitteelt zullen gedurende de periode van rijpend fruit (juni t/m oktober) foeragerende vogels worden verjaagt door middel van preventieve maatregelen aanvullend, wanneer noodzakelijk, door verjaging met ondersteunend afschot. De FBE zal een ontheffing aanvragen voor verjaging met ondersteunend afschot gericht op voorkoming van schade aan fruitteelt.

Periode 2019-2025

In continuïteit van de voorgaande planperiode streeft de FBE Utrecht ernaar om belangrijke schade door eksters te voorkomen door:

1. De schade aan de landbouw op een maatschappelijk aanvaardbaar niveau te houden vergelijkbaar met de periode van 2009-2013, en zoals eerder vastgesteld in het faunabeheerplan 2014-2019;
2. Middels de inzet van jachtvogels het predatierisico rondom schadegevoelige percelen te verhogen.

Indien belangrijke schade optreedt op gronden, die niet voldoen aan de in het Besluit Natuurbescherming gestelde regels voor een jachtveld, dan zal de FBE Utrecht, mits gedegen gemotiveerd door de initiatiefnemer, een aanvraag bij de provincie indienen voor een ontheffing via artikel 3.26 lid 3 Wnb om op die gronden te jagen met het geweer, mits de schade niet op andere wijze kan worden voorkomen of bestreden.

30.8 Monitoring

De aantalsontwikkeling van de ekster wordt gemonitord tijdens de voorjaarsstellingen van de FBE Utrecht en door Sovon Vogelonderzoek Nederland. Dodelijke beheermaatregelen dienen te worden geregistreerd in het FaunaRegistratie Systeem.

Deelplan VII Exoten

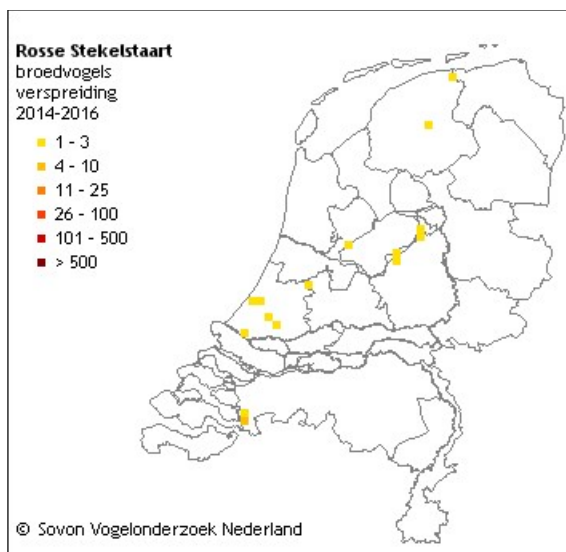
31. Rosse Stekelstaart

31.1 Soortbeschrijving

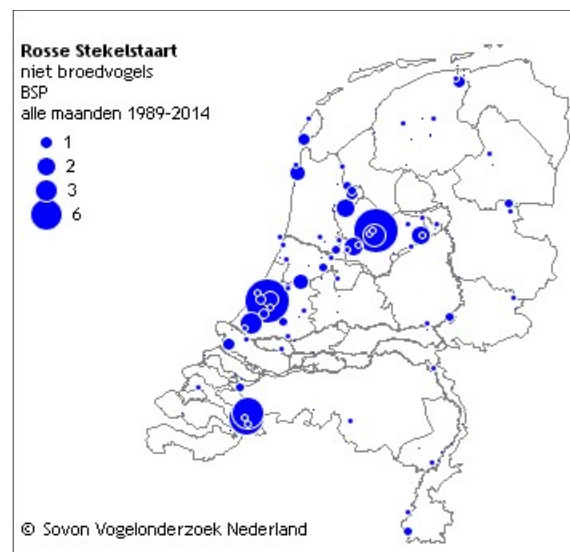
De rosse stekelstaart (*Oxyura jamaicensis*) is een kleurrijke eend; de mannetjes zijn kastanjebruin gekleurd met witte wangen en een lichtblauwe snavel. Van oorsprong komt de rosse stekelstaart voor in het westen van Noord-Amerika, maar ontsnapte vogels uit watervogelcollecties hebben voor een kleine populatie in Noordwest-Europa gezorgd. De soort komt met name voor in ondiepe en voedselrijke binnenwateren, waar waterinsecten en zaden van waterplanten worden gegeten. Vooral in Zuid-Holland en rond de randmeren komen rosse stekelstaarten voor, maar ook elders in het land worden incidenteel rosse stekelstaarten gezien.

31.2 Populatie: grootte & ontwikkeling

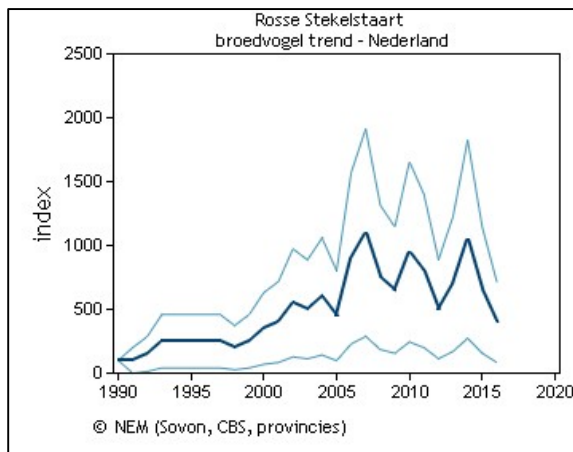
De grootste aantallen rosse stekelstaarten bevinden zich in Engeland, maar door bestrijding is het aantal exemplaren fors afgenomen (stand van zaken 2015). Verder is de soort aanwezig in Ierland, Nederland, België, Zwitserland en Frankrijk. De verwachting is dat de rosse stekelstaart zich kan vestigen in een groot deel van Europa (NVWA, 2019). Voor zover bekend broedt de rosse stekelstaart niet in Utrecht, maar incidenteel kunnen zich nieuwe broedparen vestigen vanuit andere provincies. In Zuid-Holland zijn wel enkele broedparen aanwezig (Slaterus, 2016). Bij een speciale landelijke telling in februari 2016 werden in totaal 34 rosse stekelstaarten gezien. Met name op de Loenderveense Plas zijn meerdere waarnemingen gedaan (NDFF). Zo zijn daar in februari 2019, 42 waarnemingen geregistreerd. Deze plas is gelegen in Noord-Holland vlak over de grens bij Utrecht. Het aantal rosse stekelstaarten in Nederland is sinds 2000 sterk toegenomen. Sinds 2006 is de groei afgevlakt en recent lijkt er een lichte afname te zijn.

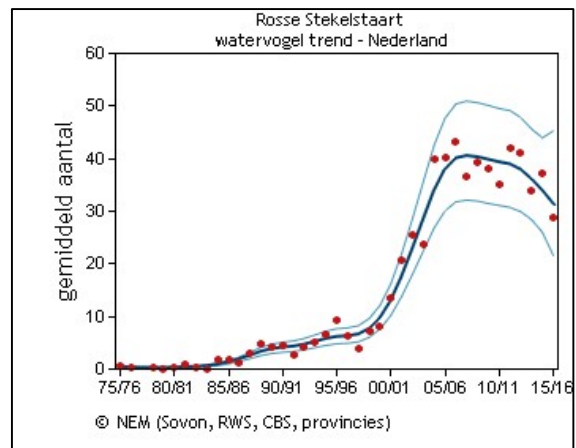
Gemiddeld aantal rosse stekelstaarten als broedvogel, per 5x5 km-hok, periode 2014-2016. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen (Vogelatlas, 2018).

Gemiddeld aantal rosse stekelstaarten als watervogel, per 5x5 km-hok, periode 1989-2014. Gebaseerd op losse waarnemingen uit het Bijzondere Soorten Project (BSP) (Vogelatlas, 2018).

Geïndexeerde trend van de rosse stekelstaart als broedvogel in Nederland, periode 1990-2016. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

Aantalsontwikkeling van de rosse stekelstaart als watervogel in Nederland, periode 1975-2015 gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni). Referentiejaar 1980 = 100% (Sovon, 2018).

31.3 Schade: ontwikkeling & belangen

Schade aan fauna

De rosse stekelstaart is door bastaardering een bedreiging voor de zeldzame en bedreigde witkopeend. De witkopeend broedt in Spanje, Noordwest Afrika en Kazachstan. Doordat de rosse stekelstaart kan kruisen met de witkopeend loopt het voortbestaan van de witkopeend gevaar bij aanwezigheid van de rosse stekelstaart. Gevreesd wordt dat rosse stekelstaarten vanuit Nederland naar Spanje trekken (NVWA, 2019). Dit zou kunnen gebeuren tijdens de trek wanneer het hier koud wordt en de rosse stekelstaarten zich mengen met witkopeenden in het warmere Spanje. Vanuit het belang van de witkopeend is het Verenigd Koninkrijk bezig met het uitroeien van de rosse stekelstaart. Hier zijn ze geslaagd in een sterke vermindering van ongeveer 6.500 naar nu nog maar hooguit enkele tientallen individuen. De laatste jaren zijn ook België en Frankrijk effectief bezig met aanzienlijke uitroei-acties (Caizergues et al., 2016).

31.4 Beheer: resultaten & evaluatie

Schade aan fauna

In de provincie Utrecht is momenteel geen broedpopulatie van de rosse stekelstaarten aanwezig, maar gezien de centrale ligging van de provincie en de nabijheid van broedende vogels in Zuid- en Noord-Holland kan een nieuw broedpaar zich gemakkelijk vestigen. Dit wordt bevestigd door de speciale landelijke telling die in februari 2016 werd uitgevoerd en door de NDFF. Wel komen er sporadisch vogels vanuit de omliggende provincies Zuid-Holland, Flevoland en Noord-Holland naar de provincie Utrecht toe, zowel pleisteraars buiten het broedseizoen als potentiële broeders in het voorjaar. Ook werd in 2014 en 2015 een ontsnapt paartje met beperkt vliegvermogen gedurende langere tijd gezien bij Oud-Zuilen. Deze vogels zijn afgeschoten.

Overzicht geschoten dieren

In de afgelopen beheerperiode zijn in Utrecht enkele rosse stekelstaarten afgeschoten. Deze kwamen voor in het Noordwesten van de provincie Utrecht nabij de grens met Zuid- of Noord-Holland. Tot 2017 was de registratie van invasieve exoten niet verplicht. De cijfers zoals geregistreerd in het FaunaRegistratie Systeem zijn onvolledig.

Overzicht van aantal gedode rosse stekelstaarten weergegeven per WBE, 2012-2017. Bron: FBE Utrecht

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
WBE						
Lopikerwaard	0	3	5	0	0	2
Noorderpark	0	1	0	7	0	0
Tussen Vecht en Oude Rijn	0	0	0	6	2	0
Vecht en Veenstreek	0	0	0	0	4	12
Totaal Utrecht	0	4	5	13	6	14

Evaluatie

Het beheer van pleisterende of pionierende rosse stekelstaarten heeft geholpen om vestiging in de provincie Utrecht te voorkomen. Eradicatie van de restpopulatie is noodzakelijk om te voorkomen dat er een gevestigde populatie ontstaat in Nederland en vloeit voort uit de EU-exotenverordening. Hierbij is samenwerking met de omliggende provincie Zuid-Holland, Flevoland en Noord-Holland noodzakelijk om tot een landelijke nulstand te komen.

31.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist

De provinciale opdracht was basis voor het gevoerde beheer. Het Faunabeheerplan 2014-2019 bevatte de doelstelling om de rosse stekelstaart in Utrecht te elimineren.

Afschot

Door het herhaaldelijk en jaarrond schieten van individuen kunnen zwervende rosse stekelstaarten worden teruggebracht naar nul, mits er in alle provincies waar de soort voorkomt beheer wordt uitgevoerd en de provincies het beheer in grensoverschrijdende gebieden onderling afstemmen. Het beheer is het meest effectief wanneer gebruik gemaakt wordt van een professioneel responsteam dat ad hoc kan worden ingezet. Hiermee kan voorkomen worden dat waargenomen individuen zich verplaatsen voordat beheer heeft plaats kunnen vinden. Hiervoor is het noodzakelijk dat een opdrachtnemer ook zonder toestemming maar wel in overleg met de grondeigena(a)r(en) over kan gaan tot het betreden van gronden om zo de noodzakelijk geachte dodelijke beheermaatregelen te kunnen uitvoeren. Vooraf zal de grondgebruiker op de hoogte worden gesteld van het voorgenomen afschot.

31.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

De rosse stekelstaart is een gevaar voor de momenteel sterk beschermde en kwetsbare witkopeend. Preventieve maatregelen zijn gericht zijn op het verminderen van de risico's voor de witkopeend. Om kruising van de rosse stekelstaart met de witkopeend te voorkomen kan de populatie rosse stekelstaarten worden verkleind. Naast beheer door afschot kan ook de introductie van nieuwe ontsnapte individuen worden voorkomen door het verbieden van gehouden dieren. Internationale regelgeving is hierbij van groot belang om op Europees niveau rosse stekelstaartpopulaties te beperken (Green & Hughes, 1996). Naast de populaties van rosse stekelstaarten in Europa is een deel van het probleem de kwetsbare kleine populatie witkopeenden. Door in te zetten op een verbeterde witkopeendenpopulatie wordt deze soort minder kwetsbaar. Belangrijke factoren voor verbetering van de witkopeend zijn bescherming en verbetering van het habitat en verbod en handhaving op jacht en stroperij van witkopeenden in Zuidoost-Europa (Green & Hughes, 1996). De populatie witkopeenden in Spanje is gegroeid van 22 individuen in 1977 naar 2.500 individuen in 2018 (Vogelbescherming, 2018). Een duidelijk signaal dat lokale en internationale natuurbeschermingsmaatregelen zijn vruchten afwerpen.

Afweging voorafgaand aan beheer

De kans op introductie in Nederland is sterk verminderd sinds de plaatsing op de EU-lijst in 2016 (NVWA 2019). Toch zijn er tot op heden nog steeds waarnemingen van rosse stekelstaarten in Nederland. Hierdoor blijft beheer van de in Utrecht opduikende individuen nodig. Zeker zolang in de aangrenzende provincies Noord- en Zuid-Holland en Flevoland nog rosse stekelstaarten aanwezig zijn.

31.7 Beheerdoelstelling & uitvoering

Ter voorkoming van belangrijke ecologische schade aan de streng beschermde populatie witkopeenden zal de Faunabeheereenheid in Utrecht in opdracht van de provincie Utrecht uitvoering geven aan de Europese verordening en de daaruit volgende Programma invasieve exotenbestrijding t.a.v. de rosse stekelstaart (Provincie Utrecht, 2019).

Doelstelling periode 2019-2025

De Europese verordening stelt als doel (EU-verordening 1143/2014):

1. Aanwezige vogels van deze soort, middels dodelijke of niet-dodelijke maatregelen uit te roeien.

In het programma invasieve exoten 2019-2020 van de provincie zijn hiertoe de volgende acties en maatregelen opgenomen:

1. Voortzetting van het huidige beleid, d.w.z. dat de soort is opgenomen in een provinciale opdracht ex artikel 3.18 Wnb. Op grond hiervan kan de soort, ter voorkoming van belangrijke schade (aan biodiversiteit), met het geweer worden gedood door jachtakehouders op gronden waarvan zij jachthouder zijn of op gronden van anderen, mits zij daartoe over een schriftelijke toestemming van de desbetreffende grondgebruiker beschikken;
2. Nagaan in hoeverre de aanvullende maatregelen uit het Masterplan uitroeiing en beheersing Unielijssoorten⁹ van toepassing zijn op de provincie Utrecht, gezien de lage aantallen. Die aanvullende maatregelen zijn conform het landelijk Masterplan: 1) Effectiever maken van de huidige aanpak en 2) Rapid response na waarnemingen;
3. Nader overleg met provincie Noord-Holland en de FBE's van beide provincies, gezien de waarnemingen van (vermoedelijk) dezelfde individuen aan weerszijden van de provinciegrens.

Voor het behalen van de doelstelling zal de FBE Utrecht de volgende maatregelen aanvragen:

1. Een provinciale opdracht ex artikel 3.18 Wnb ten behoeve van de opdrachtnemer(s) om ook zonder toestemming maar wel in overleg met de grondeigena(a)r(en) over te gaan tot het treffen van noodzakelijk geachte dodelijke beheermaatregelen. Specifiek voor de opdrachtnemer(s) zijn de volgende aanvullende maatregelen benodigd:
 - i) Het gebruik van geluiddempers voor een kogelgeweer, om deze zeer schuwe dieren met minimale verstoring te kunnen schieten;
 - ii) Elektronische lokkers, om deze zeer schuwe dieren binnen schotafstand (120 a 150 meter) te krijgen.

⁹ Het 'Masterplan uitroeiing en beheersing Unielijssoorten' is het landelijk implementatieplan waarin voor Rijk, provincies, waterschappen en terreinbeheerders het gezamenlijk ambitieniveau en de mogelijke maatregelen per soort zijn uitgewerkt.

31.8 Monitoring

Aanwezigheid van rosse stekelstaarten in de provincie Utrecht zal worden gemonitord door doorgegeven waarnemingen van meewerkende jagers, boeren en externe (online) kanalen. Dodelijke beheermaatregelen dienen te worden geregistreerd in het FaunaRegistratie Systeem.

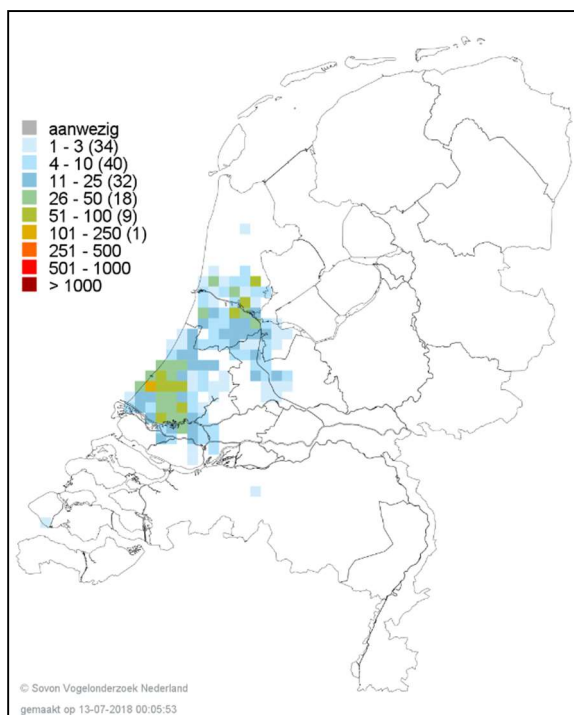
32. Halsbandparkiet

32.1 Soortbeschrijving

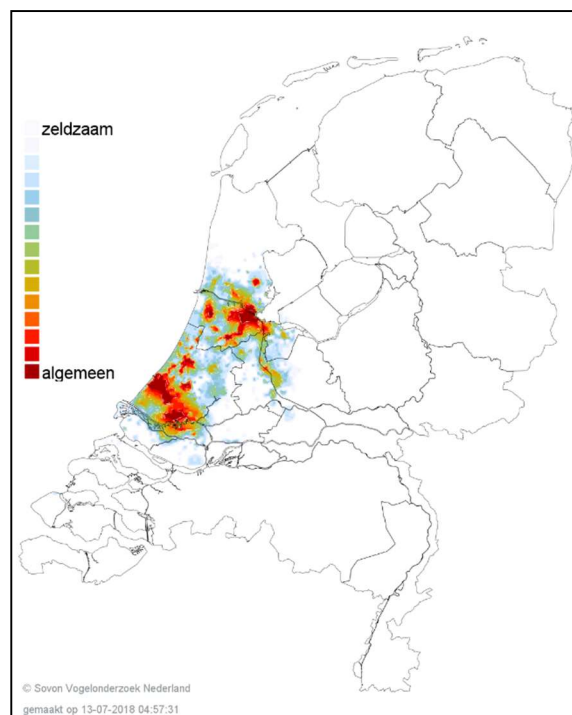
De halsbandparkiet (*Psittacula krameri*) wordt gekenmerkt door een groen verenkleed en rode snavel. Het mannetje heeft een zwarte keel en roze nekband. De verwante en in kleine aantallen in Nederland voorkomende grote Alexanderparkiet (*Psittacula eupatria*) is groter en heeft een opvallend rode schoudervlek. Het oorspronkelijke verspreidingsgebied van de halsbandparkiet beslaat de savannegordel ten zuiden van de Sahara en ten noorden van de regenwoudzone en India. Halsbandparkieten komen van nature niet in Nederland of elders in Europa voor. Ontsnapte exemplaren bleken zich te kunnen vestigen in stedelijke gebieden. Alle individuen uit de Nederlandse populatie zijn afkomstig uit gevangenschap. In Nederland en andere landen in Noordwest-Europa wordt het leefgebied van de halsbandparkiet gekarakteriseerd door plekken met oude bomen, zoals parken en andere kleine bosjes, hoofdzakelijk in of nabij stedelijk gebied. Uit Duitsland zijn zeldzame broedgevallen bekend uit agrarisch gebied, waar de soort nestelt in populierenrijen. In Engeland wordt tegenwoordig ook in agrarisch gebied gebroed. In België lijkt de soort vooralsnog agrarisch gebied te mijden (van Kleunen et al., 2010). Halsbandparkieten broeden in holen in bomen. Ze eten vooral plantaardig voedsel, zoals zaden, jonge scheuten, knoppen en vruchten, met een klein aandeel ongewervelden (van Kleunen et al., 2010).

32.2 Populatie: grootte & ontwikkeling

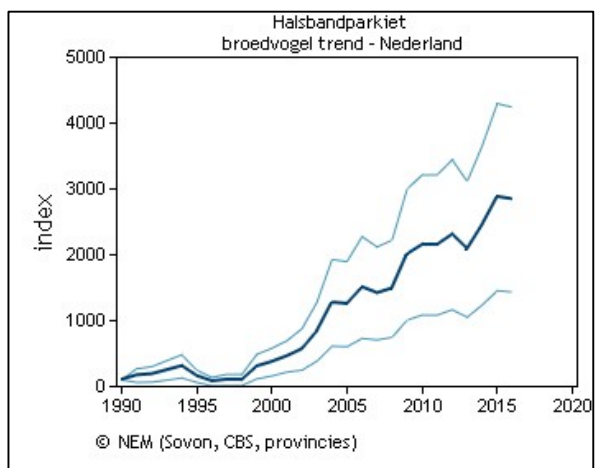
De eerste halsbandparkieten in de provincie Utrecht werden in 1978 waargenomen op Landgoed Leeuwenberg bij Maarn (Bijlsma et al., 2001). De broedpopulaties in en rond de stad Utrecht zijn ontstaan vanuit Amsterdam door verspreiding langs de Vecht. Sinds 2011 zijn broedgevallen bekend in (de stad) Utrecht, Breukelen, Bilthoven, Oud-Zuilen, Nieuwegein, Zeist en Mijdrecht (van Kleunen, 2013). Recent zijn ook klusterings waargenomen in de plaatsen Woerden, Harmelen, De Meern, Maarssen, Bunnik, Driebergen en IJsselstein (NDFF). Dat dit broedende exemplaren betreft is aannemelijk. De halsbandparkiet komt momenteel in grote aantallen voor in het stedelijk gebied en de populatie zal zich naar verwachting in Nederland handhaven (van Kleunen et al. 2010). Gezien de trend en het (toenemende) areaal stedelijk gebied zou een verdere toename in verspreiding en aantallen kunnen worden verwacht in Nederland. De mate waarin is nog onzeker, en ook of en in hoeverre de soort in staat zal zijn om zich buiten de Randstad te gaan uitbreiden (Van Kleunen, 2013). Verdere populatiegroei zou vooral mogelijk zijn in recent gekoloniseerde gebiedsdelen, zoals aan de rand van het verspreidingsgebied in de Randstad, of van nog te koloniseren gebiedsdelen (Van Kleunen, 2017).

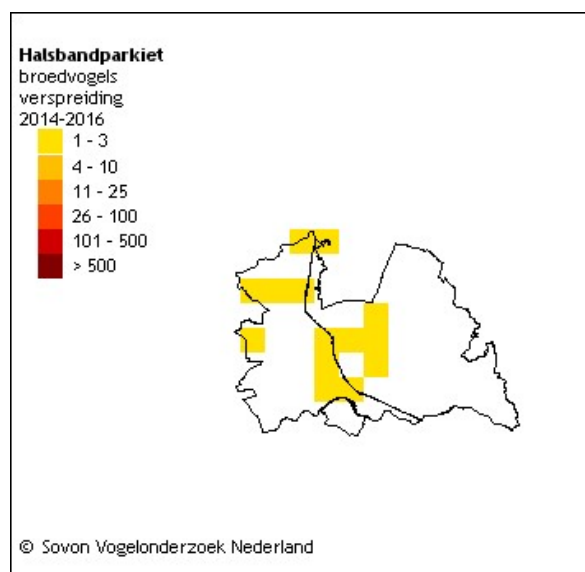
Gemiddeld aantal halsbandparkieten als broedpaar, per 5x5 km-hok, periode 2013-2015. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen en aanvullende waarnemingen (Vogelatlas, 2018).

Relatieve dichtheid van de halsbandparkiet als niet broedvogel, periode 2013-2015. Gebaseerd op interpolatie van kilometerhoktellingen (Vogelatlas, 2018).

Geïndexeerde trend van de halsbandparkiet als broedvogel in Nederland, periode 1990-2016. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen. Referentiejaar 1990 = 100% (Sovon, 2018).

Gemiddeld aantal halsbandparkieten als broedpaar, per 5x5 km-hok, periode 2014-2016, in de provincie Utrecht. Gebaseerd op basis van broedvogeltellingen en aanvullende waarnemingen (Vogelatlas, 2018).

32.3 Schade: ontwikkeling & belangen

Schade aan fruitteelt

Een enquête door het CLM maakte duidelijk dat halsbandparkieten in Nederland voornamelijk schade veroorzaken in de fruitteelt. De meeste schade wordt met name waargenomen in de provincie Zuid-Holland, in het kerngebied van de halsbandparkiet. De schade in de provincie Utrecht is nog beperkt en wordt op meerdere plekken waargenomen waaronder bij enkele boomgaarden langs de Vecht (Kloen et al., 2014). Halsbandparkieten kunnen schade aan appels veroorzaken. Door de vogels beschadigde appels kunnen geïnfecteerd raken door schimmels, en dit tast het omringende fruit aan. Beschadigd fruit is ook vatbaarder voor verdere beschadiging door insecten zoals wespen (Bremer, 2009). Ook op slaap en rustplaatsen wordt door bevuiling de fruitoogst aangetast. Bij één bedrijf werd de schade door parkieten geschat op 10-15% van de Discovery appeloogst. Deze schade kwam overeen met een bedrag van ca. € 2.300,- (Lambert, pers. med.). Deze schade kwam niet in aanmerking voor een tegemoetkoming in schade en is daarom niet geregistreerd.

Schade aan monumenten

In augustus 2013 heeft een kleine groep halsbandparkieten schade aangericht in een monumentale bomenlaan in Breukelen en in fruitbomen op Amelisweerd, waarbij hoofdzakelijk appels werden aangevreten. De schade aan de monumentale bomenlaan betrof het afbreken en aanvreten van jonge uitlopers.

De halsbandparkiet breidt zijn verspreidingsgebied steeds verder uit en zal zich daardoor op termijn hoogstwaarschijnlijk ook gaan vestigen in belangrijke fruitgebieden, zoals het Kromme Rijngebied (Kloen et al., 2014). In de boomteelt zijn nog geen schadegevallen geconstateerd, maar halsbandparkieten eten boomknoppen waardoor ook hier dreigend risico op belangrijke schade aanwezig is. In hun oorspronkelijke verspreidingsgebied eten ook allerlei soorten granen. In Europa is geconstateerd dat mais wordt gegeten. Het is niet uit te sluiten dat ze in de toekomst ook in Nederland mais als voedselbron ontdekken (Kloen et al., 2014).

Schade aan fauna

Er is enige nestplaatsconcurrentie met inheemse holenbroeders die net als de halsbandparkiet zelf geen hol maken, maar een bestaand hol bezetten. Een voorbeeld is de boomklever, die volgens een modelstudie dan wel niet op populatieniveau maar wel op lokaal niveau aanzienlijk zou kunnen afnemen door concurrentie met de halsbandparkiet (Strubbe et al., 2010). Ook zijn er aanwijzingen dat de aanwezigheid van de halsbandparkiet leidt tot nestconcurrentie met de grote bonte specht, spreeuw en kauw. Het is niet uitgesloten dat een dergelijke concurrentie kan optreden met boombewonende vleermuizen (Haarsma & van der Graaf, 2013). Of genoemde concurrentie ook kan leiden tot effecten op populatieniveau (concrete aantalsvermindering) is nog onbekend.

Schademeldingen aan BIJ12 Faunazaken

Schade aan landbouw door de halsbandparkiet is een toenemend risico dat parallel loopt met de verspreiding van de halsbandparkiet. De geregistreerde schade is in Utrecht enkel getaxeerd bij perenbomen en betrof een melding uit Bunnik (WBE Kromme Rijn). De omvang van de schade aan landbouw is niet goed bekend, dit omdat BIJ12 Faunazaken schade door halsbandparkieten niet vergoedt en schade hierdoor maar beperkt wordt geregistreerd.

Overzicht van de getaxeerde schadetegemoetkomingen voor schade veroorzaakt door halsbandparkieten per jaar. Bron: BII12 Faunazaken, database april 2018.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Peren (€)	-	-	-	180	-	-
Totaal Utrecht	-	-	-	180	-	-

32.4 Beheer: resultaten & evaluatie

Het Faunabeheerplan 2014-2019 kende geen concrete doelstellingen voor de halsbandparkiet. In de provincie Utrecht vond geen beheer plaats.

Evaluatie

Bij vestiging van een populatie halsbandparkieten nabij een boomgaard kan in korte tijd veel schade ontstaan. Tevens is het risico op nestconcurrentie door verschillende wetenschappers benoemd. De toenemende populatie vraagt om meer onderzoek.

32.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist **Verjaging met ondersteunend afschot**

Verjaging met ondersteunend afschot heeft als doel het doden van enkele dieren om zo grote groepen dieren langdurig te verjagen. In tegenstelling tot inheemse diersoorten is de inzet van preventieve maatregelen niet van toepassing doordat we de bestaande populaties niet verder toe willen laten nemen. Verjaging met ondersteund afschot zou ingezet kunnen worden gedurende de periode van rijpend fruit.

32.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit.

Voor het voorkomen van verder introducties van de halsbandparkiet schrijft het RIVM het volgende: Voor alle drie de soorten (halsbandparkiet, monniksparkiet en Alexanderparkiet) geldt dat de introductie het gevolg is van al dan niet bewuste vrijlating van vogels door mensen. Gesuggereerd wordt dat vooral uit het wild afkomstige vogels zich kunnen vestigen, omdat in gevangenschap opgegroeide vogels deze eigenschappen zouden hebben verloren (Carrete & Tella, 2008 in Strubbe & Matthijsen, 2009). Het uitbannen van de handel in wilde vogels en een handhaving van het verbod op uitzetten van vogels door de dierenhandel zou nieuwe introducties kunnen doen voorkomen. De EU heeft besloten tot een permanent verbod in de handel van wilde vogels (Strubbe & Matthysen, 2009). Voor de monniksparkiet geldt in sommige delen van de VS zelfs dat het verboden is om de soort te houden (Burger & Gochfeld, 2009). Een ban op de handel in wilde vogels, of een verbod op het houden van de drie soorten papegaaiachtige, zal echter niet automatisch kunnen resulteren in de preventie van nieuwe vestigingen, gezien de reeds aanwezige, aanzienlijke aantallen van de drie soorten bij particulieren dan wel handelaren en de mogelijkheid dat illegale import blijft bestaan. Ook is er inmiddels sprake van een in het wild voorkomende populatie van waaruit vestigingen in de provincie Utrecht kunnen plaatsvinden. Dit geldt niet alleen voor de halsbandparkiet, maar ook voor de Alexanderparkiet (Amsterdam) en monniksparkiet (Apeldoorn/Deventer). Aanvullend daarop is het de vraag in hoeverre handhaving van preventiemaatregelen in de praktijk mogelijk is.

Afweging voorafgaand aan beheer

De ontwikkeling van de halsbandparkiet en de eerste schadegevallen maken de toenemende dreiging van belangrijke schade zeer aannemelijk. De Faunabeheereenheid vindt het daarom noodzakelijk de ontwikkeling van de halsbandparkiet nauwkeuring te monitoren. Ook dient er bij dreigende schade een mogelijkheid te zijn om de halsbandparkiet effectief te verjagen van schadegevoelige percelen.

32.7 Beheerdoelstelling & uitvoering

In het belang van voorkomen van belangrijke schade zal de FBE Utrecht vragen om een provinciale opdracht voor 'verjaging met ondersteunend afschot' van 1 juni tot 1 november, van zonsondergang tot zonsopgang, gericht op het voorkomen van schade op percelen met fruit. De provinciale opdracht zou gelden voor primair jachtaktehouders, die daarvoor alleen schriftelijke toestemming van de grondgebruiker nodig hebben. Het geven van een opdracht is in lijn met een advies van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit aan het ministerie van EZ (brief met kenmerk NVWA/BuRO/2015/5606 d.d. 12 november 2015).

Periode 2019-2025

In de Unielijst behorend bij de Europese exotenverordening (EU verordening 1143/2014) is de halsbandparkiet *niet* opgenomen. Dit betekent dat de provincie in tegenstelling tot de Faunabeheereenheid vanuit het biodiversiteits- en landbouwbelang geen bestrijdings- of beheerdoelstelling voor deze soort heeft.

In de periode 2019-2025 streeft de FBE Utrecht ernaar:

1. schade aan de landbouw te voorkomen, door daar waar belangrijke schade dreigt halsbandparkieten te verjagen middels verjaging met ondersteunend afschot.

32.8 Monitoring

De populatieontwikkeling van de halsbandparket wordt gemonitord in de voorjaarsstelling van de FBE Utrecht, door Sovon Vogelonderzoek Nederland en middels waarnemingen van de NDFF. Dodelijke beheermaatregelen dienen te worden geregistreerd in het FaunaRegistratie Systeem.

33. Wasbeer

33.1. Soortbeschrijving

De wasbeer (*Procyon lotor*) heeft zijn oorsprong in Noord-Amerika en is in de jaren 1934–1941 in Europa geïntroduceerd voor de pelsdierfokkerij waaruit individuen zijn ontsnapt of losgelaten. Het is een omnivoor die voorkomt in gebieden met water en structuurrijke loofbossen waar holle bomen of holten van andere dieren worden bewoond. De hoogste dichtheden worden echter bereikt in het stedelijk gebied waar wasberen schuren, schoorstenen en zolders als rust- en verblijfplaats gebruiken.

33.2 Populatie: grootte en ontwikkeling

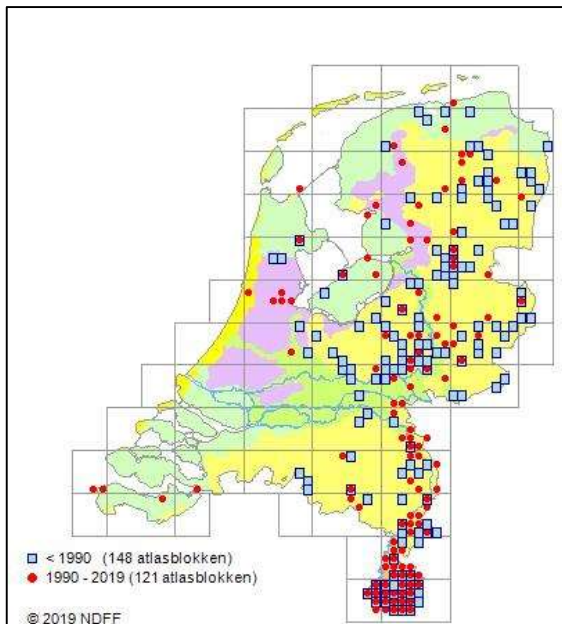
Tot 2016 mocht de wasbeer in Nederland in gevangenschap worden gehouden en de Nederlandse populatie bestaat dan ook voornamelijk uit dieren die zijn ontsnapt uit gevangenschap. Daarnaast breidt de Duitse populatie zich richting het westen uit, waardoor het waarschijnlijk is dat dieren uit de deze populatie de komende jaren Nederland zullen koloniseren. In Nederland wordt de wasbeer regelmatig waargenomen. In augustus 2017 werd in Limburg voor het eerst een volwassendier met jongen is waargenomen (NVWA, 2017). Er zijn tot nu toe geen aanwijzingen voor een duurzame vestiging van de wasbeer in Nederland. Recente waarnemingen uit de provincie Utrecht betreffen één waargenomen individu in Haarzuilens in 2009 en één verkeersslachtoffer op de A2 bij Vianen in 2015.

Aanwezigheid wasbeer in de EU, periode 2015 (NVWA).

Mogelijke vestiging wasbeer in de EU (NVWA).

Waarnemingen van wasbeer in Nederland, periode 1990-2019 (NDFF Verspreidingsatlas).

33.3 Schade: ontwikkelingen en belangen

Schade aan flora en fauna

Wasberen zijn omnivoren en eten vooral voedsel dat eenvoudig te bemachtigen is. Ze eten bijvoorbeeld eieren, kuikens en volwassen vogels. In Noord-Amerika heeft de wasbeer een negatief effect op vogelpopulaties. Er is geen bewijs dat wasberen de Nederlandse biodiversiteit negatief beïnvloeden, al kunnen ze in potentie lokaal een bedreiging vormen voor beschermde en schaarse soorten.

Schade aan overige belangen

In steden kunnen wasberen schade aanrichten aan gebouwen en tuinen. In de landbouw aan met name viskwekerijen, boomgaarden, mais en groenten. In Nederland is geen schade bekend die veroorzaakt is door de wasbeer. Wel zijn in Nederland dode individuen gevonden die de wasbeerspoelworm (*Baylisascaris procyonis*) bij zich bleken te dragen, een parasiet die ook voor mensen schadelijke effecten kan hebben. In Duitsland bleek 70% van de wasberen hiermee besmet. Hoewel de wasbeerspoelworm bij de mens niet vaak voorkomt, kunnen de gevolgen wel ernstig zijn: oogklachten en neurologische klachten.

33.4 Beheer: resultaten & evaluatie

In het Faunabeheerplan 2014-2019 verzocht de FBE Utrecht om een provinciale opdracht voor de wasbeer. Hiermee werd beheer van zwervende exemplaren direct mogelijk waardoor het risico op vestiging zou worden geminimaliseerd. De provincie heeft het verzoek niet gehonoreerd met als motivatie dat het risico op afschot van diersoorten, door foutieve waarnemingen zou toenemen. In de provincie Utrecht heeft in de afgelopen beheerperiode geen beheer plaatsgevonden.

33.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist **Afschot**

Door het jaarrond schieten van individuen kan vestiging van zwervende wasberen worden voorkomen. Het beheer is het meest effectief wanneer gebruik gemaakt wordt van een professioneel respons team dat ad hoc kan worden ingezet na een waarneming. Hiermee kan voorkomen worden dat waargenomen individuen zich verplaatsen voordat beheer plaats heeft kunnen vinden. Hiervoor is het noodzakelijk dat een opdrachtnemer ook zonder toestemming maar wel in overleg met de grondeigena(a)r(en) over kan gaan tot het betreden van gronden om zo de noodzakelijk geachte dodelijke beheermaatregelen te kunnen uitvoeren. Vooraf zal de grondgebruiker op de hoogte worden gesteld van het voorgenomen afschot. Aanvullend kunnen ook individuele jagers worden gemachtigd om eventuele wasberen in hun jachtveld te kunnen beheren. Het herkennen van diersoorten waaronder de wasbeer en wasbeerhond is onderdeel van het jachtdiploma, hiermee wordt foutief afschot van dieren zoals de das voorkomen.

Vangkooien en kastvallen

Om vestiging van zwervende exemplaren te voorkomen is naast de mogelijkheid tot afschot ook de inzet van een vangkooi wenselijk. Tevens biedt het gebruik van een vangkooi de mogelijkheid om wasberen te verplaatsen naar opvangcentra. Wasberen zijn actief in de schemer en in de nacht (NVWA, 2017). Vangkooien kunnen 's nachts worden ingezet zonder verstoring van overige fauna.

33.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

Voor het voorkomen van verdere introducties van de wasbeer schrijft het Ministerie van LNV het volgende: "particulieren en dierentuinen die die deze soort al in bezit hadden voordat de EU-lijst van kracht werd, mogen de dieren houden totdat deze een natuurlijke dood sterven". Voorwaarden zijn wel dat de dieren niet kunnen ontsnappen en dat men ervoor zorgt dat ze zich niet kunnen voortplanten. In Duitsland is het niet gelukt om de wasbeer uit te roeien en de soort is daar nu een geaccepteerde soort. Er hebben zich levensvatbare populaties gevormd. De instroom van wasberen vanuit het oosten kan dus op korte of langere termijn verwacht worden (Lammersma et al., 2008).

Afweging voorafgaand aan beheer

Gegeven de trage areaaluitbreiding in Duitsland (ca. 10 km per jaar) en het huidige aantal waarnemingen van dieren in Nederland is het mogelijk om schade op landbouw en natuur te voorkomen (Lammersma et al., 2008). Hiervoor dient de mogelijkheid te bestaan om waargenomen zwervende exemplaren te vangen dan wel af te schieten.

33.7 Beheerdoelstelling en uitvoering

Ter voorkoming van belangrijke schade aan de landbouw en natuurwaarden zal de FBE Utrecht bij de provincie Utrecht een provinciale opdracht aanvragen om uitvoering te geven aan de Europese verordening.

Doelstelling periode 2019-2025

De Europese verordening stelt als doel (EU verordening 1143/2014):

1. Aanwezige wasberen, met dodelijke of niet-dodelijke maatregelen uit te roeien.

In het programma invasieve exoten 2019-2020 van de provincie is met betrekking tot de wasbeer de volgende actie opgenomen:

1. "Grondgebonden zoogdieren kunnen vooral vanuit het oosten verwacht worden (minste barrières, meeste bos en in Duitsland soms al niet meer uitroeibaar). Zodoende zullen de

ontwikkelingen in Gelderland extra in de gaten worden gehouden. Wanneer één van deze soorten zich dreigt te gaan vestigen in de provincie Utrecht, zullen in samenwerking met de stakeholders plannen worden gemaakt om de soort te bestrijden. Dit geldt uiteraard ook bij uitzettingen van exoten in de provincie Utrecht die tot vestiging leiden”.

Voor het behalen van de doelstelling zal de FBE Utrecht toestemming aanvragen voor de volgende maatregelen:

1. Een provinciale opdracht ex artikel 3.18 Wnb ten behoeve van de opdrachtnemer om ook zonder toestemming maar wel in overleg met de grondeigena(a)r(en) over te gaan tot het treffen van noodzakelijk geachte dodelijke beheermaatregelen. Specifiek voor de opdrachtnemer zijn de volgende aanvullende maatregelen benodigd:
 - i) Het gebruik van geluiddempers voor een kogel- hagelgeweer, om deze dieren met minimale verstoring te kunnen schieten;
 - ii) Gebruik van kunst-, restlicht en warmtebeeldversterking om gedurende de schemer- en nachturen actief beheer uit te voeren;
 - iii) Gebruik van vangkooien/kastvallen om individuen te vangen.

33.8 Monitoring

Aanwezigheid van wasberen in de provincie Utrecht zal worden gemonitord door doorgegeven waarnemingen van meewerkende jagers, boeren en externe (online) kanalen. Dodelijke beheermaatregelen dienen te worden geregistreerd in het FaunaRegistratie Systeem.

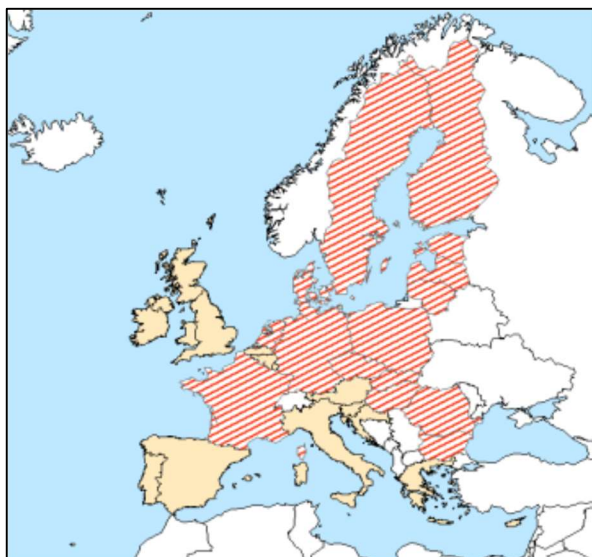
34. Wasbeerhond

34.1 Soortbeschrijving

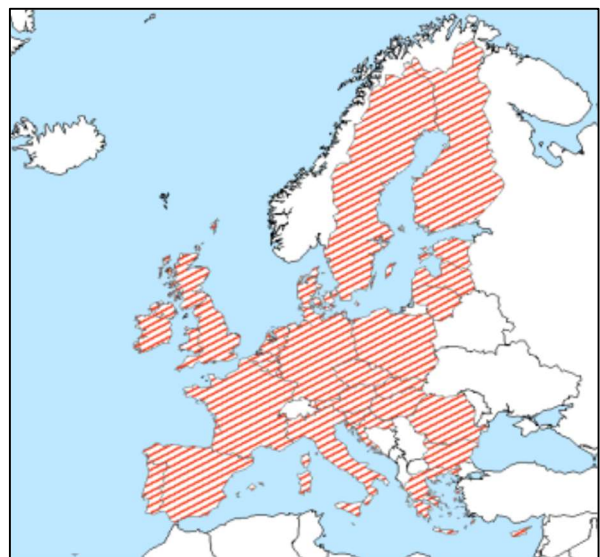
De wasbeerhond (*Nyctereutes procyonoides*) heeft zijn oorsprong in Oost-Azië. De wasbeerhond is niet verwant aan de wasbeer. Het is een roofdier uit de familie der hondachtigen. In de jaren 1928–1957 zijn de eerste individuen uitgezet in Oost-Europa en inmiddels heeft de soort zich tot in Polen en Duitsland gevestigd. Het is een omnivoor en komt voor in waterrijke gebieden en ze vermijden een open landschap. De wasbeerhond zoekt zijn voedsel vooral langs oevers. Gedurende de wintermaanden worden vooral knaagdieren en aas en gedurende de zomer- en herfstmaanden vis, kikkers, insecten en vogels gegeten. Ook wordt plantaardig voedsel zoals wortels, noten, eikels en bessen gegeten. Van december tot in april houdt de wasbeerhond een winterrust, die hij bij mild weer onderbreekt met korte uitstapjes in de omgeving. Wasbeerhonden zijn monogaam en leven in paren of in kleine familiegroepjes met de jongen van het vorige nest. Paren verdedigen een territorium, maar een deel van de populatie leeft niet in territoria en legt zwervend grote afstanden af, soms tot 500 km.

34.2 Populatie: grootte en ontwikkeling

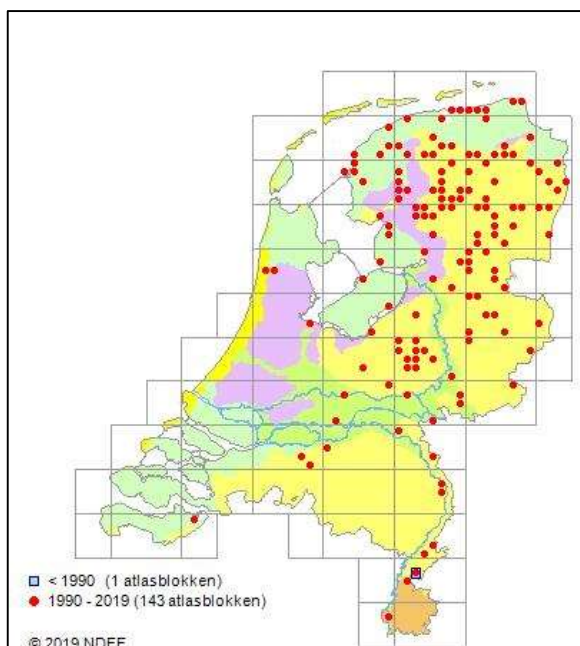
De Europese populatie bestaat uit dieren die voor de pelsdierfokkerij in Rusland en Wit-Rusland zijn uitgezet en van daaruit een groot deel van Europa hebben gekoloniseerd. De wasbeerhond heeft zich gevestigd in 15 landen in Europa, vooral in Noord- en Oost-Europa. Hij verspreidt zich richting centraal Europa. De wasbeerhond heeft zich recent gevestigd in Nederland (NVWA, 2018). In Nederland konden tot 2 februari 2019 wasbeerhonden als huisdier worden gehouden en waargenomen individuen zijn dan ook waarschijnlijk ontsnapte individuen. Ook verspreid de wasbeerhond zich vanuit Duitsland richting Nederland. In Utrecht zijn incidenteel wasbeerhonden waargenomen, zoals bij Vechten in 2012, bij Soesterberg in 2014, en een slachtoffer bij Wijk bij Duurstede in 2016. Ervaringen uit andere Europese landen leren dat de populatie na vestiging snel kan groeien.

Aanwezigheid wasbeerhond in de EU, periode 2018 (NVWA).

Mogelijke vestiging wasbeerhond in de EU (NVWA).

Waarnemingen van de wasbeerhond in Nederland, periode 1990-2019 (NDFF Verspreidingsatlas).

34.3 Schade: ontwikkelingen en belangen

Schade aan flora en fauna

De wasbeerhond kan snel nieuwe gebieden koloniseren door zijn grote aanpassingsvermogen, opportunistisch gedrag en een zeer hoge reproductiesnelheid. Bovendien is de soort op diverse plekken uitgezet waardoor er een grote genetische variatie is. In geschikt habitat kan de wasbeerhond een dichtheid bereiken die groter is dan vergelijkbare roofdieren (zoals vos en das) samen. In wetlands kunnen extreem hoge dichtheden bereikt worden. Wasbeerhonden zijn omnivoren en eten vooral voedsel dat eenvoudig te bemachtigen is. Er is vooral een negatief effect op inheemse amfibieën en vogels, maar ook op weekdieren, knaagdieren, vogels, insecten en reptielen. Kolonisatie van eilanden heeft geleid tot het lokaal uitsterven van amfibieën. De wasbeerhond kan een negatieve impact hebben op grondbroedende kolonievogels in waterrijke gebieden doordat eieren en kuikens worden gepredeerd. Aangezien Nederland veel natte moerasgebieden heeft waar de wasbeerhond zich in thuis voelt, wordt ingeschat dat de schade aan grondbroedende moerasvogels zoals purperreiger, roerdomp en zwarte stern groot kan zijn. De verwachting is verder dat de wasbeerhond de bescherming van overstekende amfibieën (door emmers waarin ze vallen en waarmee ze over de weg worden gezet) zal gaan belemmeren doordat de emmers door de wasbeerhond zullen worden leeggegeten (NVWA, 2018).

Schade aan overige belangen

De wasbeerhond is drager van verschillende parasieten, die ook op mensen kunnen worden overgedragen. Een voorbeeld is de vossenlintworm (*Echinococcus multilocularis*) die zonder behandeling dodelijk is voor mensen. Deze komt minder voor in wasbeerhonden dan in vossen, maar gezien de mogelijk grote aantallen wasbeerhonden, geeft dit een vergroting van het risico. Ook kan de ziekte *Trichinellose* (veroorzaakt door nematoden behorende tot het genus *Trichinella*) worden overgedragen op onder andere varkens. Het is een voedseloverdraagbare aandoening, veroorzaakt door besmet vlees van varken, paard of wild. De wasbeerhond kan ook drager zijn van rabiës (hondsdoelheid). Omdat veel landen in West-Europa vrij zijn van rabiës, is de kans echter klein dat wasbeerhonden drager zijn van deze virusinfectie en daarmee een risico vormen voor de volksgezondheid.

Tussen 2013 en 2014 zijn door het RIVM negen wasbeerhonden onderzocht op *Echinococcus multilocularis* en *Trichinella spiralis* (NVWA, 2019). Eén wasbeerhond was drager van *Echinococcus multilocularis* en één andere was drager van *Trichinella spiralis*. Wat betreft *E. multilocularis* kan een toename van de populatie wasbeerhonden leiden tot toename van de infectie in wilde dierpopulaties en daarmee tot een toenemend risico voor de volksgezondheid. Besmetting via varkensvlees is in Nederland vrijwel uitgesloten omdat in de intensieve varkenshouderij de varkens van de buitenwereld afgesloten stallen verblijven en moeilijk besmet kunnen raken door het opeten van besmette wilde (knaag)dieren. De komst van met *Trichinella spiralis* besmette wasbeerhonden betekent wel een toename van de kans op overdracht naar varkens die buiten gehouden worden en op wilde zwijnen.

34.4 Beheer: resultaten & evaluatie

In het Faunabeheerplan 2014-2019 verzocht de FBE Utrecht om een provinciale opdracht voor de wasbeerhond. Hiermee zou beheer van zwerende exemplaren direct mogelijk worden waardoor het risico op vestiging werd geminimaliseerd. De provincie heeft het verzoek niet gehonoreerd met als motivatie dat het risico op afschot van diersoorten door foutieve waarnemingen zou toenemen. In de provincie Utrecht heeft in de afgelopen beheerperiode geen beheer plaatsgevonden.

34.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist **Afschot**

Door het jaarrond schieten van individuen kan vestiging van zwerende wasbeerhonden worden voorkomen. Het beheer is het meest effectief wanneer gebruik gemaakt wordt van een professioneel responsteam dat ad hoc na een waarneming kan worden ingezet. Hiervoor is het noodzakelijk dat een opdrachtnemer ook zonder toestemming maar wel in overleg met de grondeigena(a)r(en) over kan gaan tot het betreden van gronden om zo de noodzakelijk geachte dodelijke beheermaatregelen te kunnen uitvoeren. Vooraf zal de grondgebruiker op de hoogte worden gesteld van het voorgenomen afschot. Aanvullend kunnen ook individuele jagers worden gemachtigd om wasbeerhonden in hun jachtveld te beheren. Het herkennen van diersoorten waaronder de wasbeer en wasbeerhond is onderdeel van het jachtdiploma, hiermee wordt foutief afschot van dieren voorkomen.

Vangkooien en kastvallen

Om zwerende exemplaren te kunnen beperken en vestiging te voorkomen is naast de mogelijkheid tot afschot ook de inzet van een vangkooi wenselijk. Tevens biedt het gebruik van een vangkooi de mogelijkheid om wasbeerhonden te verplaatsen naar opvangcentra. Wasbeerhonden zijn voornamelijk actief in de schemer en in de nacht (Zoogdiervereniging, 2019). Vangkooien kunnen 's nachts worden ingezet zonder verstoring van overige fauna.

34.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

De wasbeerhond staat sinds augustus 2017 op de Unielijst met invasieve exoten van EU-belang, maar de verboden en overgangsregelingen zijn voor deze soort pas ingegaan per 2 februari 2019. Een soort die op de EU-lijst staat, mag o.a. niet meer worden verhandeld en gehouden. Verder geldt voor lidstaten de plicht om in de natuur aanwezige populaties op te sporen, te verwijderen, of als dat niet lukt, zodanig te beheren dat verspreiding en schade zoveel mogelijk wordt voorkomen.

34.7 Beheerdoelstelling en uitvoering

Ter voorkoming van belangrijke schade aan de veeteelt en natuurwaarden zal de FBE Utrecht bij de provincie Utrecht een provinciale opdracht aanvragen om uitvoering te geven aan de Europese verordening.

Doelstelling periode 2019-2025

De Europese verordening stelt als doel (EU-verordening 1143/2014):

1. Aanwezige wasbeerhonden, met dodelijke of niet-dodelijke maatregelen uit te roeien, dan wel de verdere verspreiding te voorkomen.

In het programma invasieve exoten 2019-2020 van de provincie is met betrekking tot de wasbeerhond de volgende actie opgenomen:

1. “Grondgebonden zoogdieren kunnen vooral vanuit het oosten verwacht worden (minste barrières, meeste bos en in Duitsland soms al niet meer uitroeibaar). Zodoende zullen de ontwikkelingen in Gelderland extra in de gaten worden gehouden. Wanneer één van deze soorten zich dreigt te gaan vestigen in de provincie Utrecht, zullen in samenwerking met de stakeholders plannen worden gemaakt om de soort te bestrijden. Dit geldt uiteraard ook bij uitzettingen van exoten in de provincie Utrecht die tot vestiging leiden”.

Voor het behalen van de doelstelling uit de Europese exotenverordening zal de FBE Utrecht de volgende maatregelen aanvragen:

1. Een provinciale opdracht ex artikel 3.18 Wnb ten behoeve van de opdrachtnemer om in overleg met grondeigenaren over te gaan tot het treffen van noodzakelijk geachte dodelijke beheermaatregelen. Specifiek voor het opdrachtnemer zijn de volgende aanvullende maatregelen benodigd:
 - i) Het gebruik van geluiddempers voor een kogel- hagelgeweer, om deze dieren met minimale verstoring te kunnen schieten;
 - ii) Gebruik van kunst-, restlicht en warmtebeeldversterking om gedurende de schemer- en nachturen actief beheer uit te voeren;
 - iii) Gebruik van vangkooien/kastvallen om individuele exemplaren te vangen.

34.8 Monitoring

Aanwezigheid van wasbeerhonden in de provincie Utrecht zal worden gemonitord door doorgegeven waarnemingen van meewerkende jagers, boeren en externe (online) kanalen. Dodelijke beheermaatregelen dienen te worden geregistreerd in het FaunaRegistratie Systeem.

35. Muntjak

35.1 Soortbeschrijving

De muntjak (*Muntiacus reevesi*) is een kleine hertachtige die zijn oorsprong heeft in China en Taiwan, en heeft zich door ontsnapping en uitzetting vanuit hertenkampen en wildparken in Europa gevestigd. De soort komt voor in loofbossen en andere gebieden met voldoende dekking en voedsel. Het is een relatief kleine herbivoor met een selectieve voedselkeuze omdat alleen planten met een hoge voedingswaarde gegeten worden.

35.2 Populatie: grootte en ontwikkeling

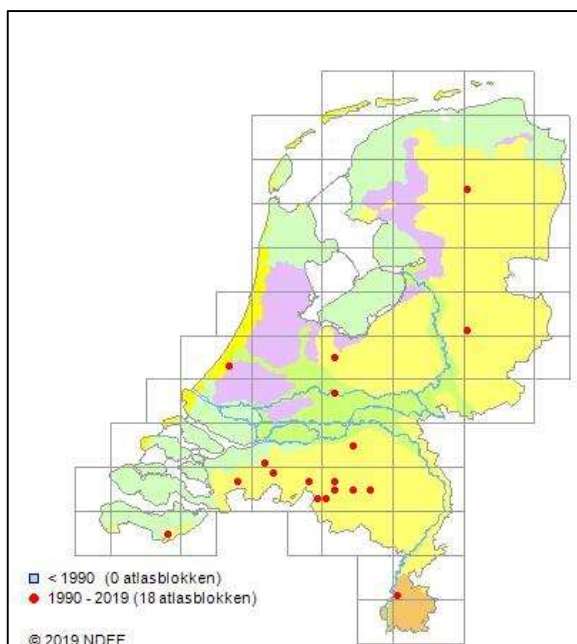
De muntjak is in een groot deel van Europa waaronder Engeland, Ierland, en België in lage dichtheden aanwezig. In Nederland komt de soort vooral in de provincie Noord-Brabant voor en hier is het risico op een gevestigde populatie dan ook het grootst. In andere provincies zijn waarnemingen incidenteel. In de provincie Utrecht is in 2018 een zwervende muntjak waargenomen. Deze muntjak is niet geschoten of gevangen en herhaalde waarneming heeft niet plaatsgevonden.

Aanwezigheid muntjak in de EU, periode 2015 (NVWA).

Mogelijke vestiging muntjak in de EU (NVWA).

Waarnemingen van de muntjak in Nederland, periode 1990-2019 (NDFF Verspreidingsatlas, 2019).

35.3 Schade: ontwikkeling en belangen

Schade aan flora en fauna

De muntjak veroorzaakt schade aan de verjonging van natuurlijke bossen. In potentie kunnen muntjaks grote schade aanrichten aan bodemflora en fauna in hun leefgebied. Ze eten namelijk bodemflora, en bij een hoge dichtheid zal dat de bodemlaag doen uitdunnen, waardoor het habitat van groundbroeders, kleine zoogdieren en ongewervelden zo sterk wordt aangetast dat deze kunnen verdwijnen. In Engeland veroorzaakt de muntjak schade aan (zeldzame soorten) bodemflora en aan de habitat van bosvogels zoals de nachtegaal (*Luscinia Megarhynchos*). De muntjak concurreert met het ree om voedsel, waardoor reeën lokaal in aantal afnemen (NVWA, 2019). De verwachting is dat de muntjak in Nederland dezelfde schade zal kunnen aanrichten als in Engeland, waarbij het effect op lokale populaties groot kan zijn. De risico's voor beschermde Nederlandse flora wordt relatief klein geacht. De muntjak kan voorkomen in Natura 2000-gebieden zoals de Veluwe. Effect op bossen is dat ze jonge aanplant en struiken aanvreten.

Schade aan overige belangen

In Engeland brengt de muntjak schade toe aan tuinen, volkstuinen en land- en bosbouwgebieden. Ook aanrijdingen vormen in Engeland een toenemend probleem. De muntjak vormt een potentieel reservoir voor de bacterie die rundertuberculose bij runderen kan veroorzaken.

35.4 Beheer: resultaten & evaluatie

In het Faunabeheerplan 2014-2019 verzocht de FBE Utrecht om een provinciale opdracht voor de muntjak. Hiermee zou beheer van zwervende exemplaren direct mogelijk worden waardoor het risico op vestiging werd geminimaliseerd. De provincie heeft het verzoek niet gehonoreerd. In de provincie Utrecht heeft in de afgelopen beheerperiode geen beheer plaatsgevonden.

35.5 Mogelijke beheermaatregelen: effectiviteit van de beschikbare gereedschapskist Afschot

Door het jaarrond schieten van individuen kan vestiging van zwervende muntjaks worden voorkomen. Het beheer is het meest effectief wanneer gebruik gemaakt wordt van een professioneel responsteam dat ad hoc kan worden ingezet na een waarneming. Hiermee kan voorkomen worden dat waargenomen individuen zich verplaatsen voordat beheer plaats heeft kunnen vinden. Hiervoor is het noodzakelijk dat een opdrachtnemer ook zonder toestemming maar wel in overleg met de grondeigena(a)r(en) over kan gaan tot het betreden van gronden om zo de noodzakelijk geachte dodelijke beheermaatregelen te kunnen uitvoeren. Vooraf zal de grondgebruiker op de hoogte worden gesteld van het voorgenomen afschot. Aanvullend kunnen ook individuele jagers worden gemachtigd om muntjaks in hun jachtveld te beheren.

35.6 Mogelijke preventieve maatregelen: effectiviteit

De muntjak staat sinds augustus 2016 op de Unielijst met invasieve exoten van EU-belang. Een soort die op de EU-lijst staat, mag o.a. niet meer verhandeld worden en gehouden. Verder geldt voor lidstaten de plicht om in de natuur aanwezige populaties op te sporen, te verwijderen, of als dat niet lukt, zodanig te beheren dat verspreiding en schade zoveel mogelijk wordt voorkomen. Voor de muntjak geldt sinds 2000 al een bezits- en handelsverbod in Nederland.

35.7 Beheerdoelstelling en uitvoering

Ter voorkoming van belangrijke schade aan de veeteelt en natuurwaarden zal de FBE Utrecht bij de provincie Utrecht een provinciale opdracht aanvragen om uitvoering te geven aan de Europese verordening.

Doelstelling periode 2019-2025

De Europese verordening stelt als doel (EU-verordening 1143/2014):

1. Aanwezige muntjaks, met dodelijke of niet-dodelijke maatregelen uit te roeien, dan wel de verdere verspreiding te voorkomen.

Voor het behalen van de doelstelling uit de Europese exotenverordening zal de FBE Utrecht de volgende maatregelen aanvragen:

1. Een provinciale opdracht ex artikel 3.18 Wnb ten behoeve van de opdrachtnemer om in overleg met grondeigenaren over te gaan tot het treffen van noodzakelijk geachte dodelijke beheermaatregelen. Specifiek voor de opdrachtnemer zijn de volgende aanvullende maatregelen benodigd:
 - i) Het gebruik van geluiddempers voor een kogel- of luchtdrukgeweer, om deze dieren met minimale verstoring te kunnen schieten;
 - ii) Gebruik van kunst-, restlicht en warmtebeeldversterking om gedurende de schemer- en nachturen actief beheer uit te voeren;

35.8 Monitoring

Aanwezigheid van muntjaks in de provincie Utrecht zal worden gemonitord door doorgegeven waarnemingen van meewerkende jagers, boeren en externe (online) kanalen. Dodelijke beheermaatregelen dienen te worden geregistreerd in het FaunaRegistratie Systeem.

Appendix

Provinciale grenswijziging

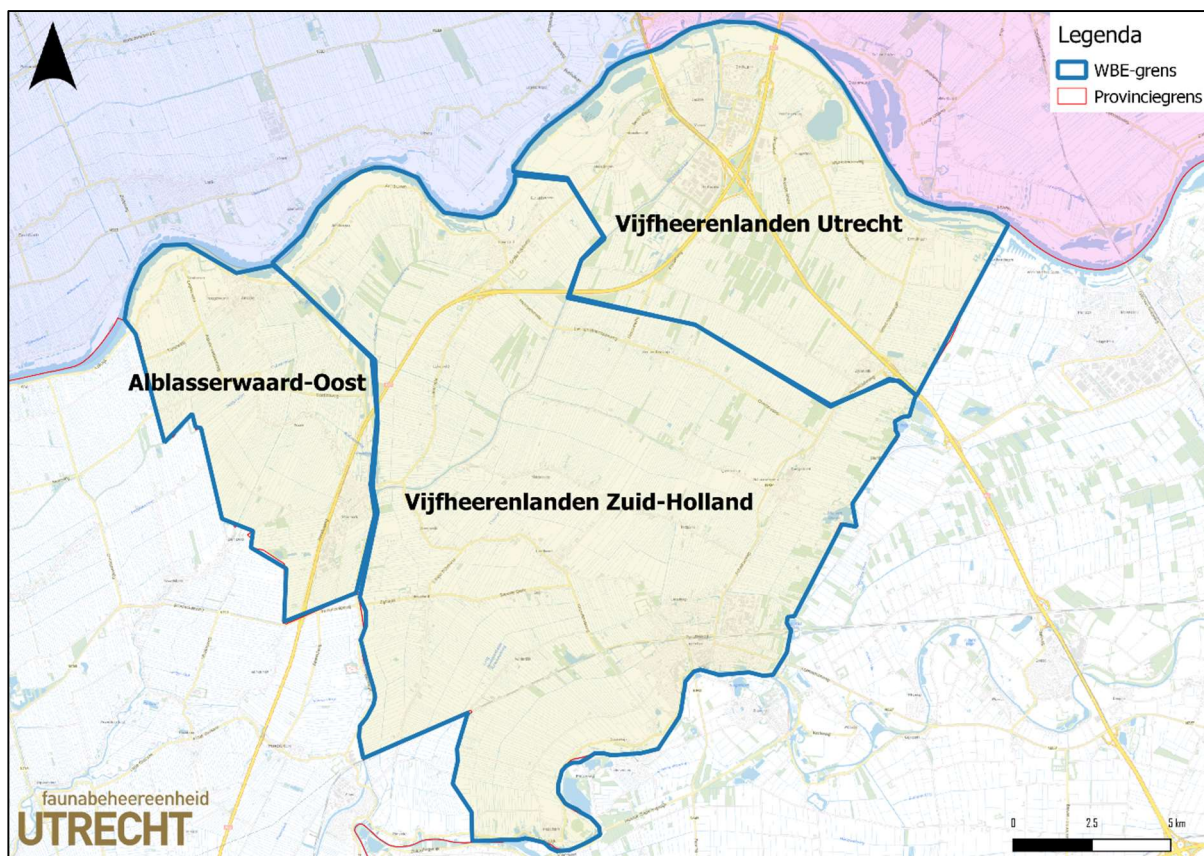
36. Uitbreiding provincie Utrecht

Op 1 januari 2019 zijn de Zuid-Hollandse gemeenten Leerdam en Zederik gefuseerd met het in Utrecht gelegen Vianen in de nieuw gevormde gemeente Vijfheerenlanden. Door deze samenvoeging is in totaal 110 vierkante kilometer grondgebied toegevoegd aan de provincie Utrecht. De uitbreiding betreft negen dorpen en twee steden. De dorpen die toegevoegd zijn, betreffen: Tienhoven, Lexmond, Meerkerk, Nieuwland, Leerbroek, Hei- en Boeicop, Schoonrewoerd, Kedichem en Oosterwijk. Leerdam is de grootste plaats in het nieuwe Utrechtse gebied. Ameide heeft stadsrechten en mag zich dus net als Leerdam een stad noemen.

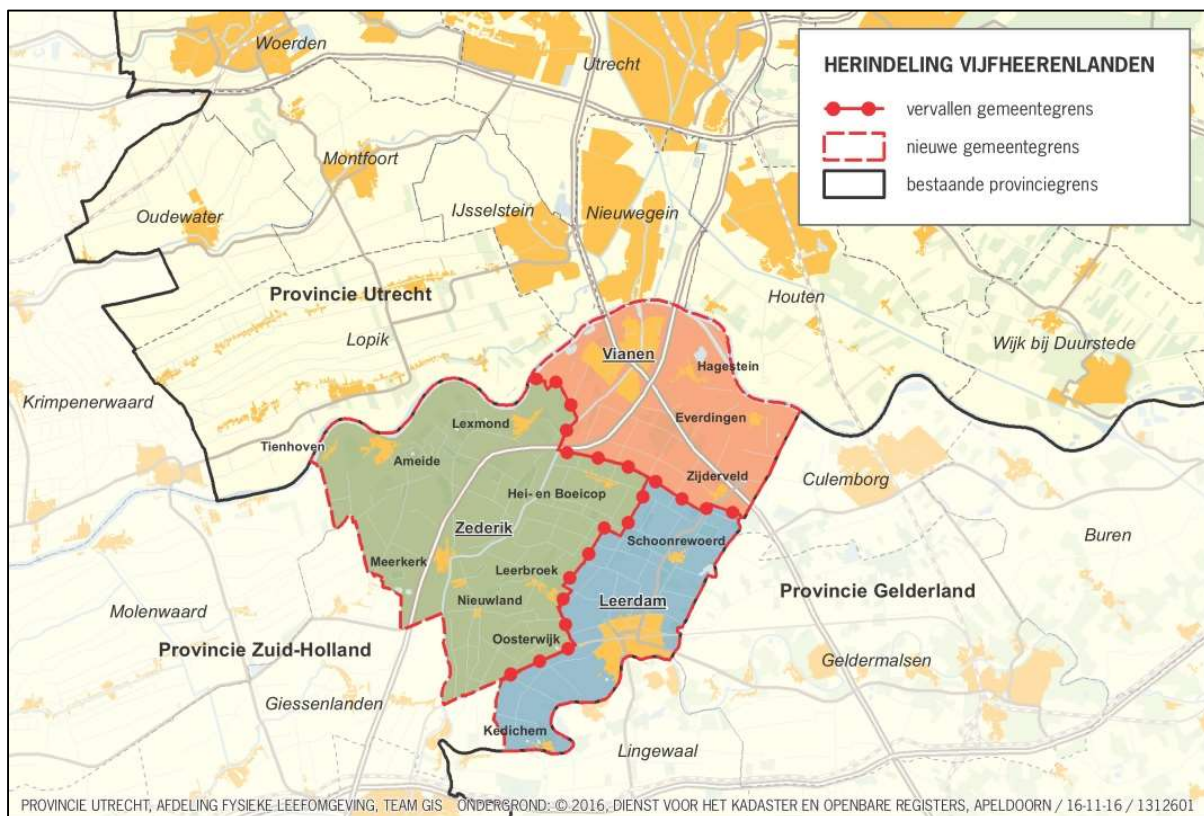
De gemeente Vijfheerenlanden is grotendeels gelegen in de streek welke dezelfde naam draagt. Vijfheerenlanden ligt ingesloten tussen de Alblasserwaard en het Gelderse rivierengebied. De bestaande streek, die grotendeels uit een waterrijk veenweidegebied bestaat ligt op de overgang van veen naar klei met zandige oeverwallen en stroomruggen.

De agrarische bedrijfsvoering is overwegend grasland ten behoeve van de melkveehouderij. Op beperkte schaal wordt op de overwegend veenweidegronden ook snijmais geteelt. Op de wat hoger gelegen stroomruggen leent de zandige bodem zich verder voor fruitteelt (grotendeels peer, maar ook appel). In het landschap zijn restanten van de griendcultuur nog zichtbaar. Als gevolg van deze grenscorrectie is in de gehele nieuw gevormde gemeente Vijfheerenlanden het Utrechtse beleid met betrekking tot jacht, beheer- en schadebestrijding van toepassing. Het nieuw toegevoegde grondgebied, voorheen gelegen in de Zuid Hollandse Wildbeheereenheden: Alblasserwaard-Oost en Vijfheerenlanden ZH maakt thans onderdeel uit van het werkgebied van de volledig in Utrecht gelegen Wildbeheereenheid Vijfheerenlanden. Deze appendix ziet er op toe om, voor zover mogelijk, relevante informatie met betrekking tot het in dit gebied gerealiseerde faunabeheer w.o. schadecijfers, monitoringsgegevens en beheerresultaten te verstrekken.

Disclaimer: in deze appendix weergegeven informatie is met de groots mogelijke zorg samengesteld. Weergave van relevante beheer- en monitoringsdata vindt plaats voor zover deze informatie op basis van het in de provincie Zuid-Holland gevoerde beleid was voorgeschreven en verzameld of tot op het niveau waarop deze data aan de Faunabeheereenheid Utrecht ter beschikking is gesteld.

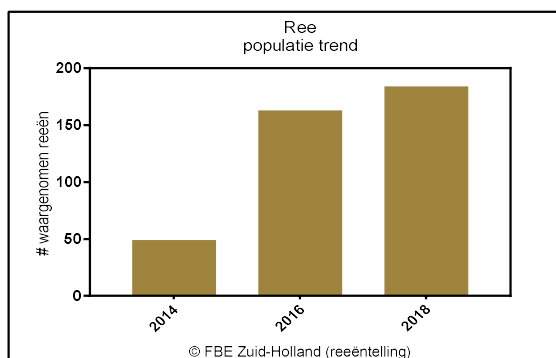
Werkgebied van de nieuw vastgestelde WBE Vijfheerenlanden (Alblasserwaard Oost, Vijfheerenlanden ZH en Vijfheerenlanden Utrecht). Jagersvereniging, februari 2019.

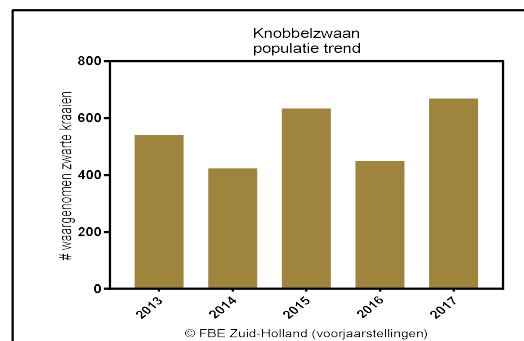
Provinciale grenswijziging 1 januari 2019. Provincie Utrecht.

36.1 Populatie: grootte & ontwikkeling

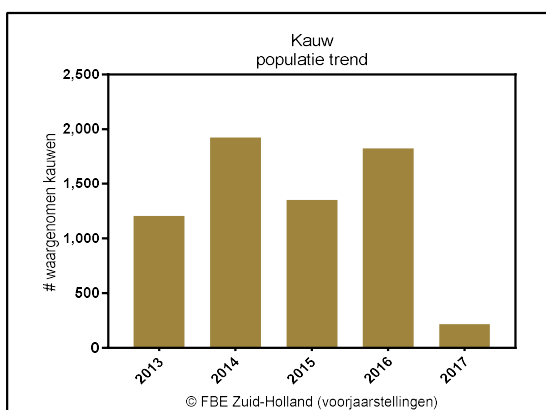
Voor algemene soortinformatie en de provinciale populatie grootte en ontwikkelingen wordt verwezen naar de individuele hoofdstukken van betreffende diersoorten. In onderstaande grafieken is de tellingsdata van de FBE tellingen van Zuid-Holland weergegeven. In vergelijking met het telprotocol van de FBE Utrecht wijkt het telprotocol van de FBE Zuid-Holland af op enkele punten waaronder het aantal getelde diersoorten, telmoment van de knobbelzwanen (wintertelling) en de telfrequentie van de reeëntelling. In de periode 2012-2017 is slechts één vossenburcht waargenomen (2013).

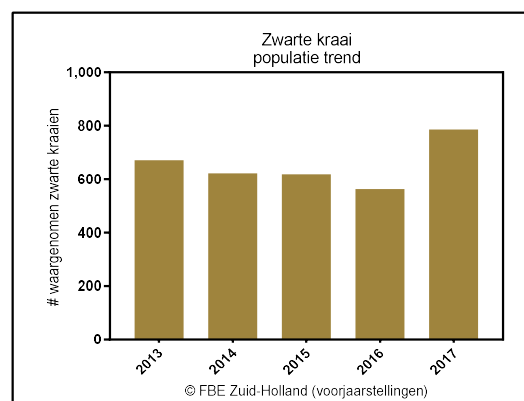
Aantalsontwikkeling van het ree in de WBE's Vijfheerenlanden en Alblasterwaard-Oost, periode 2014-2018 (FBE Zuid-Holland, 2019).

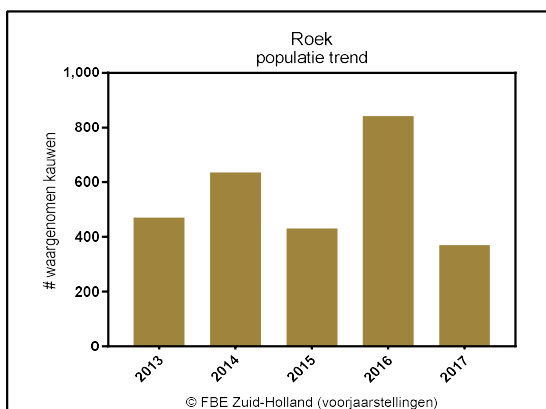
Aantalsontwikkeling van de knobbelzwaan in de WBE's Alblasterwaard-Oost, periode 2013-2017 (FBE Zuid-Holland, 2019).

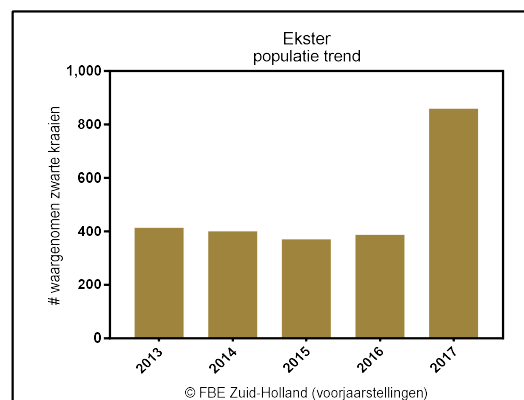
Aantalsontwikkeling van de kauw in de WBE's Vijfheerenlanden en Alblasterwaard-Oost, periode 2006-2017 (FBE Zuid-Holland, 2019).

Aantalsontwikkeling van de zwarte kraai in de WBE's Vijfheerenlanden en Alblasterwaard-Oost, periode 2006-2017 (FBE Zuid-Holland, 2019).

Aantalsontwikkeling van de kauw in de WBE's Vijfheerenlanden en Alblasserwaard-Oost, periode 2006-2017 (FBE Zuid-Holland, 2019).

Aantalsontwikkeling van de zwarte kraai in de WBE's Vijfheerenlanden en Alblasserwaard-Oost, periode 2006-2017 (FBE Zuid-Holland, 2019).

36.2 Schade: ontwikkeling & belangen

Schade aan wettelijke belangen

Zowel het landschap als het ruimtelijk gebruik in de gemeenten Leerdam en Zederik komen sterk overeen met de rest van het werkgebied van WBE Vijfheerenlanden. Als gevolg daarvan zijn geen aanvullende soorten bekend die specifiek voor dit gebied aanvullende aandacht behoeven in relatie tot het voorkomen van belangrijke schade. Voor algemene soortinformatie en de verschillende schadebelangen wordt verwezen naar de individuele hoofdstukken.

Schademeldingen aan BIJ12 Faunazaken

In de tabel weergegeven schadebedragen van BIJ12 Faunazaken geven een minimale weergave van schade door diersoorten in de huidige WBE Vijfheerenlanden, inclusief de nieuw toegevoegde gemeenten Leerdam en Zederik. De taxaties zijn uitgevoerd door BIJ12 Faunazaken nadat een grondgebruiker een aanvraag tegemoetkoming faunaschade heeft ingediend bij BIJ12 Faunazaken. Er zijn in de periode 2012-2017 voor 12 diersoorten schade geregistreerd bij, het betrof allen vogelsoorten. Van de beschadigde gewassen werd voornamelijk schade geregistreerd die plaatsvond in de perenteelt. In de jaren 2012 en 2015 zijn met name mezen verantwoordelijk voor geregistreerde schadebedragen van boven de 30.000 euro.

Overzicht van de getaxeerde schadetegemoetkomingen voor schade veroorzaakt door in het wild levende diersoorten per jaar in de huidige WBE Vijfheerenlanden. Bron: BIJ12 Faunazaken, database mei 2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Diersoort						
Ekster	388	482	418	105	0	0
Gaai	801	695	12	0	111	0
Kauw	1.057	0	131	0	0	0
Knobbelzwaan	520	0	0	0	0	0
Meerkoet	0	0	0	0	463	78
Merel	1.653	0	0	0	0	0
Mezen	34.288	11.998	6.728	30.891	2.187	18.972
Roek	1.618	837	4.212	104	218	0
Smient	157	0	0	0	1391	233
Vink	2.831	0	0	0	0	0
Zanglijster	546	0	0	0	0	0
Zwarte kraai	7.819	93	2.479	314	630	1.750

Getaxeerd schadebedrag (€)	51.678	14.105	13.980	31.414	5.000	21.033
-----------------------------------	---------------	---------------	---------------	---------------	--------------	---------------

Overzicht van de getaxeerde schadetegemoetkomingen voor schade veroorzaakt door in het wild levende diersoorten per jaar/ per gewas in de huidige WBE Vijfheerenlanden. Bron: BIJ12 Faunazaken, database mei 2019.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Gewassen						
Appel (€)	2.518	1.172	297	0	0	0
Grasland, blijvend (€)	470	0	0	0	1.854	311
Mais korrelmais (€)	0	0	0	0	0	0
Mais snijmais (€)	1.663	0	4.620	0	0	0
Peer (€)	47.027	12.933	9.063	31.414	3.146	20.722

Getaxeerde schadebedrag (€)	51.678	14.105	13.980	31.414	5.000	21.033
------------------------------------	---------------	---------------	---------------	---------------	--------------	---------------

36.3 Beheer: resultaten & evaluatie

In de voorgaande planperiode 2012-2017 waren in de WBE's Vijfheerenlanden en Alblasserwaard-Oost de ontheffingen, provinciale vrijstellingen en provinciale opdrachten van Zuid-Holland van toepassing. Voor de meeste soorten waren de ontheffingen gelijk of vergelijkbaar met die van de provincie Utrecht. Uitzondering hierop was de provinciale opdracht van Zuid-Holland die de mogelijkheid gaf voor het beheer van exoten waarvoor de provincie Utrecht geen opdracht voor heeft afgegeven. Het betreft de soorten: Indische gans (*Anser indicus*), marterhond (*Nyctereutes procyonoides*), gedomesticeerde rotsduif (*Columba livia forma domestica*), beverrat (*Myocastor coypus*), Amerikaanse nerts (*Mustela vison*) en wasbeer (*Procyon lotor*). In Zuid-Holland was tevens een ontheffing voor verjaging met ondersteunend afschot beschikbaar in de jaren 2012 en 2013 voor de roek.

Overzicht gedode dieren

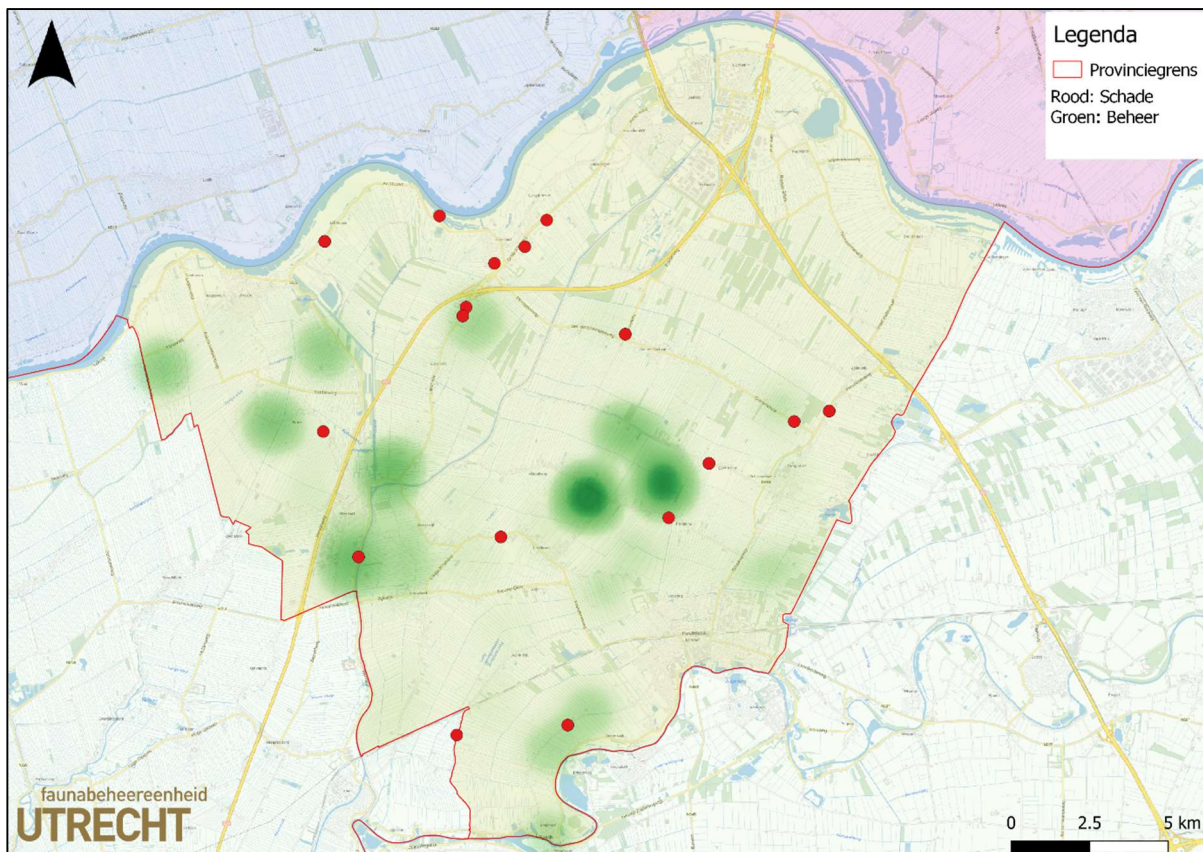
De Faunabeheereenheid Zuid-Holland is helaas niet in staat gebleken beheergegevens aan te leveren voor de jaren 2012-2015 voor de WBE Vijfheerenlanden ZH en Alblasserwaard-Oost. De Faunabeheereenheid Zuid-Holland verwijst voor generieke afschotdata gelegen in de periode vóór 2016 naar haar vigerende faunabeheerplannen.

Som geschoten diersoorten weergegeven per WBE op grond van de oude begrenzing, 2016-2017. Bron: FBE Zuid-Holland

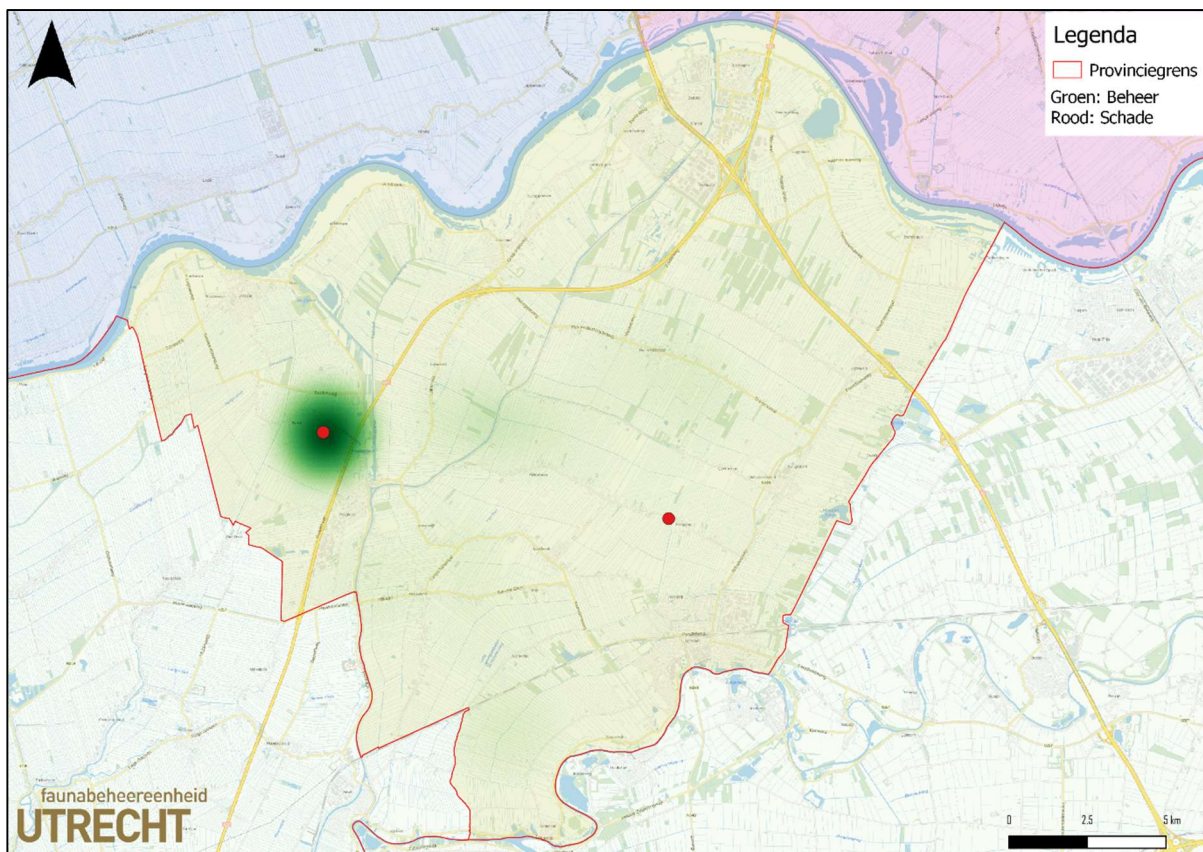
	2016		2017		
	WBE	Vijfheerenlanden ZH	Alblasserwaard- Oost	Vijfheerenlanden ZH	Alblasserwaard- Oost
Diersoort					
Ekster		0	0	0	18
Kauw		350	1.018	831	1.586
Knobbelzwaan		24	102	16	79
Ree		0	3	0	9
Smient		54	217	11	134
Vos		28	4	16	11
Zwarte kraai		315	649	452	1116
TOTAAL		988	2.555	1.814	3.888

Som geraapte eieren weergegeven per WBE op grond van de oude begrenzing, 2016-2017. Bron: FBE Zuid-Holland

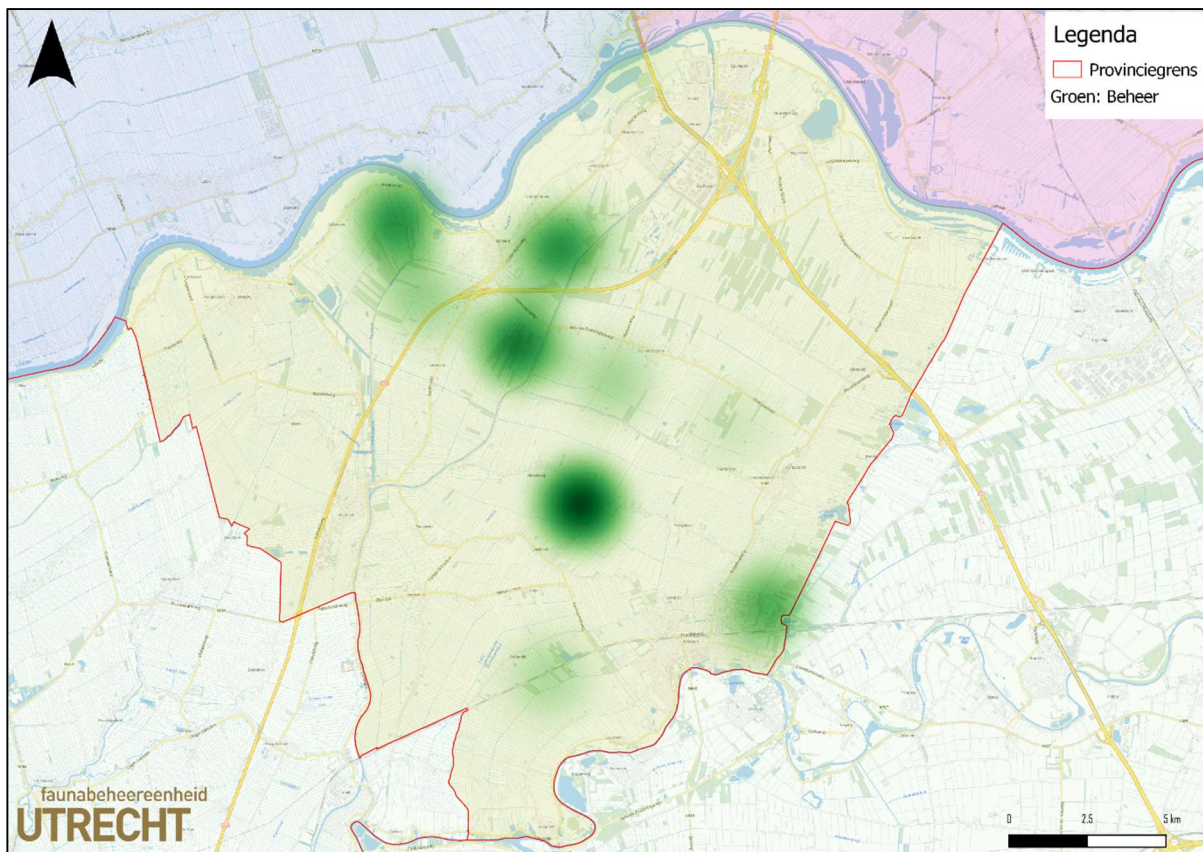
	2016		2017		
	WBE	Vijfheerenlanden ZH	Alblasserwaard- Oost	Vijfheerenlanden ZH	Alblasserwaard- Oost
Diersoort					
Knobbelzwaan		17	59	0	75
TOTAAL		76		75	

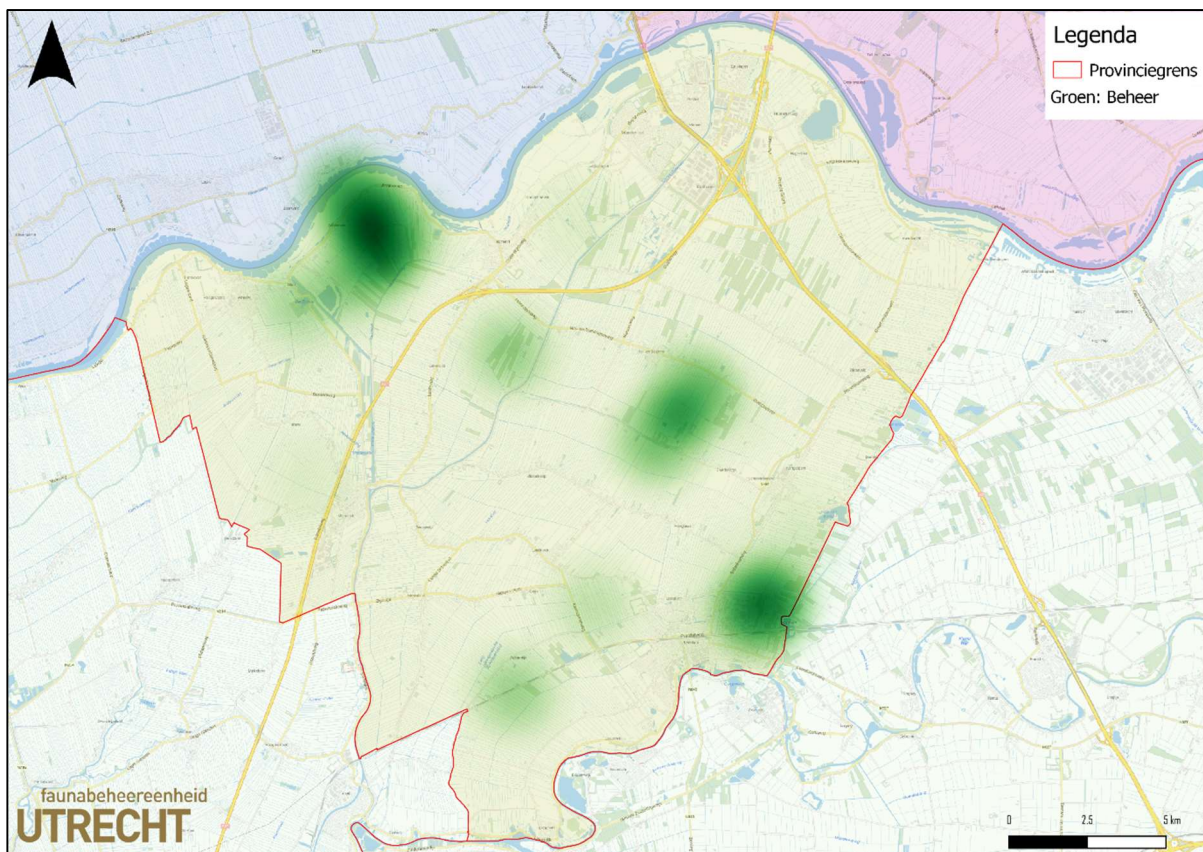
Overzichtskaart kraaiachtigen van de getaxeerde schademeldingen (rood, 2012-2017) en geregistreerd beheer (groen, 2016-2017). FBE Zuid-Holland, 2019; BIJ12 Faunazaken database, mei 2019.

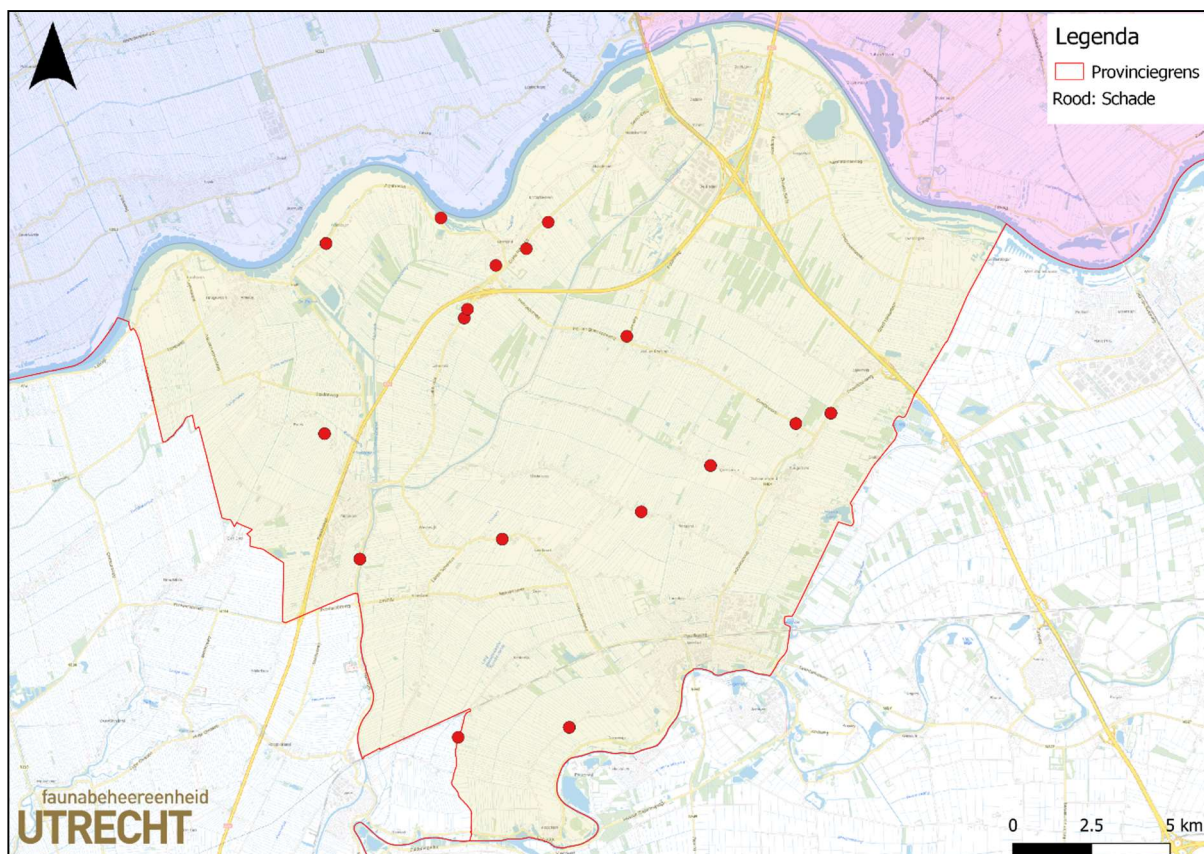
Overzichtskaart watervogels van de getaxeerde schademeldingen (rood, 2012-2017) en geregistreerd beheer incl. geraapte eieren (groen, 2016-2017). FBE Zuid-Holland, 2019; BIJ12 Faunazaken database, mei 2019.

Overzichtskartaal ree van geregistreerd beheer (groen, 2016-2017). FBE Zuid-Holland, 2019; BIJ12 Faunazaken database, mei 2019.

Overzichtskartaal vos van de getaxeerde schademeldingen (rood, 2012-2017) en geregistreerd beheer (groen, 2016-2017). FBE Zuid-Holland, 2019; BIJ12 Faunazaken database, mei 2019.

Overzichtskaart zangvogels van de getaxeerde schademeldingen (rood) periode 2012-2017. BIJ12 Faunazaken database, mei 2019.

Evaluatie

De Faunabeheereenheid concludeert op basis van de vergelijkbare biotische en abiotische omstandigheden, landgebruik, soortensamenstelling, schadehistorie en agrarische bedrijfsvoering in de nieuw aan de provincie toegevoegde gemeenten Leerdam en Zederik dat aansluiting op het beheer zoals van toepassing in de het overige werkgebied van de WBE Vijfheerenlanden wenselijk is.

Referenties

- Aebischer, Nicholas & Wheatley, Christopher & R Rose, Hugh. (2014). Factors Associated with Shooting Accuracy and Wounding Rate of Four Managed Wild Deer Species in the UK, Based on Anonymous Field Records from Deer Stalkers. PloS one. 9.
- Andrzejewski, R. & Jezierski, W. 1978. Management of a wild boar population and its effects on commercial land. Acta Theriol. 23: 309–339.
- Alblas, P. 2009. Broedbiologie van Maastrichtse Houtduiven in 2003 en 2008. CNME rapport.
- Arcadis. 2018. De staat van Instandhouding. Provincie Gelderland, referentie: 079761421
- Arthur, A.D., Pech, R.P. & Dickman, C.R. 2005. Effects of predation and habitat structure on the population dynamics of house mice in large outdoor enclosures. Oikos 108: 562–572.
- Atuo, F.A. & O'Connell, T. J. 2017. The landscape of fear as an emergent property of heterogeneity: Contrasting patterns of predation risk in grassland ecosystems. Ecol. Evol. 7: 4782–4793.
- Ausden, M. & Hirons, G.J.M. 2002. Grassland nature reserves for breeding wading birds in England and the implications for the ESA agri-environment scheme. Biol. Conserv. 106: 279–291.
- Ausden, M., Sutherland, W.J. & James, R. 2001. The effects of flooding lowland wet grassland on soil macroinvertebrate prey of breeding wading birds. J. Appl. Ecol. 38: 320–338.
- Austin, G., Calbrade, N., Mellan, H., Musgrove, A., Hearn, R., Stroud, D. & Holt, C. 2014. Waterbirds in the UK 2012/13: The Annual Report of the Wetland Bird Survey. BTO/RSPB/JNCC/WWT, Thetford.
- Bakker, A., van Noorden, B. 2011. Bestrijding spreekwenschade in blauwe bessenteelt, door middel van verplaatsen van spreekuwen. Eindrapportage pilot 2008-2012. Provincie Limburg.
- Baettig, M. 1988. Recherche et étude du sanglier dans la République et Canton du Jura. Biologie, habitat, chasse et gestion, dégâts aux cultures et leur prévention. Office des eaux et de la protection de la nature, St-Ursanne, Switzerland.
- Bastmeijer, 2018. Onderzoek naar de betekenis van 'de gunstige staat van instandhouding', met name in het kader van de beoordeling van ontheffingsaanvragen onder de Wet natuurbescherming. Legal Advice for Nature.
- Bekker, D. & Hollander H. 2015. Effecten van Damherten op andere zoogdiersoorten in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Zoogdierverseniging, Nijmegen. Rapport 2015-08.
- Bellebaum, J. & Bock, C. 2009. Influence of ground predators and water levels on Lapwing *Vanellus vanellus* breeding success in two continental wetlands. J. Ornithol. 150: 221–230.
- Bertholdt, N.P., Gill, J.A., Laidlaw, R.A. & Smart, J. 2017. Landscape effects on nest site selection and nest success of Northern Lapwing *Vanellus vanellus* in lowland wet grasslands. Bird Study 64: 30–36.
- Besnard, A.G., Fourcade, Y. & Secondi, J. 2016. Measuring difference in edge avoidance in grassland birds: the Corncrake is less sensitive to hedgerow proximity than passerines. J. Ornithol. 157: 515–523.

- Best, L.B., Campa, H., Kemp, K.E., Robel, R.J., Ryan, M.R., Savidge, J.A., Harmon, P., Weeks, J. & Winterstein, S.R. 1998. Avian Abundance in CRP and Crop Fields during Winter in the Midwest. *The American midland naturalist* 139: 311–325.
- Bijlsma, R.G., Hustings, F. & Camphuysen, C.J. 2001. *Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2)*. GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- Blanker, P.S., Roovers, M. & Schippers, R. 2017. *Beverprotocol Noord-Brabant. Waterschap Aa en Maas, Waterschap De Dommel & Waterschap Brabantse Delta*.
- Boekema E.J. 2016. *Vogels in Groningen. Profiel, Bedum*.
- Boele, A., van Bruggen J., Hustings F., Koffijberg K., Vergeer J.W. & van der Meij T. 2016. Broedvogels in Nederland in 2014. Sovon-rapport 2016/04. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Bolton, M., Tyler, G., Smith, K.E.N. & Bamford, R.O.Y. 2007. The impact of predator control on lapwing *Vanellus vanellus* breeding success on wet grassland nature reserves. *J. Appl. Ecol.* 44: 534–544.
- Bonnet, T., Crespin, L., Pinot, A., Bruneteau, L., Bretagnolle, V. & Gauffre, B. 2013. How the common vole copes with modern farming: insights from a capture–mark–recapture experiment. *Agric. Ecosyst. Environ.* 177: 21–27.
- Bradshaw, Elizabeth & Bateson, Patrick. (2000). Welfare Implications of Culling Red Deer (*Cervus Elaphus*). *Animal Welfare*. 9. 3-24.
- Brandsma, 2018. Herstel weidevogelstand in het weidevogelreservaat Giethoorn-Wanneperveen na kort houden vos. *De Levende Natuur* 119: 249–255.
- Brelsford, M.J., Peek, J.M. & Murray, G.A. 1998. Effects of grazing by wapiti on winter wheat in northern Idaho. *Wildl. Soc. Bull.* 26: 203–208.
- Breton, D. 1994. La limitation des dégâts de sanglier par la pose de clôtures électriques dans le département de la Haut-Marne. *Office National de la Chasse, Paris, France. Bulletin Mensuel* 191: 96–101.
- Broekhuizen, S., Spoelstra, K., Thissen, J.B., Canters, K.J. & Buys, J.C. (Eds.). 2016. *Atlas van de Nederlandse Zoogdieren. Zoogdiervereniging*.
- Bruinderink, G.G. & Lammertsma, D.R. 2001. *Hoefdieren in de Manteling van Walcheren (No. 390)*. Alterra.
- Bruinderink, G.G. & van der Grift, E.A. 2015. Populatiebeheer van wilde hoefdieren: nog niet goed op orde. *Vakblad Natuur Bos Landschap* 120: 26–29.
- Bruinderink, G.G., Dekker, J. & Cornelissen, P. 2013. Uit de wetenschap: hoe tel je wilde hoefdieren? *Vakblad Natuur Bos Landschap* 3: 14–16.
- Buij, R., Lammertsma, D., & Melman, D. 2018. Overzicht onderzoek schadesoorten in Nederland en leidraad beoordeling onderzoek wildschade (No. 2888). Wageningen Environmental Research.
- Burger J. & Gochfeld, M. 2009. Exotic monk parakeets (*Myiopsitta monachus*) in New Jersey: nest site selection, rebuilding following removal and their urban wildlife appeal. *Urban Ecosyst.* 12: 185–196.
- Butler, S.J., & Gillings, S. 2004. Quantifying the effects of habitat structure on prey detectability and accessibility to farmland birds. *Ibis* 146: 123–130.

- Caizergues, A. Maillard, J.F. Mouronva, J.V. 2016. Managing ruddy ducks in France. National agency for hunting and wildlife (ONCFS)
- CBS, PBL, RIVM & WUR 2016. Trend van zoogdieren, 1990-2015. Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), Den Haag, PBL Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag, RIVM Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, Bilthoven en Wageningen University and Research, Wageningen.
- Conover, M.R. 2001. Resolving human-wildlife conflicts: the science of wildlife damage management. CRC press.
- Coppedge, B.R., Engle, D.M., Masters, R.E. & Gregory, M.S. 2001. Avian response to landscape change in fragmented southern Great Plains grasslands. *Ecol. Appl.* 11: 47–59.
- Costard S, Wieland B, de Glanville W, Jori F, Rowlands R, Vosloo W. 2009. African swine fever: how can global spread be prevented? *Philos T Roy Soc B.* 2009;364(1530):2683–96.
- Czech, A. 2005. Analiza dotychczasowych rodzajów i rozmiaru szkód wyrządzanych przez bobry (*Castor fiber*) oraz stosowanie metod rozwiązywania sytuacji konfliktowych. Instytut Ochrony Przyrody PAN. Kraków.
- Dawson, D.G. 1970. Estimation of grain loss due to sparrows (*Passer domesticus*) in New Zealand. *New Zealand J. Agri. Res.* 13: 681–688.
- de Grazio, J.W. 1978. World bird damage problems.
- Green, A. J., & Hughes, B. 1996. Action plan for the White-headed Duck (*Oxyura leucocephala*) in Europe. Globally threatened birds in Europe. Action plans.
- de Groot, A., Jansman, H. & Hofmeester, T. 2014. Verwantschap en herkomst van de Limburgse populaties van het Wild zwijn. *Natuurhistorisch Maandblad* 103: 177–182.
- de Groot, G.A., Spek, G-J., Bovenschen, J. Laros, I., van Meel, T., de Jong, J.F. & Jansman, H.A.H. 2016. Herkomst en migratie van Nederlandse edelherten en wilde zwijnen; Een basiskaart van de genetische patronen in Nederland en omgeving. Alterra-rapport 2724. Alterra, Wageningen.
- De Vries, R.F. 2014. Faunabeheerplan Fryslân 2014-2019. Faunabeheereenheid Fryslân.
- Dekker, J., van Wieren, S. & Groot Bruinderink, G. 2010. Ecologie. In: Groot Bruinderink, G. & Dekker, J. (eds). *Wilde Zwijnen*, KNNV Uitgeverij/Zoogdiervereniging: 29–39.
- Derriks, C. 2013. Klachtenafhandeling steenmarter 2013. Rapport 2013.13. Zoogdiervereniging, Nijmegen.
- Dijkstra, B., van Manen, W. & Speelman, R. 1999. Houden Drentse Eksters *Pica pica* het hoofd boven water? *Drentse vogels* 12: 67–72.
- Dijkstra, V., & Kurstjens, G. 2016. Bever *Castor fiber*.
- Dirksen, S. & Esselink, H. 1991. Scandinavian Baltic Mute Swans *Cygnus olor* in the Netherlands: movements under the influence of severe winter weather and their consequences. *Wildfowl supplement no. 1*. Third IWRB International Swan Symposium: 227.
- Ebbinge, B.S., Heesterbeek, J.A.P. & Beekman, J.H. 1998. Knobbelzwanen in Noord- en Zuid-Nederland. Instituut voor bos- en natuuronderzoek. IBN-rapport 375, ISSN: 0928-6888.

- Eglington, S.M., Bolton, M., Smart, M.A., Sutherland, W.J., Watkinson, A.R. & Gill, J.A. 2010. Managing water levels on wet grasslands to improve foraging conditions for breeding northern lapwing *Vanellus vanellus*. J. Appl. Ecol. 47: 451–458.
- Feare, C.J. 1974. Ecological studies of the rook (*Corvus frugilegus* L.) in north-east Scotland. Damage and its control. J. Appl. Ecol. 11: 897–914.
- Fernandez, I. 2012. Effectiviteit van het wildraster in Putten. Infofauna 2012-03.
- Fox, A.D., Dalby, L., Christensen, T.K., Nagy, S., Balsby, T.J., Crowe, O., Clausen, P., Deceuninck, B., Devos, K., Holt, C.A., Horman, M., Keller, V., Langendoen, T., Lehtikonen, A., Lorentsen, S.H., Molina, L.N., Stipniece, A., Svenning, J. & Wahl, J. 2016. Seeking explanations for recent changes in abundance of wintering Eurasian Wigeon (*Anas penelope*) in northwest Europe. Ornis Fennica 93: 12–25.
- Fox, A.D., Elmberg, J., Tombre, I.M. & Hessel, R. 2017. Agriculture and herbivorous waterfowl: A review of the scientific basis for improved management. Biol. Rev. 92: 854–877.
- Gedeon, K., Grüneberg, C., Mitschke, A., Sudfeldt, C., Eikhorst, W., Fischer, S. & Kramer, M. 2015. Atlas Deutscher Brutvogelarten. Dachverband Deutscher Avifaunisten.
- Geeraerts, C., Casaer, J., Turkelboom, F., Verschelde, P., & Quataert, P. 2019. Meten van het draagvlak voor de aanwezigheid en het beheer van everzwijnen in Vlaanderen.
- Geisser, H., & Reyer, H.U. 2004. Efficacy of hunting, feeding, and fencing to reduce crop damage by wild boars. J. Wildl. Manage. 68: 939–946.
- Gibbons, D.W. 2007. The predation of wild birds in the UK: a review of its conservation impact and management. RSPB.
- Gijsbertsen, J., Feijen, M. & Spitzen, H. 2018. Beheerplan Damherten, Plantage Willem III & Elster Buitenwaard, 2018-2023. Bureau Buitenwaard en Stichting Utrechts Landschap.
- Goudzwaard, L., Bartelink, H. H., & Koop, H. G. J. M. 2001. Effecten van dunning en vraat op spontane verjonging in eiken-dennenbossen (No. 269). Alterra.
- Goutbeek, A.B. 2018. De Staat van Instandhouding factsheets voor 25 soorten in Gelderland. Arcadis 079761421B.
- Green, A.J. & Hughes, B. 1996. Action plan for the White-headed Duck (*Oxyura leucocephala*) in Europe. Globally threatened birds in Europe. Action plans.
- Haarsma, A.J. & van der Graaf, C. 2013. Halsbandparkieten, een bedreiging voor Rosse vleermuizen? De Levende Natuur 114: 10–13.
- Hagen, R., Haydn, A. & Suchant, R. 2018. Estimating red deer (*Cervus elaphus*) population size in the Southern Black Forest: the role of hunting in population control. Eur. J. Wildlife Res. 64: 42.
- Hahn, N. & Eisfeld, D. 1998. Diet and habitat use of wild boar (*Sus scrofa*) in SW-Germany. Gibier Faune Sauvage 15: 595–606.
- Heddema, E.R., ter Sluis, S., Buys, J.A., Vandenbroucke-Grauls, C.M., van Wijnen, J.H. & Visser, C.E. 2006. Prevalence of *Chlamydochlamydia psittaci* in fecal droppings from feral pigeons in Amsterdam, The Netherlands. J. Appl. Environ. Microbiol. 72: 4423–4425.

- Hindman, L.J., Harvey, W.F. & Conley, L.E. 2014. Spraying corn oil on Mute Swan *Cygnus olor* eggs to prevent hatching. *Wildfowl* 64: 186-196.
- Hollander, H. & La Haye, M. 2014. Dassenschade en -preventie. Rapport 2013.011. Zoogdiervereniging, Nijmegen.
- Hollander, H. 2016. Afleidend voeren bij de das (*Meles meles*) als preventieve maatregel.
- Hübben, G.J.H.W. 2000. Algemene inspectiedienst. Naleving uitzetverbod voor fazanten ten behoeve van de jacht. TRCDIR 2000/2412.
- Imbert, C., Caniglia, R., Fabbri, E., Milanesi, P., Randi, E., Serafini, M., Torretta, E. & Meriggi, A. 2016. Why do wolves eat livestock? factors influencing wolf diet in northern Italy. *Biol. Cons.* 195: 156–168.
- IPO 2019. Interprovinciaal Wolvenprotocol. IPO, Den Haag
- Issa N. & Muller Y. 2015. Atlas des oiseaux de France métropolitaine: nidification et présence hivernale. Delachaux et Niestle, Paris.
- Jansman, H.A.H., Hofmeester, T., de Groot, G.A., Laros, I., Bovenschen, J., Speelman, M., van der Hout, J., Casaer, J., Breyne, P. & Koelewijn, H.P. 2013. Genetica van wilde zwijnen in Limburg en Noord-Brabant: verspreiding, herkomst en verwantschap (No. 2404). Alterra, Wageningen-UR.
- Johnson, M.D., Kellermann, J.L. & Stercho, A.M. 2010. Pest reduction services by birds in shade and sun coffee in Jamaica. *Anim. Conserv.* 13: 140–147.
- Jonge Poerink, B & Dekker, J. 2018. Monitoring pilot project beheer steenmarters weidevogelgebied Soarremoarre, provincie Fryslan. Provincie Fryslan.
- Kamczyc, J., Bielachowicz, M. & Pers-Kamczyc, E. 2016. Damages caused by European beaver (*Castor fiber* L., 1758) in broadleaved stands. *Forestry Letters* 109: 7–10.
- Karp, D.S., Mendenhall, C.D., Sandí, R.F., Chaumont, N., Ehrlich, P.R., Hadly, E.A. & Daily, G.C. 2013. Forest bolsters bird abundance, pest control and coffee yield. *Ecol. Lett.* 16: 1339–1347.
- Kjellander, P., Hewison, A.J.M., Liberg, O., Angibault, J.M., Bideau, E. & Cargnelutti, B. 2004. Experimental evidence for density-dependence of home-range size in roe deer (*Capreolus capreolus* L.): a comparison of two long-term studies. *Oecol.* 139: 478–485.
- Kleijn, D., Schekkerman, H., Dimmers, W.J., van Kats, R.J., Melman, D. & Teunissen, W.A. 2010. Adverse effects of agricultural intensification and climate change on breeding habitat quality of Black-tailed Godwits *Limosa l. limosa* in the Netherlands. *Ibis* 152: 475–486.
- Kleijn, D., van der Hout, J., Voslamber, B., van Randen, Y. & Melman, T.C.P. 2012. Broedende Grauwe ganzen in Nederland: ontwikkelingen in landbouwkundige schade en factoren die hun ruimtegebruik beïnvloeden (No. 2343). Alterra, Wageningen-UR.
- Kleyheeg E. 2015. Seed dispersal by a generalist duck: ingestion, digestion and transportation by mallards (*Anas platyrhynchos*). PhD thesis. Utrecht University, Utrecht, The Netherlands.
- Kloen, H., Lommen, J.L., van Drongelen, L. & Guldmond, J.A. 2014. Landbouwschade door Halsbandparkieten. Schade inventarisatie en risicoschatting. CLM in opdracht van Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit.

- Kloen, H., Thissen, J., Keuper, D., Allema, B., van Bommel, F., Guldmond, A. & van Dijk, W. 2017. Faunabeheerplan Noord-Brabant 2017-2023, CLM en van Bommel Faunawerk in opdracht van Faunabeheereenheid Noord-Brabant, 2017.
- Klok, C., Holtkamp, R., van Apeldoorn, R., Visser, M.E. & Hemerik, L. 2006. Analysing population numbers of the House Sparrow in The Netherlands with a matrix model and suggestions for conservation measures. *Acta Biotheor.* 54: 161–178.
- Koning F. 2010. De Zwarte kraai in de Amsterdamse Waterleidingduinen. *Tussen Duin en Dijk* 11: 12–13.
- Kurstjens, G. & F. Niewold. 2011. De verwachte ontwikkelingen van de beverpopulatie in Nederland: naar een bevermanagement. BIJ12 Faunazaken.
- Laidlaw, R.A., Smart, J., Smart, M.A. & Gill, J.A. 2013. Managing a food web: impacts on small mammals of managing grasslands for breeding waders. *Anim. Conserv.* 16: 207–215.
- Laidlaw, R.A., Smart, J., Smart, M.A. & Gill, J.A. 2015. The influence of landscape features on nest predation rates of grassland-breeding waders. *Ibis* 157: 700–712.
- Laidlaw, R.A., Smart, J., Smart, M.A. & Gill, J.A. 2017. Scenarios of habitat management options to reduce predator impacts on nesting waders. *J. Appl. Ecol.* 54: 1219–1229.
- Lammertsma, D.R., G.W.T.A. Groot Bruinderink & S. Broekhuizen, 2008. Wasberen (*Procyon lotor* L.1758) in Nederland; verspreiding, ecologie en mogelijk gevolgen voor Nederland. Wageningen, Alterra, Alterra-Document2. 22 25 blz.; 2. fig.; 39 ref.
- Lelieveld, G. (2017, 31 augustus). Duitse wolven kosten weinig. Geraadpleegd van <http://https://www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=23712>
- Lensink, R. & van Bruggen, J. 2016. Roeken in het hart van Gelderland: wanneer stopt de neergang? *Vlerk* 33: 54–63.
- Lensink, R. 2002. Wilde Eend *Anas platyrhynchos*. pp. 124-125 in: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. –Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey Nederland, Leiden.
- Lindell, C.A., Steensma, K.M., Curtis, P.D., Boulanger, J.R., Carroll, J.E., Burrows, C. & Leigh, D.K. 2016. Proportions of bird damage in tree fruits are higher in low-fruit-abundance contexts. *Crop Protection* 90: 40–48.
- Link, R. 2004. Living with wildlife. Beavers. Geraadpleegd van <https://wdfw.wa.gov/living/beavers.pdf>
- Linz, G. M., Homan, H.J., Gaulker, S.M., Penry, L.B. & Bleier, W.J. 2007. European starlings: a review of an invasive species with far-reaching impacts.
- Lommen, J. L. 2017. Preventie van vogelschade in Limburgse Conference perenteelt.
- Loorij T.P.J., Hoogerhoud, F., Kooij, W. & Opperman, E. 2001. Broeders, Trekkers en Dwalers. Vogels van Den Haag en omgeving. De nieuwe Haagsche, Den Haag.
- Maas, B., Clough, Y. & Tschardtke, T. 2013. Bats and birds increase crop yield in tropical agroforestry landscapes. *Ecol. Lett.* 16: 1480–1487.

- MacDonald, M.A. & Bolton, M. 2008. Predation of Lapwing *Vanellus vanellus* nests on lowland wet grassland in England and Wales: effects of nest density, habitat and predator abundance. *J. Ornithol.* 149: 549–555.
- MacMillan, B.W.H. 1981. Food of house sparrows and greenfinches in a mixed farming district, Hawke's Bay, New Zealand. *New. Zeal. J. Zool.* 8: 93–104.
- Meriggi, A. & Lovari, S. 1996. A review of wolf predation in southern Europe: does the wolf prefer wild prey to livestock? *J. Appl. Ecol.* 33: 1561–1571.
- Messmer, T.A. 2000. The emergence of human-wildlife conflict management: turning challenges into opportunities. *Int. Biodeterior. Biodegradation* 45: 97–102.
- Mols, C.M. & Visser, M.E. 2007. Great tits (*Parus major*) reduce caterpillar damage in commercial apple orchards. *PLoS One* 2: e202.
- Mols, C.M. & Visser, M.E. 2002. Great tits can reduce caterpillar damage in apple orchards. *J. Appl. Ecol.* 39: 888–899.
- Mos, J., Heitkönig, I.M. & van Wieren, S.E. 2014. The spring diet of badgers in two contrasting habitats in the Netherlands. *Lutra* 57: 17–24.
- Mulder, J.L. 2000. De vos in Meijndel en Berkheide. Rapport Duinwaterbedrijf Zuid-Holland. 145 pp.
- Mulder, J.L. 2005. Schapen en vossen. Rapport Bureau Mulder-natuurlijk, in opdracht van Provincie Noord-Holland. 36 pp.
- Mulder, J.L. 2007. Vossenbeheer voor hamsters, (hoe) heeft het gewerkt? Rapport Bureau Mulder-natuurlijk 2007-02, 42 pp.
- Mulder, J.L. 2014. Pluimvee beschermen tegen predatie. Bureau Mulder-natuurlijk, rapport 2014-3.
- NABU. 2019. Wölfe in Deutschland. Geraadpleegd via <https://www.nabu.de/tiere-und-pflanzen/saeugetiere/wolf/>
- Naef-Daenzer, L. 1983. Scaring of Carrion Crows (*Corvus corone*) by species-specific distress calls and suspended bodies of dead crows.
- Nagy, S., Flink, S., Langendoen, T. 2014. Waterbird trends 1988-2012: Results of trend analyses of data from the International Waterbird Census in the African-Eurasian Flyway. Wetlands International, Ede.
- Ndang'ang'a, P.K., Njoroge, J.B. & Vickery, J. 2013. Quantifying the contribution of birds to the control of arthropod pests on kale, *Brassica oleracea acephala*, a key crop in East African highland farmland. *Int. J. Pest Manage.* 59: 211–216.
- Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit. 2014. Integrale aanpak plaagdierbeheersing voor winkelcentra en geïntegreerde bebouwing. Utrecht
- Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit. 2018. Factsheet wasbeerhond (*Nyctereutes procyonoides*). Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit. 2019. Factsheet wasbeer (*Procyon lotor*). Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

- Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit. 2019. Factsheet rosse stekelstaart (*Oxyura jamaicensis*). Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit. 2019. Factsheet muntjak (*Muntiacus reevesi*). Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- Netwerk Ecologische Monitoring. 2017. Indexcijfers en trends zoogdieren, 1990-2015.
- Parish, D. M. & Sotherton, N.W. 2004. Game crops and threatened farmland songbirds in Scotland: a step towards halting population declines. *Bird Study* 51: 107–112.
- Parrott D. & Watola, G. 2008. Deterring mute swans from fields of oilseed rape using suspended high visibility tape. *Crop Protection* 27: 632–637.
- Peisley, R.K., Saunders, M.E. & Luck, G.W. 2016. Cost-benefit trade-offs of bird activity in apple orchards. *PeerJ* 4: e2179.
- Pot, A. & van Manen, W. 2009. Veranderingen in de broedvogelbevolking van landgoed Mensinge in 1963-2008. *Drentse Vogels* 9: 4–19.
- Pot, A. 2015. Dassentelling, zoogdiervereniging
- Pöysä, H., Elmberg, J., Gunnarsson, G., Holopainen, S., Nummi, P. & Sjöberg, K. 2017. Habitat associations and habitat change: seeking explanation for population decline in breeding Eurasian wigeon *Anas penelope*. *Hydrobiologia* 785: 207–217.
- Provincie Utrecht, Afdelingen Fysieke Leefomgeving in samenwerking met afdeling Vergunningverlening en Handhaving. 2012. Beleidsnota edelhert, damhert en wild zwijn. Provincie Utrecht.
- Provincie Utrecht 2016: Natuurvisie provincie Utrecht 2017, “Een plus op Natuurbeleid 2.0
- Provincie Utrecht 2019. Programma Invasieve exotenbestrijding provincie Utrecht 2019-2020. Provincie Utrecht
- Putman, R.J., Langbein, J. & Staines, B.W. 2004. Deer and road traffic accidents: A review of mitigation measures: costs and cost-effectiveness. Report for the Deer Commission for Scotland.
- RIVM. 2017. Vragen en antwoorden Papegaaienziekte - RIVM. Geraadpleegd op 2 november 2018, van: https://www.rivm.nl/Documenten_en_publicaties/Algemeen_Actueel/Veelgestelde_vragen/Infectieziekten/Vragen_en_antwoorden_papegaaienziekte
- Rodriguez, E.N., Bruggers, R.L., Bullard, R.W. & Cook, R. 1995. An integrated strategy to decrease eared dove damage in sunflower crops.
- Rodríguez-Pérez, H. & Green, A.J. 2006. Waterbird impacts on widgeongrass *Ruppia maritima* in a Mediterranean wetland: comparing bird groups and seasonal effects. *Oikos* 112: 525–534.
- Rösener, A. 1999. Die Stadttaubenproblematik: Ursachen, Entwicklungen, Lösungen; eine Literaturübersicht. Shaker.
- Runhaar, H., Runhaar, M. & Vink, H. 2015. Reports on badgers *Meles meles* in Dutch newspapers 1900–2013: same animals, different framings? *Mammal review* 45: 133–145.
- Sage, R.B. & Aebischer, N.J. 2017. Does best-practice crow *Corvus corone* and magpie *Pica pica* control on UK farmland improve nest success in hedgerow-nesting songbirds? A field experiment. *Wildlife Biolog*, 2017: wlb-00375.

- Scharringa, C.J.G., Ruitenbeek, W. & Zomer-Dijk, P.J. 2010. Atlas van de Noord-Hollandse broedvogels 2005-2009. SVN, Noord-Hollands Landschap.
- Schekkerman, H. & Beintema, A.J. 2007. Abundance of invertebrates and foraging success of Black-tailed Godwit *Limosa limosa* chicks in relation to agricultural grassland management. *Ardea* 95: 39–54.
- Schekkerman, H., Teunissen, W. & Oosterveld, E. 2009. Mortality of Black-tailed Godwit *Limosa limosa* and Northern Lapwing *Vanellus vanellus* chicks in wet grasslands: influence of predation and agriculture. *J. Ornithol.* 150: 133–145.
- Schoon, R. 2011. Pas op: aanrijdingen overstekend met reeën wild. Rtrecht. Terra salica. Bur Faunabeheer, 5, 14-48.
- Schotman, A.G.M. & Melman, T.C. 2016. Ecologische gevolgen van het stoppen met zwanendrift (No. 2682). Alterra, Wageningen-UR.
- Sima M.J., Matzinger T., Bugnyar T. & Pika S. 2017. Roconciliation and third-party affiliation in carrion crows. *Ethology* 124: 33–44.
- Simard, M.A., Dussault, C., Huot, J. & Côté, S.D. 2013. Is hunting an effective tool to control overabundant deer? A test using an experimental approach. *J. Wildl. Manage.* 77: 254–269.
- Slaterus, R. 2016. Actueel voorkomen van Rosse Stekelstaarten in Nederland, situatie februari 2016. Sovon Vogelonderzoek Nederland.
- Southern, H.N. 1945. The economic importance of the house sparrow, *Passer domesticus* L.: A review. *Annals of Applied Biology* 32: 57–67.
- Sovon Vogelonderzoek Nederland. 2018. Vogelatlas van Nederland. Broedvogels, wintervogels en 40 jaar verandering. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Spek, G.J. 2014. Faunabeheerplan grofwild FBE Gelderland 2014-2019. FBE Gelderland.
- Stichting Dassenwerkgroep Utrecht & 't Gooi. 2017. Veel meer verkeersslachtoffers onder de dassen in 2016. Geraadpleegd van <http://www.dassenwerkgroep utrecht.nl/berichten%20vanaf.htm>
- Strubbe, D. & Matthysen, E. 2009. Establishment success of invasive ring-necked and monk parakeets in Europe. *J. Biogeogr.* 36: 2264–2278.
- Ten Den, P.G.A. 1989. Achtergronden en oorzaken van de recente aantalsontwikkeling van de Fazant in Nederland. RIN-rapport 89/119. RIN, Arnhem.
- Teunissen, W.A., Schekkerman, H. & Willems, F. 2005. Predatie bij weidevogels. Op zoek naar de mogelijke effecten van predatie op de weidevogelstand. Sovon-onderzoeksrapport, 11.
- Tomialojc, L. 1976. The urban population of wood pigeon in Europe: its origin, increase and distribution. *Acta Zoologica Crakoviensia* 21: 585-631.
- Tracey, J. P. & Saunders, G. 2003. Bird damage to the wine grape industry. Orange: Vertebrate Pest Research Unit, NSW Agriculture.

Trektellen. 2019. Geraadpleegd via <https://www.trektellen.nl/>.

Ueno, M., Kaji, K. & Saitoh, T. 2010. Culling versus density effects in management of a deer population. *J. Wildlife Manage.* 74: 1472–1483.

Ummels J. 2010. Broedresultaten van de Roek in Limburg in het nieuwe millennium. *Limburgse Vogels* 20: 59–63.
van Apeldoorn, R.C. 2005. Muizenplagen in Nederland: oorzaken en bestrijding (No. 1234). Alterra.

van Bommel, F., Linnartz, L. & Floor, L. 2015 Effectieve en praktisch uitvoerbare preventieve maatregelen ter voorkoming van predatie van vee door wolven. ARK Natuurontwikkeling en van Bommel Faunawerk.

van Bommel, F., Pekel, M. (2018, 17 September). Pilot kuddewaakhonden tegen roofdieren. Geraadpleegd van https://www.naturetoday.com/intl/nl/naturereports/message/?msg=24621&utm_source=rssfeed&utm_medium=rss&utm_campaign=web-rss-nb.

van den Bremer L., Schekkerman H., van der Jeugd H., van Roomen, M., van Winden, E. & van Turnhout, C. 2015. Populatieontwikkeling Wilde Eend, Krakeend, Kuifeend en Tafeleend in Nederland: wat weten we over de achtergronden? Sovon-rapport 2015/65, CAPS-rapport 2015/01. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

van den Bremer, L. 2009. Schade door zangvogels aan rijpend fruit. Analyse risicofactoren op basis van schadegegevens.

van der Jeugd, H. 2006. Overzomerende ganzen in Nederland: grenzen aan de groei? Sovon Vogelonderzoek Nederland.

van der Vliet, R.E., Dijk, J.V. & Wassen, M. J. 2010. How different landscape elements limit the breeding habitat of meadow bird species. *Ardea* 98: 203–209.

van der Vliet, R.E., Schuller, E. & Wassen, M.J. 2008. Avian predators in a meadow landscape: consequences of their occurrence for breeding open-area birds. *J. Avian Biol.* 39: 523–529.

van der Wal, J. & Teunissen, W. 2018. Boerenlandvogels en predatie: een update van de huidige kennis. Sovon Vogelonderzoek Nederland.

van Gool, C.R., 2016. Faunabeheerplan damherten in het Noord- en Zuid- Hollandse duingebied 2016-2020, Faunabeheereenheid Noord-Holland & Faunabeheereenheid Zuid-Holland.

van Kleunen A., van den Bremer L., Lensink, R. & Wiersma P. De Halsbandparkiet, Monniksparkiet en Grote Alexanderparkiet in Nederland: risicoanalyse en beheer. Sovon-onderzoeksrapport 2010/xx. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

van Kuil, R. & Tubbink, A. 2018. Programma Invasieve exotenbestrijding provincie Utrecht 2019-2020. Provincie Utrecht.

van Liere, D.W. 2007. Ervaringen met beheer gericht op co-existentie met Roeken. Eindrapport van het project 'Roekenbeheer in zuidwest Drente en noordoost Overijssel in 2004-2007'. CABWIM consultancy.

van Manen W. 2004. Broedende Zwarte Kraaien *Corvus corone* op heidevelden in Noord-Brabant en Friesland in 2004. *Drentse Vogels* 18: 38–43.

van Manen W. 2012. Urbanisatie van Ekster *Pica pica* en Zwarte Kraai *Corvus corone*, gedreven door vervolging, voedsel of predatie? *Drentse Vogels* 26: 14-27

- van Manen Y.J. & Voslamber, B. 2013. Quick scan Grauwe Ganzen zomergebieden Groningen; Gansvriendelijke maatregelen om schade door overzomerende Grauwe Ganzen te voorkomen. Ingenieursbureau De Overlaet & Sovon Vogelonderzoek Nederland.
- van Veen, I. 2001. Duiven in de stad: literatuuronderzoek naar effectieve en diervriendelijke methoden om duivenoverlast in steden te verminderen (pp. 1-43). Wetenschapswinkel Biologie, Universiteit Utrecht.
- van Wijngaarden, A. 1957. The rise and disappearance of continental vole plague zones in the Netherlands. Staatsdrukkerij Uitgeverijbedrijf.
- Vassant, J. 1994. L'agrainage dissuasif: resultats d'expériences. Bull. Mens. Off. Natl. Chasse, 191, 101-105.
- Vergeer, J.W., van Dijk, A.J., Boele, A., van Bruggen, J. & Hustings, F. 2016. Handleiding Sovon broedvogelonderzoek: Broedvogelmonitoringproject en kolonievogels. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Versluijs, M., Turnhout, C.A.V., Kleijn, D. & van der Jeugd, H.P. 2016. Demographic changes underpinning the population decline of Starlings *Sturnus vulgaris* in The Netherlands. Ardea 104: 153–165.
- Vogelbescherming. 2018. Nieuwsbericht: Spectaculair herstel witkopeend in Spanje. Geplaatst 16 augustus 2018
- Vogel R.L., Bouwma I., Koese B., Kranenbarg J., La Haye M., Odé B., Sierdsema H., Sparrius L., Verburg P. & Zollinger R. 2013. Het belang van Nederland buiten de Ecologische Hoofdstructuur voor soorten van de Vogelrichtlijn en van bijlage V van de Habitatrichtlijn. Sovon-rapport 2013.015. Sovon, Nijmegen.
- Voslamber B., Mulder J.L. & van den Bremer L. 2012. Invloed van de vos op het broedsucces van Grauwe Ganzen; een pilotstudie in de Gelderse Poort. Sovon-rapport 2012/42. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Vreugdenhil, S. & Bestman, M. 2009. Bevers tellen in de Blauwe Kamer. Zoogdier 20/1: 21.
- Wallander, J., Isaksson, D. & Lenberg, T. 2006. Wader nest distribution and predation in relation to man-made structures on coastal pastures. Biol. Conserv. 132: 343–350.
- Wallis de Vries, M.F. 2015. Meer damherten in de Amsterdamse Waterleidingduinen: minder vlinders. Rapport VS2015, 12.
- Wetlands International. 2018. Waterbird Population Estimates. Accessible at <http://wpe.wetlands.org/>
- Williams, D.R., Child, M.F., Dicks, L.V., Ockendon, N., Pople, R.G., Showler, D.A., Walsh, J.C., zu Ermgassen, E.K.H.J. & Sutherland, W.J. 2018. Bird Conservation. Pages 95-244 in: W.J. Sutherland, L.V. Dicks, N. Ockendon, S.O. Petrovan & R.K. Smith (eds) What Works in Conservation 2018. Open Book Publishers, Cambridge, UK.
- Wilson, J.D., Whittingham, M.J. & Bradbury, R.B. 2005. The management of crop structure: a general approach to reversing the impacts of agricultural intensification on birds? Ibis 147: 453–463.
- Wolven in Nederland. 2019. De Wolf. Geraadpleegd via <https://www.wolveninnederland.nl/de-wolf>
- Wolven in Nederland. 2019. Wolvin gevestigd met partner op de Veluwe. Geraadpleegd via <https://www.wolveninnederland.nl/nieuws/wolvin-gevestigd-en-met-partner-op-de-veluwe>

Worm, B. 2010. Spontane kolonisatie edelherten in Oost-Nederland: edelherten in Twente en Achterhoek. *Zoogdier* 21: 3-7.

Wymenga, E., Latour, J., Beemster, N., Bos, D., Bosma, N., Haverkamp, J. & Scholten, S. 2016. Terugkerende muizenplagen in Nederland (No. 2123). Altenburg & Wymenga.

Yigit, N., Hutterer, R., Krytufek, B. & Amori, G. 2016. *Microtus arvalis*. The IUCN Red List of Threatened Species 2016.

Zoogdierverseniging & Dutch Wildlife Health Center, DWHC. (2018, 21 september). Afrikaanse Varkenspest op de drempel. *Nature Today*.

Zoogdierverseniging. 2019. Wolf. Geraadpleegd via <https://www.zoogdierverseniging.nl/zoogdiersoorten/wolf>

Bijlage I

FAUNABEHEERPLAN

UTRECHT 2017-2021:

Wildsoorten en landelijk vrijgestelde soorten

Vastgesteld door bestuur Faunabeheereenheid Utrecht op 12 januari 2017
Goedkeuringsbesluit GS Utrecht d.d. 22 februari 2017

januari 2017
projectnummer 028-16

Van Bommel FAUNAWERK

Dreijenlaan 2
6703 HA Wageningen

Mobiel: +31 (0) 6 - 2741 6188
www.vanbommel-faunawerk.nl
Email: info@vanbommel-faunawerk.nl

Documentatiepagina

Opdrachtgever:	Faunabeheereenheid Utrecht
Titel:	Faunabeheerplan Utrecht 2017-2021: wildsoorten en landelijk vrijgestelde soorten
Datum:	januari 2017, vastgesteld door FBE bestuur 12 januari 2017
Aantal pagina's incl. bijlagen	51
Status rapport:	definitief
Uitvoering:	Van Bommel FAUNAWERK Johan Thissen & Frans van Bommel
Begeleiding:	Jeroen Nuissl (FBE Utrecht) en Ron Beenen (provincie Utrecht)
Projectnummer:	028-16
Trefwoorden:	Wet natuurbescherming, Faunabeheereenheid, beheer, schadebestrijding, populatiebeheer, jacht

Van Bommel FAUNAWERK is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van Van Bommel FAUNAWERK; opdrachtgever vrijwaart Van Bommel FAUNAWERK voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

Deze inventarisatie is zorgvuldig uitgevoerd. De opdrachtgever dient zich er van bewust te zijn dat tussen het tijdstip van inventarisatie en uitvoering van werkzaamheden, beschermde soorten zich op het perceel kunnen vestigen. Van Bommel FAUNAWERK kan dan ook geen aansprakelijkheid aanvaarden voor kosten en/of vertragingen, voortvloeiend uit het voorkomen van beschermde soorten.

© Van Bommel FAUNAWERK

Dit rapport is vervaardigd op verzoek van opdrachtgever hierboven genoemd en is zijn eigendom. Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, microfilm, of op andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven genoemd en Van Bommel FAUNAWERK, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING.....	232
2. LEESWIJZER EN VERANTWOORDING	235
3. ORGANISATIE	236
4. WILDSOORTEN ZONDER LANDELIJKE VRIJSTELLING	238
4.1 Fazant	238
4.1.1 Aantalsontwikkeling en verspreiding	239
4.1.2 Schade en risico's.....	240
4.1.3 Resultaten beheer	240
4.1.4 Noodzaak beheer.....	240
4.1.5 Doelstelling beheer 2017-2021	240
4.2. Haas	241
4.2.1. Aantalsontwikkeling en verspreiding	241
4.2.2. Schade en risico's.....	242
4.2.3 Resultaten beheer	242
4.2.4. Noodzaak beheer.....	243
4.2.5 Doelstelling beheer 2017-2021	243
4.3 Wilde eend.....	244
4.3.1. Aantalsontwikkeling en verspreiding	244
4.3.2 Schade.....	246
4.3.3 Resultaten beheer	247
4.3.4 Noodzaak beheer.....	247
4.3.5. Doelstelling beheer 2017-2021	247
5. JACHTWILD MET LANDELIJKE VRIJSTELLING	248
5.1 Konijn	248
5.1.1. Aantalsontwikkeling en verspreiding	248
5.1.2 Schade.....	249
5.1.3 Resultaten beheer	250
5.1.4 Noodzaak beheer.....	250
5.1.5 Doelstelling beheer 2017-2021	250
5.2. Houtduif	252
5.2.1. Aantalsontwikkeling en verspreiding	252
5.2.2 Schade.....	254
5.2.3. Beheer.....	255
5.2.4. Noodzaak voor beheer	255
5.2.5 Doelstelling beheer 2017-2021	255
6. LANDELIJK VRIJGESTELDE SOORTEN, GEEN JACHTWILD	256
6.1 Canadese gans	256
6.1.1. Aantalsontwikkeling en verspreiding	256
6.1.2 Schade.....	258
6.1.3 Resultaten beheer	259
6.1.4 Noodzaak van beheer	259
6.1.5 Doelstelling beheer 2017-2021	260
6.2 Kauw	261
6.2.1. Aantalsontwikkeling en verspreiding	261
6.2.2 Schade en overlast.....	263
6.2.3. Resultaten beheer	263
6.2.4 Noodzaak voor beheer	263
6.2.5 Doelstelling beheer 2017-2021	264

6.3 Vos	265
6.3.1 Aantalsontwikkeling en verspreiding	265
6.3.2 Schade.....	267
6.3.3 Resultaten beheer	267
6.3.4 Noodzaak beheer.....	268
6.3.5 Doelstelling beheer 2017-2021	268
6.4 Zwarte kraai	270
6.4.1. Aantalsontwikkeling en verspreiding	270
6.4.2 Schade.....	272
6.4.3 Resultaten beheer	272
6.4.4 Noodzaak voor beheer	272
6.4.5 Doelstelling beheer 2017-2021	272
7. HET VOORKOMEN VAN SCHADE DOOR WILDSOORTEN EN LANDELIJK VRIJGESTELDE SOORTEN .	274
8. MONITORING	275
9. LITERATUUR	276

1. INLEIDING

De inwerkingtreding van de Wet natuurbescherming per 1 januari 2017 is aanleiding om het Faunabeheerplan Utrecht te herzien. Op een aantal punten leidt de Wet natuurbescherming tot een andere praktijk voor het verlenen van ontheffingen en vrijstellingen dan onder de Flora- en Faunawet. De wildsoorten waarop de jacht mogelijk is en de door de rijksoverheid landelijk vrijgestelde soorten hebben voorrang bij de herziening.

Provincies kunnen voor meer soorten vrijstelling verlenen

Het rijk heeft geen limitatieve lijst meer voor provinciale schade- en overlastsoorten. Provincies kunnen zelf bij verordening of regeling soorten aanwijzen die in hun provincie schade of overlast veroorzaken, mits deze soorten niet in hun voortbestaan bedreigd worden of risico lopen op bedreiging. Nieuw is ook dat zowel het rijk als de provincies soorten kunnen aanwijzen, die gemeenten binnen de bebouwde kom mogen bestrijden vanwege bepaalde belangen. Zowel het rijk als de provincie Utrecht hebben er voor gekozen om van deze bevoegdheid tot vrijstelling voor gemeenten vooralsnog geen gebruik te maken.

Criterium 'staat van instandhouding'

De teksten van de Wet natuurbescherming over staat van instandhouding sluiten nu aan op de Europese richtlijnen (voor Vogelrichtlijn zie Wet natuurbescherming artikel 3.3, lid 4, onderdeel c; voor Habitatrichtlijn zie Wet natuurbescherming artikel 3.8, lid 5, onderdeel c). Soorten, die alleen vanuit Nederlands oogpunt beschermd worden, krijgen via artikel 3.10 lid 2 op het punt van gunstige instandhouding hetzelfde beschermingsniveau als de soorten van Bijlage 4 van de Habitatrichtlijn. In de Flora- en faunawet werd hier niet aangesloten bij de Europese richtlijnen. De provincie dient bij het verlenen van ontheffingen en vrijstellingen rekening te houden met de staat van instandhouding.

Vogelrichtlijn

Artikel 7, lid 1: De lidstaten zien erop toe dat de jacht [...] de pogingen tot instandhouding die in hun verspreidingsgebied worden ondernomen, niet in gevaar brengt.

Artikel 13: De toepassing van de krachtens deze richtlijn getroffen maatregelen mag niet leiden tot verslechtering van de huidige situatie met betrekking tot de instandhouding van alle in artikel 1 bedoelde vogelsoorten.

Habitatrichtlijn

artikel 16, lid 1: op voorwaarde dat de afwijking geen afbreuk doet aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijk verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.

De teksten tonen een algemeen verschil in strekking tussen beide richtlijnen. De Vogelrichtlijn is er op gericht om de staat van instandhouding niet te laten verslechteren, terwijl de Habitatrichtlijn ook gericht is op verbetering van de staat van instandhouding. Het woord 'streven' laat zien dat de verbetering slechts een inspanningsverplichting is. Behoud is een resultaatsverplichting. De conclusie is dat jacht, al of niet met het oogmerk voorkomen of beperken van schade, ook mogelijk is bij een

ongunstige staat van instandhouding, zolang die toestand door de jacht maar niet verder verslechtert. Dit geldt ook voor vrijstellingen en ontheffingen.

Het geografische schaalniveau voor de bepaling van de staat van instandhouding is in de beide richtlijnen niet gedefinieerd. Op grond van jurisprudentie van het Europese Hof van Justitie kan worden aangenomen dat vanuit de Habitatrichtlijn het schaalniveau het grondgebied van de Lidstaat is.¹⁰ In de Habitatrichtlijn is het als volgt geformuleerd: 'op voorwaarde dat de afwijking geen afbreuk doet aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijk verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan'. Het begrip populaties kan hier opgevat worden als netwerkpopulaties: populaties die weliswaar niet als één geheel functioneren, maar waartussen wel in zekere mate uitwisseling van individuen plaatsvindt. De provincie Utrecht hanteert onder de nieuwe Wet natuurbescherming de staat van instandhouding van de betreffende netwerkpopulatie als randvoorwaarde is voor het verlenen van ontheffingen en het geven van opdrachten met het oog op schadebestrijding.

In de Wet natuurbescherming (artikel 1.1) staat het als volgt gedefinieerd:
de staat van instandhouding van een soort is gunstig als:

- a. uit populatiedynamische gegevens blijkt dat de betrokken soort nog steeds een levensvatbare component is van de natuurlijke habitat waarin hij voorkomt, en dat vermoedelijk op lange termijn zal blijven, en
- b. het natuurlijke verspreidingsgebied van die soort niet kleiner wordt of binnen afzienbare tijd lijkt te zullen worden, en
- c. er een voldoende grote habitat bestaat en waarschijnlijk zal blijven bestaan om de populaties van die soort op lange termijn in stand te houden.

In dit faunabeheerplan is het begrip '**duurzaam voortbestaan**' de invulling van de drie boven genoemde criteria uit de Wet natuurbescherming: a) populatie-ontwikkeling, b) verspreiding en c) leefgebied). In dit plan worden alleen maatregelen met het oog op schadebestrijding voorgesteld die op zichzelf en in combinatie met andere maatregelen op het gebied van faunabeheer, inclusief jacht, geen risico zijn voor het duurzaam voortbestaan van de betreffende netwerkpopulatie binnen Nederland.

In de kaderteksten aan het einde van de soortbeschrijvingen (hoofdstukken 4, 5 en 6) wordt ingegaan op het effect op populatie-ontwikkeling en verspreiding. Jacht en faunabeheer hebben geen negatief effect op het leefgebied.

Natura 2000

De Wet natuurbescherming maakt een eind aan het wettelijke jachtverbod in Natura 2000-gebieden. Voor deze gebieden zijn voor de wildsoorten (haas, konijn, wilde eend, houtduif, fazant) geen aparte vrijstellingen en ontheffingen meer nodig wegens een verbod op jacht.

Beheermaatregelen bij of in Natura 2000-gebieden kunnen vergunningplichtig zijn. De provincie Utrecht is bezig met een voortoets in hoeverre dit het geval is (zie Van Goethem en Van der Hut 2016a, b, c, d, e).

Vrijstelling van vogels voor verstoring

¹⁰ HvJEG, zaak C-342/05, 14 juni 2007, Commissie tegen Finland, r.o. 27.

Anders dan voorheen op grond van de Flora- en faunawet zijn op grond van de Wet natuurbescherming veel vogelsoorten landelijk vrijgesteld voor opzettelijke verstoring voor zover dit niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de betreffende soort. Voor vogels van bijlage II van het Verdrag van Bern en Bijlage I van het Verdrag van Bonn, zoals de brandgans, geldt deze landelijke vrijstelling niet en is voor opzettelijke verstoring nog steeds een ontheffing noodzakelijk.

Beperking van de nek breken

In het Besluit Natuurbescherming (artikel 3.9) wordt de dodingsmethode de nek breken (daar cervicale dislocatie genoemd) beperkt tot in nood verkerende gewonde vogels, tot de grootte van een eend. Ook slag, snij- en steekwapens mogen alleen gebruikt worden voor in nood verkerende gewonde vogels. Dat betekent dat in een vangkooi gevangen zwarte kraaien en kauwen op andere wijze gedood moeten worden, bijv. met een klein kaliber kogelgeweer.

Verplichting tot complete afschotregistratie

Op grond van artikel 3.13, lid 1, van de Wet natuurbescherming zijn jachtaktehouders verplicht om de faunabeheereenheden gegevens te verstrekken over de aantallen dieren, onderscheiden naar soort, die zij hebben gedood. Dit geldt ook voor valkeniers en personen die konijnen vangen met fretten. Dat houdt in dat ook afschotcijfers van wildsoorten en landelijk vrijgestelde soorten geregistreerd moeten worden, anders dan voorheen op grond van de Flora- en faunawet. Provincies namen al wel bij vrijstellingen via artikel 65, in ontheffingen via artikel 68 en in aanwijzingen via artikel 67 van de Flora- en faunawet als voorwaarde op dat gegevens verstrekt worden over de aantallen gedode dieren. Per 1 januari 2017 geldt er een informatieplicht over alle gedode dieren.

2. LEESWIJZER EN VERANTWOORDING

In dit document staat kortweg 'Utrecht' voor de provincie. De enkele keer dat de tekst betrekking heeft op de stad, staat dat er uitdrukkelijk bij.

De soortteksten in de hoofdstukken 4, 5 en 6 beginnen met de vermelding van de huidige status: of een soort wild is, dan wel landelijk vrijgesteld of beide. Ontheffingen worden niet vermeld onder dit kopje 'Status per 1 januari 2017' omdat die nogal veranderlijk zijn. Ontheffingen worden globaal vermeld onder de paragrafen 'Resultaten beheer'.

In de koptekst van de soortteksten wordt vervolgens de natuurlijke historie kort samengevat, voor zover relevant voor jacht en faunabeheer: voedsel, leefgebied, activiteitspatronen, trekbewegingen, groepsvorming en populatiedynamiek. De belangrijkste gebruikte bronnen zijn Bezzel (1985), Bezzel (1993), Stubbe en Krapp (1992) en Krapp (2003), voor het aspect vogeltrek aangevuld met Speek en Speek (1984) en Bairlein e.a. (2014).

Bij de invulling van 'Aantalsontwikkeling en verspreiding' is voor de trends van vogels de website www.Sovon.nl geraadpleegd, met de resultaten van het meetnet 'broedvogels' en voor de trend als niet-broedvogel het meetnet 'watervogels' of, voor niet-watervogels, het meetnet 'PTT-telling in december'. Voor de relatieve dichtheid en de huidige verspreiding (2013-2015) in Nederland is de website www.vogelatlas.nl (ook van Sovon) geraadpleegd. De verspreiding van broedvogels is vergeleken met de verspreiding in de periode 1998-2000 (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002). De bijschriften bij de grafieken beginnen met het woord 'trend' als het gaat om trendcijfers ten opzichte van een bepaald in het bijschrift genoemd referentiejaar. In de andere grafieken staan getelde aantallen.

Voor de invulling van 'Landbouwschade' hadden we informatie van BIJ12-Faunafonds over getaxeerde schades. Deze informatie is echter voor wildsoorten en landelijk vrijgestelde soorten uiterst onvolledig, omdat schade door deze soorten niet in aanmerking komt voor een tegemoetkoming en zodoende over het algemeen niet getaxeerd wordt. Taxatie vindt wel plaats in het geval van 'meng'schades, die mede veroorzaakt zijn door soorten waarvoor wel een tegemoetkoming uitgereed wordt. Een duidelijk voorbeeld zijn schadegevallen aan peren, die voor een deel toegeschreven zijn aan zwarte kraaien (geen tegemoetkoming) en voor een ander deel aan mezen (in de afgelopen periode nog wel tegemoetkoming). In dergelijke gevallen is het aandeel in de schade door de kraaien wel bepaalt.

Voor de invulling van 'Resultaten beheer' waren bij de Jagersvereniging en de Faunabeheereenheid onvoldoende gegevens beschikbaar. Een van de redenen daarvoor is dat het onder de Flora- en faunawet niet verplicht was om afschotcijfers in te leveren. Om hier toch in te voorzien hebben we in overleg met de Faunabeheereenheid en de klankbordgroep een enquête gehouden onder de WBE's. Bijna alle WBE's hebben informatie geleverd. Op grond daarvan konden we een goede schatting maken van het totale afschot per soort.

3. ORGANISATIE

De Faunabeheereenheid Utrecht is een stichting. Het bestuur is samengesteld uit een onafhankelijke voorzitter en vertegenwoordigers van organisaties op het gebied van natuurbeheer, landbouw, het particuliere eigendom, faunabeheer, jacht en dierenbescherming:

- Land en Tuinbouw Organisatie Noord
- Jagersvereniging
- Nederlandse Organisatie voor Jacht en Grondbeheer
- Staatsbosbeheer
- Stichting Het Utrechts Landschap
- Utrechts Particulier Grondbezit, namens de Federatie Particulier Grondbezit
- Vereniging Natuurmonumenten
- Dierenbescherming.

Het bestuur wordt ondersteund door een adjunct-secretaris, Jeroen Nuisl, en een projectmedewerker, Hans van Eijden.

Binnen het grondgebied van Utrecht zijn vijftien wildbeheereenheden actief. In het vervolg blijven twee WBE's die grotendeels in Gelderland liggen, maar met een klein deel ook in Utrecht, buiten beschouwing. Hierbij gaat het om de WBE Nijkerk, die met 527 ha in de polder Palestina ook in Utrecht ligt, en de WBE ZW-Veluwe, die met 48 ha bij De Klomp ook in Utrecht ligt.

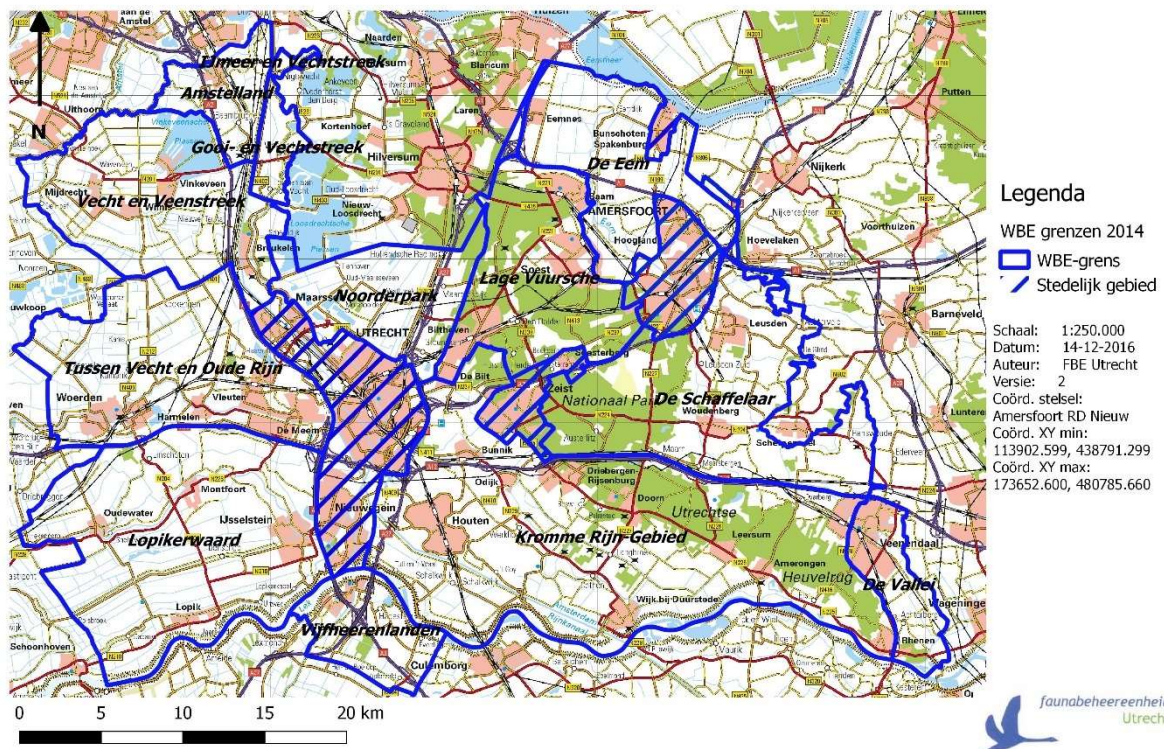
Dertien WBE's in Utrecht en de omvang van hun werkgebied

	Omvang werkgebied (ha) binnen de provincie Utrecht (Bruto-oppervlak)
Amstelland*	3248
Noorderpark	6777
Gooi en Vechtstreek*	1750
Vecht en Veenstreek	12139
Vijfheerenlanden*	4165
Kromme Rijn	31787
Lopikerwaard	19750
Tussen Vecht en Oude Rijn	13849
Eem	8765
Lage Vuursche	9725
Vallei*	3298
Schaffelaar*	15199
IJmeer en Vechtstreek*	256

*=gedeeltelijk binnen de provincie Utrecht gelegen, grotendeels in aangrenzende provincie(s)

Op grond van de nieuwe provinciale verordening mogen WBE's niet meer provincie-overschrijdend zijn. In de loop van 2017 zullen de WBE's daarop hun grenzen aanpassen.

WBE kaart Utrecht 2014

Concepten van dit faunabeheerplan zijn besproken met een klankbordgroep en een stuurgroep. Verder zijn de WBE's geconsulteerd, zoals wettelijk verplicht op grond van artikel 3.12 lid 6 Wet natuurbescherming. De WBE's Kromme Rijngebied en Lopikerwaard hebben tijdig commentaar geleverd. Een groot deel van hun opmerkingen is overgenomen in dit faunabeheerplan.

4. WILDSOORTEN ZONDER LANDELIJKE VRIJSTELLING

De Wet natuurbescherming kent vijf wildsoorten waarop de jacht toegestaan is. Drie daarvan zijn niet landelijk als schadeveroorzakende soort vrijgesteld van bepaalde beschermingsbepalingen in de wet. Deze drie soorten, fazant, haas en wilde eend, worden in dit hoofdstuk behandeld. In de Memorie van Toelichting van de Wet natuurbescherming (Kamerstukken II 2011/12, 33 348, nr. 3, blz. 171) is toegelicht waarom de drie soorten voldoen aan de criteria voor de status als jachtwild.

De jachthouder heeft een wettelijke inspanningsverplichting om een redelijke wildstand in het jachtveld te handhaven of te bereiken. Dat houdt in dat het niveau van de wildstand zodanig dient te zijn dat deze bijdraagt aan het voorkomen van schade zonder dat de staat van instandhouding van de soort daar onder te lijden heeft (Kamerstukken I, 2015/16, 33 384 X, p. 6). Dit betekent dat jacht, al of niet met het oogmerk voorkomen of beperken van schade, ook mogelijk is bij een ongunstige staat van instandhouding, zolang die toestand door de jacht maar niet verder verslechtert. De inspanningsverplichting betekent dat de jachthouder overmatige benutting moet voorkomen, rekening houdt met een goede leeftijdsopbouw van de wildpopulaties in zijn veld en, in overleg met de grondgebruiker, zo nodig biotoopverbeterende maatregelen neemt (Memorie van Toelichting Wet natuurbescherming, Kamerstukken II, 2011/12, 33 348, nr. 3, p. 171). De maatregelen om het leefgebied van de soort te verbeteren kunnen bestaan uit het bieden van dekking, voedsel, rust en broedgelegenheid en het verkleinen van het risico op predatie. De praktijk leert dat jachthouders de jacht op een wildsoort in hun jachtveld beperken of zelfs geheel stoppen zodra het duurzaam voortbestaan in het gebied in het geding komt.

Schade door wildsoorten, die ontstaan is in het jachtseizoen, komt niet in aanmerking voor een tegemoetkoming. Daarom wordt deze schade ook niet getaxeerd en ontbreken cijfers over de omvang. Op grond van een enquête onder grondgebruikers wordt de schade door de vijf wildsoorten in het jaar 2010 voor heel Nederland geschat op in totaal ongeveer 20 miljoen (zie tabel 7.5 in Guldemonde e.a. 2013). Voor beleid en beheer is het van groot belang dat ook als melden van de schade bij BIJ12-Faunafonds financieel gezien niet zinvol is, de schade toch consequent gemeld wordt op de site faunaschade.nl.

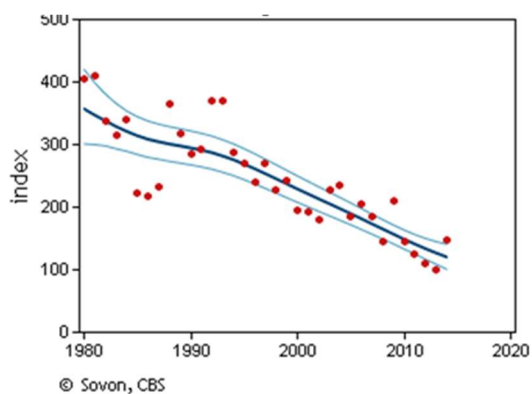
4.1 Fazant

Status per 1 januari 2017: Wildsoort waarop de jacht is geopend in het seizoen van 15 oktober tot en met 31 januari (hanen) en van 15 oktober tot en met 31 december (hennen).

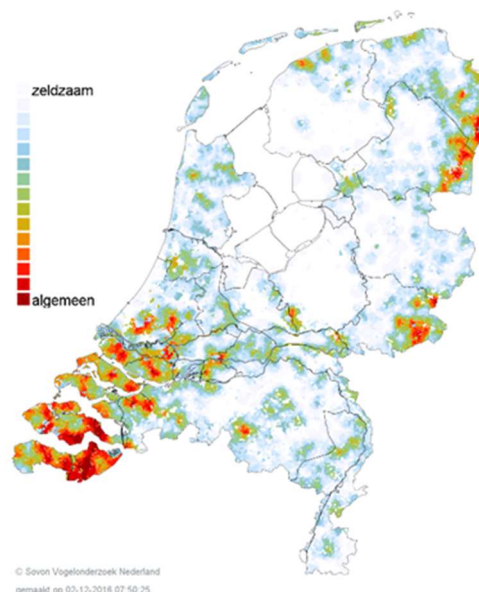
Tot in de jaren tachtig waren de dichtheden plaatselijk zeer hoog door uitzetten van gefokte fazanten. Het uitzetten stopte in 1993.

4.1.1 Aantalsontwikkeling en verspreiding

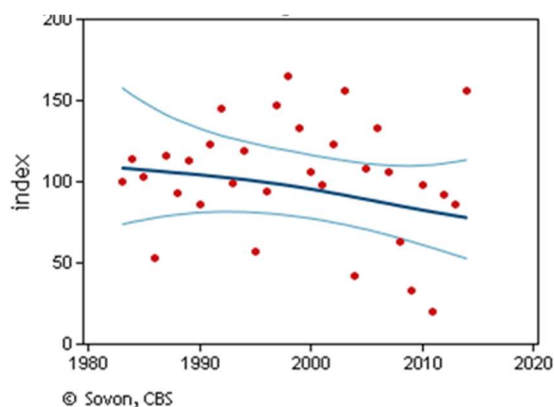
Aangezien de jacht na het broedseizoen plaats vindt, is de jaarlijkse aantalsontwikkeling van de fazant in december (de PTT-telling van Sovon) relevant. Hoewel de trendlijn zwak naar beneden verloopt, is er in Utrecht geen significante aantalsverandering van de fazant als niet-broedvogel in de hele periode vanaf 1983, in tegenstelling tot het landelijke beeld met een gestage afname. De voorjaarsstelling in Utrecht laat ook een min of meer stabiel beeld zien. De landelijke afname is getalsmatig het sterkst geweest in de akkerbouwgebieden in Zeeland, het zuiden van Zuid-Holland, Groningen en het oosten van Drenthe. In Utrecht is de fazant een soort van vochtig loofbos met struweel en van verruigde moerassen. In dit type leefgebied is de fazant minder sterk afgenomen (Bijlsma e.a. 2001).

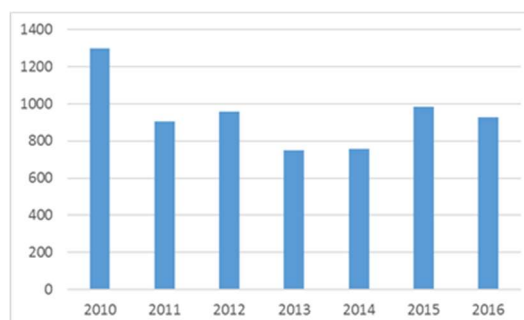
Trend van fazanten in Nederland in december
(referentiejaar 2013 = 100)

Relatieve dichtheid van de fazant in de winter
(2013-2015)

Trend van fazanten in Utrecht in december
(referentiejaar 1983 = 100)

Voorjaarsstelling fazant in Utrecht
(getelde aantallen)

Door verdwijnen van delen van de Utrechtse Heuvelrug is het verspreidingsgebied van de fazant in Utrecht kleiner geworden. In Utrecht zijn vergeleken met de rest van Nederland relatief weinig fazanten; de beste deelgebieden liggen in de Gelderse Vallei, de uiterwaarden langs Nederrijn en Lek, in de Lopikerwaard en tussen de stad Utrecht en Woerden.

4.1.2 Schade en risico's

Landbouwschade

Schade door fazanten komt niet in aanmerking voor een tegemoetkoming. Wellicht is daardoor geen schade door fazanten in de provincie Utrecht gemeld bij het Faunafonds. Fazanten kunnen vraat- of pikschade veroorzaken aan bloembollen en vollegrondsgroenten en aan akkerbouwgewassen zoals granen, mais, suiker- en voederbieten en peulvruchten.

Preventie

PM. Niet in Preventiekit

4.1.3 Resultaten beheer

Uit een enquête onder de WBE's blijkt dat in Utrecht jaarlijks ongeveer 500 fazanten geschoten worden. Het hoogste afschot per 100 ha (0,6 tot 1,1) vindt plaats bij de WBE's Vijfheerenlanden, Lopikerwaard en Tussen Vecht en Oude Rijn. Dit zijn alle drie gebieden met relatief veel fazanten.

4.1.4 Noodzaak beheer

De status als wildsoort en tevens soort van de landelijke vrijstellingslijst was nu toe voldoende basis voor een effectief beheer van de fazant. Onder de nieuwe Wet Bescherming blijft deze status zo. Er is op dit moment geen aanleiding voor het verlenen van ontheffingen of provinciale vrijstellingen.

4.1.5 Doelstelling beheer 2017-2021

In de voorgaande planperiode bleek de reguliere bejaging effectief, daarom zal dit beleid worden voortgezet. Indien toch sprake is van aantoonbaar belangrijke (dreigende) schade buiten de bejaagbare periode zal de Faunabeheereenheid een ontheffing via art. 3.3 Wet natuurbescherming vragen om te beheren.

Indien belangrijke schade optreedt op gronden, die niet voldoen aan de in het Besluit Natuurbescherming gestelde regels voor een jachtveld, dan zal de Faunabeheereenheid, mits gedegen gemotiveerd door de initiatiefnemer, een aanvraag bij de provincie indienen voor een ontheffing via art. 3.26 lid 3 Wet natuurbescherming om op die gronden te jagen met het geweer, mits de schade niet op andere wijze kan worden voorkomen of bestreden.

De populatie van de fazant vertoont in Utrecht geen significante aantalsverandering. Ontheffingen om een beperkt aantal fazanten af te schieten zijn blijkbaar geen risico van populatiedynamische aard voor het duurzaam voortbestaan van de fazant in Utrecht, ook niet in combinatie met het afschot in het kader van de jacht. Het verspreidingsgebied in Utrecht is kleiner geworden, maar dat is geen gevolg van afschot. Fazanten zijn nergens tot het laatste exemplaar weggeschoten. Dit met de kanttekening dat er vooralsnog geen aanleiding is voor het verlenen van ontheffingen. Jacht op de fazant vindt plaats van half oktober tot 31 december (hennen) of tot 31 januari (hanen). Het afschot in de genoemde aantallen in deze periode leidt niet tot een minder grote broedpopulatie van hennen in het volgende broedseizoen. De sterfte door afschot wordt gecompenseerd door minder natuurlijke sterfte. Ontwikkelingen in de landbouw bepalen de stand van de fazant, voornamelijk via het voedselaanbod. Er zijn onvoldoende insecten voor de kuikens en er is veel minder graan als voedsel beschikbaar.

4.2. Haas

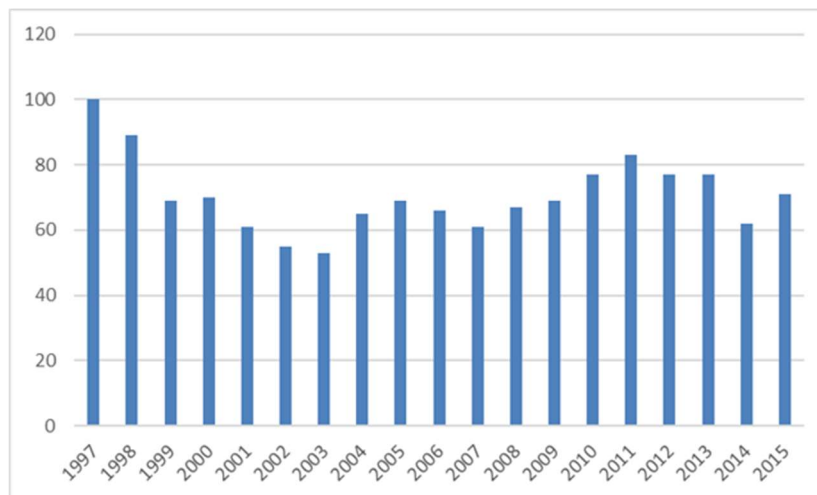
Status per 1 januari 2017: Wildsoort waarop de jacht is geopend in het seizoen van 15 oktober tot en met 31 december.

De haas komt algemeen voor in het agrarisch gebied. In allerlei natuurterreinen, bijv. bos, heide, duin en kwelder komt hij ook voor, zij het over het algemeen in vrij lage dichtheden. In stedelijk gebied ontbreekt de haas. Hij heeft een voorkeur voor kleinschalige landbouwgebieden met afwisselende gewassen. Hazen leven solitair en zijn sterk plaatsgebonden. Ze hebben geen eigen territorium, waardoor op plekken met een gunstig voedselaanbod concentraties kunnen ontstaan.

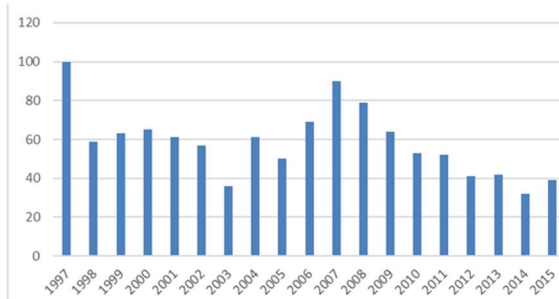
Hazen eten gras en kruiden. Ze krijgen over het algemeen drie tot vier keer per jaar jongen, meestal twee of drie per keer. Het totaal aantal jongen per jaar ligt rond de elf. Het voortplantingsseizoen loopt van februari tot en met september (Broekhuizen en Maaskamp 1981).

4.2.1. Aantalsontwikkeling en verspreiding

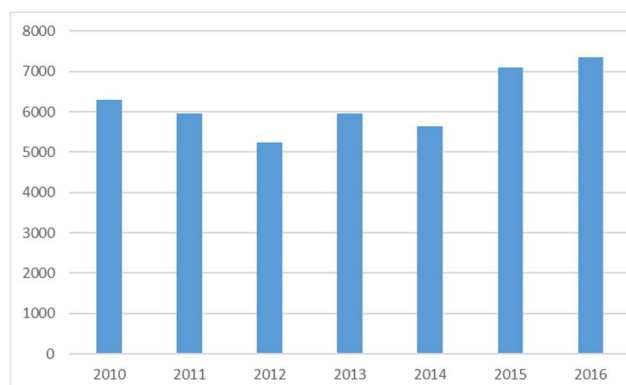
Op landelijk niveau is de stand van de haas sinds 1997 stabiel. In de provincie Utrecht is de stand de laatste tien jaar echter sterk gedaald (Meetnet Dagactieve Zoogdieren). De voorjaarsstelling van de FBE wijst echter op een stabiele stand in de periode 2010-2016.

Trend van de haas in Nederland
(referentiejaar 1997 = 100)

Trend van de haas in Utrecht
(referentiejaar 1997 = 100)

Voorjaarsstelling haas Utrecht
(getelde aantallen)

De haas komt in de hele provincie Utrecht voor, behalve in stedelijk gebied. Het verspreidingsgebied is niet kleiner geworden (Broekhuizen e.a. 2016).

De hoogte van de hazenstand kan van jaar tot jaar sterk verschillen, vooral onder invloed van het weer. Natte omstandigheden bevorderen het uitbreken van parasitaire infecties. Afgezien van fluctuaties van jaar tot jaar is de hazenstand sinds de jaren zeventig tot eind jaren negentig gedaald, met name op de zandgronden. Meerdere oorzaken voor deze achteruitgang worden genoemd: ontwikkelingen in grondgebruik door de landbouw (te eenzijdig voedsel, te intensief grondgebruik, te weinig dekking), hogere predatie (met name door vossen) en ziektes (rode maagworm, *European Brown Hare Syndrom*, toxoplasmose en *Yersinia=pseudotuberculose*) (Broekhuizen 1992). De genoemde oorzaken kunnen elkaar versterken. Zo is het denkbaar dat te eenzijdig voedsel de weerstand tegen ziektes vermindert. De moderne landbouw is het grootste probleem voor de haas.

4.2.2. Schade en risico's

Landbouwschade

Schade door hazen komt niet in aanmerking voor een tegemoetkoming. Daardoor is nauwelijks schade door hazen in de provincie Utrecht gemeld bij het Faunafonds. In de periode 2008-2015 is in de provincie Utrecht helemaal geen schade door hazen gemeld. In andere provincies is in dit tijdvak wel schade gemeld, zo was er in april 2016 een schade van € 15 390 in broccoli in Noord-Brabant. Hazen kunnen vraatschade veroorzaken aan bloembollen, asperges, vollegrondsgroenten en akkerbouwgewassen zoals granen, mais, bieten en peulvruchten. Daarnaast kunnen hazen schade aan boomkwekerij en fruitteelt veroorzaken door het schillen van jonge bomen. Dit gebeurt vooral wanneer door sneeuw gras en kruiden minder geschikt zijn als voedselbron. In 2006 werd in Utrecht een schade aan fruitbomen getaxeerd op € 3360. Schilschade aan fruitbomen en in boomkwekerijen wordt echter niet meer vergoed.

In te zetten preventieve middelen

Schade door hazen in percelen met fruitbomen, boomkwekerijen en vollegrondsgroenten kan qua omvang oplopen, maar is te beperken met een raster. De kosten van een deugdelijk hazenwerend raster zijn echter hoog en het permanente karakter van gaasrasters maakt deze vooral geschikt voor meerjarige teelten (bijvoorbeeld fruitpercelen en boomteelt).

Zie verder de Module Haasachtigen van de Faunaschade Preventie Kit van BIJ12-Faunafonds:
<http://www.bij12.nl/bij12units/faunafonds/faunaschade-preventiekit-fpk/module-haasachtigen/>

4.2.3 Resultaten beheer

Uit een enquête onder de WBE's blijkt dat in Utrecht jaarlijks ongeveer 7000 hazen geschoten worden in het jachtseizoen.

Hazen zijn in de afgelopen beheerperiode bijna uitsluitend door middel van reguliere bejaging beheerd. Het gebruik van ontheffingen buiten de reguliere jachtperiode is tot een minimum beperkt gebleven. Ter voorkoming van belangrijke schade aan fruitbomen heeft de WBE Kromme Rijngebied in alle jaren, behalve 2016, een ontheffing voor ondersteunend afschot aansluitend aan het jachtseizoen aangevraagd. Deze ontheffingen golden voor de maanden januari, februari en maart. Op grond van deze ontheffingen zijn per winter enkele hazen afgeschoten.

4.2.4. Noodzaak beheer

Beheer van hazen buiten de reguliere jachtperiode kan noodzakelijk zijn om vraatschade aan vollegrondsgroente en (fruit)bomen te voorkomen. Door het afschillen van de bast wordt de sapstroom afgesneden met als gevolg het afsterven van de boom. Hierdoor kunnen een beperkt aantal hazen in een boomgaard of boomkwekerij reeds aanzienlijke schade veroorzaken. De noodzaak voor beheer is extra groot vanwege het feit dat schilsschade aan fruitbomen of in boomkwekerij in beginsel niet vergoed wordt.

4.2.5 Doelstelling beheer 2017-2021

Buiten het reguliere jachtseizoen worden ad hoc ontheffingen aangevraagd voor verjaging met ondersteunend afschot ter voorkoming van belangrijke schade door het schillen van bomen in boomkwekerijen en fruitteeltbedrijven, met name bij sneeuw. Dit geldt onder andere voor het werkgebied van de WBE Kromme Rijngebied omdat daar verreweg de meeste fruitteeltbedrijven zijn. Aangezien hazen vooral in de schemer actief zijn, dienen voor de effectieve uitvoering van het beheer de ontheffingen de mogelijkheid te bieden om in de periode 1 april tot 1 oktober beheer uit te voeren van één uur voor zonsopkomst tot één uur na zonsondergang en van 1 oktober tot 1 april van een half uur voor zonsopkomst tot een half uur na zonsondergang.

Indien belangrijke schade optreedt op gronden, die niet voldoen aan de in het Besluit Natuurbescherming gestelde regels voor een jachtveld, dan zal de FBE Utrecht, mits gedegen gemotiveerd door de initiatiefnemer, een aanvraag bij de provincie indienen voor een ontheffing via art. 3.26 lid 3 Wet natuurbescherming om op die gronden te jagen met het geweer, mits de schade niet op andere wijze kan worden voorkomen of bestreden.

Ontheffingen om een beperkt aantal hazen af te schieten in de periode januari-maart zijn geen risico voor het duurzaam voortbestaan van de haas in Utrecht, ook niet in combinatie met het afschot als jachtwild. Het afschot als jachtwild vindt plaats van half oktober tot 31 december. Het afschot in de genoemde aantallen in deze periode leidt niet tot een kleinere populatie bij het begin van het voortplantingsseizoen. De sterfte door afschot wordt gecompenseerd door minder natuurlijke sterfte. Het verspreidingsgebied is in Utrecht niet kleiner geworden. Jacht is in heel Europa geen bedreiging voor de haas. Het probleem zit hem in de landbouw (Smith e.a. 2005).

4.3 Wilde eend

Status per 1 januari 2017: Wildsoort waarop de jacht is geopend in het seizoen van 15 augustus tot en met 31 januari.

De wilde eend is als niet-broedvogel een Natura 2000-soort. Het Natura 2000-gebied Rijntakken, deels gelegen in Utrecht, heeft een instandhoudingsdoelstelling voor de wilde eend.

De wilde eend komt algemeen voor in Nederland. De Nederlandse broedvogels zijn over het algemeen standvogels. Wilde eenden die broeden in Scandinavië en het noorden van Rusland trekken na het broedseizoen naar West- en Zuidwest-Europa. Een deel van deze eenden brengt de winter binnen onze landgrenzen door. In Nederland verblijven in de winter circa 600 000 exemplaren.

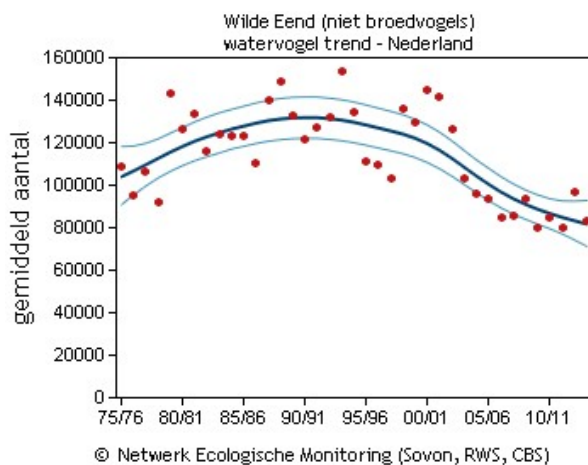
Wilde eenden eten groene plantendelen, zaden, wortelstokken, wortelknolletjes en ongewervelden. Vanwege de vruchtbare landbouwgebieden en zachte winters is er in Nederland een continu aanbod van voedsel. Bovendien is er in ons land veel water, waar de vogels veilig kunnen verblijven. De wilde eend kan schade aanrichten aan onder andere grasland, graszaad, peulvruchten, vollegrondsgroenten en granen.

Zodra wilde eenden een goede voedselbron ontdekken, zoals gelegerd graan, vormen zich daar vaak al binnen enkele uren grote groepen. De groepsvorming kan leiden tot flinke lokale schade. In de winter treden ze vaak in zeer grote groepen op, vaak gemengd met andere eenden. Wilde eenden verblijven overdag vaak op het water en vliegen in de avondschemer naar foerageergebied op het land.

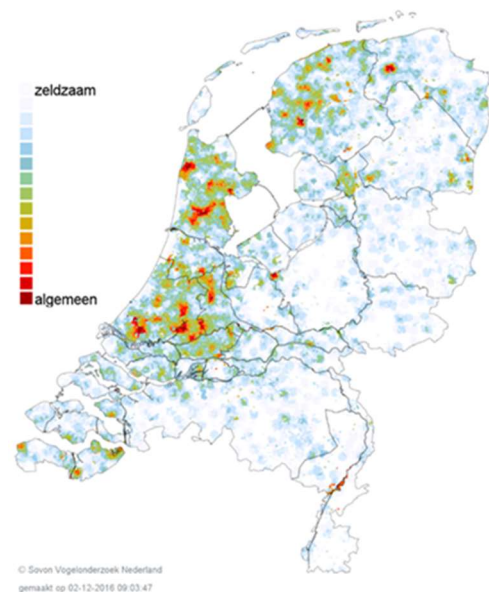
Wilde eenden broeden een keer per jaar en leggen meestal zeven tot elf eieren.

4.3.1. Aantalsontwikkeling en verspreiding

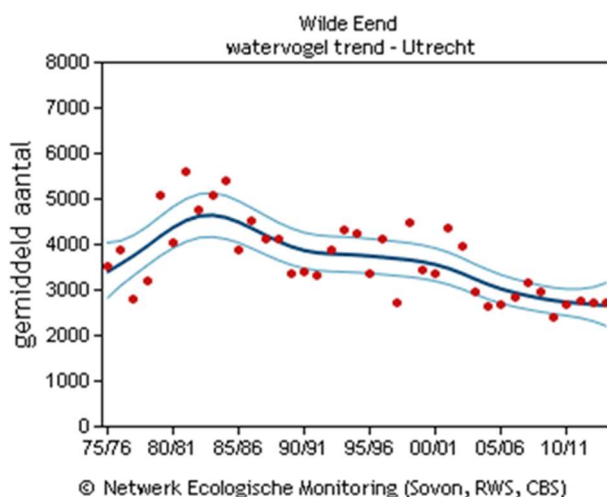
De aantalsontwikkeling van de wilde eend als broedvogel en als niet-broedvogel is relevant, omdat het afschot in het jachtseizoen wel buiten de broedtijd plaatsvindt, maar afschot op grond van ontheffing vanwege schade aan gelegerd graan al in juli kan plaatsvinden. In de provincie Utrecht is de wilde eend als broedvogel stabiel, in tegenstelling tot Nederland als geheel, waar een daling optreedt. Ook de voorjaarsstelling in Utrecht laat een stabiel beeld zien.

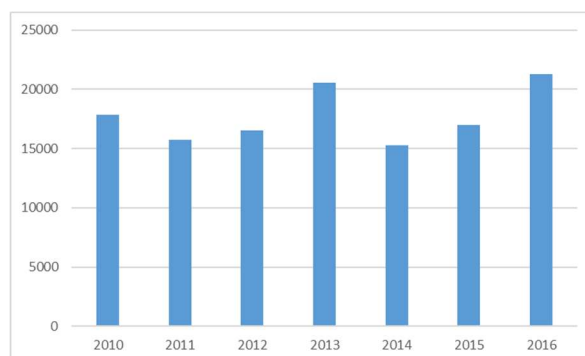
Aantalsontwikkeling van de wilde eend als niet-broedvogel in Nederland, gebaseerd op maandelijkse tellingen van juli t/m juni (seizoensgemiddelde getelde aantal)

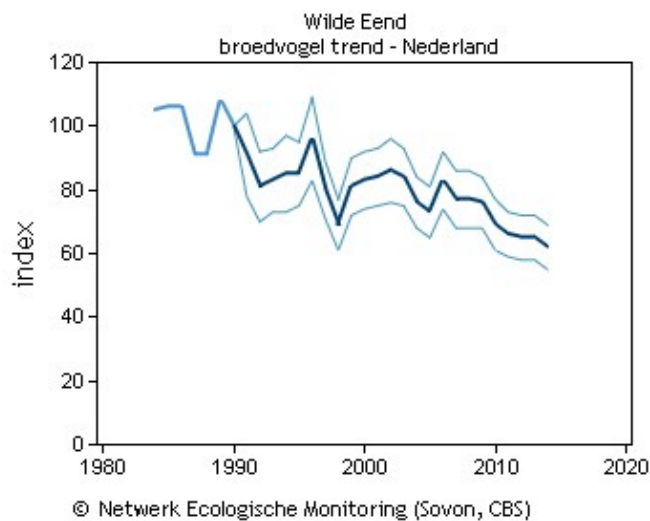
Relatieve dichtheid van de wilde eend in de winter (2013-2015)

Aantalsontwikkeling van de wilde eend als niet-broedvogel in Utrecht, gebaseerd op maandelijkse tellingen van juli t/m juni (seizoensgemiddelde getelde aantal)

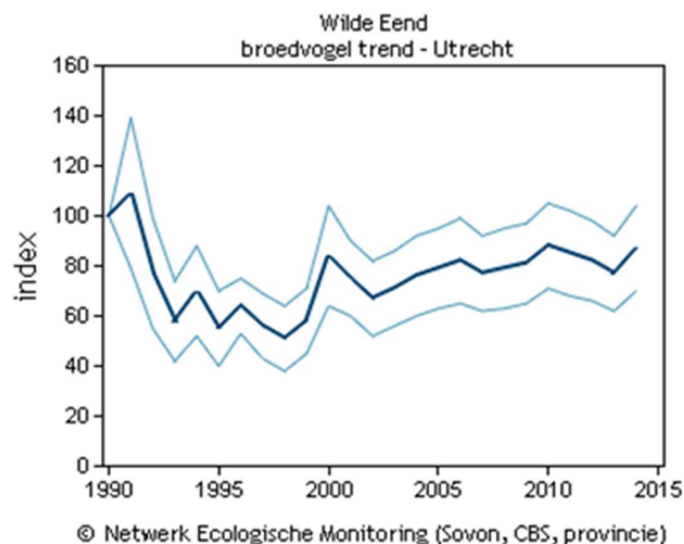
Voorjaarsstelling van de wilde eend in Utrecht (getelde aantallen)

Trend van de wilde eend als broedvogel in Nederland
(referentiejaar 1990 = 100)

Relatieve dichtheid van de wilde eend als broedvogel (2013-2015)

Trend van de wilde eend als broedvogel in Utrecht
(refentiejaar 1990 = 100)

Het westen van Utrecht is een belangrijk broedgebied van de wilde eend. Het verspreidingsgebied is niet kleiner geworden.

Als niet-broedvogel lichte afname sinds 1980. Blijkbaar overwinteren steeds minder wilde eenden in Utrecht. Het westen van Utrecht is nog steeds een belangrijk overwinteringsgebied van de wilde eend. Er zijn concentraties in en rond de Vinkeveense plassen en in de Lopikerwaard.

4.3.2 Schade

Landbouwschade

Omdat de wilde eend tot de wildsoorten behoort betaalt BIJ12-Faunafonds geen tegemoetkoming voor schade in de periode dat de jacht is geopend. Buiten die periode wordt wel schade getaxeerd en een eventuele tegemoetkoming uitgekeerd. In de afgelopen periode is in Utrecht vrijwel geen

schade getaxeerd. Er waren enkele zeer kleine schadegevallen in grasland en graan. In andere provincies is wel grotere schade opgetreden. Zo werd in mei 2015 in Noord-Holland een schade van bijna € 8000 getaxeerd in spruitkool.

Preventie

Zie de Module Eenden van de Faunaschade Preventie Kit van BIJ12-Faunafonds:

<http://www.bij12.nl/bij12units/faunafonds/faunaschade-preventiekit-fpk/module-eenden/>

4.3.3 Resultaten beheer

Uit een enquête onder de WBE's blijkt dat in Utrecht jaarlijks ongeveer 9000 wilde eenden geschoten worden in het jachtseizoen. Op grond van een ontheffing voor verjaging met ondersteunend afschot bij gelegd graan zijn gemiddeld per jaar 86 wilde eenden geschoten.

Op grond van ontheffing geschoten wilde eenden

jaar	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
afschot	132	104	90	22	0	168	nvt	nvt

4.3.4 Noodzaak beheer

Wilde eenden veroorzaken hoofdzakelijk schade aan grasland en graan. Schade aan graan treedt voornamelijk op in gelegd graan: door weersomstandigheden plat tegen de grond geslagen halmen. In de periode van 15 augustus tot 31 januari kan schadebestrijding plaatsvinden binnen het reguliere jachtseizoen. Daar is geen ontheffing voor nodig. Wanneer graan door weersomstandigheden plat geslagen is, kan van begin juli tot half augustus, buiten het jachtseizoen, schade optreden aan afrijpende aren.

4.3.5. Doelstelling beheer 2017-2021

Voorkomen en beperken van belangrijke schade, met name aan gelegd graan, tot een maximum schade van € 250, - per geval per bedrijf per jaar.

Het beheer zal worden uitgevoerd door bejaging in het jachtseizoen en door afschot buiten het jachtseizoen op grond van ad hoc ontheffingen via art. 3.3 Wet natuurbescherming. Deze ontheffingen dienen dan voor verjagen met ondersteunend afschot op percelen waar sprake is van (dreigende) belangrijke schade aan gelegd graan of vollegrondsgroente.

Ontheffingen om in Utrecht een beperkt aantal wilde eenden af te schieten in juli en de eerste helft van augustus zijn geen risico voor het duurzaam voorbestaan van de wilde eend in Utrecht, ook niet in combinatie met het afschot als jachtwild. In juli en de eerste helft van augustus gaat het om de broedpopulatie van de wilde eend, die in Utrecht al sinds 1990 geen significante aantalsverandering heeft ondergaan. Het afschot als jachtwild vindt plaats van 15 augustus tot en met januari. Het afschot in de genoemde aantallen in deze periode leidt uiteindelijk niet tot een kleinere populatie. De sterfte door afschot wordt gecompenseerd door minder natuurlijke sterfte. Het verspreidingsgebied binnen Utrecht is niet kleiner geworden. De achteruitgang van de wilde eend in Nederland is geen gevolg van jacht, maar waarschijnlijk van slechte overleving van de kuikens (van den Bremer e.a. 2015).

5. JACHTWILD MET LANDELIJKE VRIJSTELLING

Twee van de vijf jachtwildsoorten zijn ook nog door de rijksoverheid landelijk vrijgesteld van bepaalde beschermingsbepalingen in de wet, omdat ze in het hele land belangrijke schade veroorzaken. Die twee soorten, konijn en houtduif, worden in dit hoofdstuk behandeld.

In de Memorie van Toelichting van de Wet natuurbescherming (Kamerstukken II 2011/12, 33 348, nr. 3, blz. 171) is toegelicht waarom konijn en houtduif voldoen aan de criteria voor de status als jachtwild. Zoals in paragraaf 3.1 van de nota van toelichting bij het Besluit natuurbescherming is uiteengezet, voldoen deze twee soorten ook aan alle vereisten voor de landelijke vrijstellingslijst, zoals geformuleerd in de Wet natuurbescherming.

De jachthouder heeft een wettelijke inspanningsverplichting om een redelijke wildstand in het jachtveld te bereiken. Dat houdt in dat het niveau van de wildstand zodanig dient te zijn dat deze bijdraagt aan het voorkomen van schade zonder dat de staat van instandhouding van de soort daar onder te lijden heeft (Kamerstukken I, 2015/16, 33 384 X, p. 6). Dit betekent dat jacht, al of niet met het oogmerk voorkomen of beperken van schade, ook mogelijk is bij een ongunstige staat van instandhouding, zolang die toestand door de jacht maar niet verder verslechtert. De inspanningsverplichting betekent dat de jachthouder overmatige benutting moet voorkomen, rekening houdt met een goede leeftijdsopbouw van de wildpopulaties in zijn veld en, in overleg met de grondgebruiker, zo nodig biotoopverbeterende maatregelen neemt (Memorie van Toelichting Wet natuurbescherming, Kamerstukken II, 2011/12, 33 348, nr. 3, p. 171). De maatregelen om het leefgebied van de soort te verbeteren kunnen bestaan uit het bieden van dekking, voedsel, rust en broedgelegenheid en het verkleinen van het risico op predatie. De praktijk leert dat jachthouders de jacht op een wildsoort in hun jachtveld beperken of zelfs geheel stoppen zodra het duurzaam voortbestaan in het gebied in het geding komt.

5.1 Konijn

Status per 1 januari 2017: Wildsoort waarop de jacht is geopend in het seizoen van 15 augustus tot en met 31 januari. Landelijke vrijstelling van de verboden, bedoeld in artikel 3.10, eerste lid, onderdelen a en b.

Het konijn komt algemeen voor, vooral op zandgronden waar voldoende dekking en korte grazige vegetaties zijn, ook in stedelijk gebied. Konijnen bewonen het gehele jaar hetzelfde gebied. Het leefgebied strekt zich uit tot een straal van 50-150 meter rond de holen. Gedurende het jaar kunnen populaties sterk fluctueren in aantal. Konijnen worden regelmatig geplaagd door virusziekten (*myxomatose* en *rabbit viral haemorrhagic syndrome*). Myxomatose is sinds 1953 in Nederland en RVHD sinds 1990. In 2015 trad een nieuw type van RVHD in ons land op, RVHD-2.

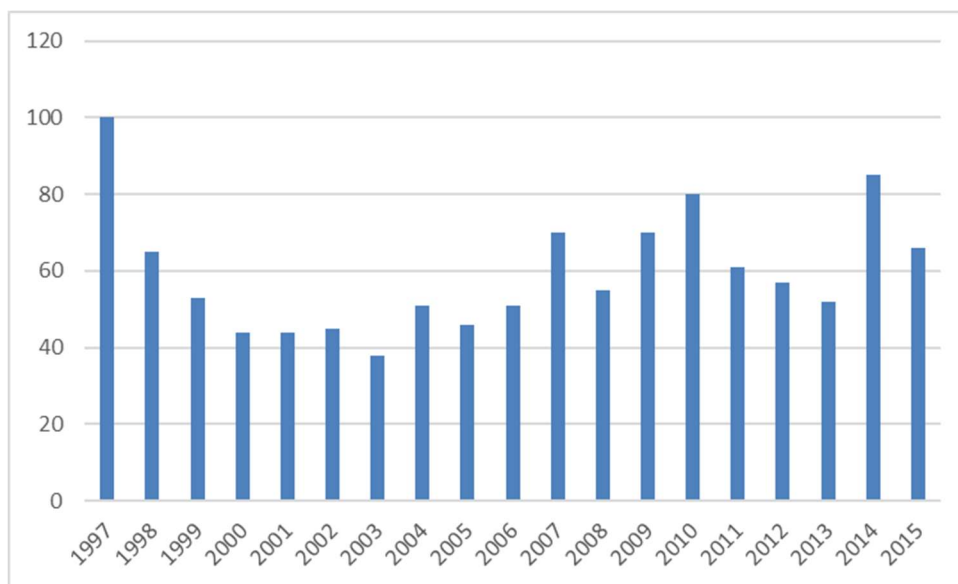
Konijnen zijn vooral in de schemer en de nacht actief. Ze leven over het algemeen in groepen. Ze krijgen gemiddeld drie keer per jaar jongen. De worpgrootte varieert van drie tot zeven.

Konijnen eten voornamelijk gras en kruiden maar ook granen, mais, bieten en vollegrondsgroenten, zoals wortelen.

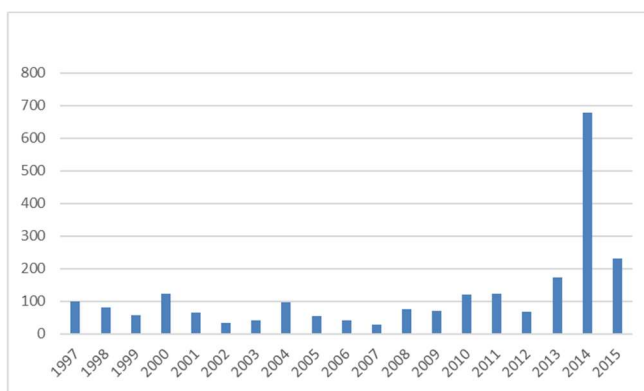
5.1.1. Aantalsontwikkeling en verspreiding

Het CBS beoordeelt de aantalsontwikkeling van het konijn over de periode 1997-2015 landelijk als een matige toename en in de provincie Utrecht als een sterke toename. Dit berust in feite op hogere aantallen in de laatste drie jaar. Het jaar 2014 was in Utrecht een uitbijter. Het lijkt er op dat de

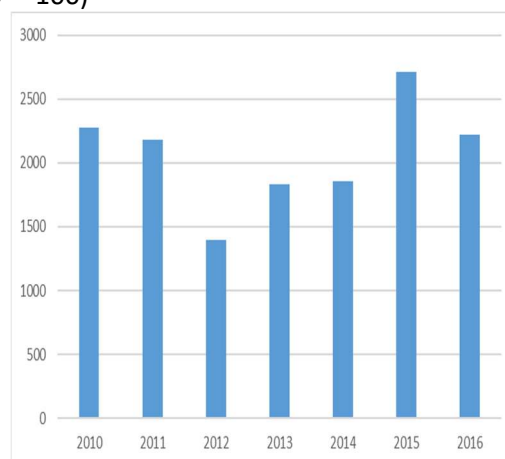
populatie zich door ontwikkeling van immuniteit in 2014 sterk hersteld had van RVHD-1 en in 2015 getroffen werd door RHVD-2. De voorjaarsstelling laat een fluctuerend beeld zien.

Trend van het konijn in Nederland
(referentiejaar 1997 = 100)

Trend van het konijn in Utrecht
(referentiejaar 1997 = 100)

Voorjaarsstelling van het konijn in Utrecht
(getelde aantallen)

Het verspreidingsgebied van het konijn in Utrecht is in het westen van de provincie groter geworden (Broekhuizen e.a. 2016). Het konijn komt bijna overal voor.

5.1.2 Schade

Landbouwschade

Omdat BIJ12-Faunafonds geen tegemoetkoming voor schade door konijnen betaalt is geen goede informatie over de schade beschikbaar. Konijnen veroorzaken vraatschade aan bloembollen, vollegrondsgroenten en akkerbouwgewassen zoals granen, mais, suiker- en voederbieten, en peulvruchten. Daarnaast kunnen konijnen schade aan boomkwekerij en fruitteelt veroorzaken door het eten van de schors van bomen.

Graafschade

Konijnen kunnen overlast of zelfs ernstige risico's veroorzaken door graafschade in dijken, op sportvelden, begraafplaatsen en in plantsoenen en tuinen.

In te zetten preventieve middelen

Zie de Module Haasachtigen van de Faunaschade Preventie Kit van BIJ12-Faunafonds:

<http://www.bij12.nl/bij12units/faunafonds/faunaschade-preventiekit-fpk/module-haasachtigen/>

Schade door konijnen in percelen met fruitbomen, boomkwekerijen en vollegrondsgroenten kan qua omvang oplopen, maar is te beperken met een raster. De kosten van een deugdelijk konijnenwerend raster zijn echter hoog en het permanente karakter van gaasrasters maakt deze vooral geschikt voor meerjarige teelten (bijvoorbeeld fruitpercelen en boomteelt).

5.1.3 Resultaten beheer

Uit een enquête onder de WBE's blijkt dat in Utrecht jaarlijks ongeveer 2000 tot 3000 konijnen geschoten worden in het jachtseizoen of op grond van de landelijke vrijstelling. Op grond van ontheffingen voor afschot in de schemerperiode, op gronden die niet voldoen aan de regels voor een jachtveld of met kunstlicht zijn ook een beperkt aantal konijnen afgeschoten.

5.1.4 Noodzaak beheer

Beheer van konijnen buiten de reguliere jachtperiode kan noodzakelijk zijn om vraat- en/of graafschade te voorkomen. Op basis van de landelijke vrijstelling kan dit beheer met geweer of fretten worden uitgevoerd. In sommige gevallen kan noodzakelijk beheer alleen met andere middelen zoals kastvallen, uitgevoerd worden, dan is daarvoor een ontheffing nodig. Enkele keren bleek ontheffingverlening voor afschot in de schemerperiode of het gebruik van geweer en kunstlicht noodzakelijk om schade aan sportvelden en bedrijventerreinen te voorkomen, aangezien konijnen vooral in de schemer en nacht actief zijn.

5.1.5 Doelstelling beheer 2017-2021

Voorkomen en beperken van belangrijke schade, met name aan boomkwekerij en fruitteelt, tot een maximum schade van € 250, - per geval per bedrijf per jaar.

De landelijke vrijstelling en reguliere jacht kunnen alleen van zonsopkomst tot zonsondergang worden benut. De FBE zal derhalve ter aanvulling van de landelijke vrijstelling een ontheffing op voorhand aanvragen voor het beheer van konijnen in de periode van april tot en met september van één uur voor zonsopkomst tot één uur na zonsondergang en van oktober tot en met maart van een half uur voor zonsopkomst tot een half uur na zonsondergang. Aanvullende ontheffingen, op basis van art. 3.17 Wet natuurbescherming zullen op grond van een deugdelijke onderbouwing van de initiatiefnemer, worden aangevraagd voor gebieden waar sprake is van noodzaak van voorkomen en bestrijden van belangrijke schade. Het middel kunstlicht kan in de ontheffing worden opgenomen.

Indien belangrijke schade optreedt op gronden, die niet voldoen aan de in het Besluit Natuurbescherming gestelde regels voor een jachtveld, dan zal de FBE Utrecht, mits gedegen gemotiveerd door de initiatiefnemer, een aanvraag bij de provincie indienen voor een ontheffing via art. 3.26 lid 3 Wet natuurbescherming om op die gronden te jagen met het geweer, mits de schade niet op andere wijze kan worden voorkomen of bestreden.

De stand van het konijn fluctueert sterk door ziekten en het verspreidingsgebied in Utrecht is iets groter geworden. Ontheffingen om een beperkt aantal konijnen af te schieten zijn geen risico voor het duurzaam voortbestaan van het konijn in Utrecht, ook niet in combinatie met het afschot in het jachtseizoen en als soort van de landelijke vrijstellingslijst.

5.2. Houtduif

Status per 1 januari 2017: Wildsoort waarop de jacht is geopend in het seizoen van 15 oktober tot en met 31 januari. Landelijke vrijstelling van de verboden bedoeld in artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming.

Houtduiven eten zaden, zoals eikels, beukennotjes en graan, en groene plantendelen.

De meeste houtduiven blijven jaarrond in Nederland. Een klein deel trekt in de winter weg naar het zuidwesten. Andere houtduiven komen juist vanuit het noorden naar Nederland om te overwinteren. Houtduiven foerageren voornamelijk op akkerlanden. Graan, peulvruchten, graszaad, vollegrondsgroenten en bessen zijn favoriet.

Houtduiven broeden twee tot drie keer per jaar en leggen twee eieren per keer. Broedt soms in losse kolonies. Ze kunnen grote afstanden afleggen tussen het nest en foerageerplekken. Daardoor kan ook in de broedtijd groepsvorming optreden op plekken met een gunstig voedselaanbod. Buiten de broedtijd veelal in grote groepen.

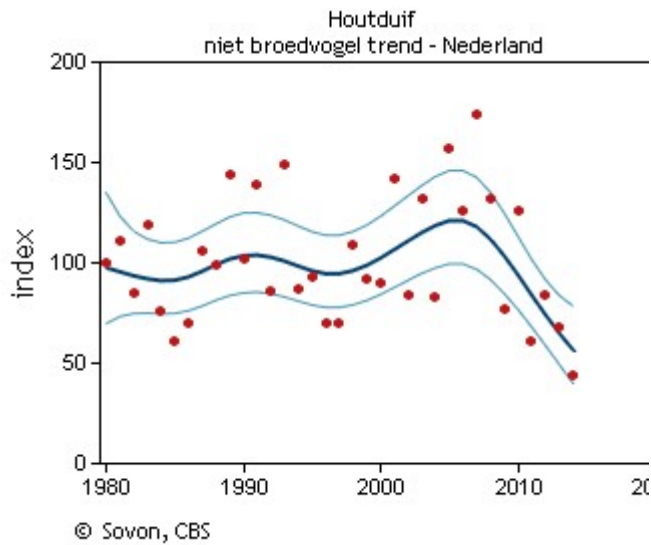
5.2.1. Aantalsontwikkeling en verspreiding

De jaarlijkse aantalsontwikkeling van de houtduif als broedvogel en in december is relevant, omdat het afschot in het jachtseizoen wel buiten de broedtijd plaatsvindt, maar afschot op grond van de landelijke vrijstelling het hele jaar door kan plaatsvinden.

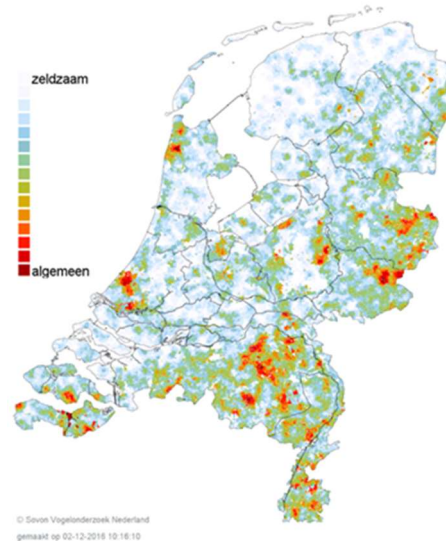
De aantallen in december in Utrecht waren aanvankelijk stabiel, sinds 2010 is er een afname. In Utrecht overwinteren relatief weinig houtduiven. De meeste zitten in de oostelijke helft van de provincie.

Het Netwerk Ecologische Monitoring beschikt over onvoldoende gegevens voor een trendbepaling van de houtduif in Utrecht als broedvogel. Landelijk was de stand van de houtduif als broedvogel de laatste tien jaar stabiel. De stand was hoger in jaren negentig en tachtig. In de jaren tachtig en negentig is de Nederlandse broedpopulatie gehalveerd (Bijlsma e.a. 2001). De voorjaarsstelling laat een stabiel beeld zien.

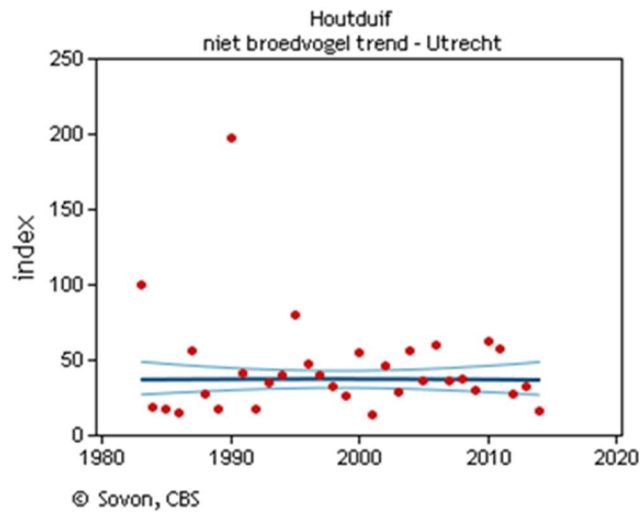
In Utrecht broeden, vergeleken met de rest van het land, relatief weinig houtduiven. De meeste zitten in de oostelijke helft van de provincie. De verspreiding van de houtduif in Utrecht is niet afgenomen.

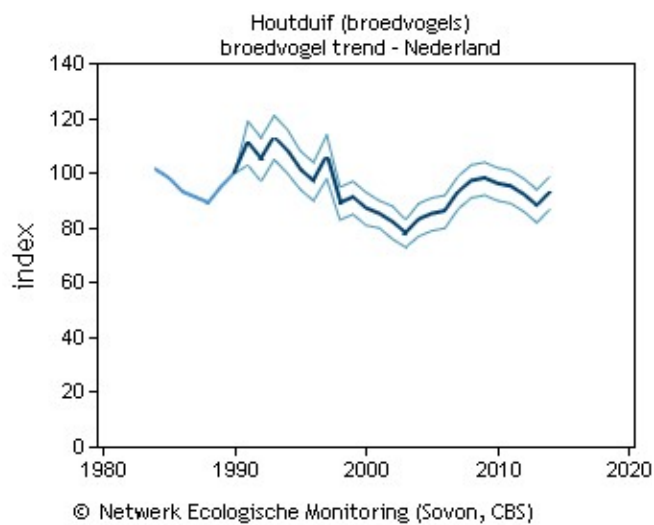
Trend van de houtduif in Nederland in december
(referentie jaar 1990 = 100)

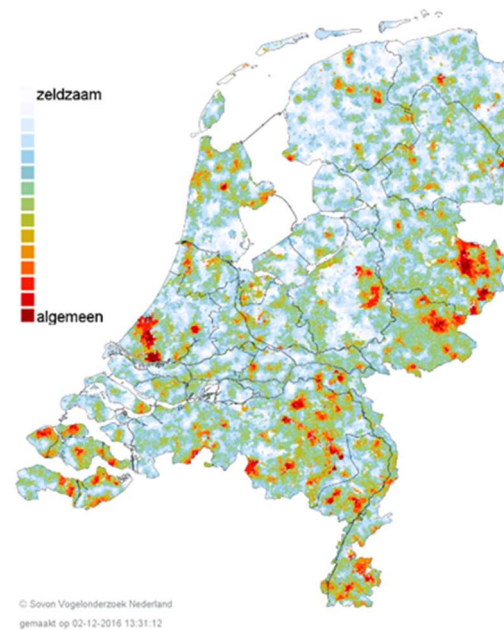
Relatieve dichtheid van de houtduif in de winter (2013-2015)

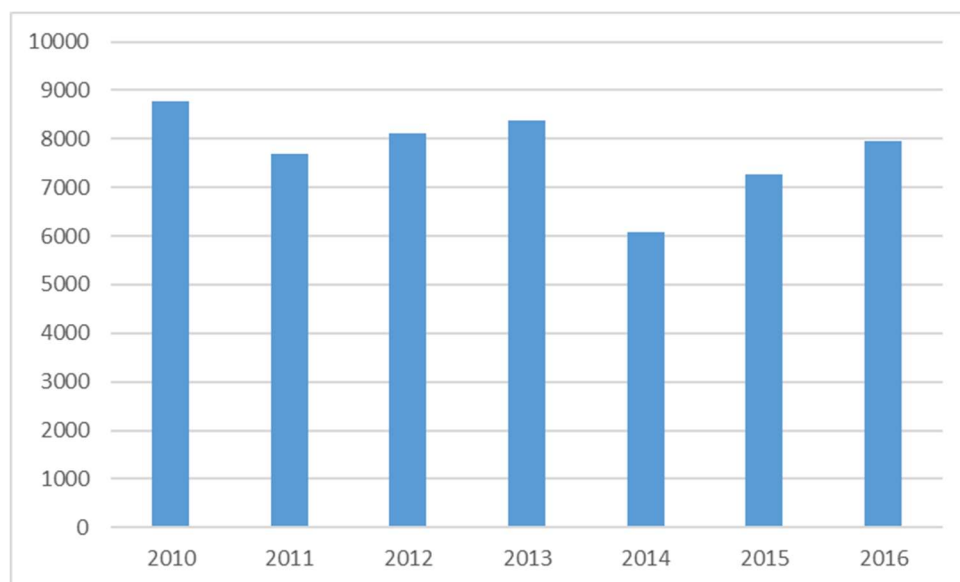
Trend van de houtduif in Utrecht in december
(referentiejaar 1983 = 100)

Trend van de houtduif als broedvogel in Nederland
(referentiejaar 1990 = 100)

**Relatieve dichtheid van de houtduif in
het broedseizoen (2013-2015)**

Voorjaarstelling van de houtduif in Utrecht
(getelde aantallen)

5.2.2 Schade

Landbouwschade

Omdat schade door houtduiven niet aanmerking komt voor een tegemoetkoming, zijn geen cijfers over de omvang van de schade beschikbaar.

Preventie

Zie de Module Duiven van de Faunaschade Preventie Kit van BIJ12-Faunafonds:

<http://www.bij12.nl/bij12units/faunafonds/faunaschade-preventiekit-fpk/module-duiven/>

5.2.3. Beheer

Uit een enquête onder de WBE's blijkt dat in Utrecht jaarlijks ongeveer 10 000 houtduiven geschoten worden in het jachtseizoen of op grond van de landelijke vrijstelling.

5.2.4. Noodzaak voor beheer

De status als wild én soort van de landelijke vrijstellingslijst was nu toe voldoende basis voor een effectief beheer van de houtduif. Onder de nieuwe Wet Bescherming blijft deze status zo. Er is op dit moment geen aanleiding voor het verlenen van ontheffingen of provinciale vrijstellingen.

5.2.5 Doelstelling beheer 2017-2021

Voorkomen en beperken van belangrijke schade, met name aan gelegerd graan, tot een maximum schade van € 250, - per geval per bedrijf per jaar.

Indien belangrijke schade optreedt op gronden, die niet voldoen aan de in het Besluit Natuurbescherming gestelde regels voor een jachtveld, dan zal de FBE Utrecht, mits gedegen gemotiveerd door de initiatiefnemer, een aanvraag bij de provincie indienen voor een ontheffing via art. 3.26 lid 3 Wet natuurbescherming om op die gronden te jagen met het geweer, mits de schade niet op andere wijze kan worden voorkomen of bestreden.

Een groot deel van het afschot van de houtduif wordt uitgevoerd in het jachtseizoen (15 oktober - 31 december). Afschot in deze periode leidt uiteindelijk niet tot een kleinere populatie en is daarmee geen risico voor het duurzaam voortbestaan van de houtduif in Utrecht. De sterfte door afschot wordt dan gecompenseerd door minder natuurlijke sterfte in de winter. Afschot in de periode vóór het jachtseizoen, op grond van de landelijke vrijstelling met oog op schadebestrijding, valt samen met het broedseizoen. Gezien het feit dat de houtduif als broedvogel al meer dan tien jaar stabiel blijft, lijkt ook het afschot op grond van de landelijke vrijstelling geen risico. Het verspreidingsgebied is Utrecht is niet kleiner geworden.

6. LANDELIJK VRIJGESTELDE SOORTEN, GEEN JACHTWILD

Vier soorten zijn geen jachtwild, maar wel vrijgesteld van bepaalde beschermingsbepalingen van de Wet natuurbescherming, omdat ze in het hele land schade aanrichten. Zoals in paragraaf 3.1 van de nota van toelichting bij het Besluit natuurbescherming is uiteengezet, voldoen deze vier soorten (Canadese gans, kauw, vos en zwarte kraai) aan alle vereisten voor de landelijke vrijstellingslijst, zoals geformuleerd in de Wet natuurbescherming.

6.1 Canadese gans

Status per 1 januari 2017: Landelijke vrijstelling van de verboden bedoeld in artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming.

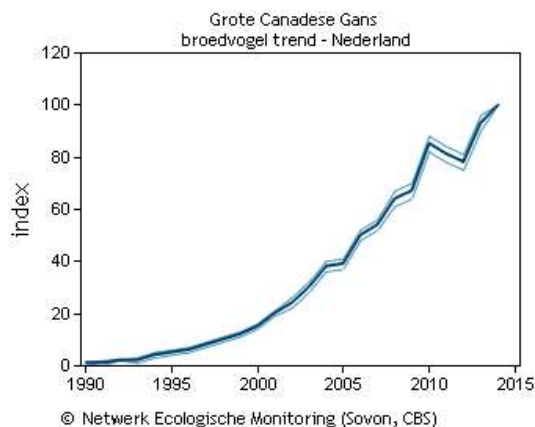
In het kader van het Projectteam Ganzenbeheer Utrecht is afgesproken om te streven naar een zo laag mogelijke stand.

Canadese ganzen¹¹ eten gras, wortelstokken en zaden. Ze broeden een keer per jaar en leggen meestal vijf of zes eieren. Deze gans broedt vaak in losse kolonies, daardoor treedt ook in broedtijd veelal groepsvorming op. Buiten de broedtijd in grote groepen, vaak samen met andere ganzen.

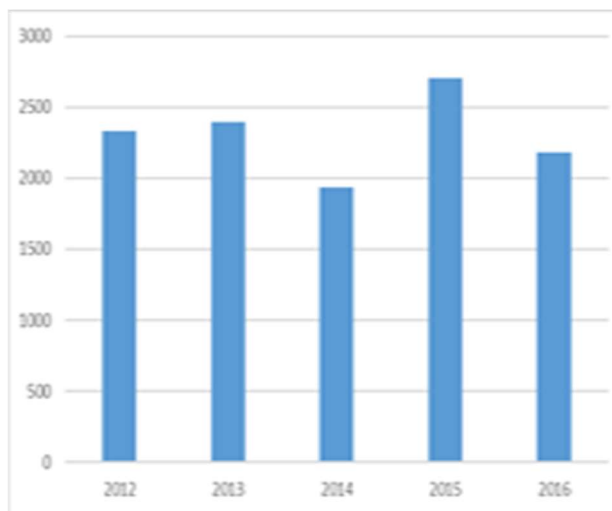
6.1.1. Aantalsontwikkeling en verspreiding

De aantalsontwikkeling van de Canadese gans als broedvogel en als niet-broedvogel is relevant, omdat de landelijke vrijstelling het gehele jaar geldt.

Het Netwerk Ecologische Monitoring heeft onvoldoende gegevens voor het bepalen van de trend van de Canadese gans als broedvogel in Utrecht. De zomertelling van de FBE over de periode 2011-2015 laat een vrij stabiel beeld zien van tweeduizend tot drieduizend Canadese ganzen.

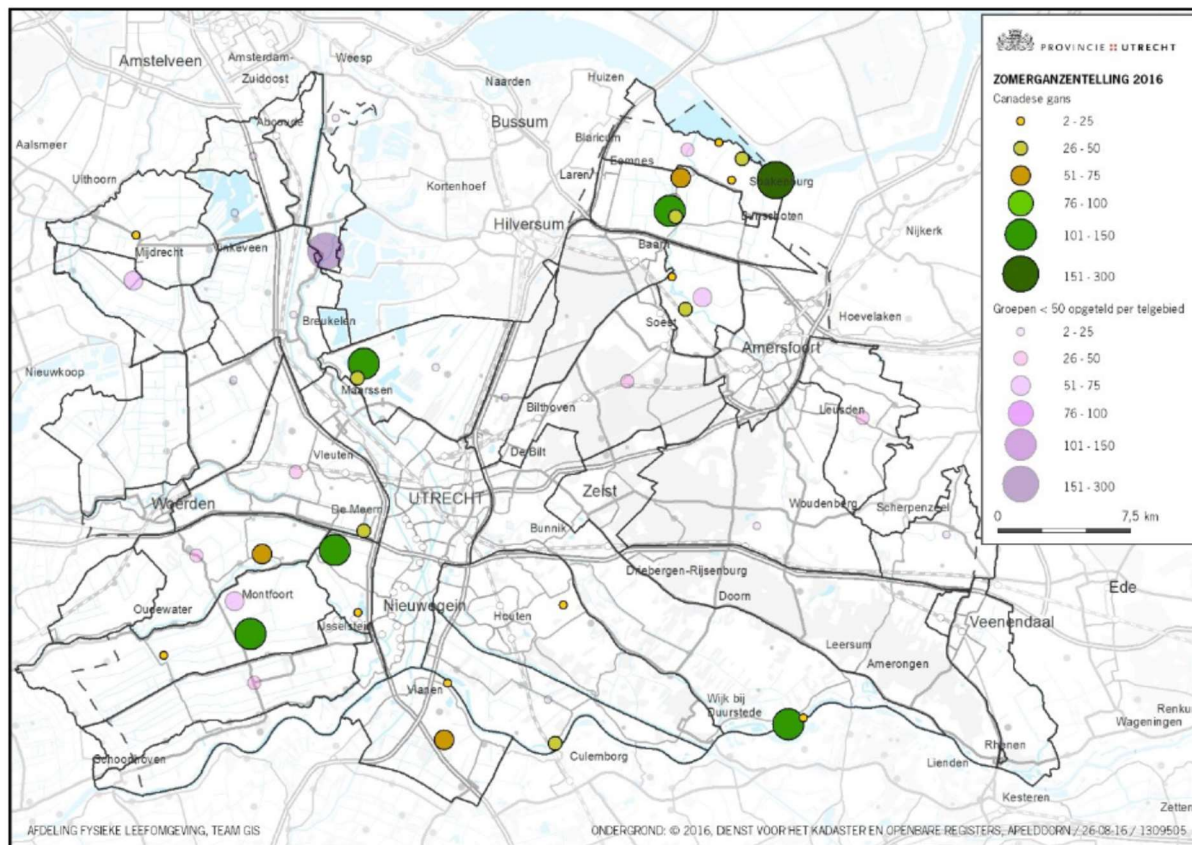

Trend van de Canadese gans als broedvogel in Nederland
(referentiejaar 2014 = 100)

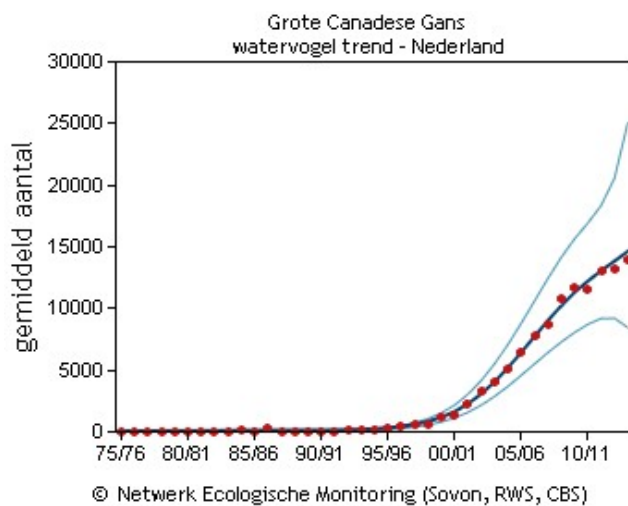

Zomertelling van de Canadese gans in Utrecht
(getelde aantallen)

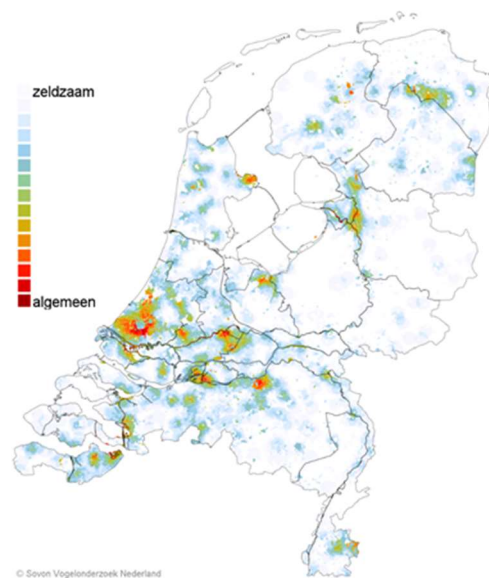
¹¹ Canadese gans staat in dit faunabeheerplan voor de soorten *Branta canadensis* en *B. hutchinsii*, met de kanttekening dat 'hutchinsii' in Nederland slechts incidenteel voorkomt.

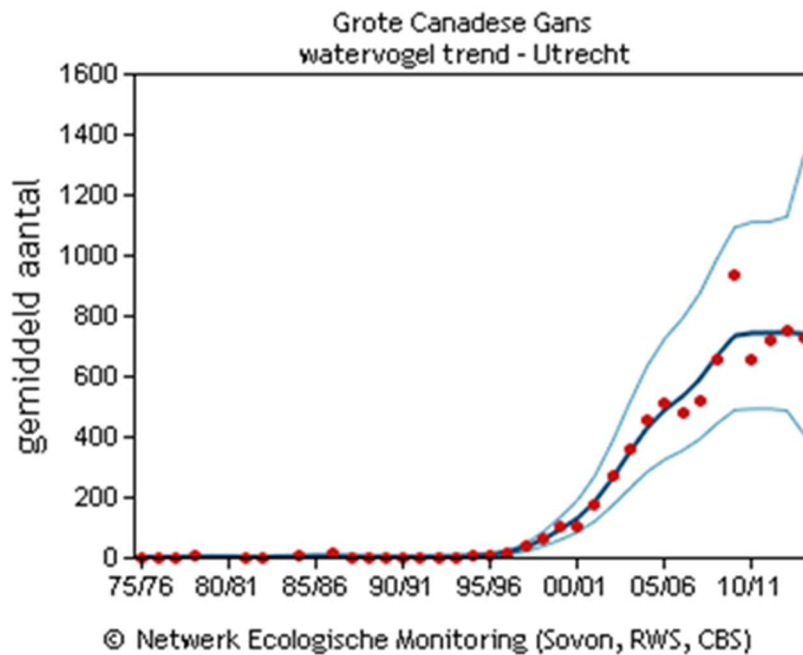
Verspreiding van de Canadese gans in Utrecht, 16 juli 2016

Aantalsontwikkeling van de Canadese gans als niet-broedvogel in Nederland, gebaseerd op maandelijkse tellingen van juli t/m juni

Relatieve dichtheid van de Canadese gans in de winter (2013-2015)

***Aantalsontwikkeling van de Canadese gans als niet-broedvogel in Utrecht, gebaseerd op
maandelijkse tellingen van juli t/m juni
(seizoensgemiddelde getelde aantal)***

De watervogeltelling van het NEM, die iedere maand van het jaar plaatsvindt, toont een aanvankelijk sterke toename van de Canadese gans, die omstreeks het seizoen 2008/09 stopt.

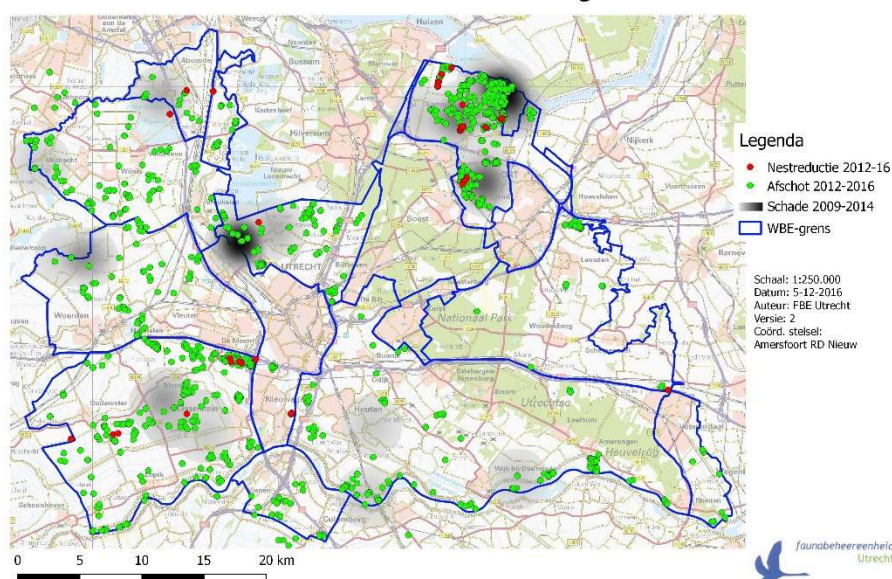
Canadese ganzen komen in Utrecht in enkele gebieden geconcentreerd voor, zoals bij Bunschoten, bij Maarssen, in de Lopikerwaard en bij het stuwcomplex Amerongen.

6.1.2 Schade

Landbouwschade

Er zijn geen goede schadecijfers, aangezien de Canadese gans op de landelijke vrijstellingslijst staat. Schade veroorzaakt door alleen Canadese ganzen wordt niet getaxeerd. Omdat Canadese ganzen vaak samen met andere ganzen optreden, biedt een kaart van de bekende schadegevallen wel een indruk van de verspreiding van de schade, zij het incompleet.

Beheer + schade Canadese gans

6.1.3 Resultaten beheer

De landelijke vrijstelling en de ontheffing voor afschot van maart tot en met oktober van één uur voor zonsopkomst tot één uur na zonsondergang¹² en van november tot en met februari van een half uur voor zonsopkomst tot een half uur na zonsondergang waren de basis voor het beheer. Uit een enquête onder de WBE's blijkt dat in Utrecht jaarlijks ongeveer 1500 Canadese ganzen afgeschoten worden.

Afschot vindt geconcentreerd plaats in gebieden waar schade optreedt (zie gecombineerde kaart van afschot en schade).

Aantal eieren van Canadese gans behandeld bij legselreductie

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Legselreductie (eieren)	nvt	nvt	nvt	249	594	451	785

6.1.4 Noodzaak van beheer

Aangezien de landelijke vrijstelling niet voldoende is voor effectief beheer van de Canadese ganzen in Utrecht, met het oog op de beoogde minimale stand in de zomer, is een aanvullende ontheffing gewenst voor:

- afschot van 1 uur voor zonsopkomst tot 1 uur na zonsondergang van maart tot en met oktober en van november tot en met februari van ½ uur voor zonsopkomst tot ½ uur na zonsondergang, ook op zon- en feestdagen;
- vangen in de rui, periode: 1 mei – 1 oktober;
- elektronische, mechanische en/of akoestische lokmiddelen;

¹² Provinciaal blad nr. 2796, 4 juni 2015

- meerschots hagelgeweren met een magazijngrootte groter dan 2 patronen;¹³
- lokvoer.

6.1.5 Doelstelling beheer 2017-2021

Ter voorkoming van belangrijke schade aan de landbouw en de fauna door soorten die in het gehele land veelvuldig belangrijke schade aanrichten heeft de rijksoverheid de Canadese gans op de landelijke vrijstellingslijst geplaatst. De inzet van de Faunabeheereenheid is er op gericht het aantal Canadese ganzen in de provincie verder terug te dringen ter voorkoming van belangrijke schade, primair in de gebieden met een geconcentreerd voorkomen, te weten: de werkgebieden van WBE's De Eem, Kromme Rijngebied, Lopikerwaard, Noorderpark en Vijfheerenlanden. Nadere invulling van de uitvoering van dit beheer vindt plaats in de ganzenregiegroepen.

Indien belangrijke schade optreedt op gronden, die niet voldoen aan de in het Besluit Natuurbescherming gestelde regels voor een jachtveld, dan zal de FBE Utrecht, mits gedegen gemotiveerd door de initiatiefnemer, een aanvraag bij de provincie indienen voor een ontheffing via art. 3.26 lid 3 Wet natuurbescherming om op die gronden te jagen met het geweer, mits de schade niet op andere wijze kan worden voorkomen of bestreden.

¹³ De meerschots geweren worden gebruikt voor ruiende ganzen.

6.2 Kauw

Status per 1 januari 2017: Landelijke vrijstelling van de verboden bedoeld in artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming. Zoals in paragraaf 3.1 van de nota van toelichting bij het Besluit natuurbescherming is uiteengezet, wordt voldaan aan alle vereisten voor landelijke vrijstelling, zoals geformuleerd in de Wet natuurbescherming.

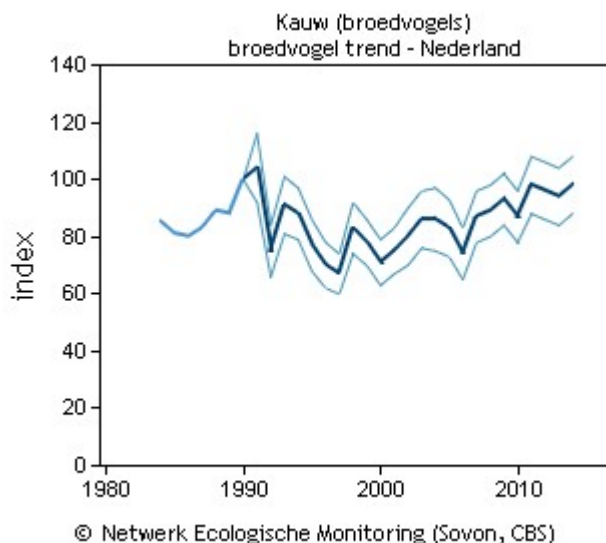
In Nederland broedende kauwen zijn uitgesproken standvogel. In ons land overwinteren kauwen uit Scandinavië en Oost-Europa. Pas na september bereiken die in noemenswaardige aantallen ons land.

Kauwen eten ongewervelden, groene plantendelen, graan, bessen en fruit. Ze broeden een keer per jaar en leggen vier tot zeven eieren. Broedt vaak in losse kolonies, ook in de broedtijd treedt groepsvorming op. Buiten de broedtijd in grote groepen, vaak samen met roeken.

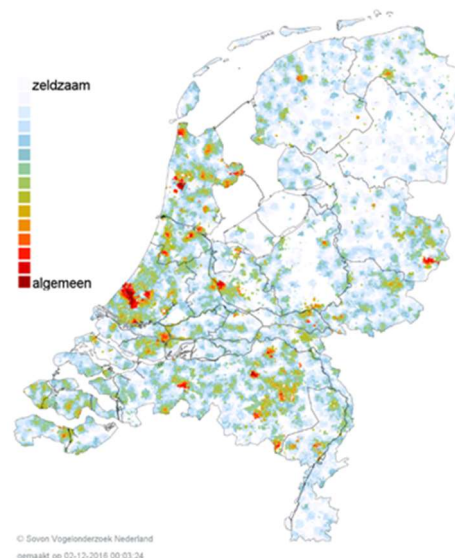
Kauwen komen in heel Nederland voor. Het talrijkst zijn ze in stedelijk gebied en kleinschalig agrarisch gebied. Vroeger broeden er ook veel kauwen in bossen. De landelijke stand is al tientallen jaren min of meer stabiel. Het gaat om 180.000 tot 220.000 broedparen.

6.2.1. Aantalsontwikkeling en verspreiding

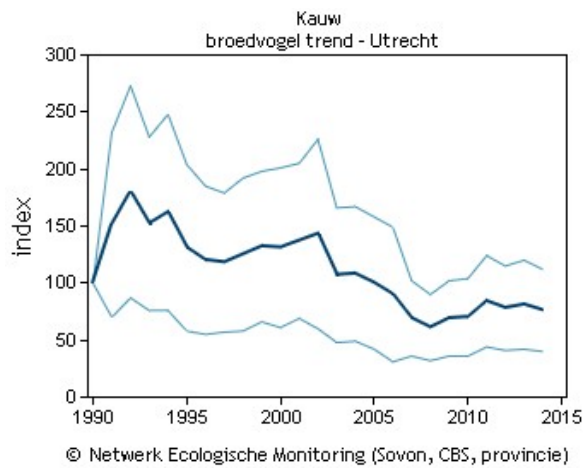
De jaarlijkse aantalsontwikkeling van de kauw is als broedvogel en in december relevant, aangezien de landelijke vrijstelling het hele jaar geldt. Provincie Utrecht: broedvogels vergeleken met 1990 licht afgenomen. De aantallen in december namen echter aanvankelijk toe en stabiliseerden vervolgens vanaf omstreeks 2006. De voorjaarsstelling (2010-2015) laat een stabiel beeld zien.

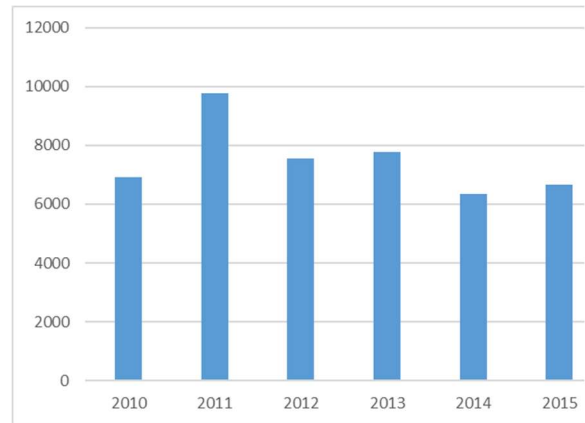
Trend van de kauw als broedvogel in Nederland
(referentiejaar 1990 = 100)

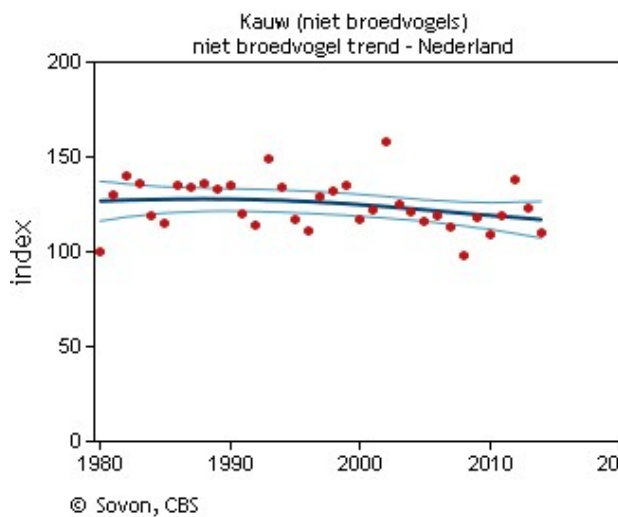
Relatieve dichtheid van de kauw als broedvogel in Nederland (2013-2015)

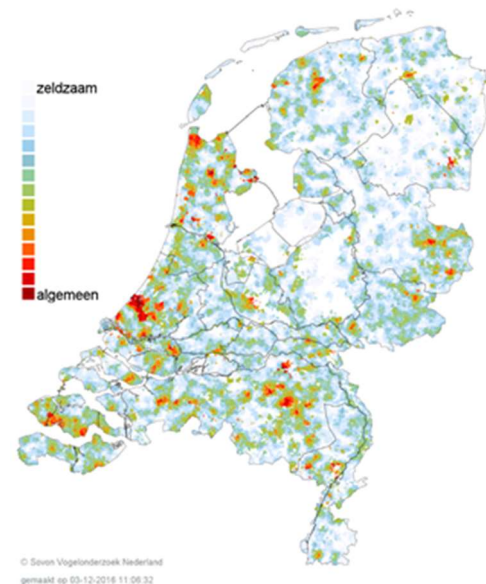
Trend van de kauw als broedvogel in Utrecht in december
(referentiejaar 1990 = 100)

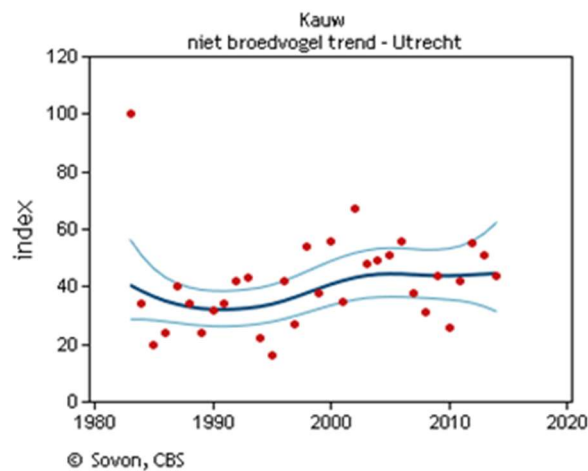
Voorjaarstelling van de kauw in Utrecht
(getelde aantallen)

Trend van de kauw in Nederland in december
(referentiejaar 1980 = 100)

Relatieve dichtheid van de kauw in Nederland in de winter (2013-2015)

Trend van de kauw in Utrecht in december (referentiejaar 1983 = 100)

Kauwen komen in de hele provincie Utrecht voor, met een concentratie in de stad Utrecht en het stedelijk gebied net ten oosten daarvan. De verspreiding is niet kleiner geworden.

6.2.2 Schade en overlast

Landbouwschade

Verreweg de meeste schade door kauwen ontstaat in de fruitteelt. Deze schade bestaat uit het aanpikken van knoppen en afrijpend fruit in combinatie met bevuiling door uitwerpselen. Aangepikte vruchten gaan rotten en kunnen het overige fruit aantasten. De getaxeerde schade vertoont een zelfde beeld als dat van de zwarte kraai. Ook bij de kauw is in 2012 een piek in de schade, die deels veroorzaakt werd door ongeveer tweemaal zo hoge oogstprijzen voor peren dan in andere jaren. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de getaxeerde schade in de vorige planperiode. Er zijn geen goede schadecijfers, aangezien de kauw op de landelijke vrijstellingslijst staat. Schade veroorzaakt door alleen kauwen wordt niet getaxeerd.

Getaxeerde schade door kauwen

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
€	528	12626	40483	3685	433	1088

Overlast

Kauwen veroorzaken overlast, onder andere door het dicht stoppen van schoorstenen en op boerenbedrijven door vervuiling van kuilvoer en het kapot pikken van afdek materiaal.

Preventie

Zie de Module Kraaiachtigen van de Faunaschade Preventie Kit van het BIJ12-Faunafonds: <http://www.bij12.nl/bij12units/faunafonds/faunaschade-preventiekit-fpk/kraaiachtigen/>

Het middel Mesurol FS (werkzame stof methiocarbamaat) wordt gebruikt om maiszaad te coaten tegen vraatschade door kauwen en andere vogels. In de biologische landbouw mag deze preventieve maatregel echter niet toegepast worden.

6.2.3. Resultaten beheer

Kauwen kunnen worden beheerd op basis van de landelijke vrijstelling. De landelijke vrijstelling kent geen rapportageplicht, zodat de bij de FBE bekende afschotcijfers geen volledig beeld tonen. Uit een enquête onder de WBE's blijkt dat in Utrecht jaarlijks ongeveer 6000 kauwen afgeschoten worden.

Verder is er een ontheffing voor het gebruik van vangkooien van juli tot en met september. Vangkooien worden echter nauwelijks ingezet omdat lokkauwen in gevangenschap gefokt moeten zijn en derhalve een vaste pootring moeten hebben (FBE Jaarverslag 2015). Gefokte lokvogels zijn in de praktijk niet beschikbaar.

6.2.4 Noodzaak voor beheer

De status als landelijk vrijgestelde soort was onvoldoende basis voor een effectief beheer van kauwen, met name om belangrijke schade aan de fruitteelt te voorkomen. De landelijke vrijstelling omvat niet het middel vangkooi. Om de schade aan fruit efficiënt en effectief te verminderen is het gebruik van een kraaienvangkooi in de periode van juni tot en met september onmisbaar. De

vangkooi is gedurende de hele dag in werking, hierdoor is de kans groter dat kauwen bemachtigd worden. Het werkt aanvullend op afschot omdat de uitvoerder niet ter plaatse hoeft te zijn. Een bijkomend voordeel is dat een vangkooi weinig verstoort. Daardoor kan de kooi dicht bij bebouwing worden geplaatst. Met een vangkooi kan lokaal schade effectief bestreden worden. Ook in gebieden met verstoringsevoelige natuur is het gebruik van vangkooien aan te bevelen. Er is in mindere mate verstoring door de aanwezigheid van mensen en geen verstoring door geluid (geweerschoten). Voor het inzetten van een vangkooi is een ontheffing noodzakelijk.

6.2.5 Doelstelling beheer 2017-2021

De kauw staat op de landelijke vrijstellingslijst, hetgeen jaarrond beheer mogelijk maakt. De doelstelling is om de door kauwen veroorzaakte schade terug te brengen tot een jaarlijks bedrag van circa € 3.700. Deze doelstelling zal worden gerealiseerd door middel van afschot en het gebruik van vangkooien. Voor het gebruik van vangkooien heeft de FBE ontheffing tot en met 2019. Naar verwachting zal de FBE daarna een nieuwe ontheffing aanvragen. Op grond van het Besluit Natuurbescherming (art 3.9. lid 9) mogen gevangen kraaien vanaf 1 januari 2017 niet meer gedood worden door de nek om te draaien. Doden zal op andere wijze gedaan worden, bijv. door afschot met een klein kaliber kogelgeweer.

Indien belangrijke schade optreedt op gronden, die niet voldoen aan de in het Besluit Natuurbescherming gestelde regels voor een jachtveld, dan zal de FBE Utrecht, mits gedegen gemotiveerd door de initiatiefnemer, een aanvraag bij de provincie indienen voor een ontheffing via art. 3.26 lid 3 Wet natuurbescherming om op die gronden te jagen met het geweer, mits de schade niet op andere wijze kan worden voorkomen of bestreden.

Ontheffingen om een beperkt aantal kauwen te vangen met vangkooien in de periode van juli tot en met september zijn geen risico voor het duurzaam voortbestaan van de kauw in Utrecht, ook niet in combinatie met het afschot als landelijk vrijgestelde soort. Het afschot in de genoemde aantallen als landelijk vrijgestelde soort leidt uiteindelijk niet tot een kleinere populatie. De sterfte door afschot wordt gecompenseerd door minder natuurlijke sterfte. Het verspreidingsgebied binnen Utrecht is niet kleiner geworden.

6.3 Vos

Status per 1 januari 2017: Landelijk vrijgesteld van het verbod om dieren te doden, verontrusten of hun vaste rust- of verblijfplaats te vernielen.

Vossen kunnen in Nederland in alle typen leefgebied leven, tot en met de stad. Door vervolging verdween de vos na de Middeleeuwen uit west-Nederland. Door spontane uitbreiding en loslaten koloniseerde de vos na 1970 weer heel Nederland, behalve de Waddeneilanden. Een uitzetting op Vlieland in 2009 werd door afschot en vangen met geborgde strikken ongedaan gemaakt.

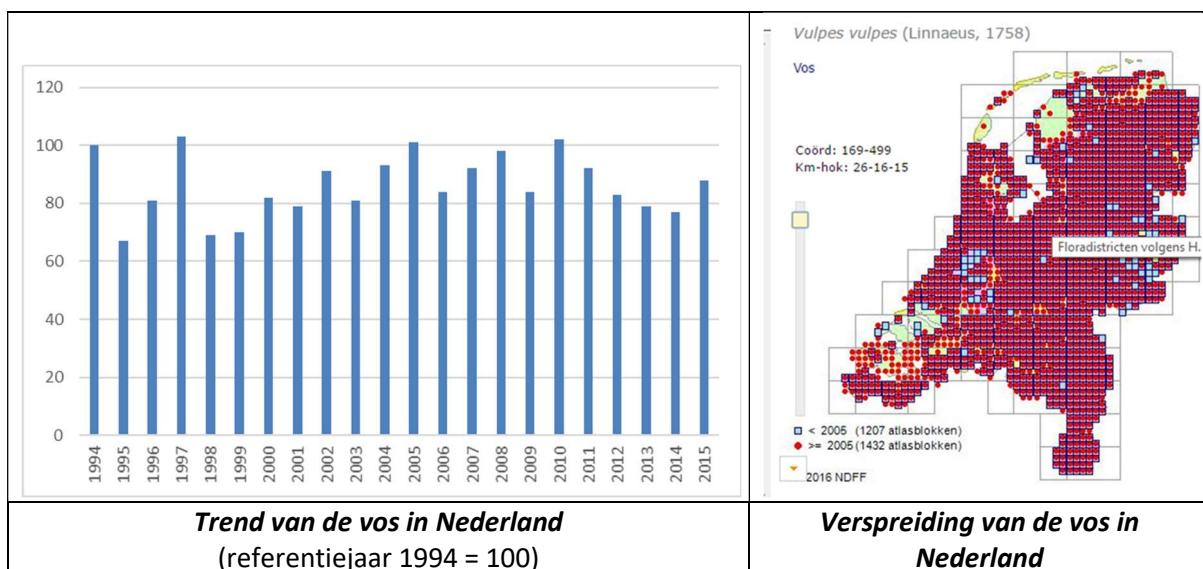
Alleen in de voortplantingstijd zijn vossen echt gebonden aan burchten. In natte gebieden vindt de vos soms geen geschikte plek voor een burcht. In gebieden met een hoge grondwaterstand graaft de vos geen burchten voor de voortplanting, maar zoekt hier beschutting en rust in legers onder struikgewas, in dichte vegetaties zoals droge rietvelden, in hooistapels etc. In die bovengrondse legers worden de jongen geboren. Ranstijd januari.

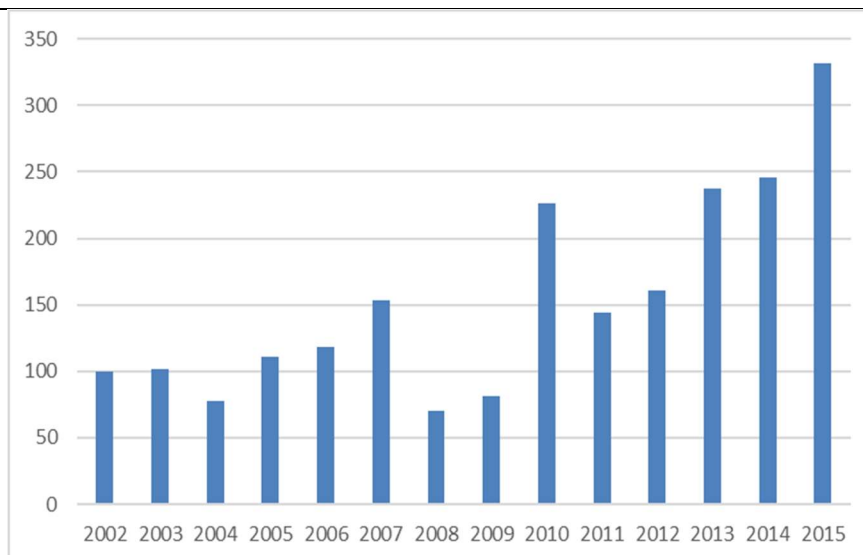
Dichtheid gelimiteerd door het territoriale systeem. Het sociale systeem is flexibel, waarbij de groepsomvang kan variëren tussen 2 vossen in een natuurlijke omgeving en 10 vossen of meer in stedelijke omgeving. De vos heeft een grote dispersiecapaciteit. Open plekken in de populatie worden snel opgevuld. Vooral de mannelijke vossen tot 1 jaar vertonen een grote neiging tot dispersie. Ze krijgen een keer per jaar jongen met een gemiddelde nestgrootte van vier tot zes.

Vossen eten vooral muizen en verder vogels, eieren, ongewervelden, bessen en fruit.

6.3.1 Aantalsontwikkeling en verspreiding

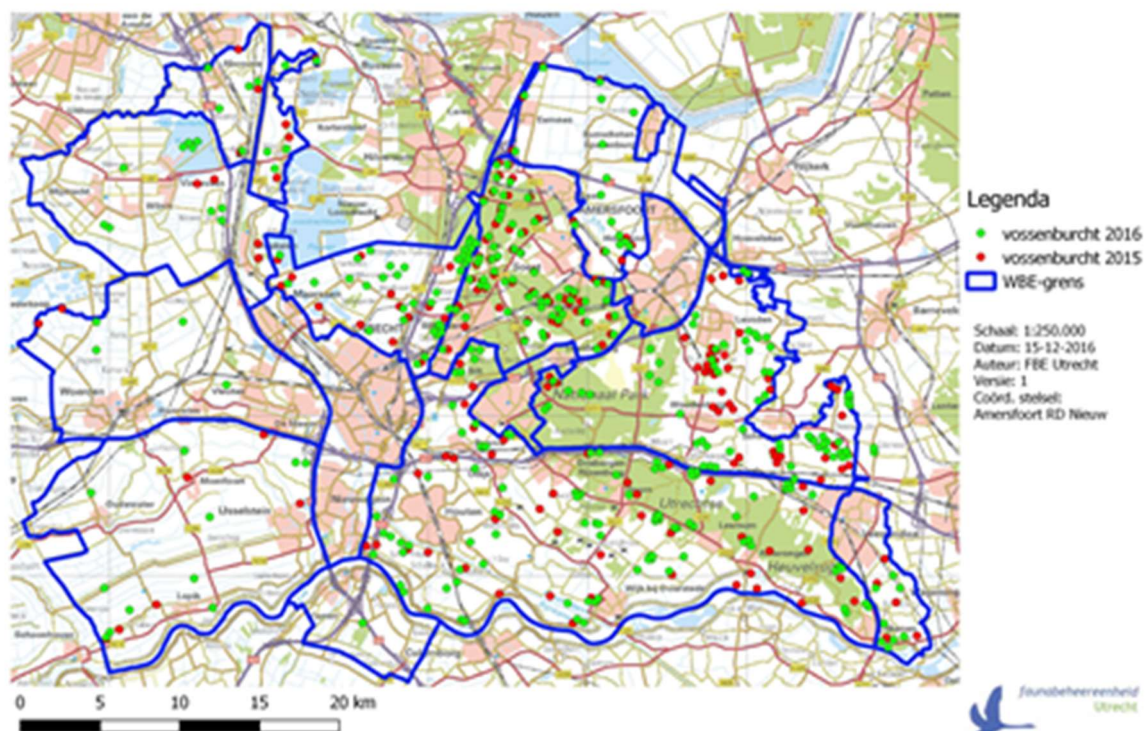
De cijfers van het Meetnet Dagactieve Zoogdieren (CBS, Sovon en Zoogdierverseniging, onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring) laten zien dat het aantal vossen in de provincie Utrecht toeneemt.

Trend van de vos in Utrecht
(referentiejaar 2002 = 100)

Vossenburchten

Verspreiding van vossenburchten in Utrecht bij de voorjaarstellingen 2015 en 2016

Sinds 2009 wordt door de FBE Utrecht een vlakdekkende inventarisatie georganiseerd van de vossenburchten, gecombineerd met de voorjaarstelling. In het westen van de provincie zijn weinig burchten. Het aantal waarnemingen in die gebieden is beperkt. Met het oog op weidevogels proberen de drie WBE's in het westen van Utrecht dit gebied vrij te houden van vossen. De Utrechtse Heuvelrug vormt van oudsher het leefgebied van de Vos in Utrecht. Uit historische verspreidingsgegevens (op basis van betaalde premies in de jaren 1954/55) is bekend dat de vos toen vrijwel niet voorkwam in de lager gelegen gebieden in Utrecht.

Eeuwenlang, in ieder geval in de periode 1849 – 1954, was de vos in Utrecht als standwild vrijwel beperkt tot het zuidoosten van de Utrechtse Heuvelrug. Vossen werden fel bejaagd, onder andere vanwege premies voor gedode vossen. Er is een premie-administratie bewaard gebleven uit 1849 en in 1954/55 was er een landelijke uitroeiingscampagne met premie vanwege hondsdolheid. Vanaf 1970 begon de vos zich naar het westen uit te breiden. De intensiteit van de bestrijding nam af door het verbod van de klem in 1969, minder jachttoezicht en het verdwijnen van hondsdolheid. De huidige hoge dichtheden zijn een recent verschijnsel en een gevolg van minder vervolging en veranderingen van het landschap. Rond dorpen en steden zijn de dichtheden het hoogst.

6.3.2 Schade

Pluimvee

Omdat de vos een landelijk vrijgestelde soort is, vergoedt BIJ12-Faunafonds schade niet. Wellicht daardoor is geen enkele schade door vossen in de provincie Utrecht gemeld bij het Faunafonds. Wel zijn bij de Faunabeheereenheid meldingen binnengekomen van schade door vossen aan Freilandkippen. Zo was er een opgave van een bedrijf in Woudenberg waar op 2 november 2008 in één etmaal 68 kippen werden gedood. Ook in andere provincies is schade aan Freilandkippen bekend.

Het Faunafonds heeft in 2004 geconcludeerd dat vanwege de kosten niet in redelijkheid van een pluimveehouder met het Freilandsysteem verlangd kan worden om een vossenwerend raster te plaatsen. Het Faunafonds is van mening dat andere middelen geboden moeten worden om schade door vossen bij deze bedrijven te voorkomen en adviseert om bestrijding van vossen met het geweer met kunstlicht te laten plaatsvinden in een omgeving van enkele kilometers rondom deze bedrijven om predatiedruk van vossen te verminderen. De provincie en FBE zijn, gelet op het advies van het Faunafonds, overeen gekomen om zones in te stellen voor deze vorm van beheer. Bij deze zonering is uitdrukkelijk rekening gehouden met de ligging van de geregistreerde Freilandbedrijven en bedrijven met vrije uitloop.

Graafschade

Vossen kunnen schade veroorzaken door graven, bijv. in dijken en op begraafplaatsen.

Schade aan flora en fauna

De vos kan het broedsucces van weidevogels, purperreigers en andere op of laag bij de grond broedende vogels sterk verminderen (Teunissen e.a. 2005, van der Kooij 2016). Zie voor de invloed op broedende Canadese en grauwe ganzen Voslamber e.a. (2012) en De Maat e.a. (2015), met de kanttekening dat zware predatie op legsels van grauwe ganzen in een aantal gevallen juist gunstig kan zijn voor de diversiteit van de natuur in een gebied.

6.3.3 Resultaten beheer

In het beheergebied van de Faunabeheereenheid Utrecht kon gebruik gemaakt worden van de landelijke vrijstelling voor vangen van vossen met kastvallen en schieten van vossen tussen zonsopkomst en zonsondergang. Uit een enquête onder de WBE's blijkt dat in Utrecht jaarlijks ongeveer 1000 vossen afgeschoten worden op grond van de landelijke vrijstelling.

Daarnaast werd in en bij belangrijke weidevogelgebieden en gebieden met doelstelling voor zeldzame bodembroeders zal een minimale vossenstand nagestreefd op basis van een ontheffing

voor het gebruik van kunstlicht. In het kader van dreigende schade aan Freilandkippen is ook gebruik gemaakt van een ontheffing voor geweer met kunstlicht.

Op grond van ontheffingen in Utrecht gedode vossen (bron: Jaarverslag FBE 2015)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Reductie tbv weidevogels	29	58	93	114	143	90	153
Reductie tbv Freilandkippen	14	31	17	54	47	47	83

6.3.4 Noodzaak beheer

Grondbroeders, waaronder weidevogels, gaan achteruit door intensivering van grondgebruik en toename van predatoren. Naast maatregelen in perceelbeheer en nestbescherming is beperking van predatie van belang in gebieden die in belangrijke mate moeten bijdragen aan de duurzame instandhouding van deze vogels. Het nastreven van een minimale vossenstand in en bij belangrijke weidevogelgebieden en gebieden met doelstelling voor zeldzame bodembroeders zal worden voortgezet. Hier is beheer in de periode februari-juni het meest effectief. Dan liggen de territoria het meest vast en worden door afschot open gevallen plekken niet zo snel opgevuld. Bovendien overlapt deze periode met het broedseizoen van de weidevogels. Om dit op een effectieve manier te kunnen uitvoeren is het gebruik van kunstlicht noodzakelijk.¹⁴

Omdat vanwege de kosten in redelijkheid van bedrijven die kippen houden volgens het Freilandsysteem niet verlangd kan worden dat ze de uitloop van een goed vossenwerend raster voorzien, zal ook in de omgeving van dergelijke bedrijven de vossenstand beperkt dienen te worden. Binnen een straal van enkele kilometers rond deze bedrijven zal gebruik van kunstlicht ook in de periode 2017-2021 noodzakelijk zijn om dit op een effectieve manier te realiseren. Bij deze bedrijfsvoering is sprake van een jaarrond schadedreiging wanneer vossen in de omgeving van het bedrijf verblijven. Het is onmogelijk vooraf te bepalen wanneer en in welke mate schade op zal treden, hierdoor is beheer in het gehele jaar gewenst. Vossen zijn opportunistische roofdieren die soms meer doden dan ze daadwerkelijk op dat moment aan voedsel nodig hebben. Dit kan voor pluimveehouders tot aanzienlijke schade leiden, daarnaast heeft de ontstane stress nog dagen invloed op het pluimvee. De stress heeft minder eierproductie of zelfs sterfte tot gevolg. Deze gevolgschade wordt niet vergoed.³

6.3.5 Doelstelling beheer 2017-2021

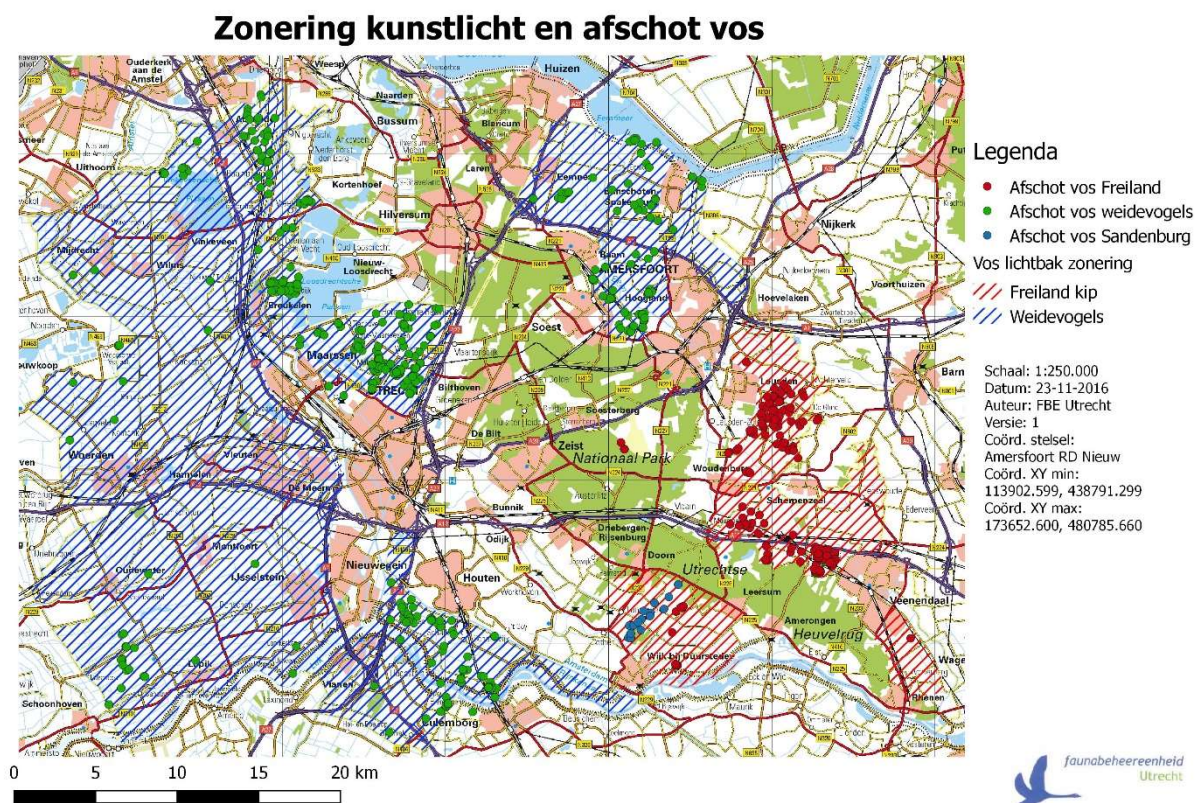
De doelstelling om in gebieden met belangrijke weidevogelpopulaties, gebieden met doelstellingen voor zeldzame bodembroeders of bedrijven met Freilandkippen een minimale stand van vossen na te streven blijft zo.

Om het noodzakelijke beheer uit te kunnen voeren biedt de landelijke vrijstelling voor kastvallen en afschot tussen zonopkomst en zonsondergang onvoldoende mogelijkheden aangezien vossen primair in de schemer en nachtperiode actief zijn en kastvallen onvoldoende effectief zijn. Derhalve wordt een ontheffing op voorhand voor de gebieden met Freilandbedrijven en belangrijke weidevogelpopulaties voor afschot in de schemerperiode en afschot gedurende de nacht met

¹⁴ Brief van de Staatssecretaris van EZ, d.d. 14 mei 2014, met kenmerk DGNR-PDJNG / 14085545

gebruik van kunstlicht noodzakelijk geacht. Het Protocol predatiebeheer bij weidevogels (Oosterveld 2014) kan een richtlijn zijn voor de onderbouwing van een ontheffingsaanvraag.

Om effectief te zijn dient beheer gedurende het gehele jaar mogelijk te zijn. De nadruk van het beheer zal echter liggen op de maanden februari tot en met juni omdat dan (na de paartijd) de territoria van de vossen vastliggen en na verwijdering van de territoriale vossen de open gevallen plekken niet direct worden opgevuld. Bovendien overlapt deze periode met de broedtijd van de weidevogels.

Indien belangrijke schade optreedt op gronden, die niet voldoen aan de in het Besluit Natuurbescherming gestelde regels voor een jachtveld, dan zal de FBE Utrecht, mits gedegen gemotiveerd door de initiatiefnemer, een aanvraag bij de provincie indienen voor een ontheffing via art. 3.26 lid 3 Wet natuurbescherming om op die gronden te jagen met het geweer, mits de schade niet op andere wijze kan worden voorkomen of bestreden.

Vossen zijn in Utrecht toegenomen, zowel in aantal als in verspreiding. Ontheffingen gericht op een minimale stand in een aantal gebieden zijn geen risico voor het duurzaam voortbestaan van de vos in Utrecht, ook niet in combinatie met het afschot als landelijk vrijgestelde soort.

6.4 Zwarte kraai

Status per 1 januari 2017: Landelijke vrijstelling van de verboden bedoeld in artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming.

Zwarte kraaien eten ongewervelden, kleine gewervelden, kadavers, zaden, bessen, fruit, wortelstokken en afval. Ze broeden een keer per jaar en leggen twee tot zes eieren. Jonge vogels, die nog niet aan broeden toe zijn, treden in groepen op.

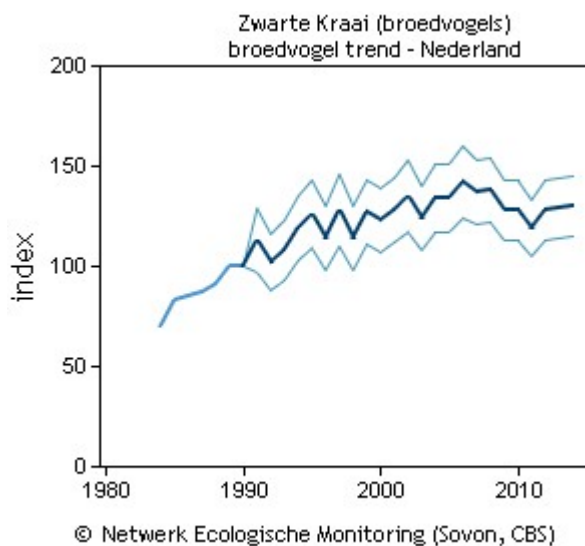
Zwarte kraaien behoren tot de meest verspreide broedvogels en zijn zowel in landbouwgebieden als bossen en steden aanwezig. Rond 2000 kwamen er 70.000 tot 100.000 broedparen in Nederland voor.

6.4.1. Aantalsontwikkeling en verspreiding

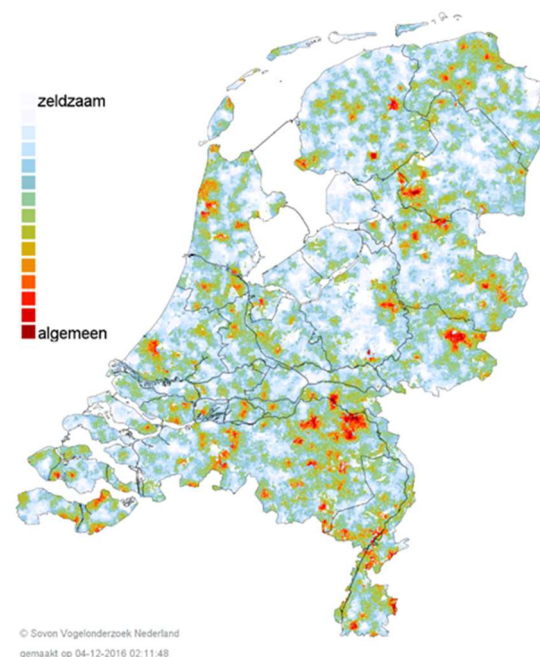
De aantalsontwikkeling van de zwarte kraai als broedvogel en in december is relevant, aangezien de landelijke vrijstelling het hele jaar geldt.

Het Netwerk Ecologische Monitoring beschikt over onvoldoende gegevens over de kraai als broedvogel in Utrecht. Over heel Nederland bekeken als broedvogel vergeleken met 1990 toegenomen met enkele procenten per jaar, maar de laatste jaren neemt de broedpopulatie weer wat af.

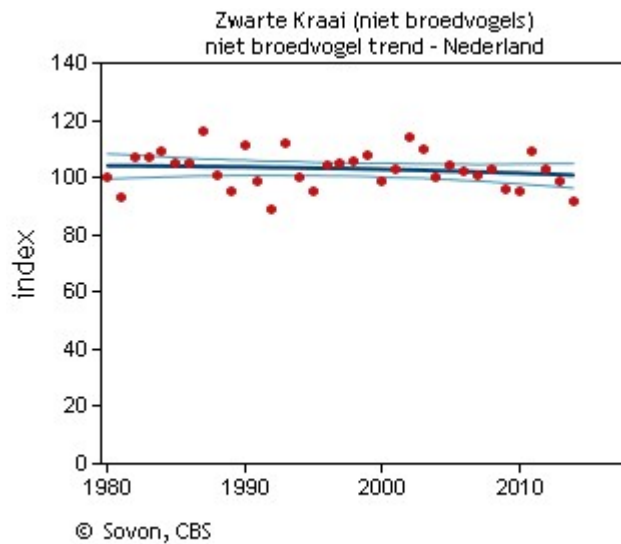
Broedt weinig op de Utrechtse Heuvelrug en in de Eempolders.

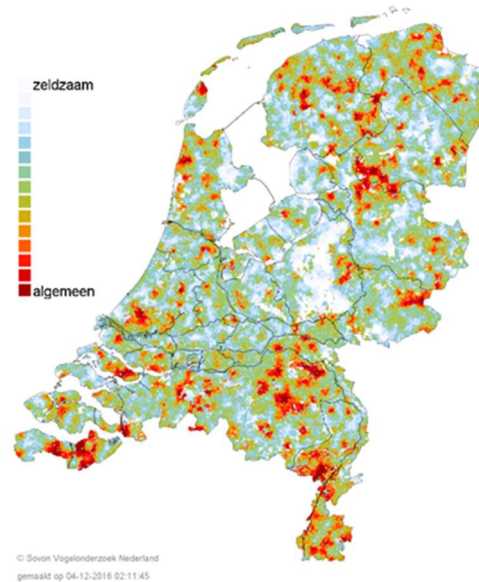
Trend van de zwarte kraai als broedvogel in Nederland
(referentiejaar 1990 = 100)

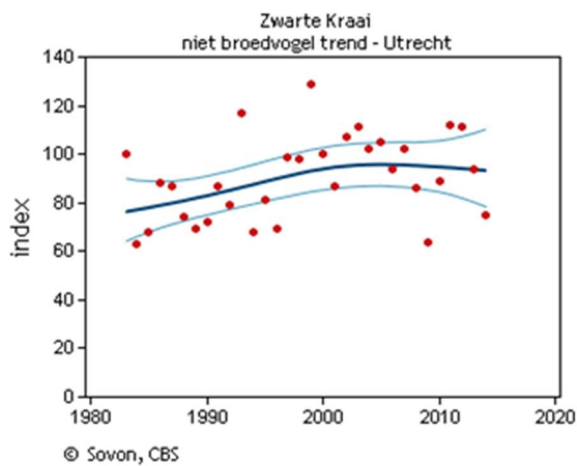
Relatieve dichtheid van de zwarte kraai als broedvogel in Nederland (2013-2015)

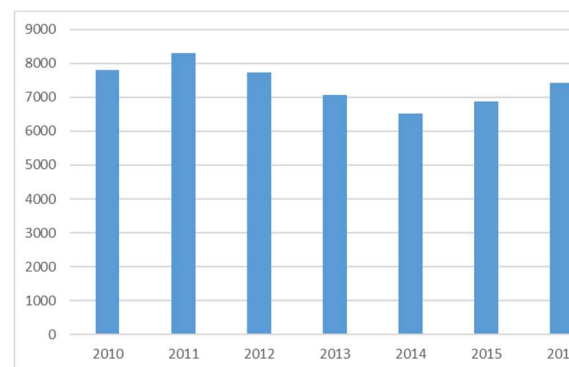
Trend van de zwarte kraai in Nederland in december
(referentiejaar 1980 = 100)

Relatieve dichtheid van de zwarte kraai in Nederland in de winter (2013-2015)

Trend van de zwarte kraai in Utrecht in december
(referentiejaar 1983 = 100)

Voorjaarstelling van de zwarte kraai in Utrecht (getelde aantallen)

De aantallen in december namen aanvankelijk toe, met vervolgens vanaf omstreeks 2006 een stabilisatie. Omdat zwarte kraaien standvogel zijn, mag verwacht worden dat de trend van niet-broedvogels ook iets zegt over de broedvogels.

6.4.2 Schade

Getaxeerde schade door zwarte kraaien in Utrecht (bron: BIJ12-Faunafonds)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
€	5333	16.019	71.483	3492	2793	2706

Zwarte kraaien hebben in Utrecht in 2011 en 2012 grote schade aangericht. In 2012 ging het om meer dan € 70 000, vooral aan peren. De schade bestaat uit het aanpikken en bevuilen van de vruchten. Aangepikte vruchten gaan rotten en kunnen het overige fruit aantasten. Er zijn geen goede schadecijfers, aangezien de zwarte kraai op de landelijke vrijstellingslijst staat. Schade veroorzaakt door alleen kraaien wordt niet getaxeerd.

Schade aan fauna

Zwarte kraaien zijn een belangrijke predator van kuikens van weidevogels (Teunissen e.a. 2005). Vooral grote groepen niet-territoriale kraaien kunnen een probleem zijn.

Preventie

Zie de Module Kraaiachtigen van de Faunaschade Preventie Kit van het Faunafonds:

<http://www.bij12.nl/bij12units/faunafonds/faunaschade-preventiekit-fpk/kraaiachtigen/>

Het middel Mesurol FS (werkzame stof methiocarbamaat) wordt gebruikt om maiszaad te coaten tegen vraatschade door kraaien en andere vogels. In de biologische landbouw mag deze preventieve maatregel echter niet toegepast worden.

6.4.3 Resultaten beheer

Kraaien kunnen worden beheerd op basis van de landelijke vrijstelling. De landelijke vrijstelling kent geen rapportageplicht, zodat de bij de FBE bekende afschotcijfers geen volledig beeld tonen. Uit een enquête onder de WBE's blijkt dat in Utrecht jaarlijks ongeveer 8000 kraaien afgeschoten worden.

Verder is er een ontheffing voor het gebruik van vangkooien van juli tot en met september. Vangkooien worden echter nauwelijks ingezet omdat lokkraaien in gevangenschap gefokt moeten zijn en derhalve een vaste pootring moeten hebben (FBE Jaarverslag 2015). Gefokte lokvogels zijn in de praktijk niet beschikbaar.

6.4.4 Noodzaak voor beheer

De status als landelijk vrijgestelde soort was onvoldoende basis voor een effectief beheer van de zwarte kraai, met name om belangrijke schade aan de fruitteelt en schade aan fauna, met name weidevogels, te voorkomen. De landelijke vrijstelling omvat namelijk niet het middel vangkooi. Om de schade efficiënt en effectief te verminderen is het gebruik van een kraaienvangkooi echter onmisbaar. De vangkooi is gedurende de hele dag in werking, hierdoor is de kans groter dat kraaien bemachtigd worden. Het werkt aanvullend op afschot omdat de uitvoerder niet ter plaatse hoeft te zijn. Een bijkomend voordeel is dat een vangkooi weinig verstoort. Daardoor kan de kooi dicht bij bebouwing worden geplaatst. Met een vangkooi kan lokaal schade effectief bestreden worden. Ook in gebieden met verstoring gevoelige natuur is het gebruik van vangkooien aan te bevelen. Er is in mindere mate verstoring door de aanwezigheid van mensen en geen verstoring door geluid (geweerschoten). Voor het inzetten van een vangkooi is een ontheffing noodzakelijk.

6.4.5 Doelstelling beheer 2017-2021

De zwarte kraai staat op de landelijke vrijstellingslijst, hetgeen jaarrond beheer mogelijk maakt. De doelstelling is om de schade door zwarte kraaien te beperken tot een bedrag van circa. € 5.000, - per jaar, door middel van afschot en het gebruik van vangkooien. Voor het gebruik van vangkooien zal de FBE een aanvullende ontheffing aanvragen, met name voor de fruitteelt. Mits gedegen gemotiveerd en onderbouwd door de initiatiefnemer, zal de FBE ontheffing aanvragen voor vangkooien met het oog op bestrijding van schade aan fauna, met name weidevogels. Het Protocol predatiebeheer bij weidevogels (Oosterveld 2014) kan een richtlijn zijn voor de onderbouwing van een ontheffingsaanvraag.

Indien belangrijke schade optreedt op gronden, die niet voldoen aan de in het Besluit Natuurbescherming gestelde regels voor een jachtveld, dan zal de FBE Utrecht, mits gedegen gemotiveerd door de initiatiefnemer, een aanvraag bij de provincie indienen voor een ontheffing via art. 3.26 lid 3 Wet natuurbescherming om op die gronden te jagen met het geweer, mits de schade niet op andere wijze kan worden voorkomen of bestreden.

De aantallen zwarte kraaien in Utrecht zijn toegenomen. Ontheffingen om een beperkt aantal zwarte kraaien te vangen met vangkooien zijn geen risico voor het duurzaam voortbestaan van de zwarte kraai in Utrecht, ook niet in combinatie met het afschot als landelijk vrijgestelde soort. Het afschot in de genoemde aantallen als landelijk vrijgestelde soort leidt uiteindelijk niet tot een kleinere populatie. De sterfte door afschot wordt gecompenseerd door minder natuurlijke sterfte. De verspreiding is gelijk gebleven.

7. HET VOORKOMEN VAN SCHADE DOOR WILDSOORTEN EN LANDELIJK VRIJGESTELDE SOORTEN

Ter voorkoming van schade worden tegen vogels en zoogdieren verschillende visuele en akoestische middelen ingezet, zoals laserpistolen, vogelverschrikkers, vlaggen, linten, ballonnen, vliegers, afweerpistolen en knalapparaten. Zowel visuele als akoestische middelen werken maar gedurende een korte periode. Daarna wennen de dieren er aan. Door deze middelen af te wisselen wordt de effectiviteit verhoogd en gewenning zoveel mogelijk voorkomen. Verjagingsmethoden in combinatie met afschot werken effectiever en voorkomen gewenning (Guldemond e.a. 2016).

Visuele middelen zijn in de nacht over het algemeen niet effectief. Haas, konijn en vos zijn vooral in de nacht actief. Het is in de nacht ook moeilijk om akoestische middelen in te zetten vanwege de nachtrust en aangezien de dieren slecht te zien. Gericht inzetten van bijv. afweerpistolen is lastig.

Rasters van gaas zijn een zeer effectieve manier om konijnen en hazen te weren. De kosten zijn echter hoog en het permanente karakter van gaasrasters maakt deze vooral geschikt voor meerjarige teelten (bijvoorbeeld fruitpercelen, boomteelt). In een aantal gevallen zijn de kosten zo hoog in vergelijking met de opbrengsten van de teelt, dat het aanbrengen van dergelijke voorzieningen niet redelijkerwijs verlangd kan worden.

Verjaging is bij de vos nauwelijks te doen, want hij vertoont zich nauwelijks. Bij de vos is afschot als op zichzelf staande maatregel effectief en daarnaast eventueel rasters plaatsen. De vos is in 2006 op de landelijke vrijstellingslijst geplaatst vanwege schade aan weidevogels. In meerdere provincies, waaronder Utrecht, zijn de ontheffingen voor afschot van de vos met behulp van kunstlicht gericht op het voorkomen van schade aan Freiland-kippen en weidevogels.¹⁵ Het effectief afrasteren van voldoende grote oppervlakten gebied voor weidevogels is echter in de praktijk niet mogelijk en zou bovendien schadelijk zijn voor andere fauna in weidevogelgebieden, zoals hazen. Vossenwerende afrasteringen bij Freiland-kippen zijn dermate duur, dat het aanbrengen van dergelijke voorzieningen niet redelijkerwijs verlangd kan worden.

Een ander alternatief voor afschot is een aanpaste inrichting van wateren als broedgebied van ganzen, waaronder de Canadese gans. Om predatie van legsels te vermijden broeden ganzen graag op eilanden. Het verdient aanbeveling bij aanleg en inrichting van wateren, ook in stedelijke omgeving, geen eilanden aan te leggen.

¹⁵ Brief van de Staatssecretaris van EZ, d.d. 14 mei 2014, met kenmerk DGNR-PDJNG / 14085545

8. MONITORING

Ter voorbereiding en uitvoering van planmatig, duurzaam beheer van de in het faunabeheerplan genoemde soorten is het van belang inzicht te hebben in: aantallen, verspreiding en trend van soorten, beheermaatregelen en het effect van beheermaatregelen.

De taak van de Faunabeheereenheid in dit kader is 1) specifiek monitoren van soorten waarvoor planmatig duurzaam beheer wordt nagestreefd of uitgevoerd op basis van provinciaal beleid en 2) monitoren van beheermaatregelen waarvoor de Provincie ontheffing heeft verleend.

Uitgangspunt hierbij is dat de Faunabeheereenheid voor het monitoren van soorten zoveel mogelijk gebruik zal maken van lopende monitoringprojecten binnen het Netwerk Ecologische Monitoring: het samenwerkingsverband van overheidsorganisaties voor de monitoring van de natuur. Betrokken overheidsorganisaties zijn onder meer het ministerie van Economische Zaken, CBS en BIJ12. BIJ12 is een uitvoeringsorganisatie van de provincies. De eenheid Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu in Wageningen is vanuit EZ gedelegeerd opdrachtgever richting de Particuliere Gegevensbeherende Organisaties, die de meeste meetnetten van het NEM uitvoeren. Voor faunabeheer zijn de relevante meetnetten 'watervogels', 'broedvogels' en 'dagactieve zoogdieren' van Sovon en Zoogdierverseniging, beiden gehuisvest in Natuurplaza in Nijmegen. Het CBS verwerkt de gegevens tot natuurstatistieken. De laatste jaren komt uit de genoemde meetnetten steeds meer informatie beschikbaar op het niveau van de provincies. Naast de meetnetten wordt informatie gebruikt uit de atlasprojecten van Sovon en Zoogdierverseniging.

De Faunabeheereenheid organiseert een faunatelling, die ieder jaar uitgevoerd wordt in het eerste weekeinde van april. Daarbij worden onder meer fazant, haas, wilde eend, konijn, houtduif, Canadese gans, kauw en zwarte kraai geteld. Vos: Voorjaarestelling vlak dekkend (nachtelijk met kunstlicht en daardoor ontheffingsplichtig). Bij de faunatelling wordt ook informatie verzameld over de aanwezigheid van vossenburchten. Verder organiseert de Faunabeheereenheid een ganzentelling, die in de zomer gehouden wordt.

Op grond van artikel 3.13, lid 1, van de Wet natuurbescherming zijn jachtaktehouders vanaf 1 januari 2017 verplicht om de faunabeheereenheden gegevens te verstrekken over de aantallen dieren, onderscheiden naar soort, die zij hebben gedood. Dat houdt in dat ook afschotcijfers van wildsoorten en vrijgestelde soorten ingeleverd moeten gaan worden, anders dan voorheen op grond van de Flora- en faunawet. Provincies namen al wel in ontheffingen via art. 68 en aanwijzingen via art. 67 van de Flora- en faunawet als voorwaarde op dat gegevens verstrekt worden over de aantallen gedode dieren.

De meeste ontheffingen worden door de Faunabeheereenheid via het FaunaRegistratie Systeem op internet ter beschikbaar gesteld aan de jachthouders. Hierbij zit een meldings- en rapportageplicht aan de Faunabeheereenheid. Sommige ontheffingen stelt de provincie echter rechtstreeks ter beschikking, los van de Faunabeheereenheid. De Faunabeheereenheid Utrecht heeft anders dan in andere provincies nog geen een-loket-functie, waarbij alle ontheffingen via haar bureau lopen. De Faunabeheereenheid wenst wel een een-loket-functie.

9. LITERATUUR

Bairlein, F., J. Dierschke, J., V. Dierschke, V. Salewski, O. Geiter, K. Hüppop, K, U. Köppen en W. Fiedler 2014. Atlas des Vogelzugs. Ringfunde deutscher Brut- und Gastvögel. Aula-Verlag, Wiebelsheim

Bezzel, E. 1985. Kompendium der Vögel Mitteleuropas. Nonpasseriformes – Nichtsingvögel. Aula-Verlag, Wiesbaden.

Bezzel, E. 1993. Kompendium der Vögel Mitteleuropas. Passeres – Singvögel. Aula-Verlag, Wiesbaden.

Bijlsma, R.G., F. Hustings en C.J. Camphuysen 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland. Avifauna van Nederland 2. GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.

van den Bremer L., H. Schekkerman, H. van der Jeugd H., M. van Roomen M., E. van Winden en C. van Turnhout 2015. Populatieontwikkeling Wilde Eend, Krakeend, Kuifeend en Tafeleend in Nederland: wat weten we over de achtergronden? Sovon-rapport 2015/65, CAPS-rapport 2015/01. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Broekhuizen, S. 1992. Haas *Lepus europaeus* Pallas, 1778. In: S. Broekhuizen, B. Hoekstra, V. van Laar, C. Smeenk & J.B.M. Thissen (red.). Atlas van de Nederlandse zoogdieren: 322-327. Stichting Uitgeverij Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Utrecht.

Broekhuizen, S. en F. Maaskamp 1982. Annual reproduction of young in European hares (*Lepus europaeus*) in the Netherlands. Journal of Zoology 193: 499-516.

Broekhuizen, S., K. Spoelstra, J.B.M. Thissen, K.J. Canters en J.C. Buys (red.) 2016. Atlas van de Nederlandse zoogdieren (Natuur van Nederland 12) Naturalis Biodiversity Center & EIS Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden, Leiden.

van Goethem, J. en R.M.G. van der Hut 2016a. Passende beoordeling faunabeheer Utrecht. Binnenveld. A&W-rapport 2223. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.

van Goethem, J. en R.M.G. van der Hut 2016b. Passende beoordeling faunabeheer Utrecht. Botshol. A&W-rapport 2224. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.

van Goethem, J. en R.M.G. van der Hut 2016c. Passende beoordeling faunabeheer Utrecht. Eemmeer & Gooimeer Zuidoever. A&W-rapport 2225. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.

van Goethem, J. en R.M.G. van der Hut 2016d. Passende beoordeling faunabeheer Utrecht. Oostelijke Vechtplassen. A&W-rapport 2227. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.

van Goethem, J. en R.M.G. van der Hut 2016e. Passende beoordeling faunabeheer Utrecht. Rijntakken. A&W-rapport 2226. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.

Guldmond, J.A., H.J. den Hollander, E.A.P. van Well en D.D.J. Keuper, 2013. Kosten en baten voor de landbouw van schadesoorten (CML 813) Centrum voor Landbouw en Milieu, Culemborg.

Guldemon, J.A., H. Kloen en D. Keuper 2016. Wat is de potentiële faunaschade aan landbouwgewassen zonder afschot in Zuid-Holland? (CLM 901) Centrum voor Landbouw en Milieu, Culemborg.

van der Kooij, H. 2016. De broedseizoenen 2014 en 2015 van de Purperreiger in Nederland. Het Vogeljaar 64 (3).

Krapp, F. 2003. Handbuch der Säugetiere Europas. Band 3/II: Hasentiere Lagomorpha. Aula-Verlag, Wiesbaden.

de Maat, B., P. Calle, W. Castelijns en Ch. Jacobusse, 2015. Het broedsucces van de Grauwe- en Grote Canadese gans in Het Verdrongen Land van Saeftinghe. De Levende Natuur 116: 215-221.

Oosterveld, E.R. 2014. Protocol predatorbeheer bij weidevogels (A&W-rapport 1827) Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.

Smith, R.K., N. Vaughan Jennings en S. Harris 2005. A quantitative analysis of the abundance and demography of European hares (*Lepus europaeus*) in relation to habitat type, intensity of agriculture and climate. Mammal Review 35: 1-24.

Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000 (Nederlandse Fauna 5) Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey – Nederland, Leiden.

Speek, B.J. en G. Speek 1984. Thieme's vogeltrekAtlas. Thieme, Zutphen.

Stubbe, M. en F. Krapp 1993. Handbuch der Säugetiere Europas. Band 5: Raubsäuger – Carnivora (Fissipedia). Teil I: Canidae, Ursidae, Procyonidae, Mustelidae 1. Aula-Verlag, Wiesbaden.

Teunissen W.A., H. Schekkerman & F. Willems 2005. Predatie bij weidevogels; op zoek naar de mogelijke effecten van predatie op de weidevogelstand (Sovon-onderzoeksrapport 2005/11) Sovon-Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Voslamber, B., J.L. Mulder & L. van den Bremer 2012. Invloed van de vos op het broedsucces van Grauwe Ganzen; een pilotstudie in de Gelderse Poort (Zoogdiervereniging rapportnummer 2013.14 Sovon rapportnummer 2012/42) Sovon Vogelonderzoek Nederland/Mulder-Natuurlijk/Zoogdiervereniging, Nijmegen/De Bilt/Nijmegen.

Bijlage II

6. Watervogels - ganzen

Nederland is een echt ganzenland, jaarlijks overwinteren er bij ons twee miljoen ganzen. Inmiddels zijn er ook ongeveer 250.000 broedende ganzen die het hele jaar in ons land blijven; zij brengen hier ook hun jongen groot. Vijftig jaar geleden waren de broedende ganzen verdwenen, maar nu zijn ze zeer succesvol en nemen de aantallen sterk toe. De groei is ontstaan door een combinatie van factoren. In Nederland is een landschap ontstaan waar de ganzen zich zeer thuis voelen: landbouwgebieden met rijke graslanden, afgewisseld met natuurgebieden als broedplaats en als slaapplek. Ook de wetgeving is in de loop van de tijd gewijzigd, dat zorgde voor een betere bescherming van ganzen.

Met name de landbouw en het vliegverkeer ondervinden hinder. De samenleving wil de schade die door ganzen ontstaat, niet onbeperkt vergoeden. Ingrijpen is nu noodzakelijk geworden. Ganzen die in de zomer blijven, veroorzaken, door bijvoorbeeld vertrapping, ook schade in natuurgebieden. Op sommige plaatsen verdringen ze weide- en rietvogels. Verder zorgt de grote hoeveelheid ganzenpoep er voor dat in kwetsbare natuurgebieden teveel voedingstoffen in de bodem komen, waardoor beschermde plantensoorten worden bedreigd. Kortom, de overzomerende ganzen zijn ook een probleem geworden voor de natuur. (Natuurmonumenten)

In december 2012 werd het G7-akkoord geformuleerd voor een gezamenlijke en planmatige aanpak van het ganzenvraagstuk. Het akkoord was de uitkomst van overleg tussen provincies, natuurorganisaties en landelijke vertegenwoordiging vanuit de landbouwsector. In dit akkoord werd de aanpak van overzomerende ganzen en winterrust voor de overwinterende vogels nader uitgewerkt. Het akkoord zou 1 januari 2014 in werking treden, echter sneuvelde het akkoord in december 2013. Het akkoord kwam niet tot uitvoering omdat er vanuit de achterban van de LTO Nederland geen steun meer was voor de winterrust. LTO kon het akkoord niet ondersteunen omdat effectieve maatregelen voor de reductie van zomerganzen niet konden worden toegezegd. Met het sneuvelen van het ganzenakkoord kwam er ook een einde aan de landelijke regie op dit dossier. De uitwerking van het ganzenbeheer vindt thans op provinciaal niveau in het "Projectteam Ganzen Utrecht" plaats. Binnen het projectteam zijn alle, in het oorspronkelijke ganzenakkoord, betrokken partijen vertegenwoordigd.

In Utrecht is besloten om het overeengekomen akkoord te gaan uitvoeren, met dien verstande dat waar nodig provinciaal maatwerk mogelijk is. Uitgangspunt hierbij is een intensief beheer van standganzen in de zomerperiode: van 1 maart tot 1 november en winterrust in de periode: 1 november tot 1 maart m.u.v. beheer op kwetsbare gewassen (niet zijnde overjarig grasland) en de reductie van paarvormende grauwe ganzen in de periode 1 februari – 1 maart. Tevens zal voor de andere ganzensoorten zoveel mogelijk in de lijn van het akkoord worden gehandeld, waarbij per soort een beheerperiode wordt aangegeven. Jaarlijks zal dit beheer op 2 momenten worden geëvalueerd, te weten: de voorjaars- en zomertelling. De evaluatiemomenten dienen om zicht te krijgen of de beoogde populatiereductie en daarmee verband houdende de beoogde afname van de schadedruk wordt gerealiseerd respectievelijk tijdig kan worden bijgestuurd indien noodzakelijk.

In het ganzenakkoord zijn voor de Winterperiode rustgebieden voorzien, in de provincie Utrecht is nog geen besluit genomen over het instellen van de rustgebieden.

6.1 *Grauwe gans*

Relevante biologische informatie

Moerasgebieden met riet en eilanden vormen een ideale omgeving voor Grauwe ganzen. Ook in moerasbossen met elzen en wilgenstruweel voelt de soort zich thuis. Het nest wordt op de grond gemaakt, bij voorkeur op eilanden, en bestaat uit een verzameling van plantenmateriaal uit de omgeving. Wanneer er weinig geschikt materiaal voorhanden is wordt volstaan met een ondiepe kuil. (*Vogelbescherming*) In de kerngebieden broeden de vogels soms koloniegewijs. Gemiddeld worden er 4 – 6 eieren gelegd met een gemiddelde incubatietijd van 27 – 28 dagen. Reproductie vindt over het algemeen plaats op 3 jarige leeftijd (soms op tweejarige leeftijd).

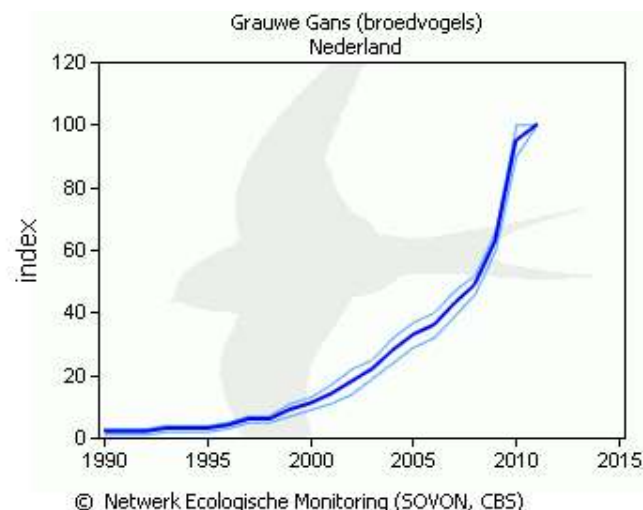
Het dieet is hoofdzakelijk plantaardig: gras, wortels(tokken), bladeren, zaad, vruchten en plantspruiten, 's winters aangevuld met granen, aardappels en andere overstaande of ingezaaide landbouwgewassen. Grauwe ganzen foerageren zowel op het water als op het land. (*Schoon, 2008*)

6.1.1 *Aantalsontwikkeling en verspreiding*

De Nederlandse broedvogels zijn stand- en trekvogel. Veel van de standvogels zijn afstammelingen van tamme vogels. De trekkende broedvogels overwinteren deels in de Cota de Doñana, in het zuiden van Spanje. In de periode mei – juni komen grote aantallen Grauwe ganzen uit oost Duitsland, Polen, Tsjechië en Oostenrijk naar de Oostvaardersplassen om de slagpenrui door te maken. (*Vogelbescherming*)

6.1.1.1 *Populatie*

De broedpopulatie Grauwe ganzen in Nederland neemt nog steeds significant toe (> 5%). Het CBS spreekt over “een sterke toename”, zie ook fig. 37.

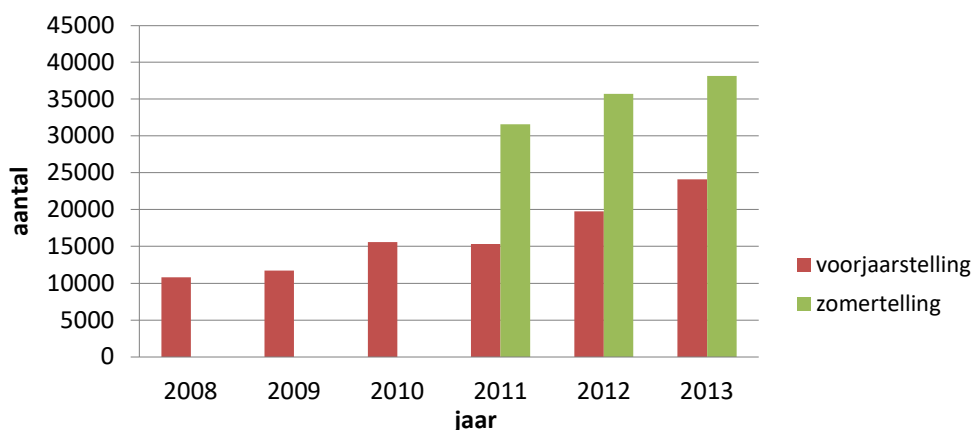

Figuur 1, Populatietrend broedpopulatie Grauwe gans in Nederland (SOVON)

De onder auspiciën van de Faunabeheereenheid georganiseerde jaarlijkse faunatelling laat eveneens een toenemende broedpopulatie zien. In de grafiek 38 staan zowel de voorjaartelling als de zometelling weergegeven om het beeld van de populatieontwikkeling te complementeren.

Bij de interpretatie van de voorjaarsstelling, jaarlijks uitgevoerd op de 1^e zaterdag in april, dient opgemerkt te worden dat het niet geheel valt uit te sluiten dat een beperkt deel van de waargenomen Grauwe ganzen trekvogels zijn. Zie voor meer informatie het SOVON onderzoeksrapport: “Beheer van zomerganzen in de provincie Utrecht” (Stahl, van den Bremer, de Boer, & Voslamber, 2013)

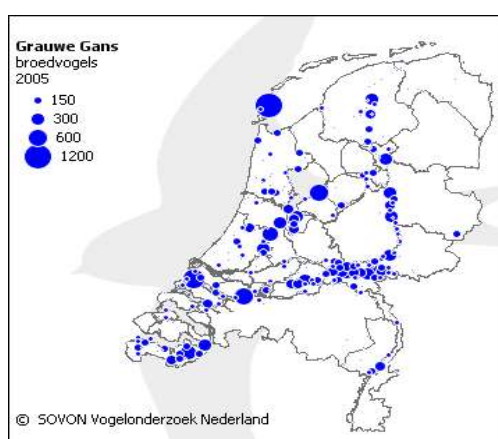
Populatieontwikkeling grauwe gans

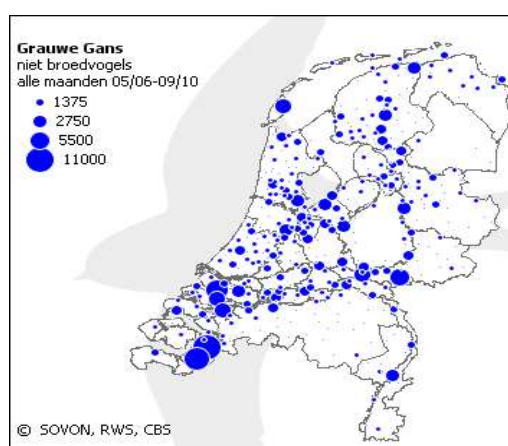
Figuur 2, Aantalsontwikkeling overzomerende Grauwe gans in Utrecht. (FBE Utrecht)

6.1.1.2 Verspreiding

De Vechtplassen worden gerekend tot de belangrijke broedgebieden van de Grauwe gans in Nederland. De ruimtelijke verspreiding van de Grauwe gans als broedvogel neemt echter provincie breed toe; alleen de Utrechtse Heuvelrug speelt als broedbiotoop geen rol van betekenis. Het deel Grauwe ganzen dat ook daadwerkelijk in Utrecht broedt, betreft slechts een deel van de aanwezige Grauwe ganzen. Het niet broedende gedeelte van de populatie is actief in zowel de provincie Utrecht als ook in de aangrenzende provincies. Dit geldt vice versa ook voor de niet broedende ganzen in de aangrenzende provincies.

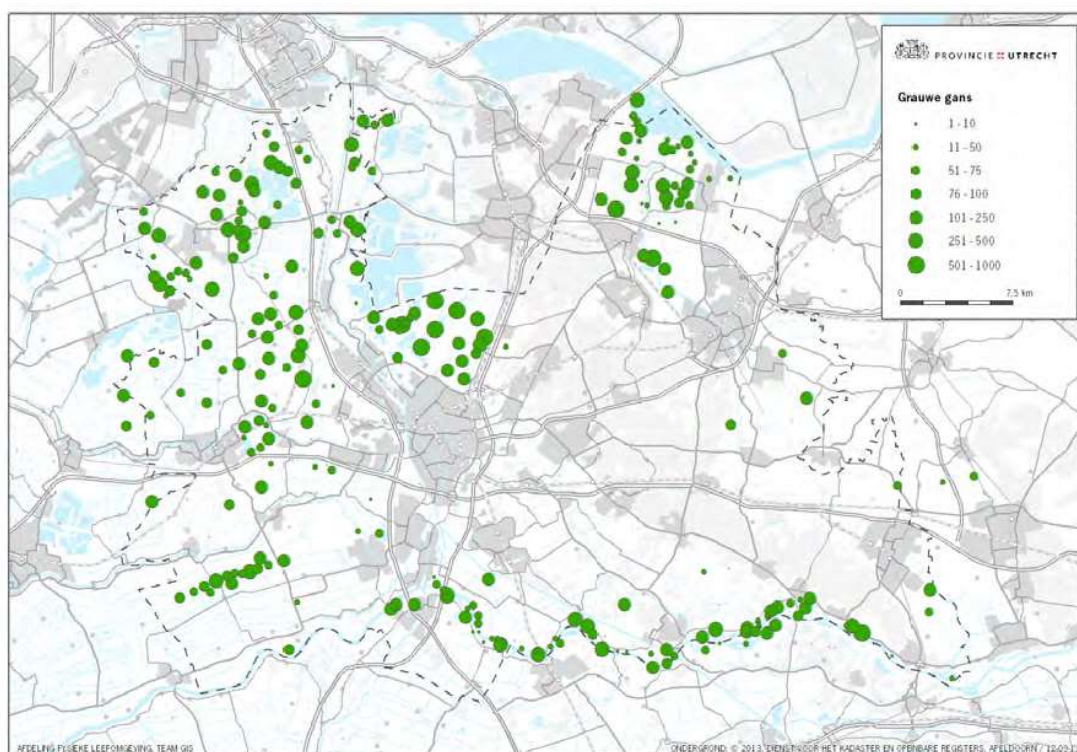
Figuur 3, Landelijke verspreiding Grauwe gans broedvogels (SOVON)

Figuur 4, Landelijke verspreiding Grauwe gans niet broedvogels (SOVON)

Ook uit de verspreidingskaarten van SOVON voor de provincie Utrecht blijkt dat het zwaartepunt van het voorkomen van de Grauwe gans is gelegen in het Vechtplassengebied.

Naast het Vechtplassengebied worden in Eemland en het Kromme Rijn gebied hoge concentraties ganzen waargenomen.

Figuur 5, Verspreiding Grauwe gans, ganzentelling 2013 (Provincie Utrecht)

6.1.2 Ontwikkeling van de schade

6.1.2.1 Landbouw

De Grauwe gans is naast Mezen en Vinken in fruitteelt één van de grootste schade veroorzakende soorten binnen de provincie Utrecht. Met name de melkveehouderij ondervindt forse problemen aangezien graslanden namelijk het belangrijkste voedselbiotoop van Grauwe ganzen vormt. (Kleijn & et al., 2012) Onderstaande tabel, nr. 11, geeft het schadeverloop gedurende de voorgaande planperiode weer.

Tabel 1, Landbouwschade Grauwe gans periode 2009-2013 (Faunafonds)

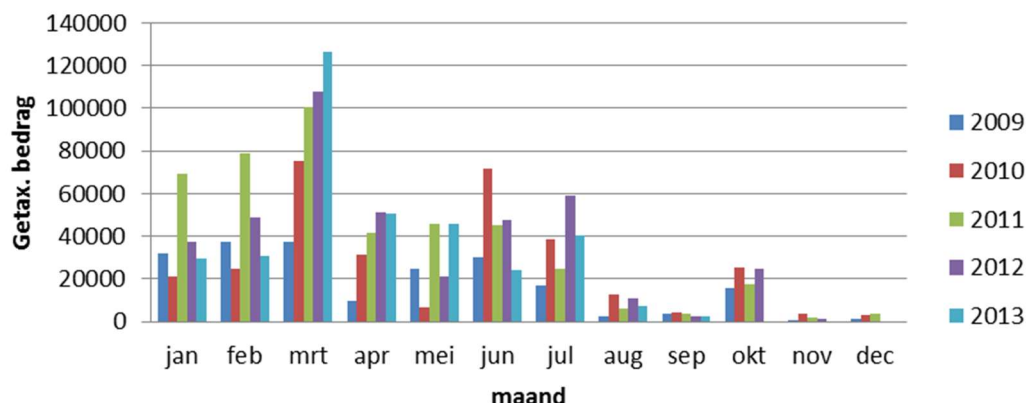
Jaar	2009	2010	2011	2012	2013*
Getax. schade €	210.764	318.135	439.385	412.693	356.659

*controledatum: 8 november 2013

Deze cijfers zijn gebaseerd op het aantal ingediende en getaxeerde claims bij het Faunafonds. In deze schadecijfers zijn ook getaxeerde schades binnen de in Utrecht aanwezige foerageergebieden opgenomen, reden hiervoor is een complete beeldvorming van de totale schadeomvang. (Faunafonds, 2013)

Grauwe ganzen veroorzaken de meeste schade in de periode januari tot en met juli. Hierbij moet in acht genomen worden dat vermoedelijk een deel van de schade welke optreedt in de maanden januari tot maart voor rekening van overwinterende Grauwe ganzen komt. De volgende grafiek, figuur 42, geeft het schadeverloop per maand in de periode 2009 tot en met 2013 weer.

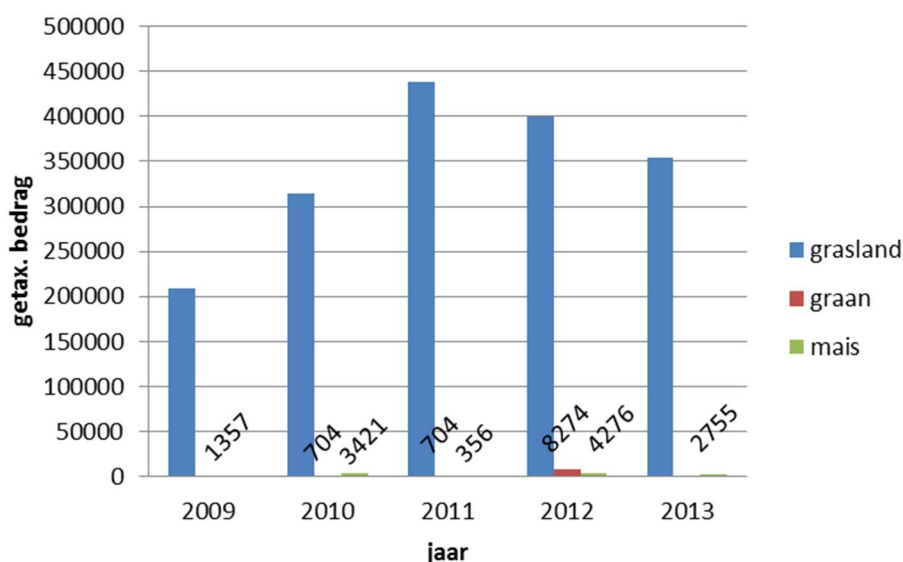
Schade grauwe gans 2009-2013 per maand

Figuur 6, Landbouwschade Grauwe gans per maand, periode 2009-2013 (Faunafonds)

Verreweg de meeste schade ontstaat door vraatschade al dan niet in combinatie met vervuiling door uitwerpselen op graslanden, daarnaast kan schade optreden aan gelegerd graan. Schade aan maïs ontstaat voornamelijk in het voorjaar door vraatschade aan kiemplantjes en/of het vertrappen hiervan. De volgende grafiek geeft de schade per gewas weer. In deze grafiek valt de schade aan maïs en graan bijna geheel weg door de hoge getaxeerde schades aan grasland.

Schade grauwe gans 2009-2013 per gewas

Figuur 7, Landbouwschade Grauwe gans per gewas, periode 2009-2013 (Faunafonds)

6.1.2.2 Schade aan flora en fauna

Ganzen kunnen vanwege hun gedrag directe effecten op hun leefomgeving hebben. Grootschalige ganzenvraat in rietvegetaties kan ertoe leiden dat voor moerasvogels geschikt

leefgebied afneemt. Naast vraatschade kunnen ganzenuitwerpselen eutrofiëring veroorzaken waardoor realisatie van natuurdoelstellingen onmogelijk wordt. Onderzoeken naar ecologische schade, waaronder die aan weidevogels, zijn momenteel nog gaande. (Voslamber, 2006)

6.1.2.3 Schade aan overige belangen

Ganzen veroorzaakten overlast in de Vinkeveense plassen op legakkers die door recreanten werden benut, in deze gevallen ging het om agressiviteit in de broedperiode. Zwemstranden worden vervuild met ganzenuitwerpselen waardoor hoge schoonmaak kosten (vele tienduizenden euro's op jaarbasis), mogelijke vermindering van de zwemwaterkwaliteit en infectiegevaar ontstaan alsmede negatieve beleving door badgasten. (Lensink, Van Horssen, & de Fouw, 2010)

6.1.2.4 In te zetten preventieve middelen

Zie Handreiking Faunaschade van het Faunafonds. (Oord & Faunafonds, September 2009)

6.1.3 Beheer voorgaande planperiode

Gedurende de periode 2009-2014 heeft beheer van overzomerende Grauwe ganzen plaatsgevonden op basis van ontheffing voor: nestreductie, afschot koppelvormende ganzen en reductie van populatie tot 4.000 exemplaren ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen.

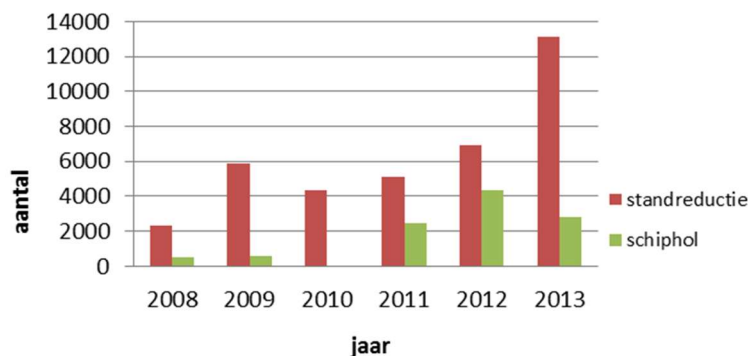
Parallel aan het faunabeheerplan is het Ganzenbeheerplan omgeving Schiphol van kracht, dit plan omvat het beheer van ganzen binnen een zone van 20 kilometer vanaf Schiphol. In het kader van de luchtverkeersveiligheid worden op basis van dit plan o.m. vangacties en afschot uitgevoerd. De op basis van dit beheerplan uitgegeven ontheffingen komen qua voorwaarden overeen met de ontheffing voor het reguliere ganzenbeheer, hierdoor worden complicaties in de uitvoering vermeden. De aanpak van de ganzenproblematiek rondom Schiphol is op vier pijlers gebaseerd, te weten:

- Aanpassen van vliegoperaties op basis van gedetecteerde risicovolgers;
- Reduceren van baankruisingen door risicovolle soorten door middel van ruimtelijke maatregelen;
- Realiseren van de gewenste omvang van de populatie ganzen;
- Het beperken van het foerageren van ganzen in de directe nabijheid van de start- en landingsbanen.

Het ganzenbeheerplan richt zich vanzelfsprekend op pijler 3, het terugdringen van de populatie ganzen binnen een zone van 20 kilometer rondom de luchthaven. Tellingen hebben uitgewezen dat dat binnen de 10-20 kilometer zone, gelegen op het grondgebied van zowel de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht meer dan 7.000 broedparen aanwezig zijn. (Lensink & Boudewijn, 2013) Hiervan komt een deel voor in het Utrechtse deel van deze zone. In de provincie Utrecht wordt door middel van in afstemming met de buurprovincies gecoördineerde vangacties en afschot invulling gegeven aan het terugdringen van de populatie gelet op de vliegverkeersveiligheid. Binnen de provincie Utrecht is op basis van deze ontheffing een extra quotum toegekend in 2012, aanvullend op het quotum voor de reeds op dat moment bestaande ontheffing ter verlaging van de stand ter voorkoming van belangrijke landbouwschade.

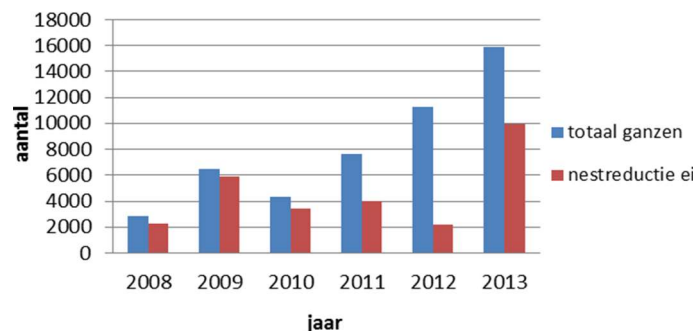
De grafieken 44 en 45 geven de populatiereductie weer gedurende de voorgaande planperiode. De afschotkaart in bijlage 12 geeft aan hoe de spreiding van het afschot binnen de provincie Utrecht heeft plaatsgevonden.

populatiereductie overzomerende grauwe gans

Figuur 9, Populatiereductie Grauwe gans periode 2008-2013 (FBE Utrecht)

populatiereductie en nestreductie overzomerende grauwe gans

Figuur 8, Populatiereductie + nestreductie Grauwe gans periode 2008-2013 (FBE Utrecht)

Zoals uit de voorgaande grafieken blijkt, neemt het afschot net als de populatie toe. Als aanvulling op het afschot, worden in het kader van de luchtverkeersveiligheid van Schiphol vangacties uitgevoerd. Deze vangacties worden in de ruiperiode, globaal gelegen tussen juni en half juli uitgevoerd.

In 2012 zijn in totaal 11.268 ganzen uit de populatie weggenomen, 6.922 exemplaren afschot en 4.346 ganzen gevangen. Er heeft in dit jaar een nestreductie plaatsgevonden van 2.206 eieren. In 2013 heeft een populatiereductie plaatsgevonden van 15.925 exemplaren (*toetsingsmoment 03-02-2014*). Er is een afschot gerealiseerd van ca. 12.000 vogels en er zijn 2.797 exemplaren gevangen. Daarnaast heeft in 2013 een nestreductie plaatsgevonden van 9.924 eieren.

Bijlage 12 geeft een overzichtkaart weer, waar in de periode 2009-2013 schade is ontstaan en afschot gepleegd. De locaties in de kaart zijn gebaseerd op basis van bij het Faunafonds geregistreerde en getaxeerde schadegevallen. Afschot concentreert zich veelal rondom de schadelocaties, zijnde tevens de gebieden (in brede zin) waar tijdens de tellingen eveneens sterke concentraties van ganzen worden waargenomen. De aanwezigheid van de combinatie bestaande uit open water met broed- en rusthabitat alsmede in de omgeving aanwezige foerageergebieden in de vorm voedselrijke agarische gebieden blijken de grootste ganzenconcentraties te herbergen. (*Kleijn & et al., 2012*)

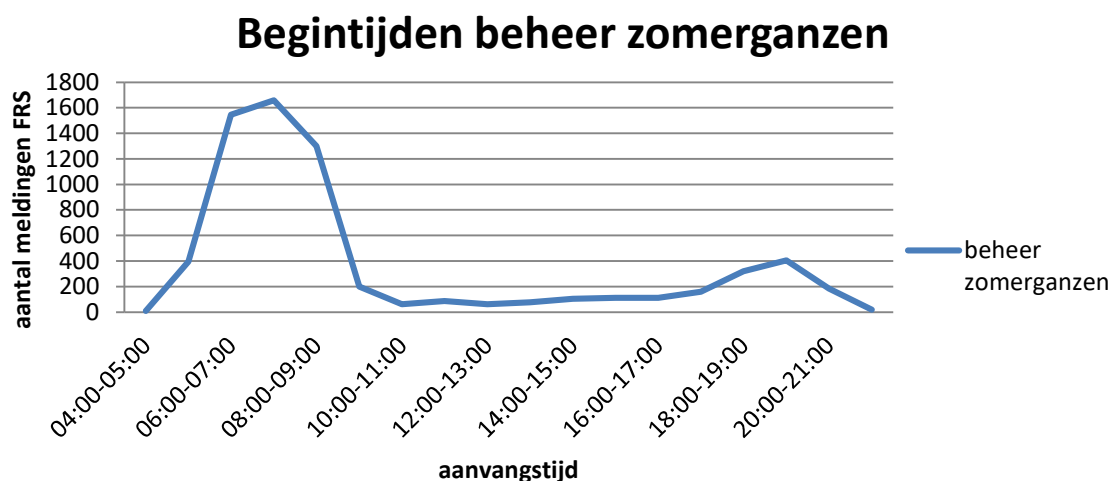
Ondanks de verhoogde beheerinspanning is de populatie zomerganzen met 9% toegenomen. Op verzoek van de provincie Utrecht heeft SOVON middels een enquête de inspanningen van de jagers m.b.t. het beheer van ganzen in kaart gebracht. Uit deze enquête blijkt dat jagers in de afgelopen 10 jaar er jaarlijks meer inspanning door hen is geleverd en wel in de vorm van : afschot, nestreductie en verjaging. Uit de enquête blijkt echter ook dat grondgebruikers verjaging en het plaatsen van preventieve middelen primair aan jagers overlaten. (*Stahl, van de Bremer, de Boer, & Voslamber, 2013*). Zie kader 1 voor de belangrijkste uitkomsten van de enquête.

Kader. 1 Samenvatting uitkomsten enquête onder jagers naar aanleiding van hun ervaringen met het ganzenbeheer (bron: Sovon, 2013)

In totaal zijn 474 WBE-leden in de provincie Utrecht aangeschreven om zicht te krijgen op de uitvoeringspraktijk van het ganzenbeheer. De respons was met 41% goed te noemen. Afschot is in de Provincie Utrecht de meest gebruikte methode om de aantallen zomerganzen te beheren. Zoals verwacht geeft bijna 96% van de respondenten van de enquête aan afschot te gebruiken als methode om zomerganzen te beheren. Bijna de helft van het afschot vindt plaats vanuit dekking (verstopt in sloten of achter hekken). Voor de voet in het veld en zonder dekking aanzitten blijken de minst gebruikte methoden. Het meeste afschot van zomerganzen vindt plaats in de maanden augustus en september. Het minste afschot vindt plaats in de maanden mei en juni. Plaatselijk vindt in april veel afschot plaats, in juli is het gemiddeld te noemen. Afschot vindt gedurende alle dagen van de week plaats, maar het meest op de zaterdag. De mogelijkheden binnen de werk en privé agenda zijn voor ruim de helft van de respondenten bepalend. 54% van de respondenten steekt jaarlijks meer dan 20 dagen in ganzenbeheer. Hiervan geldt voor 59% dat dit meer dan 50 dagen betreft. Op de vraag of het aantal bestrijdingsdagen de afgelopen 10 jaar is toegenomen geeft 93% van de respondenten als antwoord "ja". De inzet per jaar varieert bij 70% van de respondenten. 59% van de respondenten besteedt 1 tot 4 uur per week aan schadebestrijding van zomerganzen, 22% steekt hier meer dan 6 uur per week aan. 79% van de respondenten voert de acties tussen zonsopkomst en 10.00 uit, 14% tussen 10.00 en 16.00 en 7% na 16.00. Afschot vindt overwegend plaats verstopt vanuit sloten/vegetatie en/of achter landhekken. Te voet in het veld en aanzitten op percelen zonder dekking/camouflage wordt het minst toegepast. 71% van de respondenten geeft aan zich structureel te laten bijstaan door andere jagers als het gaat om populatiebeheer / verjaging met ondersteunend afschot. De helft van de respondenten geeft echter ook aan beheeracties niet af te stemmen met zijn/haar buurjagers. 68% was echter van mening dat gezamenlijke acties meer effect zouden hebben. Als reden voor het niet afstemmen van gezamenlijke acties werd gegeven dat het lastig is omdat niemand op hetzelfde moment tijd heeft.

Voor het gebruik van de ontheffingen voor overzomerende ganzen geldt een rapportageplicht, beheerinspanningen dienen te worden geregistreerd. Op basis van deze geregistreerde bejaagacties is een analyse gemaakt van de tijdstippen wanneer dit beheer is uitgevoerd, en of dit overeenkomt met de resultaten uit de enquête van SOVON. Deze analyse geeft een afwijkend beeld van de enquête wanneer het de middag- en avonduren betreft. Op basis van de geregistreerde acties (6.807 acties) blijkt dat de inspanningen in de avonduren hoger liggen als de resultaten uit de enquête, de inspanning in de middaguren ligt duidelijk lager. Uit de geregistreerde acties blijkt de volgende procentuele verdeling, in de ochtend 75,07% (zonsopkomst tot 10.00 uur), 's middags 7,33% (10.00 uur tot 16.00 uur) en 's avonds 17,60% (16.00 uur tot zonsondergang). De oorzaak van de vermindering van het aantal acties gedurende de middag kan worden verklaard dat de ganzen een ochtend- en avondtrek maken. Deze trek gaat van de slaapplekken naar voedselgebieden en omgekeerd, eenmaal op de voedselplekken is de verplaatsing van ganzen zeer beperkt.

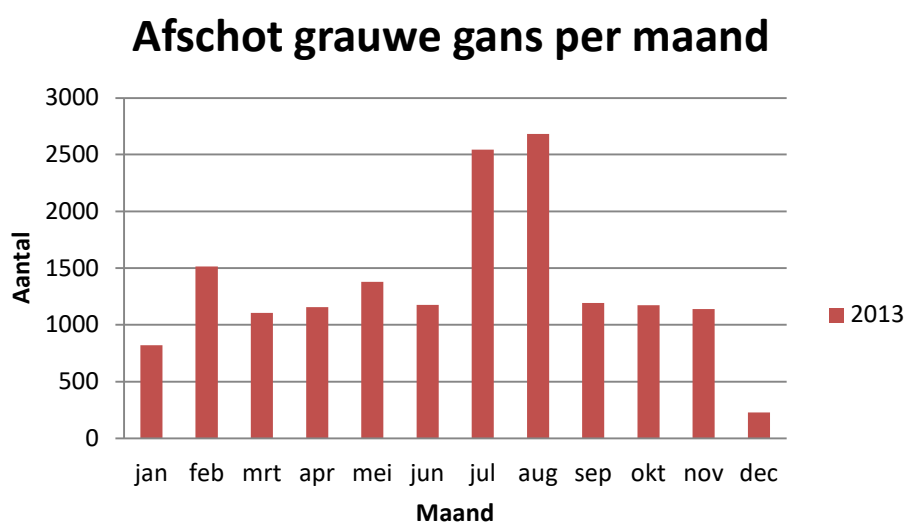
Onderstaande de grafiek met geregistreerde acties, analyse heeft plaatsgevonden op basis van de begintijd van de actie.

Figuur 10, Uitvoering beheer zomerganzen (FBE Utrecht, FRS)

Zoals uit de bovenstaande grafiek blijkt vinden gedurende de ochtend de meeste acties plaats. Naast de trek van de ganzen kan dit deels verklaart worden door de dagindeling van de jagers, hierbij moet worden gedacht aan werk, sociale verplichtingen etc. Om de effectiviteit van het beheer te verhogen is het wenselijk dat ook gedurende de middaguren acties worden ondernomen. De inzet van “vrijwillige ver- en bejaagteams” kan hier goede mogelijkheden bieden teneinde schade te beperken. In dat geval is het wel noodzakelijk dat deze vrijwillige teams binnen WBE-verband kunnen optreden aangezien be- en verjaaginspanningen gedurende de dag vaak leiden tot verplaatsingen die jachtveldgrens overstijgend zijn.

Op basis van de afschotcijfers is een analyse gemaakt in welke maanden het meeste afschot plaatsvindt. Hieruit blijkt dat in de maanden juli en augustus het hoogste afschot wordt behaald, zoals in grafiek 47 weergegeven. In deze grafiek is duidelijk het resultaat van de verhoogde beheerinspanning zichtbaar.

Figuur 11, Afschot Grauwe gans per maand 2013 (FBE Utrecht, FRS)

Dat het afschot een piek vertoont in de maanden juli en augustus kan worden verklaart door het aandeel afschot van jonge ganzen. Deze vogels hebben echter, tot een leeftijd van twee tot drie jaar, geen invloed op het voortplantingsproces. Dit betekent dat afschot van jonge vogels wel bijdraagt aan standregulatie maar feitelijk geen bijdrage levert aan een vermindering van de reproducerende klasse en dus de mate waarin de populatie zich voort weet te planten. Derhalve wordt geadviseerd om het afschot te concentreren op de aan het broedproces deelnemende ganzen in de periode maart tot en met mei.

Daarnaast blijkt dat wanneer er intensief beheer plaatsvindt, ganzen ook laat in de avond of in de nacht gaan foerageren. Hierdoor is het mogelijk dat beheer tussen zonsopkomst en zonsondergang minder effectief wordt. Door de ganzen in de zomerperiode voor zonsopkomst en na zonsondergang te kunnen beheren geeft dit de mogelijkheid om tijdens de voedsel- en avondtrek een bijdrage te leveren aan de aantalsreductie.

In overleg met de provincies Gelderland, Noord-Holland en Zuid-Holland zal afstemming worden betracht in de gezamenlijke aanpak van de overzomerende ganzenproblematiek.

6.1.4 Doelstelling beheer planperiode 2014-2019

Binnen de provincie Utrecht in de gestelde planperiode de stand van zomerganzen reduceren tot het niveau van 2005 conform het Ganzenakkoord en een schadeniveau van ca. € 7.700, -. Om tot het gestelde niveau te komen is een streefstand voor 2017 geformuleerd van ca. 4.000 exempl. grauwe ganzen voorjaarsstand (*bestaande uit ca.: 1.000 broedparen en 2.000 subadulten*).

Hierbij zal het zwaartepunt voor beheer in de zomerperiode (1 maart – 1 november) liggen. Gedurende de winterperiode (1 november – 1 maart) zal verjaging met ondersteunend afschot op kwetsbare gewassen worden toegestaan.

Onder kwetsbare gewassen wordt verstaan:

- percelen met nog oogstbare akker- en tuinbouwgewassen, alsmede de direct daaraan grenzende percelen;
- grasland dat is ingezaaid of doorgezaaid na 1 augustus voorafgaand aan de betreffende winterperiode, alsmede de direct daaraan grenzende percelen.

Om de stand effectief te reduceren doet de FBE Utrecht het voorstel om zowel standregulatie, schadebestrijding en afschot van paarvormende ganzen in te zetten. Naast afschot zullen legselreductie en wanneer mogelijk vangacties gedurende de ruiperiode plaatsvinden, de gevangen ganzen worden bij voorkeur met het middel CO₂ gedood. Indien het middel CO₂ niet wordt toegestaan voor het doden van ganzen in relatie tot het voorkomen van belangrijke schade aan de landbouw zal de inzet van alternatieve dodingsmethode worden overwogen. Beheer in voor ganzen belangrijke broed- en opgroeigebieden is noodzakelijk ook indien het N2000/Vogelrichtlijn gebieden betreft, waar mogelijk zal de provincie hier de benodigde vergunningen verstrekken.

Voor een effectieve uitvoering van het ganzenbeheer zijn maatwerkoplossingen noodzakelijk. Om dit lokale maatwerk te bevorderen zijn vier (4) zogenaamde ganzenregio's gevormd. Voor de ligging van deze regio's, zie bijlage 13.

De clusters bestaan uit een vertegenwoordiging van bij het ganzenbeheer betrokken partijen zoals LTO, TBO's, WBE's en agrarische natuurverenigingen. Waar noodzakelijk kunnen andere

partijen zich aansluiten. Ganzenclusters dienen expliciet ook actie te ondernemen richting niet bij het PGU aangesloten organisaties zoals gemeenten, water- en recreatieschappen en RWS, om het beheer zo effectief mogelijk in te kunnen zetten.

Per cluster is een coördinator benoemd die als eerste aanspreekpunt en trouble shooter fungeert en zorgdraagt voor een gezamenlijke uitvoering van het voorgestane en planmatige ganzenbeheer.

Tot de taken van het cluster behoren o.m. het in de praktijk vorm en inhoud geven van het in het PGU overeengekomen beheer, het uitvoeren van een knelpuntenanalyse en het aan de hand daarvan opstellen van een actieplan, het coördineren van de gezamenlijk geformuleerde acties alsmede het bevorderen van de onderlinge betrokkenheid en samenwerking.

Monitoring van de voortgang en het behalen van de doelstelling zal door middel van een jaarlijkse zomer- en voorjaarsstelling, afschotrapportages en schadecijfers plaatsvinden. Het nader grip krijgen op de populatiedynamiek van grauwe ganzen in combinatie met beheeringrepen helpt bij het verbeteren van het gewenste beheer. Dit onderdeel verdient derhalve uitdrukkelijke aandacht.

Een deel van WBE Vecht en Veenstreek ligt binnen de 10 kilometerzone vanaf Schiphol, het beheer zal in deze zone op de aangrenzende provincie, Noord Holland, worden afgestemd. In het kader van de veiligheid voor luchtverkeer zal hier een ontheffing worden afgegeven voor jaarrond beheer van aanwezige grauwe ganzen. In bijlage 14 wordt het gebied binnen de 10 kilometerzone weergegeven.

Het bepalen van het gewenste beheersinstrumentarium op basis van: *‘meest effectief met een zo kort mogelijke verstoring’*. Dit leidt tot de volgende conclusies:

- Vangacties tijdens de rui te prefereren boven gebruik van het geweer;
- Geconcentreerd afschot van gepaarde ganzen vóór het broedseizoen te prefereren boven afschot met primaat na het broedseizoen;
- Combinatie van maatregelen (bijv. legselreductie, afschot en vangst) te prefereren boven enkelvoudige maatregelen (bijv. alleen legselreductie);
- Zoeken naar slimme combinaties die leiden tot duurzame(re) oplossingen. Te denken valt aan: keuze van het type gewas mede laten bepalen door aanwezigheid ganzen, treffen van maatregelen die leiden tot het scheiden van broedlocaties en intensieve agrarische gebieden, onderwater zetten van broedgebieden, broedgebieden toegankelijk maken voor predatoren, rekening houden bij de realisatie van nieuwe natuur met de aantrekkingskracht van deze gebieden op ganzen, etc.

Noodzakelijk beheersinstrumentarium

- Ontheffing art. 68, F&F-wet, voor het doden van koppelvormende grauwe ganzen in de periode: 1 februari tot 1 maart. Voor zover beheer noodzakelijkerwijze plaats dient te vinden in N2000-gebieden zal de provincie worden verzocht om een toestemming op basis van de Natuurbeschermingswet 1998 te verlenen.;
- Ontheffing art. 68, F&F-wet, voor het vangen van grauwe ganzen in de rui, periode: 1 mei – 1 oktober; binnen het gehele werkgebied van de FBE, inclusief

N2000/vogelrichtlijngebieden. Indien noodzakelijk zal de provincie worden verzocht om een toestemming op basis van de Natuurbeschermingswet 1998 te verlenen.;

- Ontheffing art. 68, F&F-wet, voor het doden van grauwe ganzen in de periode 1 maart tot 1 november in het kader van standregulatie. Met de mogelijkheid voor beheer in de periode 1 april –31 oktober van 1 uur voor zonsopkomst tot 1 uur na zonsondergang en in de periode 1 november tot 1 april ½ uur voor zonsopkomst tot ½ uur na zonsondergang; ontheffing dient gericht te zijn op het zo optimaal mogelijk faciliteren van afschot door volgende gewenste middelen:
 - Ontheffing tevens bruikbaar op zon- en feestdagen;
 - Gebruik van zowel elektronische, mechanische en/of akoestische lokmiddelen toestaan;
 - Hagelgeweren met een magazijngrootte groter dan 2 patronen toestaan
 - Toestaan gebruik van lokvoer
 - toestemming voor het gebruik van het middel geweer in een veld dat niet voldoet aan de krachtens artikel 49 van de Flora- en faunawet gestelde eisen met betrekking tot de afmetingen.

Beperking van de mogelijkheden komen in beeld indien de streefstand bereikt wordt. Dit wordt zorgvuldig gevolgd op basis van de resultaten van voorjaars- en zomertellingen. sturen op gewenste doelstand door tellingen, niet door opname van een gefixeerd afschotquotum;

- Ontheffing art. 68, F&F-wet WBE Vecht en Veenstreek, voor het jaarrond doden en verjagen van grauwe ganzen binnen het Utrechtse deel van de 10 kilometerzone vanaf Schiphol. Met de mogelijkheid voor beheer in de periode 1 april - 31 oktober van 1 uur voor zonsopkomst tot 1 uur na zonsondergang en in de periode 1 november tot 1 april ½ uur voor zonsopkomst tot ½ uur na zonsondergang; ontheffing dient gericht te zijn op het zo optimaal mogelijk faciliteren van afschot ter voorkoming van overlast voor vliegverkeer.
- Ontheffing art. 68, F&F-wet, legselreductie, periode: 1 februari -31 augustus;
- Ontheffing aanvullend op de provinciale vrijstelling, in de winterperiode 1 november - 1 april van ½ uur voor zonsopkomst tot ½ uur na zonsondergang ter voorkoming van belangrijke schade aan kwetsbare gewassen;

Door afschot van 1 uur voor zonsopkomst tot 1 uur na zonsondergang, ook op zon- en feestdagen toe staan wordt jagers meer ruimte geboden om effectief schadebestrijding en standregulatie uit te voeren. Deze aanvulling geeft minstens 30 dagen extra om schade te beperken en een bijdrage te leveren aan de voorgenomen standregulatie. Doorgaans hebben uitvoerende personen in de weekenden meer tijd beschikbaar voor beheer, dit kan momenteel slechts op 1 dag plaatsvinden. Om de gewenste stand te bereiken dient het beheer gedurende de gehele week mogelijk te zijn

De inzet van elektronische, mechanische en/of akoestische lokmiddelen verhoogt de aantrekkingskracht van imitatie- of lokvogels. Momenteel kan met (kunststof)lokvogels alleen een statisch lokbeeld worden gecreëerd zonder akoestische ondersteuning, waardoor de effectiviteit van het lokbeeld slechts beperkt is. Door beweging en geluid valt het lokbeeld meer op en trekt sneller de aandacht van passerende vogels. Tevens zorgt het dynamische

lokbeeld dat de ganzen dichterbij komen waardoor effectiever een dodelijk schot kan worden afgegeven.

Inzet van hagelgeweren met een magazijngrootte groter dan 2 patronen kan de effectiviteit positief beïnvloeden. Doorgaans trekken ganzen groepsgewijs naar de foerageerplaatsen, waardoor de kans groot is dat er meerdere vogels binnen schotafstand komen. In de huidige situatie is het slechts mogelijk twee schoten af te geven. Dit is vanuit het oogpunt van een effectieve reductie onwenselijk. Door het gebruik van geweren met een grotere magazijn capaciteit toe te staan kunnen meerdere ganzen per actie worden geschoten. Deze aanvulling kan bijdragen aan het sneller realiseren van de noodzakelijke aantalsreductie.

Toestaan van het gebruik van lokvoer kan afschot verhogen en lokaal schade voorkomen. Door lokvoer te gebruiken zullen ganzen naar deze plekken trekken waardoor de mogelijkheid ontstaat om meer afschot te kunnen plegen. Daarnaast kunnen voerplekken een vermindering van schade tot effect hebben omdat ganzen minder op andere schadegevoelige percelen trekken.

Door het toestaan van het gebruik van het geweer in velden kleiner dan 40 ha. wordt een grotere oppervlakte binnen de provincie beschikbaar voor het ganzenbeheer. Op sommige percelen kan nu geen schadebestrijding of afschot plaatsvinden omdat deze kleiner zijn dan 40 ha., deze schade kan door afschot worden beperkt als de minimum grootte van 40 ha. wordt losgelaten.

Naast de eerder vermelde middelen zullen er “vrijwillige ver- en bejaagteams” worden opgezet. De vorming en samenstelling van deze teams zullen worden geïnitieerd door de ganzenclusters in samenspraak met de betreffende WBE's en vertegenwoordigers namens de agrarische sector. De “ver- en bejaagteams” bestaan uit vrijwilligers die zich beschikbaar stellen voor het treffen van ver- en bejagingshandelingen teneinde een effectieve bijdrage te leveren aan de beoogde reductie. Voor een effectieve uitvoering van het beheer is het van groot belang dat deze teams jachtveldgrens overstijgend kunnen opereren, bij voorkeur op het niveau van een WBE.

Uit grafiek 46 is gebleken dat in de periode gelegen tussen 10.00 – 17.00 uur er sprake is van een zeer beperkt aantal reguliere beheeracties. Het is echter juist deze periode die door ganzen wordt benut om te foerageren. Inzet van voornoemde teams binnen dit tijdsbestek vormt derhalve een uitstekende aanvulling op de reguliere bejaging. Door de ganzen te bejagen op de voedselplaatsen wordt schade beperkt en tevens een bijdrage geleverd aan de reductie.

Aangezien de Provincie en de Faunabeheereenheid Utrecht een effectieve reductie van het aantal overzomerende grauwe ganzen noodzakelijk acht heeft zij ter aanvulling op het reeds beschikbaar gestelde instrumentarium besloten het provinciaal inzetbaar “Ganzen Beheerteam Utrecht” op te richten. Dit team, dat in bijzondere gevallen ook doormiddel van een aanwijzing ex art. 67 F&F-wet en derhalve zonder instemming c.q. toestemming van grondgebruikers handelend kan optreden dient bij te dragen aan een effectieve reductie en realisatie van de overeengekomen beheerdoelstellingen. Met de provincie is overeengekomen dat dit, door de FBE Utrecht aangestuurde, beheerteam slechts in actie komt indien verwacht mag worden dat door middel van regulier beheer, niet of niet tijdig het gewenste effect wordt gesorteerd. Hierbij kan o.m. gedacht worden aan locaties waarbij regulier optreden wordt bemoeilijkt als gevolg van versnipperd grondeigendom, het

voorgenomen beheer op gespannen voet staat met de jachtethiek of weidelijkheid resp. het optreden specifieke expertise vergt als gevolg van de aanwezigheid van een hoge recreatiedruk, bebouwing, infrastructuur of anderszins. Indien gewenst kan het team in overleg met resp. op verzoek van de Wildbeheereenheden ingezet worden om lokale jachthouders en/of grondgebruikers of samenwerkingsverbanden daarvan te assisteren bij de beoogde reductiedoelstellingen.

De aansturing van het beheerteam vindt plaats door de FBE in afstemming met de provincie en de vier ganzenclusters. Inzet van het Ganzen Beheerteam Utrecht zal op basis van een eerder vastgesteld protocol plaatsvinden. Zoals in het protocol opgenomen, zullen eerst de betrokken partijen worden benaderd voordat inzet daadwerkelijk plaats zal vinden.

Voor een effectieve inzet van het provincie brede beheerteam zijn de volgende beheersinstrumenten noodzakelijk:

Ontheffing ex art. 68 F&f-wet: Periode: 1 maart – 1 november;

De periode voor deze ontheffing dient gelijk te lopen met de algemene ontheffing voor standregulatie, in het kader van uniformering.

- Geweer + geluiddemper met mogelijkheid tot aanvullend ondersteunend gebruik van een vizierinrichting bestaande uit een restlichtversterker en/of warmtebeeldkijker;

Door het gebruik van geluiddempers toe te staan kan op locaties worden opgetreden waar overlast en/of verstoring zoveel mogelijk moeten worden vermeden. Het betreft hoofdzakelijk voor het publiek openbare locaties. In sommige natuurgebieden kan inzet van een geluiddemper wenselijk zijn in verband met verstoring van kwetsbare soorten. Door de inzet van een restlichtkijker op een geweer kunnen ganzen indien noodzakelijk in de nachtperiode worden gedood.

- Inzet van deze ontheffing beperken tot deelnemers aan het Ganzen Beheerteam Utrecht of hiervoor ingehuurde professionals;

Van de vrijwillige jagers kan niet worden verwacht dat zij op publieke of gevoelige locaties het ganzenbeheer ten uitvoer brengen. Hiervoor zullen aangewezen personen worden ingezet, het Ganzen Beheerteam Utrecht, welke van de eerder vermelde additionele middelen zullen worden voorzien. Deze middelen mogen alleen op knelpunten worden ingezet.

- Inzet en gebruik van de ontheffing alléén na overleg en afstemming FBE en Provincie Utrecht.

Aanwijzing ex art. 67 F&F-wet:

Jaarrond toestemming om zonder instemming van de grondgebruiker de voor het beheer van ganzen relevante ontheffingen uit te voeren door het Ganzen Beheerteam Utrecht. De wijze van aansturing en inzet van dit team is protocollair vastgelegd, het door de Provincie Utrecht en de FBE opgestelde protocol is bij de FBE opvraagbaar.

6.1.5 Bronverwijzing en geraadpleegde literatuur

- Faunafonds. (2013, November 13). Landbouwschade provincie Utrecht. *Landbouwschade provincie Utrecht*. Nederland: Faunafonds.
- Kleijn, D., & et al. (2012). *Broedende grauwe ganzen in Nederland, Alterra rapport 2343*. Wageningen: Alterra.
- Lensink, R., & Boudewijn, T. J. (2013). *Ganzenbeheerplan omgeving Schiphol*. Culemborg: Bureau Waardenburg BV.
- Lensink, R., Van Horssen, P. W., & de Fouw, J. (2010). *Faunabeheerplan zomerganzen Zuid-Holland. Hoofddocument bij zeven regioplannen*. Culemborg: Bureau Waardenburg.
- Natuurmonumenten, V. (sd). *Dossier Ganzen*. Opgeroepen op mei 20, 2014, van Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten: <https://www.natuurmonumenten.nl/dossier/ganzen>
- Oord, J., & Faunafonds. (September 2009). *Handreiking Faunaschade; Preventieve maatregelen, soorten faunaschade, wetgeving, beleidsregels en procedures*. Dordrecht: Faunafonds.
- Schoon, R. (2008). *Faunabeheerplan 2009-2014*. De Klomp: Faunabeheereenheid Utrecht.
- Stahl, j., van den Bremer, L., de Boer, V., & Voslamber, B. (2013). *Beheer van zomerganzen in de provincie Utrecht*. Nijmegen: SOVON.
- Vogelbescherming. (sd). *Grauwe gans*. Opgeroepen op oktober 2013, van Vogelbescherming Nederland: http://www.vogelbescherming.nl/vogels_kijken/vogelgids/zoekresultaat/detailpagina/q/vogel/61
- Voslamber, B. (2006). *Overzomerende ganzen: grenzen aan de groei?* Nijmegen: SOVON.

6.2 Kolgans

Relevante biologische informatie

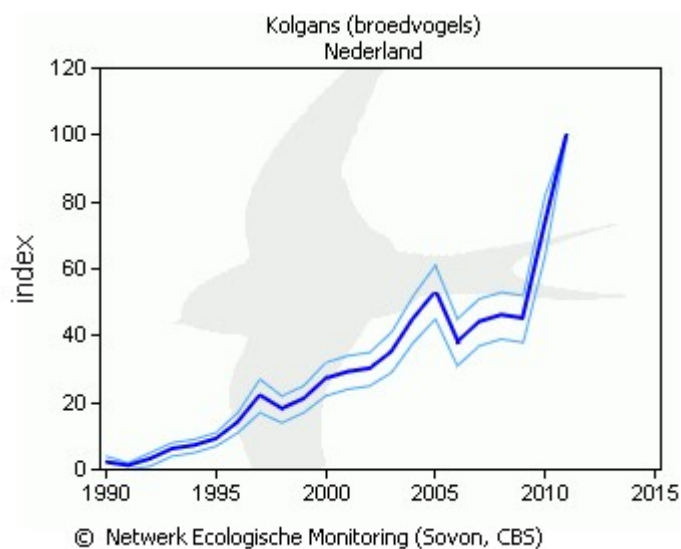
Graslanden in een waterrijke omgeving, zoals die in het rivierengebied gevonden kunnen worden, zijn geliefde overwinteringsgebieden. In dezelfde gebieden komen Kolganzen tot broeden. Gemiddeld worden er 5 – 6 eieren (3 – 7) gelegd met een incubatietijd van 22 – 28 dagen. Reproductie vindt in het algemeen plaats op 3 jarige leeftijd.

Kolganzen eten voornamelijk gras, net ingezaaide landbouwgewassen, maar soms ook oogstresten van suikerbieten. In hele natte gebieden eten de ganzen ook graswortels en wilde planten op akkers en akkerranden. Ook worden 's winters graan, spruitend graan en aardappels gegeten. De Kolgans foerageert hoofdzakelijk op land. (Schoon, 2008)

6.2.1 Aantalsontwikkeling en verspreiding in Utrecht

6.2.1.1 Populatie

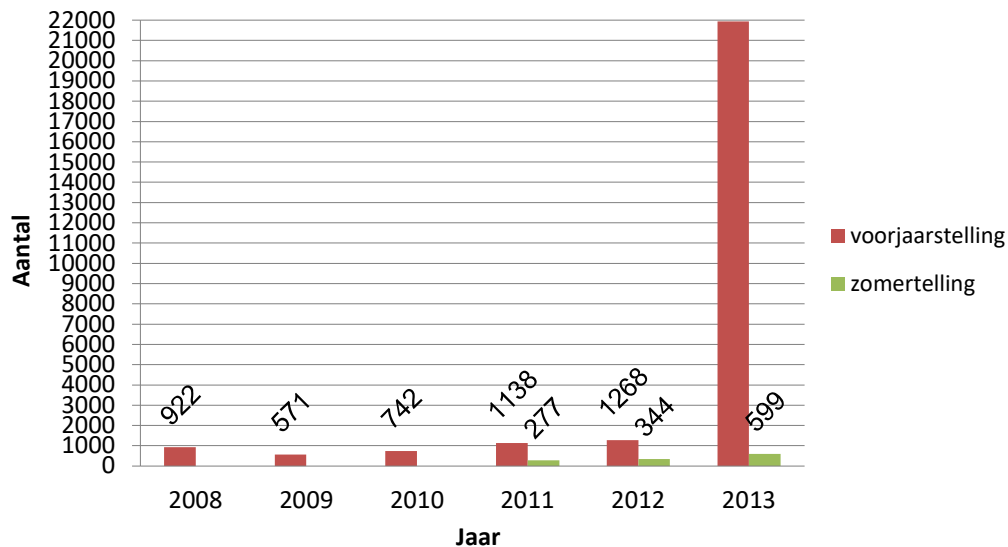
De Nederlandse broedpopulatie Kolganzen neemt sterk toe. De toename is significant en is groter dan 5% op jaarbasis. In 2005 werd geschat dat de landelijke broedpopulatie 400 broedparen groot was. Het CBS spreekt van een “sterke toename”.

Figuur 12: Populatietrend broedpopulatie Kolgans in Nederland (SOVON)

Het beeld van de faunatelling in de provincie Utrecht lijkt in overeenstemming met de landelijke trend. Reden hiervoor zijn grote aantallen overwinterende Kolganzen. De zomertelling laat een lichte stijging zien, echter niet in de zelfde mate als de landelijke trend, zoals in figuur 49 weergegeven.

Populatietrend kolgans

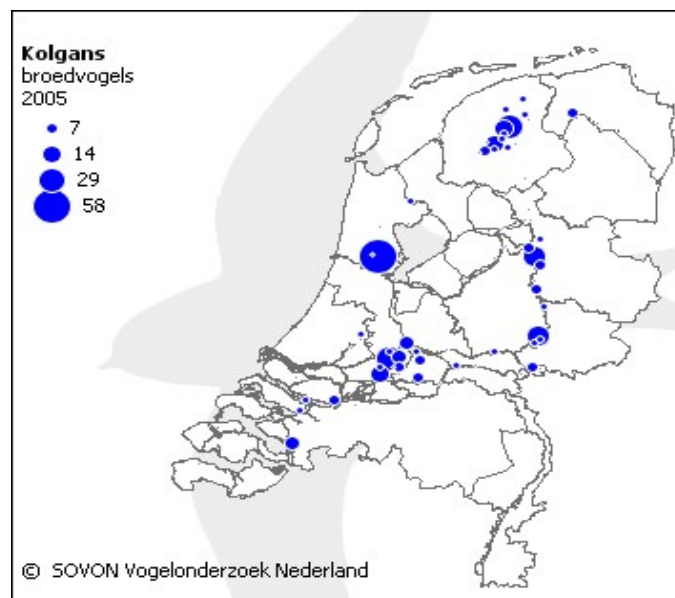

Figuur 13, Aantalsontwikkeling overzomerende Kolgans in Utrecht. (FBE Utrecht)

Het hoge aantal Kolganzen in 2013, waargenomen tijdens de Faunatelling tijdens de eerste zaterdag van april is te verklaren door een strenge en lang aanhoudende winter, hierdoor zijn veel vogels langer in de overwinteringsgebieden gebleven.

6.2.1.2 Verspreiding

In Nederland komt de Kolgans als broedvogel voornamelijk voor in het rivierengebied.

Figuur 14, De overzomerende Kolgans in Nederland (SOVON)

Figuur 15, Verspreiding Kolganen, zomertelling 2013 (Provincie Utrecht)

6.2.2 Ontwikkeling van de schade

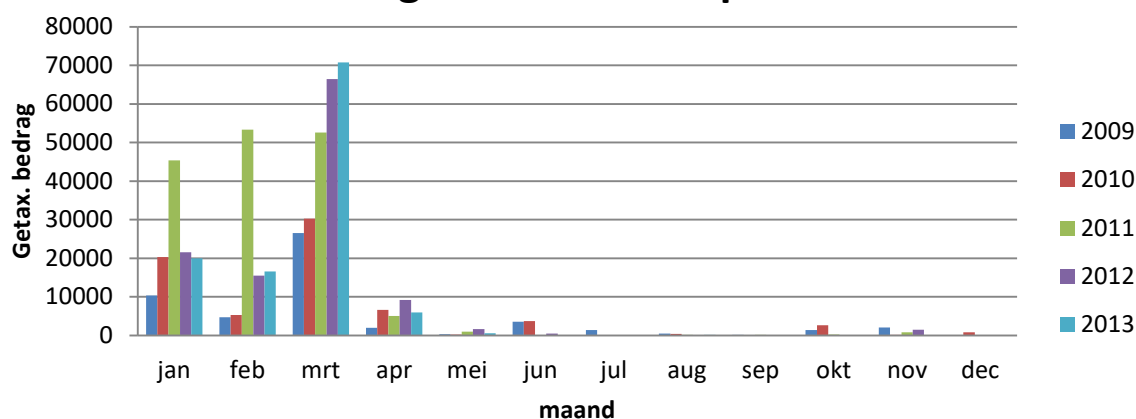
6.2.2.1 Landbouw

Schade door Kolganen wordt voornamelijk veroorzaakt door overwinterende vogels, met een piek in de periode januari tot en met maart. De schade in de zomermaanden is zeer beperkt. Sinds 2011 neemt de totale schade veroorzaakt door zowel overwinterende als jaarrond verblijvende vogels, enigszins af, zie tabel 12. Echter de in 2013 getaxeerde schade is nog steeds het dubbele van het bedrag in 2009, zijnde het begin van de voorgaande planperiode. Oorzaak hiervoor moet naar alle waarschijnlijkheid worden gezocht in omstandigheden in de winterperiode. Zie fig. 52. (*Faunafonds, 2013*)

Tabel 2, Landbouwschade Kolganen periode 2009-2013 (*Faunafonds, 2013*)

Jaar	2009	2010	2011	2012	2013
Getax. schade €	52.791	70.463	158.696	116.411	113.828

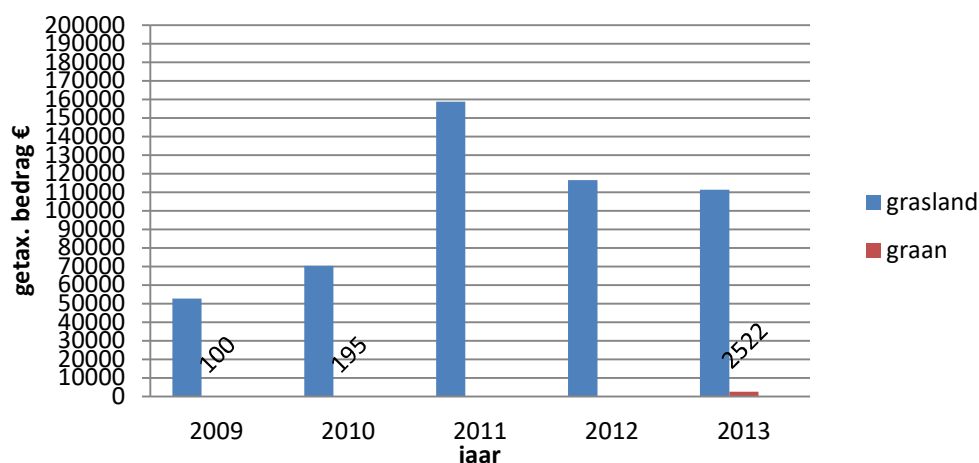
Schade kolganen 2009-2013 per maand

Figuur 16, Landbouwschade Kolganen per maand periode 2009-2013

Kolganzen veroorzaken, evenals grauwe ganzen vooral schade aan landbouwgewassen als gevolg van vraat en secundair als gevolg van bevuiling van graslanden door uitwerpselen. Deze bevuiling leidt tot een verminderde opname van het (kuil)gras door vee (*Oord & Faunafonds, September 2009*). Daarnaast kan schade optreden aan gelegeerd graan. Schade aan maïs ontstaat voornamelijk in het voorjaar door vraatschade aan kiemplantjes en/of het vertrappen hiervan. De volgende grafiek geeft de schade per gewas weer. In deze grafiek valt de schade aan graan bijna geheel weg door de hoge getaxeerde schades aan grasland.

Schade kolgans 2009-2013 per gewas

Figuur 17, Landbouwschade Kolgans per gewas periode 2009-2013

6.2.2.2 Schade aan flora en fauna

Geen informatie

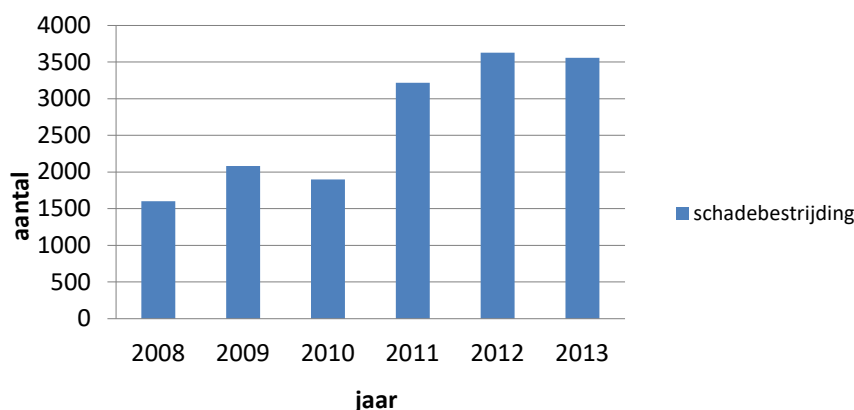
6.2.2.3 In te zetten preventieve middelen

Zie Handreiking Faunaschade van het Faunafonds. (*Oord & Faunafonds, September 2009*)

6.2.3 Beheer voorgaande planperiode

Kolganzen konden in de voorgaande planperiode worden beheerd op basis van provinciale vrijstelling voor verjaging met ondersteunend afschot in de maanden 1 okt – 1 april en ontheffingen voor nestreductie en een ontheffing voor afschot in de periode 1 april tot 1 oktober. In de onderstaande grafiek staan de afschotcijfers gedurende de voorgaande planperiode.

Populatiereductie kolgans

Figuur 18, Populatiereductie Kolgans periode 2008-2013 (FBE Utrecht)

Bijlage 15 geeft een overzichtskaart weer, waar in de periode 2009-2013 schade is ontstaan en afschot gepleegd. De locaties in de kaart zijn op basis van geregistreerde en getaxeerde schade bij het Faunafonds. Afschot concentreerd zich veelal rondom de schadelocaties, echter kan nog geen uitspraak worden gedaan over de effectiviteit omdat nog niet alle schademeldingen van 2013 zijn verwerkt.

In overleg met de provincies Gelderland, Noord-Holland en Zuid-Holland zal afstemming worden betracht in de gezamenlijke aanpak van de overzomerende ganzenproblematiek.

6.2.4 Doelstelling beheer planperiode 2014-2019

Het beheer in de komende planperiode zal gericht zijn op verjaging met ondersteunend afschot van zomerganzen binnen de provincie Utrecht in de zomerperiode. Gedurende de winterperiode zal verjaging met ondersteunend afschot op kwetsbare gewassen zoals voorgaande jaren worden toegestaan. De in het werkgebied de Eem voorkomende kolganzenpopulatie, is vermoedelijk afkomstig is uit gehouden exemplaren. In de uiterwaarden aanwezige kolganzen (buitendijks) worden niet beheerd, tenzij vanwege stapeling van ganzendoelen of de terreindoelen in dit gebied niet kunnen worden gerealiseerd.

Monitoring voor de voortgang en het behalen van de doelstelling zal door middel van een jaarlijkse zomertelling, afschotrapportages en schadecijfers plaatsvinden.

Noodzakelijk beheersinstrumentarium

- Ontheffing art. 68 F&F-wet, voor het doden kolganzen voor verjaging met ondersteunend afschot ter voorkoming van belangrijke schade in de periode: 1 april – 15 september van 1 uur voor zonsopkomst tot 1 uur na zonsondergang.
- Ontheffing art. 68 F&F-wet, voor legselreductie van kolganzen in de periode: 1 mei – 31 augustus op basis van populatiereductie;
- Ontheffing art. 68 F&F-wet, voor het doden van kolganzen (*voor zover van toepassing: binnendijks*) voor verjaging met ondersteunend afschot ter voorkoming van belangrijke schade in de periode: 1 april – 1 oktober van 1 uur voor zonsopkomst tot 1 uur na zonsondergang;
- Ontheffing aanvullend op de provinciale vrijstelling, ter voorkoming van belangrijke schade aan kwetsbare gewassen in de periode van 15 september tot 1 oktober van 1 uur voor zonsopkomst tot 1 uur na zonsondergang en vanaf 1 oktober tot 1 april ½ uur voor zonsopkomst tot ½ uur na zonsondergang.

Indien belangrijke schade optreedt of wordt verwacht in velden kleiner dan 40 hectare zal de FBE Utrecht een aanvraag bij de provincie indienen voor een ontheffing art. 49 F&F-wet, mits de schade niet op andere wijze op deze locatie kan worden voorkomen of bestreden.

Er zullen “vrijwillige ver- en bejaagteams” worden opgezet. De vorming en samenstelling van deze teams zullen worden geïnitieerd door de ganzenclusters in samen spraak met de betreffende WBE's en vertegenwoordigers namens de agrarische sector. De “ver- en bejaagteams” bestaan uit vrijwilligers die zich beschikbaar stellen voor het treffen van ver- en bejagingshandelingen teneinde een effectieve bijdrage te leveren aan de beoogde reductie.

Voor een effectieve uitvoering van het beheer is het van groot belang dat deze teams jachtveldgrens overstijgend kunnen opereren, bij voorkeur binnen op het niveau van een WBE. Zie voor meer informatie paragraaf 6.1.

Naast de eerder vermelde middelen en vrijwillige teams zal de FBE het verzoek voor een aanwijzing, art. 67 F&F-wet, doen om het “Ganzen Beheerteam Utrecht” in te kunnen zetten op locaties waar zich specifieke knelpunten voordoen die niet of slechts beperkt d.m.v. regulier beheer opgelost kunnen worden. Hierbij kan o.m. gedacht worden aan locaties waarbij regulier optreden wordt bemoeilijkt als gevolg van versnipperd grondeigendom, het voorgenomen beheer op gespannen voet staat met de jacht ethiek of weidelijkheid resp. het optreden specifieke expertise vergt als gevolg van de aanwezigheid van een hoge recreatiedruk, bebouwing, infrastructuur of anderszins. Zie voor meer informatie paragraaf 6.1.

6.2.5 Bronverwijzing en geraadpleegde literatuur

- Faunafonds. (2013, November 13). Landbouwschade provincie Utrecht. *Landbouwschade provincie Utrecht*. Nederland: Faunafonds.
- Oord, J., & Faunafonds. (September 2009). *Handreiking Faunaschade; Preventieve maatregelen, soorten faunaschade, wetgeving, beleidsregels en procedures*. Dordrecht: Faunafonds.
- Schoon, R. (2008). *Faunabeheerplan 2009-2014*. De Klomp: Faunabeheereenheid Utrecht.

6.3 Brandgans

Relevante biologische informatie

Brandganzen broeden in Nederland op uiteenlopende plaatsen, van moerasbossen en rietkragen tot nauwelijks begroeide weilanden. De soort broedt zo mogelijk groepsgewijs.

Gemiddeld worden 4 – 5 eieren gelegd; de incubatietijd bedraagt 24 – 25 dagen.

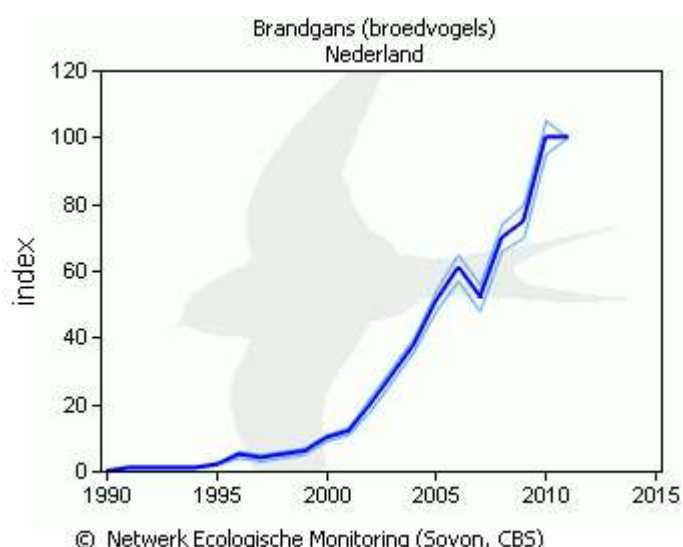
De Brandgans is reproductief op 3 jarige, maar in enkele gevallen ook al op 2 jarige leeftijd.

Brandganzen foerageren zowel op land als in moerasgebieden, wanneer de soort intensief beheerd wordt kan het voorkomen dat deze ook in de avond en/of nachtelijke uren foerageert. (Schoon, 2008)

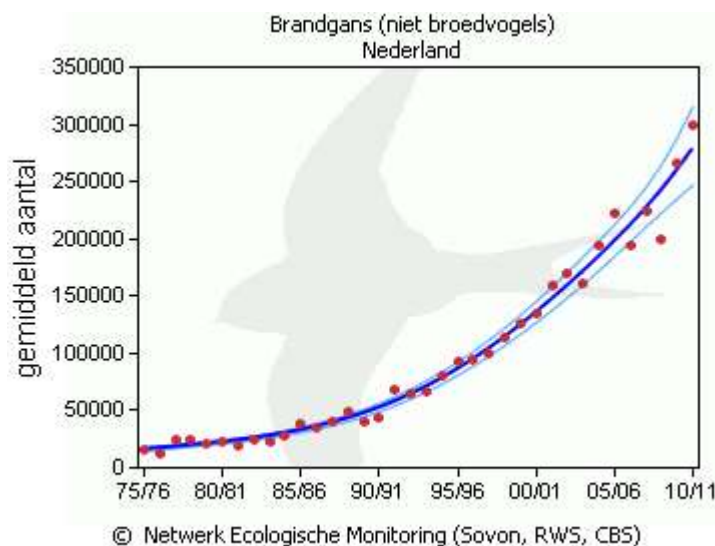
6.3.1 Aantalsontwikkeling en verspreiding

6.3.1.1 Populatie

In 1984 werd het eerste broedgeval voor Nederland gemeld. In 1994 was het aantal broedparen inmiddels opgelopen tot 80, en in 1999 bestond de populatie al minimaal uit 300 paren.

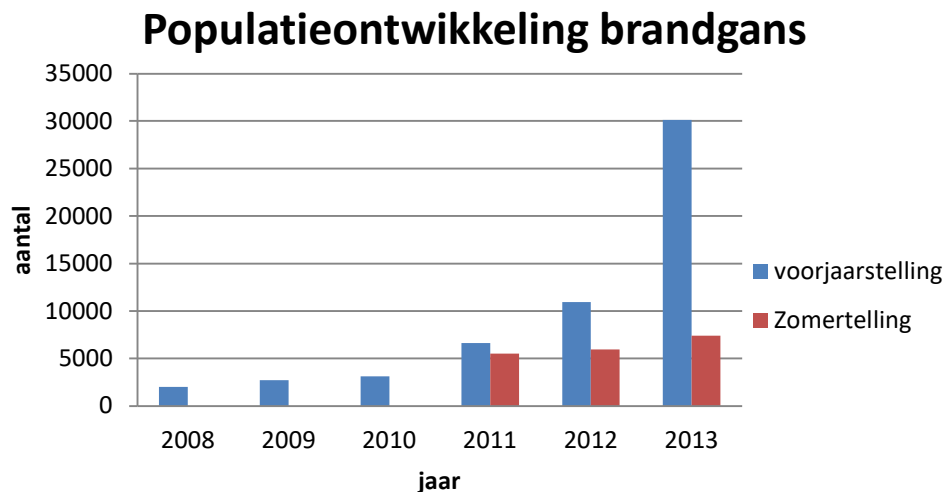
Figuur 19, Populatieontwikkeling Brandgans broedvogels (SOVON)

Figuur 20, Populatieontwikkeling Brandgans niet broedvogels (SOVON)

De Nederlandse Brandganzenpopulatie vertoont een zeer snelle toename (46%) en is de snelst toenemende ganzenpopulatie ter wereld. (Voslamber, 2006)

Inmiddels neemt de populatie ook in Utrecht snel toe. In combinatie met de ervaringen elders in Nederland van de uitermate snelle toename van deze ganzensoort kan ingrijpen bijdragen aan het beperken van de schadedreiging door deze soort.

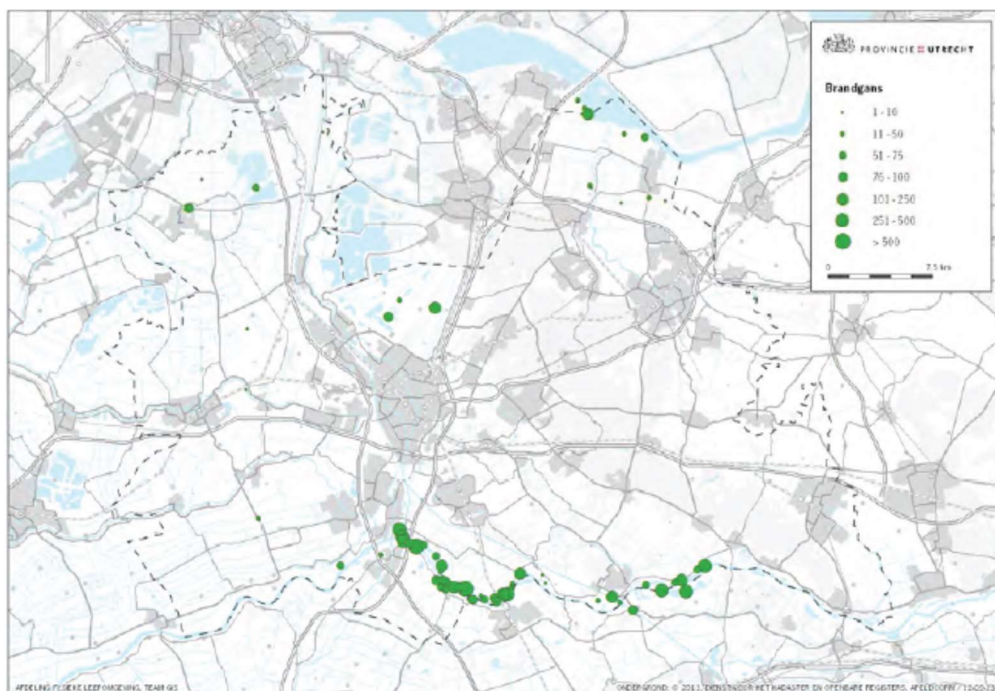
Figuur 21, Populatieontwikkeling overzomerende Brandgans in Utrecht. (FBE Utrecht)

6.3.1.2 Verspreiding

Waarnemingen van Brandganzen uit de zomerperiode hadden meestal betrekking op zieke, gewonde of uit gevangenschap ontsnapte dieren. In het rivierengebied van Rijn en Waal was er tot de negentiger jaren van de twintigste eeuw geen sprake van een broedpopulatie. (SOVON, 2002)

De Nederlandse broedpopulatie heeft voornamelijk zijn zwaartepunt verdeeld over een tweetal gebieden: het gebied ten noorden van Amsterdam en de rivierendelta.

Evenals bij de Kolgans is het zwaartepunt voor de Brandgans in Utrecht gelegen in het rivierengebied. In het Faunabeheerplan Zomerganzen Zuid-Holland uit 2010 wordt gesproken over een populatie van ca. 1.800 brandganzen in de regio Reeuwijkse plassen, grenzend aan de provincie Utrecht. In Gelderland zijn tijdens de zomerganzentelling 2013 4.456 brandganzen geteld, de grootste concentraties zijn in de regio rivierengebied geteld.

Figuur 22, Verspreiding Brandgans zomertelling 2013 (Provincie Utrecht)

6.3.2 Ontwikkeling van de schade

6.3.2.1 Landbouw

De schade door brandganzen in de provincie Utrecht is explosief gestegen in 2013. Dit komt overeen met de sterke groei van het aantal brandganzen tijdens de voorjaarsstelling (verdriedubbeling) die deze populatie in 2013 heeft doorgemaakt (zie fig. 13). Naar verwachting is dit het gevolg van een koud voorjaar waardoor tijdens de eerste zaterdag van april er nog veel overwinterende brandganzen in Utrecht aanwezig waren.

Immers een dergelijke groei van de populatie is niet waarneembaar tijdens de zomertelling (derde zaterdag van juli). Waar in de andere jaren van de planperiode hoofdzakelijk de schade in de wintermaanden optrad, is in 2013 vanaf maart tot en met juli de meeste schade ontstaan. De schade in maart tot en met april kan een mogelijk gevolg zijn van de strenge winterperiode in dat jaar, waardoor veel overwinterende vogels waarschijnlijk later vertrokken. Een verklaring voor de schade van mei tot en met juli kan zijn dat er lokaal hogere concentraties overzomerende brandganzen aanwezig waren. Tabel 13 geeft de schade weer van de periode 2009-2013. (*Faunafonds, 2013*)

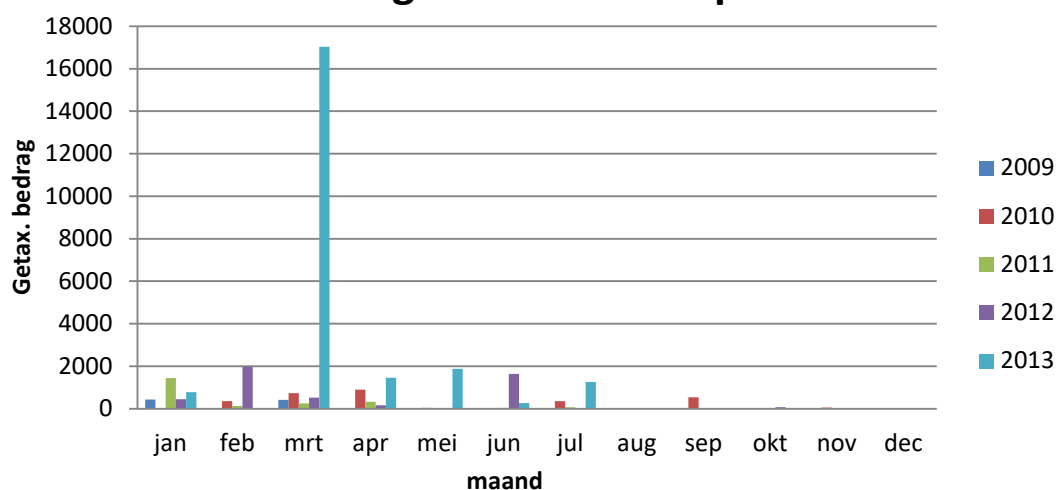
Tabel 3, Landbouwschade Brandgans periode 2009-2013 (Faunafonds, 2013)

Jaar	2009	2010	2011	2012	2013
Getax. Schade €	860	3.009	2.278	4.823	22.675

Zoals in de voorgaande alinea vermeld ontstond doorgaans de meeste schade in de wintermaanden, dit betrof schade door standganzen en overwinterende ganzen. In 2013 bedroeg de getaxeerde schade voor de maand maart € 17.025, -, mogelijk is door de strenge winterperiode een groot deel van de overwinterende brandganzen langer in de provincie gebleven. Daarnaast heeft de strenge winter geleid tot een latere start van het groeiseizoen, hierdoor heeft vraatschade een versterkt effect. De schade vanaf mei tot en met juli is hoofdzakelijk ontstaan door jaarrond brandganzen.

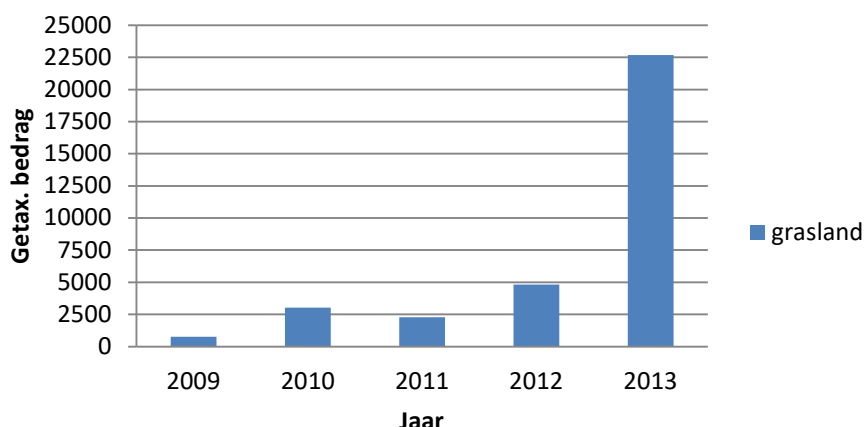
Vergelijkbaar met de andere ganzensoorten is de meeste schade ontstaan door primair vraatschade en secundair vervuiling op graslanden (*Oord & Faunafonds, September 2009*), daarnaast is er zeer beperkt schade opgetreden aan graan. Grafiek 59 geeft de schade per gewas weer. In deze grafiek valt de schade aan graan, getaxeerd op een schadepost van € 100, -, bijna geheel weg door de hoge getaxeerde schades aan grasland.

Schade brandgans 2009-2013 per maand

Figuur 23, Landbouwschade Brandgans periode 2009-2013 per maand (Faunafonds, 2013)

Schade brandgans 2009-2013 per gewas

Figuur 24, Landbouwschade Brandgans periode 2009-2013 per gewas (Faunafonds, 2013)

6.3.2.2 Schade aan flora en fauna

Ganzen kunnen directe effecten op hun leefomgeving hebben, onderzoeken naar ecologische schade zijn nog gaande.

6.3.2.3 In te zetten preventieve middelen

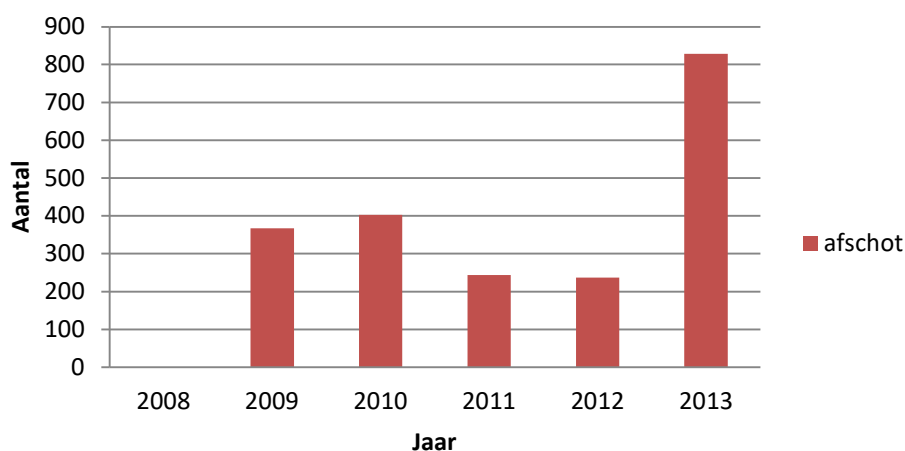
Zie Handreiking Faunaschade van het Faunafonds. (Oord & Faunafonds, September 2009)

6.3.3 Beheer in de voorgaande planperiode

Voor de brandgans was een ontheffing voor een minimale stand afgegeven in de jaren 2009 en 2010. Deze ontheffing is niet verlengd, in plaats hiervan zijn ontheffingen afgegeven voor een aantal WBE's voor verjaging met ondersteunend afschot. Het betrof de WBE's Vecht en Veenstreek, de Eem en de Kromme Rijn in de periode 2011-2013.

Grafiek 61 geeft een overzicht van de aantallen geschoten brandganzen in de voorgaande planperiode. Naast het afschot zijn in 2007 ca. 2.200 brandganzen gevangen tijdens een vangactie op de Lek.

Populatiereductie brandgans

Figuur 25, Populatiereductie Brandgans periode 2008-2013 (FBE Utrecht, FRS)

De bovenomschreven maatregelen in het kader van het beheer van de overzomerende brandganzen zijn, met uitzondering van broedselreductie, conform het beleidskader faunabeheer van het ministerie van LNV worden uitgevoerd in de periode 1 april tot en met 1 oktober. Zoals echter in het "Evaluatierapport faunabeheer 2009-2014 heeft het gevoerde beheer niet geleid tot een afname van de stand, daarnaast hebben verjaagacties incidenteel plaatsgevonden.

Bijlage 16 geeft een overzichtskaart weer, waar in de periode 2009-2013 schade is ontstaan en afschot gepleegd. De locaties in de kaart zijn op basis van geregistreerde en getaxeerde schade bij het Faunafonds. Afschot concentreerd zich veelal rondom de schadelocaties, echter heeft dit de schade niet kunnen terugdringen.

6.3.4 Doelstelling beheer planperiode 2014-2019

Zoals eerder beschreven blijft de schade en het aantal vogels toenemen, een reductie van het aantal brandganzen is gewenst om verdere stijging van de schade te voorkomen. Het beheer dient zich te concentreren op een reductie van de populatieomvang naar een streefstand van ca. 3.000 exempl. (voorjaarsstand). Door middel van beheer zal worden gestreefd naar een ruimtelijke verdeling van brandganzen zoals in de jaren 2010-2011, hierbij zal het zwaartepunt van de verspreiding liggen in de Eem en langs de Lek.

Gelet op de mogelijke aanwezigheid van overwinterende brandganzen zal afschot alleen zijn toegestaan in de periode: 1 mei tot 1 november, met uitzondering van de reductie van koppelvormende brandganzen vanaf 15 maart. Door in deze periode in te grijpen is rust in de winterperiode rust voor overwinterende vogels gewaarborgd.

Vanaf eind mei beginnen brandganzen aan hun broedseizoen. Coördinatie op de uitvoering dient door de ganzenclusters i.o. met de FBE te geschieden.

Om een effectieve invulling te geven aan het beheer van brandganzen zijn de onderstaande ontheffingen noodzakelijk:

- Ontheffing art. 68 F&F-wet, voor het doden van koppelvormende brandganzen in de periode: 15 maart – 1 mei. Indien noodzakelijk zal de provincie worden verzocht om een toestemming op basis van de Natuurbeschermingswet 1998 te verlenen;
- Ontheffing art. 68 F&F-wet, legselreductie, periode: 1 mei – 31 augustus;
- Ontheffing art. 68 F&F-wet, voor het vangen van brandganzen in de rui, periode: 1 mei – 1 oktober;
- Ontheffing art. 68 F&F-wet, voor het doden van brandganzen in de periode 1 mei – 1 november. Beoogde reductie: ca. 2.500 expl.
- Specifiek gericht op afschot van kleine groepen in de graslandgebieden in het Noorden en Westen van de provincie alsmede een halvering van de populatie in het rivierengebied (te waarborgen middels tellingen).

Gelet op uniformiteit en ter voorkoming van het niet kunnen schieten van deze diersoorten tijdens beheer van grauwe ganzen, ook toestaan van:

- Afschot van 1 uur voor zonsopkomst tot 1 uur na zonsondergang, ook op zon- en feestdagen;
- Inzet van elektronische, mechanische en/of akoestische lokmiddelen;

- Inzet meerschots hagelgeweren met een magazijngrootte groter dan 2 patronen;
- Toestaan gebruik lokvoer;
- toestemming voor het gebruik van het middel geweer in een veld dat niet voldoet aan de krachtens artikel 49 van de Flora- en faunawet gestelde eisen met betrekking tot de afmetingen.

Er zullen “vrijwillige ver- en bejaagteams” worden opgezet. De vorming en samenstelling van deze teams zullen worden geïnitieerd door de ganzenclusters in samen spraak met de betreffende WBE's en vertegenwoordigers namens de agrarische sector. De “ver- en bejaagteams” bestaan uit vrijwilligers die zich beschikbaar stellen voor het treffen van ver- en bejagingshandelingen teneinde een effectieve bijdrage te leveren aan de beoogde reductie. Voor een effectieve uitvoering van het beheer is het van groot belang dat deze teams jachtveldgrens overstijgend kunnen opereren, bij voorkeur binnen op het niveau van een WBE. Zie voor meer informatie paragraaf 6.1.

Naast de eerder vermelde middelen en vrijwillige teams zal de FBE het verzoek voor een aanwijzing, art. 67 F&F-wet, doen om het “Ganzen Beheerteam Utrecht” in te kunnen zetten op locaties waar zich specifieke knelpunten voordoen die niet of slechts beperkt d.m.v. regulier beheer of de vrijwillige teams opgelost kunnen worden. Hierbij kan o.m. gedacht worden aan locaties waarbij regulier optreden wordt bemoeilijkt als gevolg van versnipperd grondeigendom, het voorgenomen beheer op gespannen voet staat met de jacht ethiek of weidelijkheid resp. het optreden specifieke expertise vergt als gevolg van de aanwezigheid van een hoge recreatiedruk, bebouwing, infrastructuur of anderszins. Zie voor meer informatie paragraaf 6.1.

6.3.5 Bronverwijzing en geraadpleegde literatuur

- Faunafonds. (2013, November 13). Landbouwschade provincie Utrecht. *Landbouwschade provincie Utrecht*. Nederland: Faunafonds.
- Oord, J., & Faunafonds. (September 2009). *Handreiking Faunaschade; Preventieve maatregelen, soorten faunaschade, wetgeving, beleidsregels en procedures*. Dordrecht: Faunafonds.
- Schoon, R. (2008). *Faunabeheerplan 2009-2014*. De Klomp: Faunabeheereenheid Utrecht.
- SOVON. (2002). *Atlas van de Nederlandse broedvogels*. Nijmegen: SOVON.
- Voslamber, B. (2006). *Overzomerende ganzen: grenzen aan de groei?* Nijmegen: SOVON.

6.4 Canadese gans

Relevante biologische informatie

De Canadese gans is een inheemse soort voor Noord-Amerika: Alaska, Canada en de noordelijke overige staten van de VS. De in Nederland voorkomende vogels zijn voor het merendeel afstammelingen van uitgezette exemplaren en siervogels.

De Canadese gans komt hoofdzakelijk voor in de natte delen van Nederland, de biotoop voor deze soort is echter divers. Deze ganzensoort kan voorkomen in cultuurlandschappen variërend tot moerassen, plassen maar ook parken of stedelijk gebied.

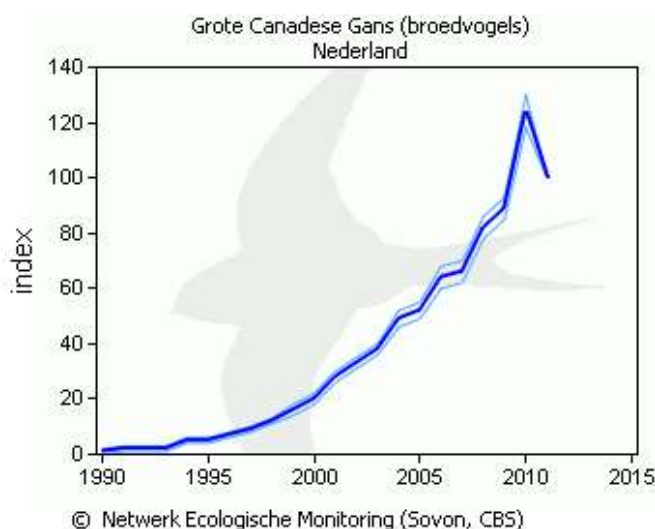
Natte gebieden, zoals veenplassen, maar ook grindputten en retentiebekkens, vormen een uitstekend leefgebied voor de Canadese gans. De Canadese gans is een planteneter, met zijn lange hals gespecialiseerd in het eten van voor andere grondelaars onbereikbare onderwaterplanten. Maar ook mals gras, sappige kruiden en jonge blaadjes van struiken worden wel gegeten.

De Canadese gans is een soort die zijn verspreidingsgebied bijzonder snel weet uit te breiden. Jonge vogels zijn pas na twee jaar geslachtsrijp. Naast de broedende vogels is er nog een aanzienlijke groep jonge vogels aanwezig, die nog niet aan de voortplanting meedoen. De broedperiode van de Canadese gans begint vanaf begin april tot in de zomermaanden, in deze periode wordt meestal één legsel voortgebracht dat doorgaans uit 5 tot 6 eieren bestaat. Verreweg de meeste Canadese ganzen in Nederland zijn standvogels maar er overwinteren ook vogels uit Scandinavië in Nederland. (Vogelbescherming, Canadese gans (Grote))

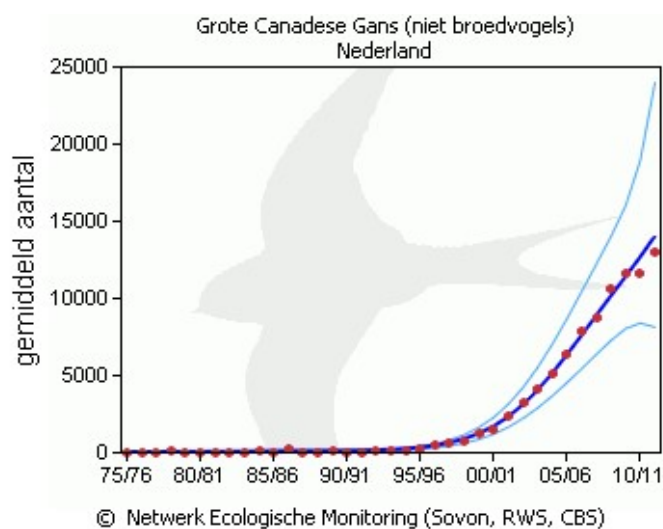
6.4.1 Aantalsontwikkeling en verspreiding

6.4.1.1 Populatie

Vanaf 1990 werden steeds meer broedgevallen in Nederland gemeld. Vanaf dit moment heeft een significante toename plaatsgevonden tot 2010. Na 2010 is de stand iets afgenomen. De niet broedvogels vertonen vanaf 1995/96 tot 2010/11 nog steeds een significante stijging.

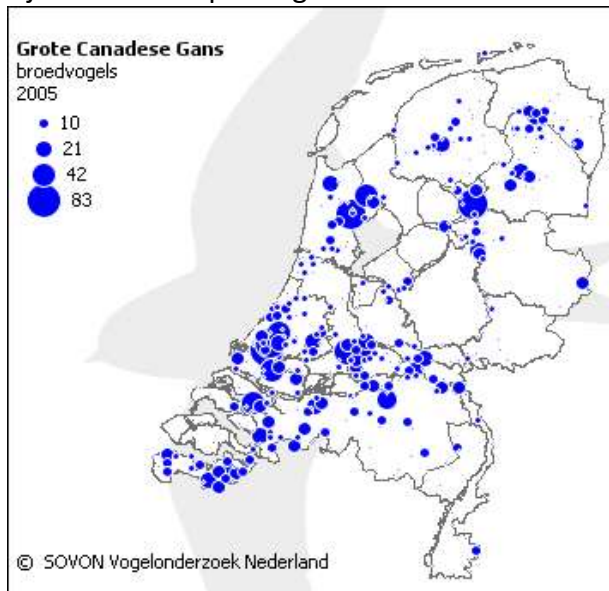
Figuur 26, Populatieontwikkeling Canadese gans broedvogels (SOVON)

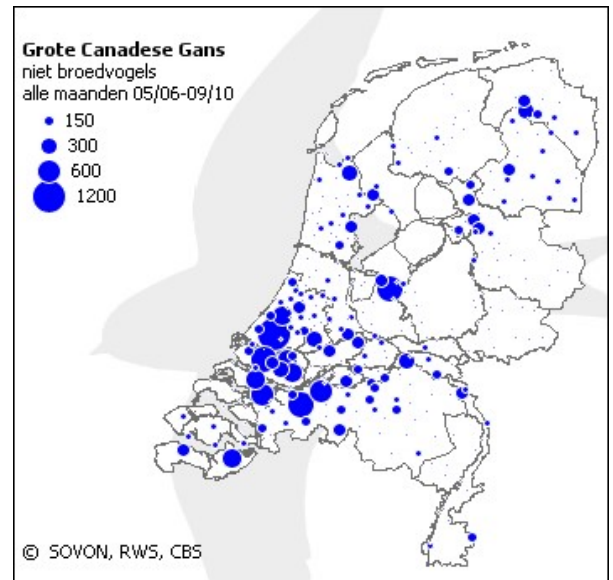
Figuur 27, Populatieontwikkeling Canadese gans niet broedvogels (SOVON)

6.4.1.2 Verspreiding

Waarnemingen van Canadese ganzen in de jaren '90 tijdens de zomerperiode hadden naar waarschijnlijkheid meestal betrekking op zieke, gewonde of uit gevangenschap ontsnapte dieren zoals bij de brandganzen. In het rivierengebied van Rijn en Waal was er tot de negentiger jaren van de twintigste eeuw geen sprake van een broedpopulatie. (SOVON, 2002) In de periode 1998 tot 2000 heeft SOVON landelijk 1000 tot 1400 broedparen geteld, in 2005 zijn 3000 broedparen geteld.

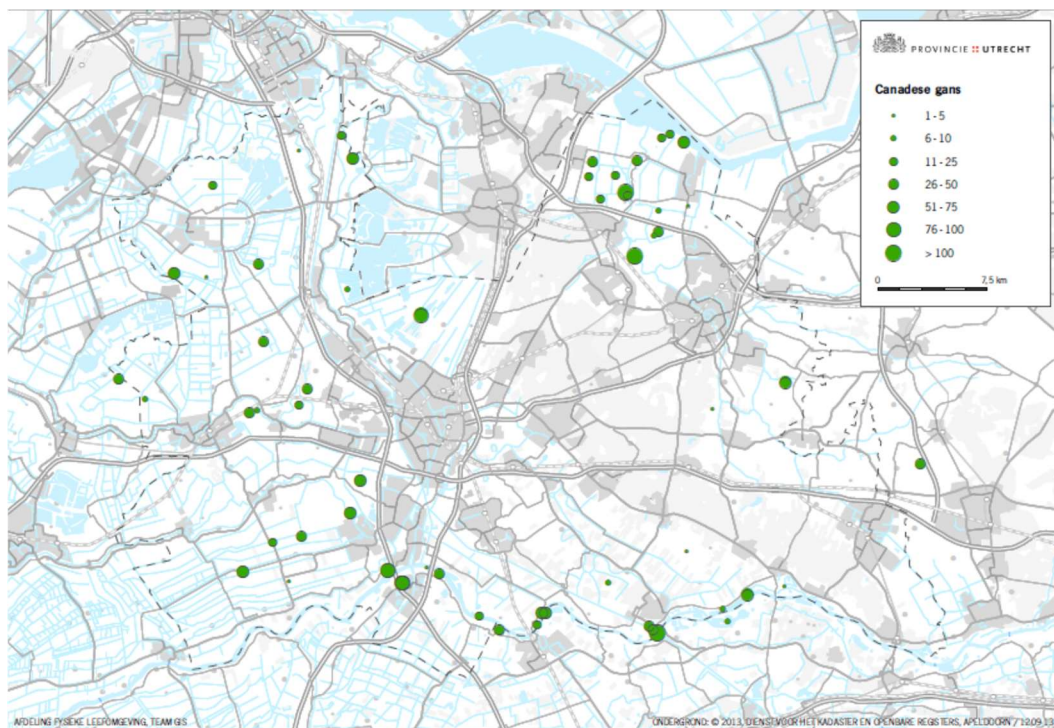

Figuur 29, Verspreiding Canadese gans broedvogels (SOVON)

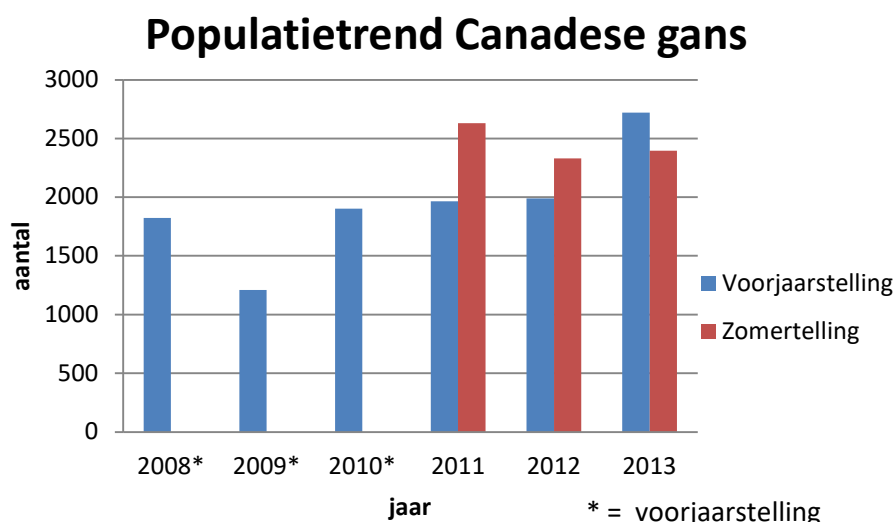
Figuur 28, Verspreiding Canadese gans niet broedvogels (SOVON)

Evenals bij de andere ganzensoorten is het zwaartepunt voor de Canadese gans in Utrecht gelegen in het rivierengebied.

Figuur 30, Verspreiding Canadese gans zomertelling 2013 (Provincie Utrecht)

Inmiddels lijkt de populatie in Utrecht de laatste drie jaar stabiel gebleven rond 2.500 exemplaren met een bandbreedte van ca. 150 vogels. In combinatie met de ervaringen elders in Nederland (SOVON, 2002) van de uitermate snelle toename van deze ganzensoort kan ingrijpen bijdragen aan het beperken van de schadedreiging door deze soort.

Figuur 31, Aantalsontwikkeling overzomerende Canadese gans in Utrecht. (FBE Utrecht)

6.4.2 Ontwikkeling van de schade

6.4.2.1 Landbouw

De schade welke door Canadese ganzen is veroorzaakt is de afgelopen planperiode vanaf 2009 tot 2012 geleidelijk gestegen, deze toename in schade komt deels overeen met de toename van de populatie. In 2013 ligt het schadebedrag weer onder het niveau van 2011. Het getaxeerde totaal is niet boven de € 4.000, - uit gekomen, alleen in 2012 is een piek in de schade opgetreden, de oorzaak van deze piek is echter niet direct te herleiden. Mogelijk is er een concentratie van ganzen opgetreden, waardoor lokaal hoge schade is ontstaan. Onderstaande de tabel met de getaxeerde schadebedragen voor de periode 2009-2013.

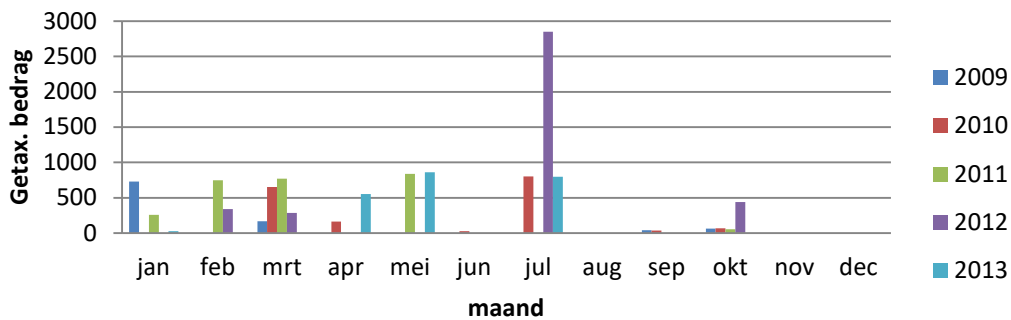
Tabel 4 Landbouwschade Canadese gans periode 2009-2013 (Faunafonds, 2013)

Jaar	2009	2010	2011	2012	2013
Getax. bedrag €	1.000	1.748	2.670	3.918	2.240

De meeste schades worden gemeld in de maanden januari tot en met juli, zoals uit grafiek 68 blijkt. Echter varieert per jaar de maand wanneer de meeste schade optreedt. In de periode 2009-2013 is alleen schade aan grasland ingediend, zie fig. 69.

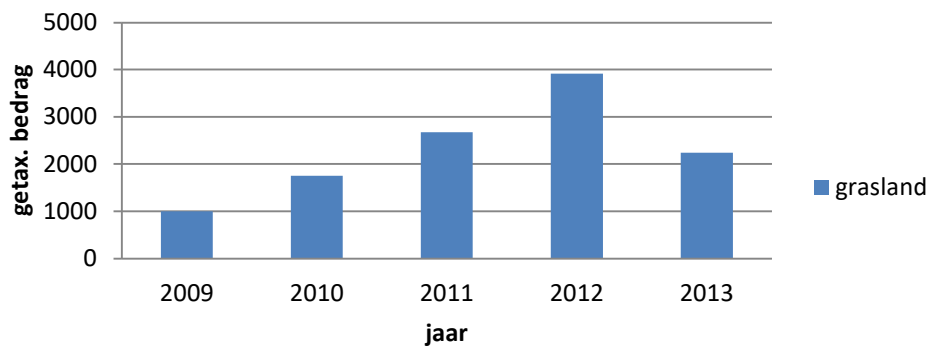
Mogelijk is ook schade ontstaan aan andere gewassen maar is dit niet geclaimd of onder het minimum bedrag van € 250, - eigen risico gebleven.

Schade Canadese gans 2009-2013 per maand

Figuur 32, Landbouwschade Canadese gans periode 2009-2013 per maand (Faunafonds, 2013)

Schade Canadese gans 2009-2013 per gewas

Figuur 33, Landbouwschade Canadese gans periode 2009-2013 per gewas (Faunafonds, 2013)

6.4.2.2 Schade aan flora en fauna

Ganzen kunnen directe effecten op hun leefomgeving hebben, onderzoeken naar ecologische schade zijn nog gaande. (Voslamber, 2006)

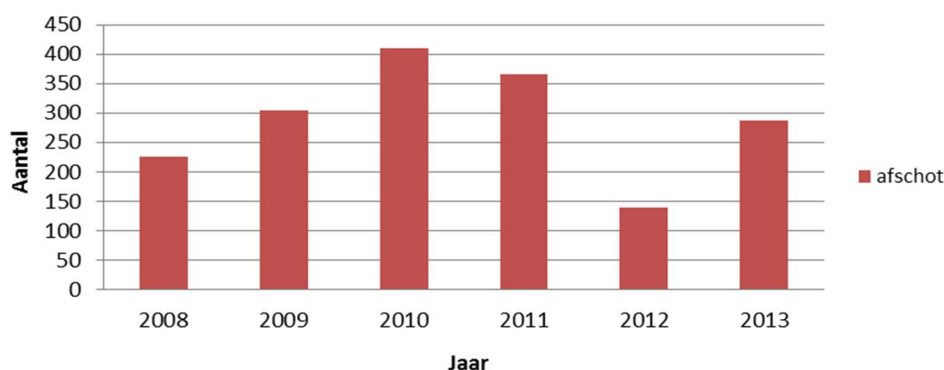
6.4.2.3 In te zetten preventieve middelen

Zie Handreiking Faunaschade van het Faunafonds. (Oord & Faunafonds, September 2009)

6.4.3 Beheer in de voorgaande planperiode

De Canadese gans kon in de voorgaande planperiode worden beheerd op basis van de landelijke vrijstelling, art. 65 FF-wet. In de periode 2009-2014 zijn in totaal ca. 1.700 ganzen uit de populatie genomen (KNJV databank + FRS)¹⁶. Figuur 70 geeft het jaarlijkse afschot weer.

Afschot Canadese gans 2009-2013

Figuur 34, Afschot Canadese gans periode 2008-2013 (FBE Utrecht, FRS)

Bijlage 17 geeft een overzichtskaart weer, waar in de periode 2009-2013 schade is ontstaan en afschot gepleegd. De locaties in de kaart zijn op basis van geregistreerde en getaxeerde schade bij het Faunafonds. Afschot concentreerd zich veelal rondom de schadelocaties, door het afschot heeft naar verwachting een daling in de schade plaatsgevonden. Op basis van deze resultaten is het beheer effectief uitgevoerd.

6.4.4 Doelstelling beheer planperiode 2014-2019

Ter voorkoming van belangrijke schade aan de landbouw en de fauna door soorten die in het gehele land veelvuldig belangrijke schade aanrichten heeft de Minister de Canadese gans op de landelijke vrijstelling geplaatst. De inzet van de Faunabeheereenheid is er op gericht het aantal Canadese ganzen in de provincie verder terug te dringen ter voorkoming van belangrijke schade, primair in de gebieden met een geconcentreerd voorkomen, te weten: de werkgebieden van WBE's De Eem, Kromme Rijn, Lopikerwaard, Noorderpark en Vijfheerenlanden. Nadere invulling van de uitvoering van dit beheer vindt plaats in de ganzenregiegroepen.

Aangezien de landelijke vrijstelling het alleen toestaat om Canadese ganzen te doden van zonsopkomst tot zonsondergang en deze periode, gelet op het gedrag van deze ganzensoort, niet optimaal is voor de uitvoering van een effectief beheer.

¹⁶ Vanwege het feit dat de landelijke vrijstelling geen rapportageverplichting kent is dit getal bij benadering.

Gelet op uniformiteit en effectiviteit is een aanvullende ontheffing gewenst t.b.v.:

- Afschot van 1 uur voor zonsopkomst tot 1 uur na zonsondergang vanaf 1 april tot 1 november en vanaf 1 november tot 1 april van ½ uur voor zonsopkomst tot ½ uur na zonsondergang, ook op zon- en feestdagen;
- Ontheffing art. 68 F&F-wet, voor het vangen van Canadese ganzen in de rui, periode: 1 mei – 1 oktober;
- Inzet van elektronische, mechanische en/of akoestische lokmiddelen;
- Inzet meerschots hagelgeweren met een magazijn grootte groter dan 2 patronen;
- Toestaan gebruik lokvoer;
- toestemming voor het gebruik van het middel geweer in een veld dat niet voldoet aan de krachtens artikel 49 van de Flora- en faunawet gestelde eisen met betrekking tot de afmetingen.

Gedurende de winterperiode dient de winterrust voor overige trekkende ganzensoorten in acht genomen te worden ter voorkoming van verstoring.

Daarnaast kan op basis van de landelijke vrijstelling nestreductie plaatsvinden. Hierbij moet een kanttekening gemaakt worden dat door de huidige regelgeving, een gunstige stand van instandhouding moet worden gewaarborgd.

In het PGU (Projectteam Ganzen Utrecht) is geconstateerd dat er in beginsel in en nabij het stedelijk gebied zich Canadese ganzen bevinden waar geen regulier beheer mogelijk is. Er is besloten dat er op deze wijze kan worden voldaan aan de gestelde gunstige staat van instandhouding.

Er zullen “vrijwillige ver- en bejaagteams” worden opgezet. De vorming en samenstelling van deze teams zullen worden geïnitieerd door de ganzenclusters in samen spraak met de betreffende WBE's en vertegenwoordigers namens de agrarische sector. De “ver- en bejaagteams” bestaan uit vrijwilligers die zich beschikbaar stellen voor het treffen van ver- en bejagingshandelingen teneinde een effectieve bijdrage te leveren aan de beoogde reductie. Voor een effectieve uitvoering van het beheer is het van groot belang dat deze teams jachtveldgrens overstijgend kunnen opereren, bij voorkeur binnen op het niveau van een WBE. Zie voor meer informatie paragraaf 6.1.

Naast de eerder vermelde middelen en vrijwillige teams zal de FBE het verzoek voor een aanwijzing, art. 67 F&F-wet, doen om het “Ganzen Beheerteam Utrecht” in te kunnen zetten op locaties waar zich specifieke knelpunten voordoen die niet of slechts beperkt d.m.v. regulier beheer of de vrijwillige teams opgelost kunnen worden. Hierbij kan o.m. gedacht worden aan locaties waarbij regulier optreden wordt bemoeilijkt als gevolg van versnipperd grondeigendom, het voorgenomen beheer op gespannen voet staat met de jacht ethiek of weidelijkheid resp. het optreden specifieke expertise vergt als gevolg van de aanwezigheid van een hoge recreatiedruk, bebouwing, infrastructuur of anderszins. Zie voor meer informatie paragraaf 6.1.

6.4.5 Bronverwijzing en geraadpleegde literatuur

- Faunafonds. (2013, November 13). Landbouwschade provincie Utrecht. *Landbouwschade provincie Utrecht*. Nederland: Faunafonds.
- Oord, J., & Faunafonds. (September 2009). *Handreiking Faunaschade; Preventieve maatregelen, soorten faunaschade, wetgeving, beleidsregels en procedures*. Dordrecht: Faunafonds.
- Provincie Utrecht. (2013). *Utrechtse zomerganzentelling 2013*. Utrecht: Provincie Utrecht.
- Provincie Utrecht. (sd). *Draaiboek edelhert provincie Utrecht*. Utrecht: Provincie Utrecht.
- SOVON. (2002). *Atlas van de Nederlandse broedvogels*. Nijmegen: SOVON.
- Vogelbescherming. (sd). *Canadese gans (Grote)*. Opgeroepen op oktober 2013, van Vogelbescherming Nederland:
http://www.vogelbescherming.nl/vogels_kijken/vogelgids/zoekresultaat/detailpagina/q/vogel/29
- Voslamber, B. (2006). *Overzomerende ganzen: grenzen aan de groei?* Nijmegen: SOVON.

Uit: Faunabeheerplan 2014 – 2019

Onderdeel: Bijlagen

Bijlage 4	IPO Persbericht ganzenbeheer
Bijlage 12	Kaart Schade + afschot Grauwe gans zomer 2009 – 2013
Bijlage 13	Kaart Ganzenregio's
Bijlage 14	Kaart Schiphol Ganzenbeheer
Bijlage 15	Kaart Schade + afschot Kolgans 2009 – 2013
Bijlage 16	Kaart Schade + afschot Brandgans 2009 – 2013
Bijlage 17	Kaart Schade + afschot Canadese gans 2009 – 2013
Bijlage 30	Kaart Schade + afschot Nijlgans 2009 -2013
Bijlage 31	Kaart Schade + afschot Boerengans 2009 - 2013

Bijlage 4

IPO PERSBERICHT

28 maart 2014

Provincies maken afspraken over beheer van ganzen: Ganzenakkoord blijft uitgangspunt

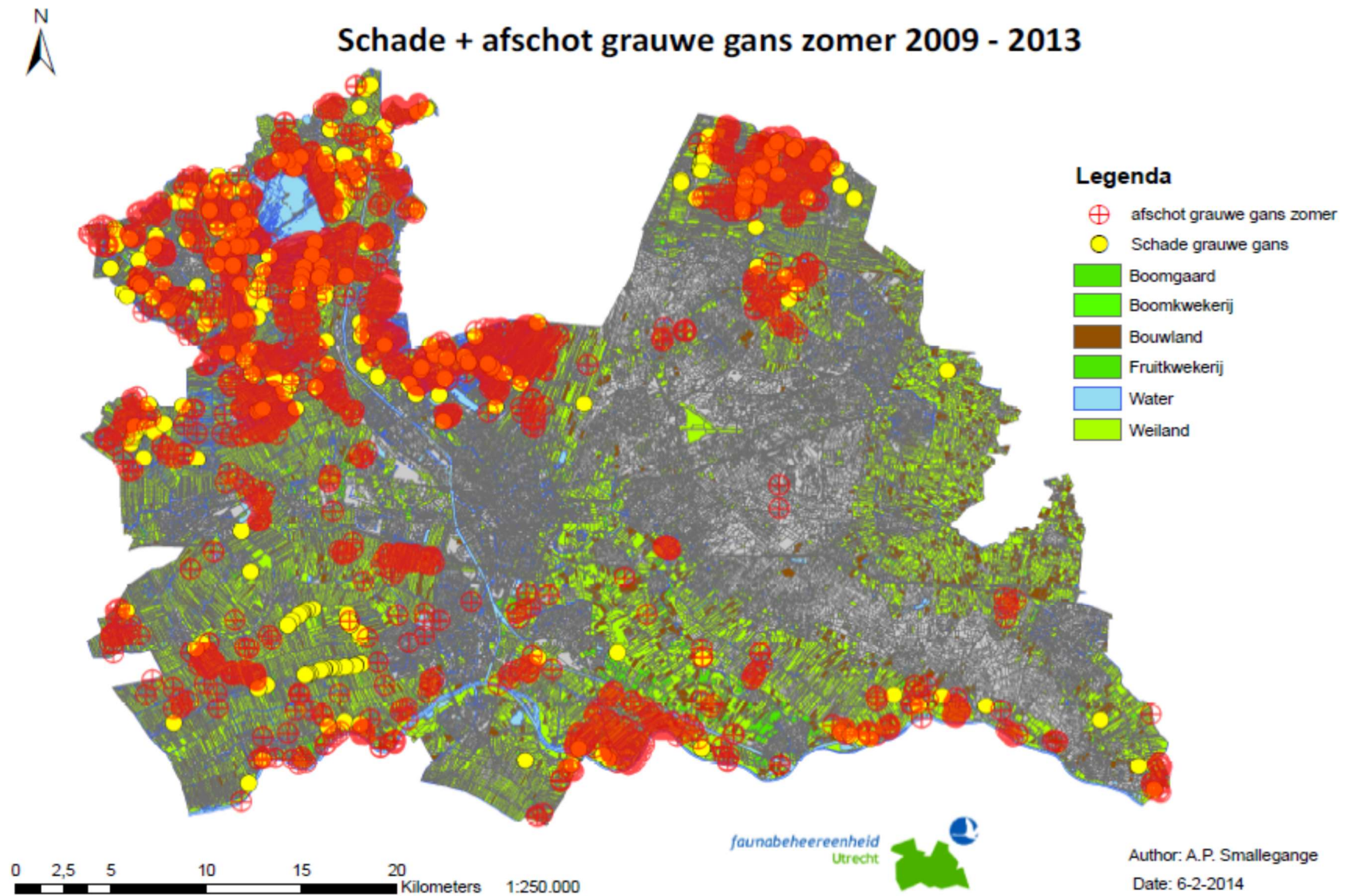
De gedeputeerden die natuurbeleid in hun portefeuille hebben, hebben afgesproken dat de afspraken uit het Ganzenakkoord, dat eind 2013 ontbonden werd, zoveel mogelijk het uitgangspunt blijven voor provinciaal beleid ten aanzien van ganzenbeheer.

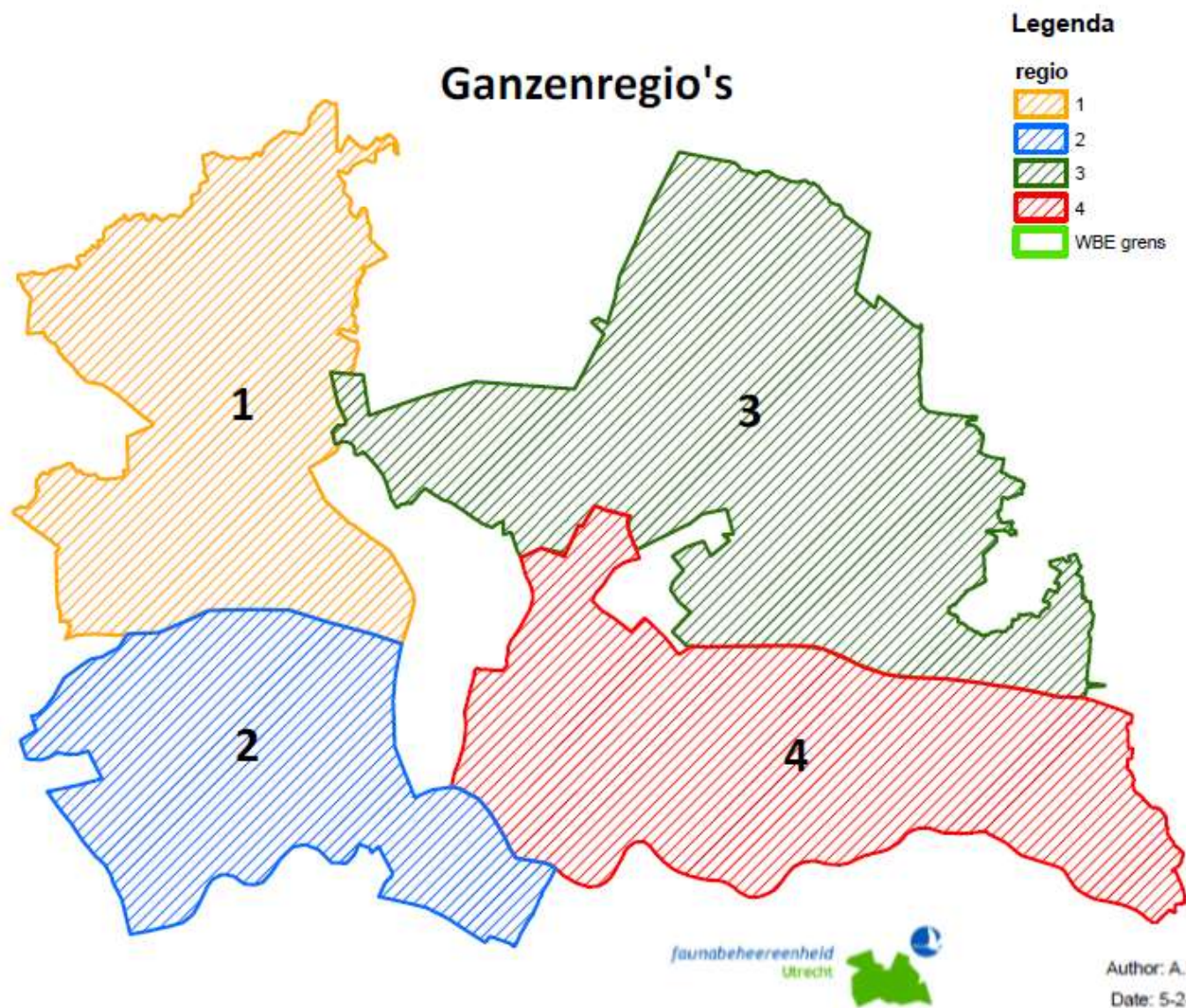
Hoewel een landelijke overeenkomst met zeven natuur- en landschapsorganisaties (G7) van tafel is, en niet wordt ingezet op een nieuw landelijk akkoord, zullen de twaalf provincies op regionaal niveau met maatschappelijke partijen de afspraken verder uitwerken. Hierbij is ruimte voor maatwerk: provincies kunnen afwijken van de in het voormalige Ganzenakkoord gemaakte afspraken, zoals het instellen van de winterrust en de duur van de winterperiode. De provincies zullen hun beleid vormgeven in overleg met de maatschappelijke organisaties en provinciale Faunabeheereenheden. Ook zal de Vogelbescherming hierbij gehoord moeten worden.

Daarnaast werken de provincies zoveel mogelijk samen om een duurzaam ganzenbeheer mogelijk te maken. De volgende afspraken zijn in gezamenlijkheid gemaakt:

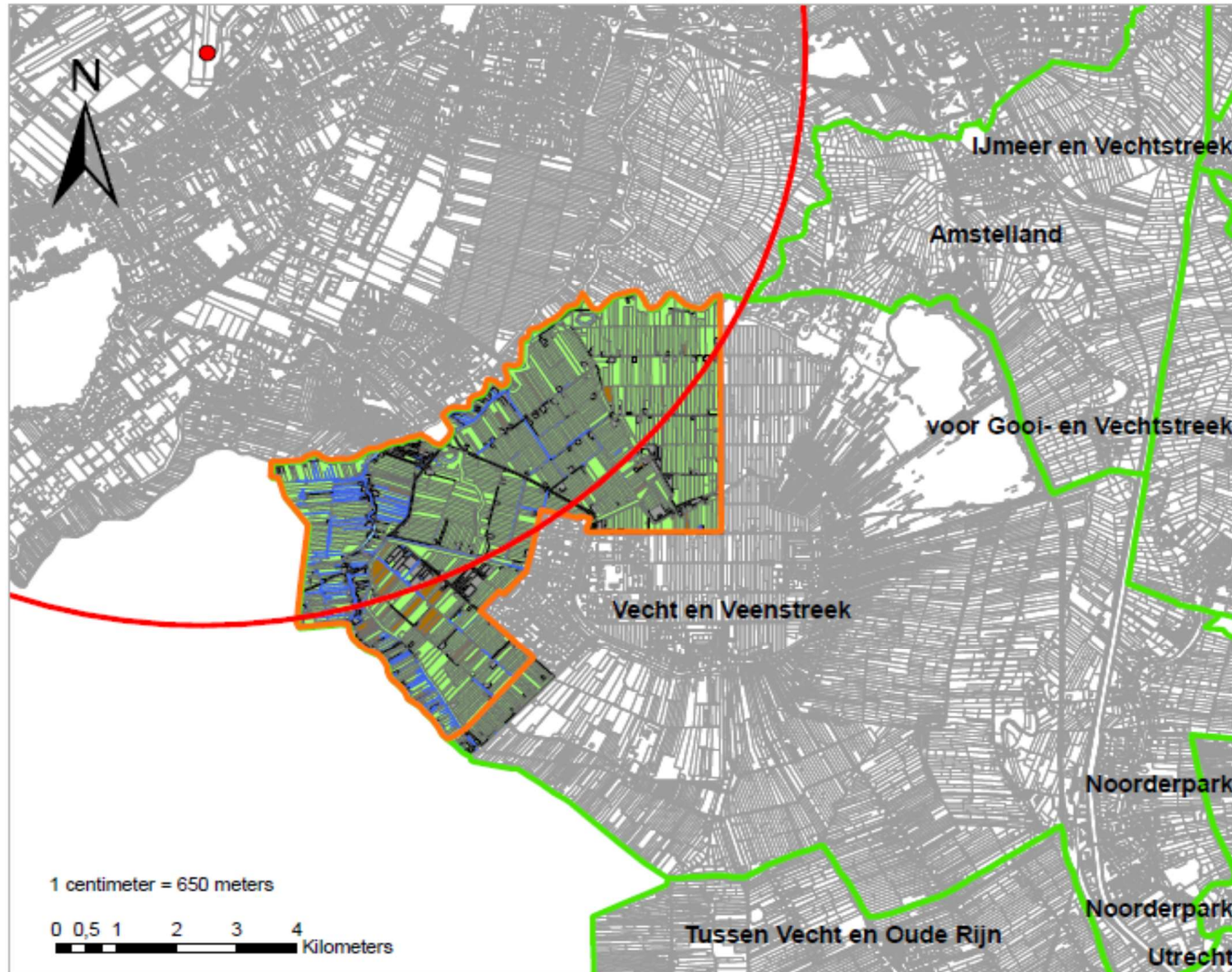
1. Provincies blijven zich gezamenlijk inspannen om het gebruik van CO2 bij vangacties, ook met het oog op het vermijden van landbouwschade, mogelijk te maken. Daarnaast zullen ze alternatieven onderzoeken totdat CO2-gebruik mogelijk is.
2. De provincies nemen gezamenlijk besluiten over de hoogte van de tegemoetkoming in schade van het Faunafonds. Er wordt per 1 april 2015 een landelijk plafond van € 2 miljoen ingesteld voor het uitkeren van tegemoetkoming in schade door ganzen in de zomerperiode. Daarbij zullen de provincies de ruimte voor het bestrijden van schade door jaarrond verblijvende ganzen zo groot mogelijk maken.
3. Een tijdelijke overgangsregeling voor foerageergebieden komt te vervallen, mede omdat de financiële bijdrage die de G7-partners hiervoor beschikbaar stelden, is vervallen.
4. Wel worden de mogelijkheden onderzocht voor een regeling voor rustgebieden, in samenhang met de collectieve benadering bij Agrarisch natuurbeheer vanaf 2016. Het wel of niet instellen van rustgebieden is een provinciale keuze.
5. Per 1 oktober 2014 wordt een behandelbedrag van 300 euro per aanvraag ingesteld voor schade-uitkeringen van het Faunafonds. Hiertoe was in juni 2012 ook al besloten, maar door het Ganzenakkoord was de uitvoering van dit besluit uitgesteld.
6. Er zijn geen verjaagingspanningen in de winter nodig om tegemoetkoming in de schade te ontvangen.

De provincies zullen een voorstel voorleggen aan het bestuur van het Faunafonds om voor goed bestrijdbare soorten en bij fruitsoorten waar voldoende weringsmogelijkheden zijn, geen tegemoetkomingen in de schade meer uit te keren.

Schiphol ganzenbeheer

Legenda

- buffer 10 km
- grens schiphol beheer
- WBE - grens
- Bouwland
- Water
- Weiland

Date: 6-3-2014

Author: A.P. Smallegange

faunabeheereenheid
Utrecht

Schaal: 1 : 65.000

